WALLINS LÄROÅR SOM PSALMDIKTARE

1806–1812

MED EN INLEDNING OM RELIGIONENS PLATS I SJUTTONHUNDRATALSPOESIEN OCH DEN ESTETISKT MOTIVERADE PSALMBOKSREFORMEN

AKADEMISK AFHANDLING

AF

EMIL LIEDGREN

Särtryck ur Kyrkohistorisk Årsskrift 1915—1917

UPPSALA 1916
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Wallins läroår som psalmdiktare

1806–1812

MED EN INLEDNING OM RELIGIONENS PLATS I SJUTTONHUNDRATALSPOESIEN OCH DEN ESTETISKT MOTIVERADE PSALMBOKSREFORMEN

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

HÖGVÖRDIGA OCH VIDTBERÖMDA TEOLOGISKA FAKULTETEN
I UPPSALA

FÖR VINNANDE AF LEKTORSKOMPETENS

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

EMIL LIEDGREN
FIL. KAND., TEOL. LIC., ÖSTG.
ADJUNKT VID ÖREBRO H. ALLM. LÄROVERK

R. UNIV.
BIBLIOTHEEK
LEIDEN

Å LÄROSALEN N:R V
LÖRDAGEN DEN 26 FEBRUARI 1916
KL. 10 F. M.

UPPSALA 1916
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Särtryck ur Kyrkohistorisk Årsskrift 1915—1917

FÖRORD.

Afsikten med föreliggande arbete är att ge en någorlunda ingående framställning af Johan Olof Wallins psalmdiktning i dess tidigaste faser och på samma gång ett bidrag till kännedomen om hans lif under de allmänt som kritiska ansedda åren 1806—1812. Det första problem, Wallinforskningen har att söka klarlägga, gäller hans öfvergång från världslig till andlig skald och de inflytelser, som därvid kunna tänkas ha varit verksamma. Därför har här först meddelats en öfversikt öfver religionens ställning i sjuttonhundratalets poesi och den därmed sammanhängande förbättringen af de kyrkliga sångböckerna, hvarvid dock endast hänsyn tagits till den litterärt erkända psalmdiktningen. Det ringa intresse, man både i kyrko- och litteraturhistoriska handböcker plägar ägna den religiösa poesien, har nödgat till en måhända oproportionerlig utförlighet i inledningen, men en svaghet i detta hänseende har synts mig ursäktligare än begagnande af föga eller intet sägande allmänna fraser. Kanske har farhågan att förfalla till blott konstruktion drifvit till allt för ängsligt fasthängande vid det från skilda håll sammanbragta materialet. Äfven mot den egentliga afhandlingen ligger nära att anmärka dess bundenhet vid den kronologiska ordningsföljden mellan där behandlade fakta. Jag har emellertid trott mitt tillvägagångssätt vara det riktigaste, så länge frågorna om de inflytelser, Wallin mottagit, hittills blifvit så ytterst litet vidrörda af forskningen. För bevisningen eller vederläggningen af de antaganden, som framställts, torde ett strängt fasthållande af den kronologiska synpunkten tills vidare vara nödvändigt. Att härigenom åtskilliga upprepningar blifvit oundvikliga ligger i sakens natur. För att så mycket som möjligt spara det begränsade utrymmet har hänvisning i en mängd fall skett till de delar af A. Hildebrands och H. Wijkmarks hymnologiska afhandlingar, som beröra det svenska psalmboksarbetet under de här ifrågavarande åren.

Om förhållandena så medgifva, vore det min afsikt att slutföra undersökningen af Wallins utveckling som psalmdiktare fram till 1819. Närmast skulle i sådant fall följa en framställning af den in- och utländska romantikens religiösa poesi och psalmboksarbetets påverkan däraf. Därför har jag här stannat vid året 1812, då hos oss de förnämsta romantiskt influerade författarnas psalmhäften utgåfvos, och då Wallin först visar en med deras uppfattning öfverensstäm-

mande åsikt om de gamla kärnpsalmernas bevarande i orördt skick. Allra sist skulle ges en analys af de neologisk-klassicistiska och de evangelisk-romantiska inslagen i Wallins psalmdiktning, hvarigenom hans karaktär af förmedlingsteolog och »neuter» tydligt skulle framträda. Den ganska torftiga kunskap, vi hittills ägt om den svenska neologien, torde under de närmaste åren bli riktad genom tvenne forskares sedan länge pågående arbeten. Delvis för att ej kollidera med deras undersökningar har jag afstått från försöket att mera ingående karakterisera den svenska upplysningsteologien, dess predikan och liturgiska reformsträfvanden.

De första materialsamlingarna för denna afhandling förskrifva sig från en tidpunkt, som ligger nära tolf år tillbaka. Väsentligen blott under jul- och sommarferier tillökade ha de nu omsider tyckts mig påfordra en bearbetning för att ej bli alldeles onyttiga, ehuru jag är lifligt medveten om mitt verks många brister såväl i anläggning som utförande, hvilka brister delvis sammanhänga med det vågsamma företaget att behandla äfven blott en liten del af en hittills från vetenskapens sida så förbisedd lifsgärning som Wallins, delvis ock med tvånget att oupphörligt afbryta arbetet, stundom för ganska lång tid. Jag vore glad, om mina eventuella läsare dock ej blott ville uppmärksamma hvad som saknas i min bok utan äfven hvad som verkligen står där.

Det återstår mig att till alla dem, som på ett eller annat sätt underlättat mitt arbete genom anvisningar, hjälp, uppmuntran och intresse, bringa ett djupt kändt tack. Främst gäller detta tack numera ärkebiskopen d:r Nathan Söderblom och mina öfriga lärare vid Uppsala universitet, som genom väckande undervisning och aldrig tröttnande välvilja ingifvit mig mod att upptaga ett sådant ämne som det här behandlade. Särskildt har jag dessutom anledning att tacka domprosten d:r A. H. Lundström för hans vänliga beredvillighet att öppna sin tidskrift Kyrkohistorisk Årsskrift för denna afhandling liksom för den 1910 publicerade studien om Wallins ungdomsutveckling.

Mitt tack gäller ock tjänstemännen vid de arkiv och bibliotek, där jag haft tillfälle att arbeta, liksom de enskilda personer, som tillåtit mig taga kännedom om deras samlingar af Walliniana. Brefven från Wallin till Leopold deponerades 1911 genom benäget tillmötesgående af den nuvarande ägaren till Trolle-Ljungby i Lunds Universitetsbibliotek, där de då för min räkning afskrefvos af framlidne läroverksadjunkten L. G. F. Norlander. Bibliotekarien grefve E. Lewenhaupt har haft godheten förmedla lån till Uppsala Universitetsbibliotek af de i fru Katarina Geijers ägo befintliga Wallinpapperen och öfvervakat deras afskrifning.

Örebro den 1 februari 1916.

Emil Liedgren.

Källor och litteratur.

A. Otryckta källor.

a. Offentliga arkiv.

Riksarkivet.

Krigs Collegii skrifvelser till Kongl. Maj:t 1806 (maj—juli) och 1809 (januari).
Protocoll för KrigsÄrenden 1806 (juli—sept.).
Statsråds och Berednings Protocoller i KrigsÄrenden 1809 (mars—april).
Statsråds Protokoll i EcklesiastikÄrenden 1809 (juni—december).

Kungl. Biblioteket.

Askelöfska Papperen. Del I: Polyfemska tiden.
Biographica: J. O. Wallin.
Bref till J. Chr. Askelöf.
» » P. A. Wallmark från J. O. Wallin.
Generaldirektör C. Livijns efterlämnade papper.
Kongl. Psalmbokskommitténs Handlingar (1811—1819). I—III.
Predikningar af J. O. Wallin.
Tungusiskt Skaldeförsök. Smädedikter mot Wallin, parodierande hans psalmer. Från 1813—1816.
Vitterhet, Sv. Förf.: Poemer af Johan Olof Wallin.

Stockholms Konsistorii Arkiv.

Konsistorii Protokoll 1807—1813.

Uppsala Universitetsbibliotek.

Bref till Hans Järta från J. O. Wallin.
» » J. Åström » » »

Uppsala Domkapitels Arkiv.

Handlingar och skrifvelser ang. Solna pastorat (Sign. E v: 119, 3).

Uppsala Landsarkiv.

Kyrkobok för Carlberg 1802—1808, 1809—1811.
Solna Husförhörsbok 1805—1810, 1811—1815.
» Protokollsbok (sockenstämmoprotokoll) 1782—1813.

Vestmanlands-Dala Nations Bibliotek och Arkiv.

Utlåningsjournal 1802—1826.

Linköpings Stiftsbibliotek.

Lindblomska brefsamlingen.

Västerås Domkapitels Arkiv.

Domkapitelsprotokoll 1806, 1808.

b. Enskilda Arkiv och Familjepapper.

v. Brinkmanska Arkivet å Trolle-Ljungby.

Bref från J. O. Wallin till C. G. af Leopold 1804—1820.

Fru Katarina Geijer, f. Edén, Uppsala.

Bref och verser från J. O. Wallin till medlemmar af familjen Hedblad på Stadra.

B. Tryckta källor.

Adlerbeth, G. J., Poetiska Arbeten II. Sthlm 1803.

Allmän Litteratur-Tidning. Åbo 1803. (Äfven cit. Åbo Litteratur-Tidning.)

Afzelius, A. A., Minnen. Sthlm 1901.

Batteux, C., Principes de la littérature. 5 Éd. I—V. Paris MDCCLXXIV.

Bergklint, O., Vittra arbeten, Sthlm 1837.

Bergsten, C., De versificationis Suecanæ vitiis. Ups. Diss. 1779.

Berättelse om svenska psalmbokens utarbetning. Örebro 1812.

Blair, H., Lectures on Rhetoric and Belles Lettres. 5 éd. London MDCCXCIII.

Blom, I. R., Samlade Skrifter. Sthlm 1827.

Choræus, M., Bref, tal och andra skrifter, utgifna af E. Lagus. Hfors 1903. Skrifter utgifna af Sv. Litt. Sällskapet i Finland n:r 57. (Cit.: E. Lagus, Bref etc. från M. Choræus.)

——, Valda Dikter, utgifna af E. Lagus. Hfors 1901. Skrifter utg. af Sv. Litt. Sällsk. i Finland n:r 48.

Cramer, J. A., Poetische Uebersetzung der Psalmen, I. Leipzig 1755.

Dagligt Allehanda 1803.

Dahl, Chr., Parentalia . . . Archiepiscopo . . . Unoni v. Troil . . . 1804. Ups. MDCCCVI.

——, Psalmer, Kongl. Ecclesiastique Committeen den 12 Jan. 1796 Föredragne. Upsala 1807.

Den Svenska Psalm-Boken . . . Öfversedd och nödtorfteligen förbättrad. Sthlm 1779.

Elegant-Tidningen 1810.

Enbom, P. U., Kärleks- och Religions-Sånger. Sthlm 1794.

——, Skaldestycken i strödda ämnen. 1—3. Sthlm 1796—1806.

ESCHENBURG, J. J., Entwurf einer Theorie der schönen Wissenschaften. 2 Aufl. Berlin und Stettin 1789.

FANT, Eric M., Historiola Hymnorum Ecclesiæ Svecanæ. Ups. Diss. 1798.

FRANZÉN och WALLIN, Prof-Psalmer. Sthlm 1812. — Andra Häftet 1813.

FREYLINGSHAUSEN, A., Geystreiches Gesangbuch. Ed. IX. Halle 1742.

FRUNCK, G., Bref rörande Nya skolans historia (Sv. Litt. Sällskapets Skrifter 1886—1891).

Förslag till Kyrko-Sånger. Upsala 1793.

Förslag till förbättrade Kyrko-Sånger. Sthlm 1814.

Förteckning på En Samling böcker i Exegetik, Homiletik, Esthetik m. m. Sthlm 1840 (Wallins boksamling).

GEIJER, E. G., Familjebref, utg. af H. Schück. (Ur Geijers brefväxling i Sv. Memoarer och Bref VII.) Sthlm 1903.

——, Samlade Skrifter I—VIII. Sthlm 1875.

GELLERT, C. F., Geistliche Oden und Lieder. Leipzig 1759.

GYLLENBORG, G. F., Försök om Skaldekonsten. Sthlm 1798.

HAGBERG, C. P., Predikningar. Första Samlingen. Lund 1814.

Handlingar rörande jubelfesten i Upsala 1793.

Handlingar ur v. Brinkmanska arkivet å Trolle-Ljungby, I, utgifna af G. Andersson. Örebro 1859.

HEDBORN, S. J., Samlade Skrifter, utgifna af P. D. A. Atterbom. Örebro 1853.

HEUSINGER, J. H. G., Handbuch der Æsthetik I—II. Gotha 1797.

HJÄRNE, R., Dagen före drabbningen eller Nya Skolan och dess män i sin uppkomst och sina förberedelser 1802—1810. Sthlm 1882.

HOLLANDER, S. A., Minne af J. O. Wallin. Sthlm 1865. (Innehåller nekrologer, tal och minnesteckningar m. m. öfver Wallin af P. A. Wallmark, J. E. Rydqvist, B. v. Beskow, E. G. Geijer, A. Fryxell, J. H. Schröder m. fl.)

Inbjudning till Religionens och Vitterhetens Vänner om bidrag till den Nya Psalmboken. Sthlm 1812.

Journal för Litteraturen och Theatern 1809—1812.

Journal för svensk litteratur 1809.

J. H. Kellgrens bref till A. N. Clewberg utg. af H. Schück. Skrifter, utg. af Svenska Litt. Sällsk. i Finland n:r 27. Hfors 1894.

KOHLRAUSCH, F., Den Heliga Skrifts Berättelser och Läror. Sthlm 1814.

KLOPSTOCK, F. G., Geistliche Lieder (i K:s Werke, del VII), Leipzig 1804.

v. KRÆMER, R. F., Mina lefnadsminnen. Sthlm 1866.

Le Franc de Pompignan se Pompignan!

LEHNBERG, M., Predikningar I, 3 uppl. Sthlm 1814. II, 2 uppl. Sthlm 1811.

LEIJONHUFVUD, A. G., Tanke-Wal, i anledning af Sön- och Högtidsdags Evangelier, uti vers författadt. Sthlm 1790.

af LEOPOLD, C. G., Samlade Skrifter. Sthlm 1816.

LILLJEBJÖRN, K., Hågkomster af fordna dagars Tänkesätt, Seder och Bruk i min födelseort. Örebro 1862.

LILLJEBJÖRN, Knut och Henrik, Hågkomster. 2 uppl. Sthlm 1911.

Linköpings Bladet 1805.

Läsning i Blandade Ämnen 1797.

Minne af Grefvinnan Marg. Hedv. Cronstedt, född friherrinna Alströmer. Sthlm 1816.
MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE, Malla, Memoarer II. Sthlm 1909.
NEIKTER, J. Fr., De Necessitate Cultus Publici. (Resp. O. Kullberg.) Diss. Ups. 1796.
Odalmannen. Populär Tidskrift utgifven af Hans Järta. Första Häftet. Fahlun 1823.
OXENSTIERNA, J. G., Dagboksanteckningar (åren 1768—1771), utgifna genom G. Stjernström.
[OXENSTJERNA, E. G.,] Kadetten, eller Karlberg för nära trettio år sedan, af en f. d. kadett. Sthlm 1843.
Phosphoros. Månadsskrift. Upsala 1810—1811.
Polyfem. Ett blad att läsa på sängen. Sthlm 1809—1812. (De fem olika »Samlingarna» betecknas vid citering med romerska siffror I—V.)
Polymnia. Sthlm 1807.
DE POMPIGNAN, J., Le Franc, Oeuvres. T. 1. Paris MDCCLXXXIV.
Prælektionskataloger för Upsala Universitet 1775, 1777—1799.
Presteståndets Protokoll 1809—1810, 1812, 1815.
Prof-Psalmboken. Första och Andra Samlingen. Sthlm 1765—1767.
SCHLEIERMACHER, F. D. E., Predigten. Berlin 1801.
SPALDING, J. J., Bestimmung des Menschen. — Wert der Andacht. (Studien zur Geschichte des neueren Protestantismus. 1. Quellenheft.) Giessen 1908.
Stockholms Posten 1782, 1790, 1806—1810, 1812—1816.
SULZER, J. G., Allgemeine Theorie der Schönen Künste. Leipzig 1778.
SVEDELIUS, P., De usu Poëseos in Sacris (resp. P. J. Sæve). Diss. Ups. 1786.
——, De abusu licentiæ poeticæ (resp. G. M. Mallmin). Diss. Ups. 1787.
——, Historiola Poëseos. I. Diss. Ups. 1776.
Svenska Akademiens Handlingar fr. 1796, delarna VI, XXI, och fr. 1886, del II.
Svensk Literatur-Tidning 1813—1814.
TENGSTRÖM, J., Vittra Skrifter i urval med en lefnadsteckning utg. af M. G. Schybergson. Skrifter utg. af Sv. Litt. Sällsk. i Finland n:r 41. Hfors 1899.
[TINGSTADIUS, J. A.] Psaltaren. Prof-Öfversättning. Upsala 1791.
Upsala Tidning 1804, 1808.
WATTS, ISAAC, Poetical Works. Edinburg 1782.
VOLTAIRE, Poëtique. Génève MDCCLXVI.
Åbo Tidningar 1793.
Åbo Tidning 1802, 1808.
Åbo Allmänna Tidning 1810.
ÖDMANN, S., Anwisning till ett Christeligt Predikosätt. Upsala 1807.
——, Försök till Kyrko-Sånger. Upsala 1798.
ÖHRSTRÖMER, Ecklesiastika Samlingar. Häft 1. Strengnäs 1806.

Anförda arbeten af J. O. Wallin.

Öfversättningar från latinska skalder. Första flocken. Sthlm 1806.
Början till öfversättning af Æneiden jemte några smärre Poemer. Sthlm 1808. (Cit.: Smärre Poemer.)
Omarbetning af Svenska Psalmer, försökt af Michael Choræus och Joh. Ol. Wallin. Första Samlingen 1807. — Tredje upplagan Sthlm 1811.
——, Senare Samlingen 1807. — Andra Upplagan. Sthlm 1811.
Psalmer af Joh. Ol. Wallin. Fortsättning. Sthlm 1809.
Andra Fortsättningen. Sthlm 1811.
Psalmer af Joh. Ol. Wallin. Fortsättning. Andra Upplagan. Sthlm 1812.
Omarbetade Kyrko-Psalmer af Choræus och Wallin. Ny upplaga. Sthlm 1812.
Prof-Psalmer af Franzén och Wallin. Sthlm 1812.
——, Andra Häftet. Sthlm 1813.
Förslag till Svensk Psalmbok utgifvit af J. O. Wallin. Sthlm 1816.
Witterhetsförsök. Sthlm 1821.
Religions-Tal vid åtskilliga tillfällen. Första delen. Andra upplagan. Sthlm 1827.
——, Andra delen. Sthlm 1827.
——, Tredje delen. Sthlm 1831.
Predikningar öfver de årliga Sön- och Högtidsdagars Evangelier. Första—tredje delen. Andra uppl. Sthlm 1842.
Samlade Witterhetsarbeten I—II. Sthlm 1878.

C. Citerad litteratur.

Adlersparre, S. L—D och Leijonhufvud, Sigrid, Fredrika Bremer I. Sthlm 1896.
Ahnfelt, Arvid, C. J. L. Almquist, hans lif och verksamhet. Sthlm 1876.
Alvin, R., Abraham Sahlstedt, en litterär mångfrestare. Lund 1914. (Diss.)
Annerstedt, C., Upsala Universitets Historia, III, 1719—1772: 1, 2. Uppsala och Stockholm 1913—1914.
Barnstorff, J., Youngs Nachtgedanken und ihr Einfluss auf die deutsche Litteratur. Bamberg 1895.
Beckman, J. W., Den nya Swenska Psalmboken, framställd uti försök till Swensk Psalmhistoria. Sthlm 1845 ff. (Cit.: Beckmans Psalmhistoria.)
Begtrup, H., N. F. S. Grundtvigs kristelige Opvækkelse i Vinteren 1810—1811. Kbhvn 1899.
Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige svenska män. Upsala 1835 ff. (Delarna XI, XIX och XXII.)
Blanck, A., Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur. Sthlm 1911.
——, Geijer i England. Sthlm 1914.
Borelius, Hilma, Geijer och Schiller (Samlaren 1905).
Bovet, F., Histoire du Psautier des Églises réformées. Paris 1872.
Brix, H., Tonen fra Himlen. Billeder af den kristelige Lyrik. Kbhvn 1912.
Brunetière, F., Histoire de la littérature française classique. Paris 1904 ff. T. III.

Böök, F., Johan Olof Wallin (i Svenska Dagbladet [Uppl. B] 1915 n:r 289 och 296).
Castrén, G., F. M. Franzén i Finland. Hfors 1902.
Courthope, W. J. A., History of English Poetry. London 1906. T. V.
Cygnæus, G., Från J. H. Kellgrens ungdomsår (i Finsk Tidskrift, Tom XXXVIII: 1, 1905).
Ekelund, T., Vittra Skuggbilder. Sthlm 1886.
Eklund, J. A., Vår Kyrkopsalm. Lund 1915.
Erdmann, N., Carl Mikael Bellman, hans omgifning och samtid. Sthlm 1895.
Faguet, E., Histoire de la Litterature française. Depuis le XVIIe siècle jusqu'à nos jours. Paris 1900.
Fehrman, D., Carl Fredrik af Wingård såsom biskop öfver Göteborgs Stift. Lund 1911—1912.
Frank, G., Geschichte der protestantischen Theologie II—III. Leipzig 1865, 1875.
Fryxell, A., Bidrag till Sverges Litteratur-Historia. Sthlm 1860 ff. Häft 1 och 4.
Hallman, Mila, Clas Livijn. Sthlm 1909.
Hansen, H. C. P., Illustreret Dansk Litteratur-Historie II. Kbhvn 1886.
Haym, R., Herder nach seinem Leben und seinen Werken II. Berlin 1885.
Hering, H., Geschichte der Predigt. Berlin 1894—1897.
Hettner, H., Litteraturgeschichte des XVIII. Jahrhunderts. Braunschweig 1856 ff. Th. I—III.
Hildebrand, A., Svenska kyrkans Psalmbokskommittéer och Psalmboksförslag under 1700- och början af 1800-talet. Sthlm 1884.
Horst Stephan, Die Neuzeit (G. Krüger, Handbuch der Kirchengeschichte IV). Tübingen 1909.
Jacobson, N., Claudius Johannis Eek, En herrnhutisk östgötapräst på 1700-talet (i Julhälsningar till församlingarna från präster i Linköpings stift 1910).
James, W., Den religiösa erfarenheten i dess skilda former. Sthlm 1906.
Kolb, Chr., Die Aufklärung in der Württembergischen Kirche. Stuttgart 1908.
K. S. V:s Koralbok. Lund 1904.
Lamm, M., J. G. Oxenstierna, en gustaviansk natursvärmares lif och dikt. Sthlm 1911.
——, Lidnerstudier (Samlaren XXX, 1909).
Lanson, G., Histoire de la littérature française. 5 éd. Paris 1898.
Levertin, O., Carl von Linné. Sthlm 1906.
——, Svenska gestalter. 3 uppl. Sthlm 1907.
Liedgren, E., Den svenska psalmboken. 2 uppl. (Sveriges Kristl. Studentrörelses Skriftserie n:r 8). Uppsala 1914.
——, Hedborns Psalmer 1812 (Bibelforskaren 1913).
——, Johan Olof Wallin (Skrifter till 1800-talets kyrkohistoria n:r 1), Sthlm 1912.
——, J. O. Wallins ungdomsutveckling, betraktad med hänsyn till hans senare verksamhet (Kyrkohistorisk Årsskrift 1910, cit.: KA 1910).
——, Till belysning af krisen i Joh. Olof Wallins lif (Samlaren XXXV, 1914).
Liljekrantz, B., Benjamin Höijer. Lund 1912.

Ljunggren, G., Svenska Akademiens Historia, 1786—1886, I. Sthlm 1886.
——, Svenska Vitterhetens Häfder efter Gustaf III:s död. I—V. Lund 1877 ff. (Cit.: Ljunggren, Sv. V. H.)
Malmström, B. E., Grunddragen af Svenska Vitterhetens Historia. Del II Örebro 1867.
Molin, A., Geijerstudier (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles Handlingar. Fjärde följden. 9:e häftet 1906). Göteborg 1907.
Mortensen, J., Clas Livijn. Ett nyromantiskt diktarfragment. Sthlm 1913.
Muncker, F., Friedrich Gottlieb Klopstock. Geschichte seines Lebens und seiner Schriften. 2 Aufl. Berlin 1893.
Nelle, W., Geschichte des deutschen evangelischen Kirchenliedes. 2 Aufl. Hamburg 1909.
——, Klopstock und das Kirchenlied (Monatschrift für Gottesdienst und kirchliche Kunst VIII, 1903).
——, Lavater als Kirchenliederdichter (Monatschrift für Gottesdienst und kirchliche Kunst VI, 1901).
Nielsen, Fr., Bidrag till den Evangelisk-kristelige Psalmebogs Historie. Kbhvn 1895.
——, N. F. S. Grundtvigs religiøse Udvikling. Kbhvn 1889.
Nikander, G., Jacob Tengström som akademisk lärare och biskop intill 1808. Hfors 1913.
Nilsson, A., Inledning till Esaias Tegnér, Filosofiska och estetiska skrifter. Sthlm 1913.
Nodermann, P., Studier i svensk hymnologi. Lund 1911.
Palmer, Chr., Evangelische Hymnologie. Stuttgart 1865.
Petit de Julleville, L., Histoire de la langue et de la littérature française des Origines à 1900. T. VI. Paris 1898.
Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. 3 Aufl. hrsg. von A. Hauck. Leipzig 1896 ff. (Cit.: RE.[3])
Die Religion in Geschichte und Gegenwart, hrsg. von F. M. Schiele. Tübingen 1909—1913 (Cit.: RGG.)
Rodhe, E. M., De svenska bibelsällskapens uppkomst. Kyrkohistor. Årsskrift 1906.
——, Jacob Axelsson Lindblom som biskop i Linköping. Lund 1905. (Cit.: Rodhe, Lindblom.)
Råbergh, H., Åbo Universitets Lärdomshistoria: Teologien II. (Skrifter utg. af Sv. Litt. Sällskapet i Finland. Tom L.) Hfors 1901.
Sainte-Beuve, A., Critiques et portraits littéraires. 2 éd. I. Paris 1841.
Saintsbury, G., A History of Criticism. Vol. II. Edinburgh and London MCMII.
Sandwall, F., Om accentueringen af två- och trestafviga komposita i 1600-talets svenska. (Språk och Stil XIII, Uppsala 1913.)
Santesson, C., Tegnérs reflexionsdiktning (1801—1805). Uppsala Universitets Årsskrift 1913.
Scherer, W., Geschichte der Deutschen Nationallitteratur. 8 Aufl. Berlin 1899.
Schwanenflügel, H., Jakob Peter Mynster. Et foredrag. Kbhvn 1904.
Schück, H., Världslitteraturens historia II. Sthlm 1901.

Schäfer, W., Kurze Geschichte des Gesangbuches unter besonderer Berücksichtigung des Gebietes der hannoveranschen Landeskirche. Harburg a. d. Elbe 1912.
Sell, K., Die Religion unserer Klassiker (Lebensfragen hrsg. von H. Weinel). Tübingen und Leipzig 1904.
v. Stein, H., Die Entstehung der neueren Ästhetik. Stuttgart 1886.
Sundblad, J., Bland kräklor och mitror. Sthlm 1886.
Sylwan, O., J. H. Kellgren. En öfversikt af hans lefnad och författarskap. Sthlm 1912.
——, Stockholms Posten och Kellgren (i Samlaren XXX, Upsala 1909).
Söderberg, V., Bidrag till kännedomen om Kellgrens studier (Samlaren XXIII, 1902).
Söderblom, N., Gudstrons uppkomst. Sthlm 1914.
——, Luthers religion (Svenska Spörsmål 18). Sthlm 1893.
Thomas, W., Le Poète Edward Young. Paris 1901.
Troeltsch, E., Protestantisches Christentum und Kirche in der Neuzeit i Die Kultur der Gegenwart, hrsg. von P. Hinneberg. Teil I. Abt. IV, 1. 2 Aufl. Berlin und Leipzig 1909.
Ullman, U. L., Om den kyrkliga psalmboken. Upsala 1871.
Warburg, K., Illustrerad svensk litteraturhistoria. 2 uppl., III. Sthlm 1913.
——, Lidner. Ett bidrag till Sveriges litteraturhistoria. Sthlm 1889.
Vedel, V., Svensk Romantik. Kbhvn 1894.
Wijkmark, H., Studier till den Wallinska psalmbokens framkomst I. Psalmboken af år 1810. (Kungsholmens Realskolas inbjudningsskrift 1905—1906.) Sthlm 1906.
——, Studier etc. II. Lekmännen inom 1811 års psalmbokskommitté. (Stockholms Samgymnasiums årsredogörelse 1906—1907.) Sthlm 1907.
Wieselgren, P., Svenska Kyrkans Sköna Litteratur. 2 uppl. Sthlm 1847. 3 uppl. Lund 1866.
af Wirsén, C. D., Minne af Biskopen Doktor Frans Michael Franzén (Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1886, del II, 1887). Sthlm 1888.
Wrangel, E., Frihetstidens odlingshistoria. Lund 1895.
——, Klopstock och Sverige i festskriften Till Henrik Schück $19^{2}/_{11}05$. Sthlm 1905.
Zielinski, Th., Cicero im Wandel der Jahrhunderte. 3. Aufl. Leipzig und Berlin 1912.

Innehållsförteckning.

Inledning. Religionens ställning i sjuttonhundratalspoesien och den estetiskt motiverade psalmboksreformen.

Sid.

1. *I utlandet* . . . . . 1—34

Franskklassicismens bästa lyrik kristlig vältalighet sid. 2. — Racines körer och Cantiques spirituels sid. 3. — Boileau och kristendomen sid. 5. — Det religiösa odet och psaltarparafraserna sid. 6. — J.-B. Rousseau sid. 7. — J. J. Le Franc de Pompignan sid. 9. — Voltaire och bibelpoesien sid. 11. — Den religiösa och moraliska didaktiken sid. 11. — Batteux sid. 12. — Den engelska klassicismen sid. 12. — Den religiösa församlingssångens uppkomst i England: I. Watts sid. 13. — Biblisk-kristliga ämnen diktningens rätta föremål: E. Young sid. 16. — Lidelse och originalitet mot förståndsmässighet och korrekthet sid. 18. — Upptäckten af den bibliska poesiens egenart: R. Lowth sid. 18. — H. Blair sid. 19. — Tyska tankar om den religiösa poesiens primat sid. 20. — F. G. Klopstock sid. 20. — Hans psalmboksarbete sid. 21. — C. F. Gellerts psalmteori och psalmdiktning sid. 24. — Klopstocks lärjungar sid. 27. — J. K. Lavater och kasualpsalmerna sid. 28. — J. G. Sulzers psalmboksprogram sid. 29. — J. J. Eschenburg sid. 31. — Det tyska psalmförbättringsarbetet framgånget ur estetiska och apologetiska motiv sid. 32. — Reaktionen mot förändring af gamla kärnpsalmer: Herder sid. 33. — Religiös poesi och psalmboksreform i Danmark sid. 34.

2. *I Sverige* . . . . . 34—67

Frihetstidens skalder och religionen sid. 34. — Den gustavianska tidens författare: J. G. Oxenstierna sid. 37. — Kellgren och Stockholmsposten sid. 40. — Klopstocks begynnande rykte sid. 41. — Kellgrens tillämpning af lidelseteorien på den kristliga poesien sid. 41. — Bibeln och de bildades smak sid. 44. — Lidner förverkligar det samtida krafvet på sublim religiös poesi sid. 47. — P. U. Enbom om bibelpoesien och psalmsången sid. 49. — Sjuttonhundratalets svenska psalmboksarbete framdrifves ur estetiska motiv sid. 51. — Sam. Ödmanns psalmteori sid. 56. — Jakob Tengström som typ för de rådande psalmteoriernas ödesdigra inverkan på den religiösa lyriken sid. 58. — Franzéns första psalmer 1793 sid. 62. — De odeliknande psalmerna tidens bästa alster sid. 64. — Den religiösa poesiens värde i universitetskretsarnas omdöme: P. Svedelius (Wallins lärare) sid. 65. — Kraíet och sträfvandet att skapa en sublim religiös poesi under sjuttonhundratalet når sitt förverkligande och mål i J. O. Wallin sid. 67.

Första kapitlet. Återblick på Wallins studietid intill prästvigningen . . . . . 68—90

Den gamla latinskolans formella kultur sid. 68. — Föreningen af humanism och kristendom sid. 69. Wallins lärare i Upp-

Sid.

sala: P. Svedelius sid. 70. — Neikter sid. 71. — Tingstadius sid. 71. — Chr. Dahl sid. 72. — Boethius sid. 72. — Den kant-schillerska estetiken och J. H. G. Heusingers sköngodhetsideal grundläggande för Wallins åsikt om poesiens och speciellt psalmbokens uppgift sid. 73. — Psalmdiktningen en patriotisk-pedagogisk gärning sid. 74. — E. M. Fants tankar om den gamla psalmbokens kärnpsalmer sid. 75. — Wallin och Leopold sid. 75. — Wallins öfversättningar från latinska skalder och deras karaktär af stilöfningar sid. 78. — Wallins religiösa åsiktsbildning sid. 80. — Boethius' inflytande sid. 84. — Leopolds inflytande sid. 84. — Moderat neologi hos de ledande kyrkomännen i Sverige: rationell supranaturalism sid. 85. — Konfessionell ifver mot neologien: E. J. Almquist sid. 87. — Wallins förmedlande, alltigenom praktiskt orienterade ståndpunkt sid. 89.

Andra kapitlet. Wallin som teologie adjunkt vid Karlbergs krigsakademi (1806—1809). — Hans första psalmer . . . . . 91—135

Wallins inträde i prästämbetet sid. 91. — Hans omgifning på Karlberg sid. 93. — Sällskapslifvet där sid. 96. — Sällskapsvisor och elegier sid. 99. — Wallin som lärare och begynnande predikant sid. 99. — Hvad han åsyftar med sina första psalmhäften: Omarbetade Kyrko-Psalmer (1807) sid. 101. — Choræus som psalmist starkt neologisk sid. 105. — Ändringarnas estetiska motiv hos Wallin sid. 111. — Wallins biblisk-teologiska konservatism 1807 sid. 113. — Hans första originalpsalmer sid. 125. — Hans eget senare omdöme om sina första psalmhäften sid. 128. — Wallmarks recension sid. 132. — Psalmernas mottagande ute i landet sid. 134.

Tredje kapitlet. Wallin som teol. adjunkt vid Karlberg (forts.). — Nya intryck. — Befordran. — Psalmer 1809. — Wallins psalmboksprogram 1809 . . . . . 136—173

Wallins bidrag till kalendern Polymnia 1807 sid. 136. — Wallmarks recension: fordran på kraft, känsla och fantasi sid. 138. — Dess inverkan på Wallin sid. 139. — Den politiska situationens allvar: Wallins patriotiska diktning 1808—1810 sid. 140. — Hammarskölds kritik af Wallins Smärre poemer 1808. — »Till Amalias författare» sid. 144. — Pastoralexamen sid. 145. — Teol. doktorsutnämning sid. 147. — Psalmer 1809: delvis mera neologiskt hållna än psalmerna 1807 sid. 149. — »Kärleken» (Sv. ps. 285) sid. 152. — Omarbetningarna 1809 sid. 159. — »Några reflexioner öfwer förbättringar af wårt kyrkowäsende» sid. 164. — Begynnande parafrasering af Psaltaren sid. 171.

Fjärde kapitlet. Wallins första tid som kyrkoherde i Solna. Psalmhäftet 1811 . . . . . 174—202

Frågan om en djupgående religiös kris i Wallins lif omkring 1810 sid. 174. — Hans omdöme om sina första predikningar sid. 177. — Brytningen med Sophie Runnevall sid. 180. — Wallin, Polyfem och fosforisterna sid. 183. — Hæffners kritik af hans psalmer sid. 186. — Wallins företal till Psalmer 1811 och hans däri uttalade dom om sina första försök sid. 189. — Klopstocks inflytande? sid. 191. — Patriotiska psalmer sid. 192. — Omarbetningarna 1811 mera försiktiga än 1809 sid. 196. — Wallmarks recension sid. 198. — Recensionen öfver 1809 års häfte i Polyfem 1811: yrkande på det gamla kyrkospråkets bibehållande sid. 198. — Den 1811 tillsatta psalmbokskommittén sid. 201.

Sid.

Femte kapitlet. Wallin och den evangelisk-romantiska krisen 1810—1812 . . . . . 203—230

Den fosterländska krisens religiösa verkningar oeh stiftandet af Evangeliska Sällskapet sid. 203. — Herrnhutisk fromhet och romantisk kristendom sid. 204. — Nyromantikens folkuppfostringsprogram sid. 205. — Återgång tlll gammal kristen tradition i fråga om språk, framställningssätt och innehåll i predikan och psalm sid. 205. — J. Wætterdahl och Polyfems artikel om nya psalmboken sid. 211. — Wallins förändrade uppfattning om de gamla kärnpsalmernas behandling sid. 213. — Inflytande från nyromantiken, Gellert eller Herder? sid. 215. — Wallin och det gamla svenska bibelspråket sid. 216. — Hans ännu mycket njugga värdering af de gamla psalmerna i Betänkandet 1812 sid. 219. — Psalmernas innehåll och det kristocentriskt bestämda fromhetslifvet sid. 220. — Novalis sid. 222. — Hedborn, Geijer, Franzén 1812 sid. 223. — Wallins förhållande till krafvet på kristocentriska psalmer sid. 224. — Öfverblick af Wallins senare utveckling sid. 226. — Hans förmedlande ställning till tidens estetiska och religiösa sträfvanden och dess gynnsamma inverkan på hans psalmboksarbete sid. 229.

Bilagor I—III . . . . . 231—246

Rättelser 247

Använda förkortningar.

KB = Kungliga Biblioteket i Stockholm.
KÅ = Kyrkohistorisk Årsskrift.
LSB = Linköpings Stiftsbibliotek.
MGKK = Monatschrift für Gottesdienst und Kirchliche Kunst.
Pr. Prot. = Prestestándets Protokoll.
Ps. K. H. = Psalmbokskommitténs Handlingar 1811—1819.
RE³ = Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, 3. Aufl. hrsg. von A. Hauck.
RGG = Religion in Geschichte und Gegenwart hrsg. von F. M. Schiele.
SLSF = Skrifter, utg. af Sv. Litt. Sällskapet i Finland.
SWA = Wallins Samlade Witterhetsarbeten (1878).
UDA = Uppsala Domkapitels Arkiv.
ULA = Uppsala Landsarkiv.
UUB = Uppsala Universitetsbibliotek.
UUH = Uppsala Universitets Historia af Cl. Annerstedt.

Öfriga förkortningar torde utan svårighet förstås, t. ex. G. Ps. = 1695 års psalmbok och N. Ps. = 1819 års psalmbok.

INLEDNING.

Religionens ställning i sjuttonhundratalspoesien och den estetiskt motiverade psalmboksreformen.

1. I utlandet.

Den populära uppfattningen af sjuttonhundratalet (för Sveriges vidkommande isynnerhet dess senare hälft) röjer en benägenhet att förenkla den andliga karaktären hos detta på motsatser så rika sekel och företrädesvis fästa sig vid dess förståndsmässighet och därmed sammanhängande kritiklusta inför tillvarons mystiska grundvärden. Att ett sådant tidslynne icke skulle ha mycket intresse till öfvers för en djupare religiös poesi eller äga förutsättningar för att skapa en värdig kyrkosång, synes då utan vidare klart. Upplysningstidens psalmdiktning vidlåder ju ock ett ledsamt rykte för filiströst docerande och talanglöst rimmeri. Hvad särskildt det svenska psalmboksarbetet under sjuttonhundratalet angår, är det mycket litet studeradt, men alla omdömen öfverensstämma i, att det måste anses väsentligen misslyckadt.

Men af intet blir intet. Den omsider gillade och stadfästade psalmboken af 1819 måste framstå som ett rent mirakel, om man, hyllande den länge gängse uppfattningen af det föregående seklets bristande sinne för religiös poesi, betänker, att nämnda psalmbok är ett verk af män, hvilka fått sin grundläggande religiösa och litterära bildning under sjuttonhundratalets sista årtionden och adertonhundratalets första gryning. Detta gäller ej blott om Ödmann, Adlerbeth och Åström, utan äfven om Wallin, som i så mycket visar frändskap med det sekel, hvars son han var, och som så tidigt vann den gustavianska sångarkretsens ynnest. Skall man kunna rätt uppfatta hans verk, måste man söka påvisa de strömningar i

sjuttonhundratalets litteratur, som kunna ha bidragit att styra hans utveckling och inge honom tanken, att just psalmdiktning vore en värdig uppgift för honom. Allt hvad man vet om Wallin ger nämligen vid handen, att han närmat sig psalmboksarbetet från en litterär utgångspunkt — i det följande skall detta också ytterligare bekräftas — men om så är, måste man ju ovillkorligen fråga sig: huru har den tidsanda, hvari han uppväxte, kunnat föra honom in på psalmdiktningens från den riktiga ansedda skaldekonsten så afsides belägna fält? Fanns det i själfva sjuttonhundratalslitteraturen, under hvars inflytande hans ungdomsdiktning tillkom, några företeelser så beskaffade, att de kunde locka ett ungt erkändt snille att utbyta den lagerkrönta lyran mot harpan och psaltaren?

Frankrike. Vid första påseende kunde dessa frågor tyckas böra besvaras nekande. Sjuttonhundratalslitteraturen är i alla de europeiska kulturländerna starkt beroende af den franska klassicismen. Den utsökta formella kultur, som denna smakriktning genomförde öfverallt, där den vann insteg, får ej underskattas. Men redan på sextonhundratalet röjer klassicismen i sitt eget hemland sina förtjänsters fel, isynnerhet bristen på lyrisk omedelbarhet och ursprunglighet. Så tidigt som omkring 1660—1670 ha där den lyriska inspirationens källor så godt som alldeles sinat ut. Hvad som produceras är i det stora hela ett evigt enahanda utan personligt innehåll. Men lyriken är ju ej blott subjektiv bikt, individuell känsloutgjutelse, den kan ju ock ha till uppgift att tjäna som uttryck för de kollektiva känslor, som sammanbinda ett helt folk eller ett trossamfund. I denna egenskap har lyriken under klassicismens tid öfvergått i vältalighet, särskildt kristlig vältalighet.[1] Här möter utom stora stilistiska egenskaper ett känslodjup, som ger en personlig färg åt tidens eljes så opersonliga litteratur, och så födes lyriken här på nytt, i det den åter blir uttryck för ett lefvande jag.[2]

I sina bägge sista skådespel Esther och Athalie har Jean Ra-

[1] Brunetière, Hist. de la litt. fr. classique III: 222 ff. — Såsom exempel på denna blandform af lyrik och vältalighet nämner B. Pascals Pensées, Corneilles öfversättning af Imitatio Christi, Bossuets predikningar och de talrika parafraserna af psalmer i Psaltaren.

[2] Brunetière, o. a. a. III: 223: »l'intensité du sentiment chrétien recrée ou réintègre les droits de la personne dans cette littérature impersonnelle.

cine, Port Royals lärjunge och sångare, öppnat slussarna för den mäktiga flod af storslagen biblisk poesi, i hvars vågor han som barn och yngling speglat sitt anlete och lögat sin ande och till hvars stränder han som gammal vände åter för att lyssna och betrakta —

O bienheureux mille fois
L'enfant que le Seigneur aime . . .

begynner en af körerna i Athalie (II: 9), och i denna och andra körsånger i de bägge dramerna har han gifvit inspirerade uttryck för Gamla testamentets poesi.[1] För pensionärerna i S:t Cyr har han äfven författat sina fyra Cantiques spirituels (1694), af hvilka två återgå på gammaltestamentliga, två på nytestamentliga texter.[2] Bland den fransk-klassiska lyrikens kvantitativt omfattande men kvalitativt i allmänhet obetydliga alster intaga dessa sånger ett af de allra främsta rummen. Lika starkt besjälad af biblisk och personlig fromhet som af konstnärligt allvar har Racine här skapat verkliga mönster af ädel andaktspoesi, hvartill hela sjuttonhundratalet i Frankrike icke kan uppvisa något värdigt motstycke. Till prof må tjäna först en strof som denna:

Heureux, qui de la Sagesse[3]
Attendant tout son Secours,
N'a point mis en la Richesse
L'espoir de ses derniers jours.
La mort n'a rien qui l'étonne;
Et, dès que son Dieu l'ordonne,
Son ame prenant l'essor
S'élève d'un vol rapide
Vers la demeure où reside
Son véritable thresor.

Racine anslår här strängar, som sedan ha ljudit i den värdigaste, religiöst och poetiskt högstående tysk-protestantiska

[1] Se t. ex. Esther I, scen 2: »Déplorable Sion, qu'as tu fait de ta gloire» och Athalie IV, scen 6: »Partez, enfants d'Aaron, partez».

[2] De äro: À la louange de la Charité (1 Kor. 13), Sur le bonheur des Justes & sur le malheur des Reprouvez (Vish. 5), Plainte d'un Chrétien sur les Contrarietez qu'il éprouve au dedans de lui même (Rom. 7), Sur les vaines occupations des gens du siècle (Tirée de divers endroits d'Isaïe & de Jeremie). De bägge paulinska sångerna äro intagna i de fransk-reformerta kyrkornas psalmbok Psaumes et Cantiques af 1895.

[3] Den i Ordspråksboken, Syraks bok och Vishetens bok förekommande personifieringen af den gudomliga Visheten apostroferas både här och i den fjärde af Racines Cantiques såsom liktydig med Gud eller Kristus (Ordet).

psalmdiktningen under sjuttonhundratalet, t. ex. hos Gellert i dennes lyckligaste ögonblick. Det är värdt att observera detta af psalmforskningen hittills mig veterligt obeaktade sakförhållande, ty därunder gömmer sig kanske en ledtråd för undersökningen af den neologiska psalmens genesis. Vi skola i det följande återkomma härtill. Nu blott ännu ett exempel ur den vackraste af hans Cantiques, den fjärde. Den gudomliga Visheten talar med återljud från Jesajas femtiofemte kapitel i Vulgata: *Quare appenditis argentum non in panibus, et laborem vestrum non in saturitate?* och bjuder de hungrande och törstande till sig. Sångaren lyssnar till denna inbjudan och utbrister:

O Sagesse, ta parole
Fit éclore l'univers,
Posa sur un double pôle
La terre au milieu des mers.
Tu dis, et les cieux parurent,
Et tout les astres coururent
Dans leur ordre se placer.
Avant les siècles tu règnes;
Et qui suis-je, que tu daignes
Jusqu'à moi te rabaisser?

Äfven här ligger det nära att tänka på sjuttonhundratalets bästa psalmer af neologisk typ, och Gellerts namn faller en åter i tankarna. Men ej mindre erinrar den följande strofen, som behandlar Ordets människoblifvande, om nämnda tids dogmatiska psalmstil:

Le Verbe, image du Père,
Laissa son throne éternel
Et d'une mortelle mère
Voulut naître homme et mortel:
Comme l'orgueil fut le crime
Dont il naissaît la victime,
Il dépouilla sa splendeur
Et vint pauvre et misérable,
Apprendre à l'homme coupable
La véritable grandeur.

Mest framträder den äkta bibliska poesien i följande strof om det himmelska bröd, som Visheten bjuder människorna:

Le pain que je vous propose
Sert aux anges d'aliment;

Dieu lui-même le compose
De la fleur de son froment.
C'est ce pain si délectable
Que ne sert point à sa table
Le monde que vous suivez.
Je l'offre à qui me veut suivre.
Approchez. Voulez-vous vivre?
Prenez, mangez, et vivez.[1]

Hvad som här särskildt bör observeras är sträfvan efter biblisk koncision utan omskrifningar och påhängda, för stilen främmande prydnader. Af ett bref från Racine till Boileau angående en af sångerna ser man, hur han bemödade sig att välja ord och vändningar, som voro »assez consacré[s] dans la langue de l'Écriture» och »conforme[s] au texte».

Boileau företer i L'art poétique åtskilliga lakuner i sin uppfattning af diktens väsen. Särskildt brukar anmärkas hans mycket svala intresse för den rena lyriken. Och hans förhållande till kristendomen är ej heller sådant, att det gör honom benägen att påyrka upptagandet af religiösa ämnen i dikten:

De la foi d'un chrétien les mystères terribles
D'ornements égayés ne sont point susceptibles;
L'évangile à l'esprit n'offre de tous côtés
Que pénitence à faire et tourments merités.[2]

Men såsom af sammanhanget framgår, är det egentligen epopén han här åsyftar: hvarje försök att i hjältedikten införa den kristna religionens guda-, ängla-, dämon- och helgongestalter afvisas med den apologetiska motiveringen, att kristendomens trovärdighet kan te sig tvifvelaktig, om dess föreställningar flyttas in i poesiens fiktiva regioner. Själf har Boileau skrifvit en Epitre sur l'amour de Dieu, behandlande den emellan jansenister och jesu-

[1] Jfr följande bibelställen: Ps. 78: 25 (*Vulg.* Ps. LXXVII: 25 Panem angelorum manducavit homo) och Vish. 16: 20 (där det i *Vulg.* om änglabrödet bl. a. heter: omne *delectamentum* in se habentem); Ps. 147: 14 (*Vulg.*: adipe frumenti satiat te); Joh. ev. 6: 32 f., Mt. 26: 26, Jes. 55: 2, 3 (*Vulg.* comedite bonum et *delectabitur* in crassitudine anima vestra ... venite ad me: audite, et vivet anima vestra) och Ordspr. 9: 5, 6 (*Vulg.* Venite, comedite panem meum ... et vivite ...).

[2] L'art poétique, Chant III. Jfr Lanson, Histoire de la littérature française[5] (1898) sid. 494, som i Boileaus ståndpunkt finner »une légèreté de bourgeois indévot».

iter häftigt debatterade frågan om den rätta botens väsen[1], och något principiellt ogillande af religiösa ämnens poetiska behandling har han väl ej afsett med de ofvan anförda raderna.[2] När han i Discours sur l'ode vill försvara sina egna odens afvikelser från den logiska dispositionens vanliga regler, åberopar han sig ej blott på Pindaros utan äfven på Davids psalmer, där det finns godt om djärfva och plötsliga afbrott. Så fjärran han eljes i sin nyktra och kyliga förståndighet står lyriken, erkänner han dock det berättigade i ödets och hymnens friare skick. I det pindariska odet kan skalden för att desto bättre bereda sig väg till läsarens eller åhörarens begrepp rentaf nödgas gå utanför det vanliga begreppets gränser, och därför blir hans recept för odet det beryktade:

Chez elle un beau désordre est un effet de l'art.[3]

Här uppger Boileau till synes sin grundfordran på *bon sens* och erkänner tillvaron och nödvändigheten af ett konstens mysterium (*un mystère de l'art*). Framför allt borde en hög och dristig flykt utmärka det religiösa odet, hvilket, som det heter i L'art poétique:

Élevant jusqu'au ciel son vol ambitieux,
Entretient dans ses vers commerce avec les dieux,

en utsaga, som dock ganska tydligt visar, att Boileau ej tänker sig dessa oden riktade till kristendomens ende Herre utan till någon af de många enligt hans mening för poesien oumbärliga romerskgrekiska gudarna.

Såsom af det nu sagda framgår, har redan Boileau medgifvit, att hänryckning och djärf flykt höra till hymndiktarens oundgängliga förutsättningar. Detta medgifvande åt den starka och sublima känslan att i någon mån skapa sin egen uttrycksform upp-

[1] Om denna strid äga vi på svenska en framställning af J. E. Berggren (Om kärleken till Gud) i Skrifter i teologiska och kyrkliga ämnen, tillägnade domprosten C. A. Torén, Uppsala 1903, sid. 1 ff.

[2] H. von Stein, Entstehung der neueren Ästhetik, sid. 52 ff., framhåller Boileaus förbindelse med Port Royal som grund till författandet af nämnda Epitre.

[3] L'art poétique, Chant II. Jfr Discours sur l'ode: ... »le poëte ... afin de mieux entrer dans la raison, sort, s'il se faut ainsi parler, de la raison même, évitant avec grand soin cet ordre méthodique et ces exactes liaisons de sens qui ôteroient l'ame à la poésie lyrique».

rätthölls alltjämt under klassicismens tid, och därmed var en viss möjlighet gifven för att en hög religiös lyrik, när och hvar en sådan uppenbarade sig, skulle kunna vinna erkännande, äfven från deras sida, som trognast höllo fast vid klassicismens estetik.

I den väldiga mängd af psaltar- och andra bibelparafraser, som tillkommo under århundradet efter Racines död, möta vi väl ej så synnerligen starka uttryck för lyrisk hänförelse, men dock de bästa, som århundradet kan bjuda.

Utom de i rent uppbyggelsesyfte, utan konstnärliga anspråk skrifna parafrassamlingarna offentliggöras under sjuttonhundratalet en hel del psalmöfversättningar af tidens mest ansedda författare, hvilka därvid gå tillväga ungefär på samma sätt som vid öfversättning och efterbildning af Horatius.[1] Bland de mest ansedda voro Louis Racine, den store tragödens son, och framför allt Jean-Baptiste Rousseau (1670—1740), den franska klassicismens på sin tid mest berömde lyriker, men i våra dagar betydligt nedflyttad på den litterära rangskalan som en tom retorisk talang utan spår af individualitet och ursprunglighet. Af Voltaire jämställas hans psalmparafraser med Racines Cantiques spirituels[2], och öfverallt i sjuttonhundratalets estetiska arbeten (poetiker o. s. v.) står som det stora namnet på lyrikens område J.-B. Rousseau.

I spetsen för sina Oeuvres ställer han sina Odes sacrées med den förklaringen, att om han någonsin känt, hvad entusiasm vill säga, har det varit under utarbetandet af just dessa sånger.[3] Med sin gudomliga, inspirerade karaktär, med sin makt att på en gång hänföra själen och röra hjärtat förtjäna de davidiska psalmerna framför andra dikter att benämnas oden.

Den skygghet, som Boileau och Racine röjt vid jämförelsen mellan den bibliska poesien och den profana, synes ej besvära J.-B. Rousseau.[4] Hans synpunkt på Psaltaren är väsentligen litterär:

[1] Felix Bovet, Histoire des Psautiers des Eglises réformées, uppräknar sid. 143—144 en mängd mer och mindre bekanta sjuttonhundratalsförfattare, som öfversatt flere eller färre psalmer till fransk vers och säger sedan: »Il en est un peu de traductions des psaumes comme de celles d'Horace: elles ont pendant un temps constitué une sorte de revenu régulier de la poésie française». Se ock Bovets bibliografi sid. 247 ff. (särskildt för 1700-talet sid. 332 ff.).

[2] Poëtique de Voltaire (Genève MDCCLXVI), sid. 564.

[3] Oeuvres diverses de Rousseau (Amsterdam MDCCXXXIV) Th. I; Oeuvres choisies de Rousseau (Genève 1777) Th. I.

[4] Boileau i Discours sur l'Ode: »s'il est permis de parler de ces saints cantiques à propos de choses si profanes» ... Liknande i Racines företal till och apologi för Athalie.

»Quelle abondance d'images! Quelle variété de figures! Quelle hauteur d'expression! Quelle foule de grandes choses, dites, s'il se peut, d'une manière encore plus grande!» När han talar om psalmernas »gudomlighet» och »inspiration», är det ej ett teologiskt-religiöst utan ett estetiskt omdöme, han fäller. Och i olikhet mot Racines Cantiques bestämmas Rousseaus Odes sacrées icke af ett asketiskt utan af ett artistiskt syfte, något som äfven visar sig i den poetiska behandlingen af texterna såtillvida, att Rousseau mer än Racine parafraserar, amplifierar, personifierar och allegoriserar. Den latinsk-romanska abstrakta stiliseringen skiftar med den hebraistiska drastiska konkretionen. Betecknande är växlingen mellan så pappersknastrande fraser som »à la Vertu faire baisser les yeux» eller »répousser de l'Envie le plus dangereux assaut» och så egendomliga bibliska vändningar som denna: »Celui qui forma votre oreille Sera sans oreille pour vous? Celui qui fit vos yeux, ne verra point vos crimes?» Äfven här erinras man ofta om den neologiska psalmstilen t. ex. i följande tacksamhetsbetygelse för återvunnen hälsa:

J'irai, Seigneur, dans vos temples,
Réchauffer par mes exemples
Les mortels les plus glacés . . .

Emellertid få ej alla dylika vändningar skyllas på klassicismens benägenhet för abstraktion och reflexion. Till en del bär nog Vulgatatexten själf skulden: bibelns poesi förlorar åtskilligt af sin lifsvärme och lifsfärg vid öfversättningen till latinet. Det är väl ej alldeles utan skäl som Grundtvig i sin pingstpsalm »Var I ikke Galilæer» talar om att »Ordet døde i Latinen».[1] Hvad som däremot förträffligt bevaras i Vulgata är precisionen, uttryckets koncentration. Men det är i synnerhet de gnomiska, ordstäfsaktiga partierna i bibeln, som draga fördel däraf, de mest didaktiska, minst fantasiväckande och stämningsfyllda.

Man kan dock förstå, att för den med bibeln förtrogne det måste vara en viss igenkännandets glädje och för den med bibeln obekante en frapperande dristighet och originalitet i de bilder och uttryck, som möta t. ex. i J.-B. Rousseaus mest berömda bibelparafras, Ode XV: Pour une personne convalescente (Tirée d'Isaïe Chap. 38):

[1] Brix, Tonen fra Himlen, sid. 47.

Grand Dieu, votre main réclame
Les dons que j'en ai reçus:
Elle vient *couper la trame*
Des jours qu'elle m'a tissus.[1]
Mon dernier soleil se lève
Et votre souffle m'enlève
De la terre des vivans[2];
Comme la feuille séchée,
Qui de sa tige arrachée
Devient le jouet des vents.

Comme *un lion plein de rage*
Le mal a brisé mes os;[3]
Le tombeau m'ouvre un passage
Dans ses lugubres cachots;
Victime foible & tremblante
A cette image sanglante
Je soupire nuit & jour;
Et dans ma crainte mortelle,
Je suis comme l'hirondelle
Sous les griffes du vautour.[4]

Men som redan dessa strofer visa, lider förskriftens enkelhet och hjärtlighet intrång genom den obligata utsmyckningen med nya konventionella bilder eller bilddelar. För att här blott påpeka ett enda exempel: hur banaliserad har ej bilden om svalan i den sist här anförda strofen blifvit genom tillägget »under gamens klor».

Sainte-Beuve, som ägde den för en litteraturhistoriker ej oäfna egenskapen att orka läsa Bibeln, har i sin essay öfver J.-B. Rousseau ägnat ett par sidor åt att jämföra dennes Cantique d'Ezéchias med den bibliska texten hos Jesaja.[5] Och hans slutomdöme blir detta: »On voit que Rousseau a précisément laissé de coté ce qu'il y a de plus neuf et de plus marqué dans l'original».

J.-B. Rousseaus främste efterföljare som lyriker, särskildt som religiös lyriker under 1700-talet, var Jean-Jacques Le Franc marquis de Pompignan (1709—1784). Jämte den af honom högt beundrade mästaren är han »nästan den ende i sitt tidehvarf, som förstår att sentera det sublima i Bibeln», säger Petit de Jule-

[1] Jes. 38: 12 præcisa est velut a texente vita mea ... *(Vulg.)*.
[2] Jes. 38: 11 Non videbo Dominum Deum in terra viventium ...
[3] Jes. 38: 13 quasi leo sic contrivit omnia ossa mea ... — I Amsterdam upplagan 1734 står: un tigre impitoyable.
[4] Jes. 38: 14 sicut pullus hirundinis sic clamabo ...
[5] Critiques et portraits littéraires. 2. éd. Paris 1841, I: 192 f.

ville.[1] Och Faguet ger honom det erkännandet, att han var mera skald än J.-B. Rousseau, ja, att han är den ende verklige lyriske skalden under 1700-talet.[2] I sin mån sammanhänger väl detta med äktheten af den personliga religiositet, som inspirerade honom till diktning men ock till häftiga filippiker mot sin samtids filosofer och deras religiösa undermineringsarbete. I företalet till sina Poësies sacrées framlägger han sina tankar om bibelparafraseringens rätta bedrifvande. Den religiösa poesien, säger han här, har ofta behandlats alltför lättvindigt, i det man inskränkt sig till att ta en ytlig kännedom om Vulgata. Men man känner i själfva verket ej Bibelns poetiska rikedom, om man blott läst Vulgata. Såsom exempel anför Pompignan en bekant vers ur 139. psalmen: »Toge jag morgonrodnadens vingar, gjorde jag mig en boning ytterst i hafvet», som i Vulg. Ps. CXXXVIII: 8 lyder: *Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitavero in extremis maris.* Pompignan återger den sålunda efter den hebreiska grundtexten:

Quand des aîles de l'aurore
J'emprunteroi le secours,
Et qu'au mers du peuple More
J'irois terminer mon cours . . .

Pompignan framhåller dristigheten och lifligheten i den bibliska bilden »Morgonrodnadens vingar» och anbefaller poeterna studiet af Gamla testamentets grundspråk eller åtminstone af Septuagintaöfversättningen, som bättre återger grundtextens bokstafliga lydelse än Vulgata. Det är så långt ifrån, att han fruktar möjligheten af hebraismers inträngande i franska språket, att han däri rentaf skulle se ett riktande af den poetiska stilen. Miltons exempel åberopas som stöd för denna mening: med sina hebreiska vändningar och uttryck har han skänkt det engelska skaldespråket nya prydnader. Men om detta och andra uttalanden vittna om en viss framstegsståndpunkt, förekomma andra, som röja Pompignans beroende af den typiskt franska klassicismen. Så försvarar han t. ex. den parafraserande öfversättningsmetoden såsom nöd-

[1] Histoire de la langue et la litterature française des Origines à 1900. Paris 1898. T. VI: 637 (not).

[2] Histoire de la Littérature française. Depuis le XVIIe siècle jusqu'a nos jours. Paris 1900, (T. 2) 272 f.

[3] Oeuvres de M. Le Marquis de Pompignan Tome I, contenant Les Poësies Sacrées . . . Paris MDCCLXXXIV. Discours préliminaire p. VII f.

vändig både i prosa och vers.[1] Den litterära utilitarismen framträder hos honom i den teologiskt motiverade fordran, att skaldekonsten i synnerhet bör helgas åt uppbyggliga ämnen. Han parafraserar därför flitigt ej blott Psaltaren utan äfven de s. k. Cantica (Moses och Mirjams sånger 2 Mos. 15: 1 f. m. m.) och stycken ur profeternas skrifter.

Redan genom sitt poetiska motivval framstod Pompignan som en besynnerlig gengångare i många samtidas ögon. Men ännu mer fördärfvade han sina utsikter till litterärt erkännande genom ett alltför aggressivt uppträdande mot sitt eget tidehvarf, som han förebrådde att ha släckt trons fackla för att tända filosofiens och ha gjort deismen till den enda salongsmässiga religionen. Voltaire utsåg den genom sin inbilskhet något löjlige markisen till ett af sina driftföremål, och hans omdöme om Pompignans Poésies sacrées blef ett bevingadt ord: *Sacrées ils sont, car personne n'y touche.*[2] Mindre än de flesta var väl ock Voltaire skickad att göra Pompignans bibelparafraser rättvisa. Medan eljes de poetiska handböckerna från sjuttonhundratalet bruka innehålla åtminstone några berömmande rader om Psaltarens poesi, förbigår Voltaire i sin Poëtique alldeles denna. Af alla Bibelns böcker har han knappast senterat flere än två: Predikaren (som han t. o. m. själf parafraserat i Précis de l'Ecclésiaste) och Höga Visan (hvars karaktär af verklig kärleksdikt han tydligen insett).[3]

Utom de nu nämnda af bibelns poesi inspirerade diktalstren har den franska klassicismen äfven att uppvisa en hel del religiös och moralisk poesi af rent reflexionsmässig, didaktisk natur, där delvis efter engelskt mönster tidens filosofiska älsklingstankar framställas i bunden form. I estetiskt hänseende gäller nog om dem Lansons dom: »Les poèmes didactiques sont là pour prouver la supériorité de la philosophie du siècle, lorsqu'elle s'exprime en prose.»[4] Men för neologiens psalmdiktning har denna didaktik nog ej alldeles saknat betydelse, högt skattad som den var af samtiden.

[1] De ofvan anförda raderna ur hans parafras af 139 psalmen ge exempel på de besynnerliga omskrifningar han kunde tillgripa.

[2] Jfr Faguet, a. a. sid. 273.

[3] Poëtique (Génève 1766) s. 528: Om den orientaliska poesien. Persern Sadi jämföres med profeterna.

[4] Lanson, o. a. a. sid. 634.

Man får ju ock komma ihåg, att en mäktig motström mot förståndsdeismen och fritänkeriet utgick från Rousseau, och att han i *Emile* och La Nouvelle Heloïse gifvit uttryck åt en känslovarm religiositet, som sedan ofta kommer åter i poetisk form. Vidare har en estetiker som abbé Batteux (1713—1780) både genom sin betoning af den bibliska poesiens utomordentliga litterära värde (isynnerhet på originalspråket)[1] och genom sitt framhållande af själfva ämnets betydelse för diktningen bidragit till att åtminstone i utlandets franskt påverkade kretsar upprätthålla den religiösa odelyrikens anseende som en värdig konstform. Af det ofvan sagda framgår ju ock, att den fransk-klassiska litteraturen ingalunda erbjöd få prof på en diktning med religiösa motiv, som kunde användas som mönster för öfversättning eller imitation af den goda smakens lärjungar i andra länder, och vi kunna i vår egen vitterhet se, hur till exempel Kellgren och Jakob Tengström öfva sin penna på tolkning af religiösa oden af franskt ursprung.

Vida betydelsefullare i litterärt hänseende blef dock den religiösa diktning, som utgick från England och Tyskland.

England. I England förfäktar ännu vid 1700-talets början J. Dennis, att all poesi måst vara religiös till sin syftning: *the reformation of the mind* är skaldekonstens ändamål.[2] Och om också författare som Addison, Pope och Thomson långtifrån hylla en så ensidig teori, stå de dock mindre främmande för den religiösa poesien än Boileau eller Voltaire. Addison har trots sin sympati för den korrekta franska klassicismen lancerat Milton, som dessförinnan knappast varit uppskattad efter förtjänst. Pope har i Essay on Man men än mer i Universal Prayer gifvit uttryck åt en upplyst religionskänsla och i en parafras öfver Jesaja med bibliska bilder tecknat det messianska fridsrikets härlighet. Slutligen har Thomson i sina Seasons infogat en på sin tid mycket prisad hymn till Gud, hvarjämte han åt hela dikten förlänat en andaktsfull stämning, som går igen hos de flesta naturbeskrifvande skalder.[3] Men midt under det att den franska klassicismens anhängare i långa skaldestycken

[1] Batteux, Principes de la littérature. 5. Ed. III, sid. 274 f.: »C'est là qu'on trouve le beau idéal de l'Ode réalisé. Le grand, le doux, le triste, le véhement, tout y est dans la plus haute perfection».

[2] G. Saintsbury, A History of Criticism, Vol. II, sid. 435 f.

[3] H. v. Stein, Die Entstehung der neueren Ästhetik, sid. 134 ff.: »Die beschreibende Dichtung jener Zeit zielt fast stets auf ein Lob des Schöpfers». »Addison und die beschreibenden Dichter stellen die Kunst in den Dienst der Theodicee.»

presenterade deismens idéer för samhällets högsta kretsar, skapades inom de bland medelklassen utbredda religiösa rörelserna, och företrädesvis bland de mot statskyrkan opponerande nonkonformisterna, en religiös församlingssång af betydande religiöst och litterärt värde. I sin stora History of English Poetry ägnar Courthope denna religiösa lyrik ett ingalunda njuggt tillmätt, mycket sympatiskt hållet kapitel. Visserligen fick denna diktning ingen direkt betydelse utanför England under sjuttonhundratalet. Men då de idéer, som ledde de engelska nonkonformisternas arbete för en förbättrad kyrkosång, i flere afseenden äro nära besläktade med dem, som bestämde motsvarande arbete i andra protestantiska länder, torde det vara lämpligt att här ge en kort framställning af den engelska hymndiktningens uppkomst.

Närmast synes denna vara att förklara ur det inre politiska och däraf delvis betingade religiösa läget i England efter den ärorika revolutionen 1688. Medan statskyrkan mer och mer ackomoderade sig efter den växande upplysningens fordringar, fasthöllo dissenters med större ifver vid de dogmatiska öfvertygelser, för hvilka de tidigare lidit så mycket. Davidspsalmerna, som efter kalvinsk ordning förut sjungits i de kongregationalistiska kyrkorna, räckte ej längre till för att tolka de religiösa känslor, som fyllde de troendes sinnen. I independentiska och baptistiska kapell började man i konstlösa sånger ge uttryck åt de säregna stämningar, som sammanhörde med lärorna om utkorelse, förutbestämmelse, arfsynd, frälsningsvisshet och verksam nåd (*effectual grace*). Men bristen på poetisk förfining i dessa sånger plågade de mera bildade församlingsmedlemmarnas öron. Äfven bland prästerskapet erkändes behofvet af bättre sånger.

Isaac Watts (1674—1748), som ägde en god klassisk bildning, var också väl förtrogen med den latinska verskonsten och skref pindariska oden på romarspråket. I Southamptons independentkapell skall hans lust att försöka sig som engelsk hymndiktare ha väckts, då han där hörde de estetiskt underhaltiga och därför äfven religiöst mindervärdiga sånger, som sammanskrifvits af J. Barton och W. Mason. Han plågades af att församlingsmedlemmarna ofta sågo så likgiltiga ut under psalmsången, och han trodde en af de förnämsta orsakerna till denna likgiltighet vara sångernas text. Hans intresse för en förbättring var äfven religiöst och etiskt. Särskildt är det anmärkningsvärdt, att han så starkt förnummit skillnaden mellan gammal- och nytestamentlig ande och därför

anser en stor del af de gamla psaltarpsalmerna oanvändbara af rent kristliga skäl. Många af dem äro enligt hans mening främmande för Nya testamentets ståndpunkt och afvika alltför mycket från församlingens nuvarande förhållanden.[1] I synnerhet ogillar han användningen af hämndepsalmerna (t. ex. Ps. 69: 26 o. 28), som innehålla raka motsatsen till Nya testamentets bud om att älska fienderna.

Efter sin anställning som präst för en nonkonformistförsamling (1702) utgaf Watts flere samlingar hymner och psalmer. I företalet till sina Horæ Lyricæ (1706) uppträder han till försvar för religiösa ämnens användande i poesi.[2] Den samtida diktningen har profanerat den gudomliga skaldekonsten och därmed förledt enfaldiga kristna till den föreställningen, att poesi och osedlighet af naturen äro befryndade. Men Bibeln själf innehåller ju poesi och en poesi, som i själfva verket är öfverlägsen den hedniska. Han berör Boileaus uttalande om kristendomens poetiska oanvändbarhet och vederlägger honom genom hänvisning till valet af kristna ämnen hos Corneille, Racine, Cowley och Blackmore.

Liksom senare Gellert och Klopstock författade Watts ej blott egentliga församlingssånger utan äfven religiösa oden i en mera cleverad och elaborerad stil, som de högre bildade kunde sentera.[3] Horæ Lyricæ innehåller t. ex. orimmade och ostrofiska religiösa oden, en form, som Watts tror vara bättre än någon annan skickad för det höga ämnet och ägnad att ge fritt lopp åt den fromma själens känslor.[4] Ett annat om den senare tyska sjuttonhundratalspsalmen erinrande drag är sträfvandet att träffa olika sinnesstämningars

[1] I företalet till Hymns and Spiritual Songs (1720) yttrar han härom: »Thus by keeping to close to David in the house of God the veil of Moses is thrown over our hearts».

[2] Omtryckt framför Vol. V af Watts Poetical Works, Edinburg 1782.

[3] Han ville, säger han om dessa sina oden i företalet till Hymns and Spiritual Songs, »please and profit the politer part of mankind without offending the plainer sort of Christians», men i hymnsamlingen har han åsyftat att »promote the pious entertainments of soulsvery serious, even of the meanest capacity, and at the same time if possible not to give disgust to persons of richer sense and nicer education». Preface dat. 1720 till The Poetical Works of Isaac Watts. Vol. III. Edinb. 1782.

[4] »It is my opinion also that the free and unconfined numbers of Pindar, or the noble measures of Milton without rhyme, would best maintain the dignity of the theme, as well as give a loose to the devote soul, nor check the raptures of her faith and love» (Watts Preface till Horæ Lyricæ 1709).

och lifslägens behof af religiöst uttryck. Om den upplysta psalmpoesien erinrar äfven bemödandet att undvika konfessionella skiljeläror, för att sångerna utan anstöt måtte kunna begagnas vid olika trossamfunds gudstjänstfirning. Watts lägger sina läsare på hjärtat att ej i hvarje ord, som ej fullt tillfredsställer dem, vädra kätteri utan begagna sångernas i allmänhet rymliga uttryckssätt »with a charitable latitude». Den som leder gudstjänsten kan ju för öfrigt, om så befinnes nödigt, utbyta ett misshagligt ord mot ett bättre: »for blessed be God we are not confined to the words of any man in our public solemnities».

Som Watts bästa arbeten betecknar Courthope hans enkla, omedelbara församlingssånger, där han följer nationell tradition i fråga om meter och strofbyggnad. Hans produktion är ganska ojämn, men just i de enkla andliga visorna framträda hans förnämsta egenskaper som hymndiktare: den fullkomliga frånvaron af affektation, den manliga kraften och enkelheten, den klara och rena stilen och det träffande ordvalet — allt kännetecken på säker klassisk smak.

Samma omsorgsfulla klassiska utbildning visa äfven Charles Wesleys talrika hymner. Det är förvånande, säger Courthope, hvilken hög ståndpunkt de flesta af dem uppnå: Charles W. är enligt hans omdöme den mest beundransvärde författare af andaktspoesi på engelskt språk (the most admirable *devotional* lyric poet): »det är omöjligt att läsa hans bästa strofer utan att erkänna deras artistiska inspiration». Bland utländsk kyrkosång har Charles Wesley särskildt varit påverkad af Paul Gerhardt, med hvars ande hans egen var befryndad.[1] John Wesley var i sin fulla rätt, då han i företalet till den 1780 utgifna metodistiska sångboken skref: »Here are, allow me to say, both the purity, the strength, and the elegance, of the English language». En hög rang i poetiskt hänseende tillerkänner Courthope äfven William Cowpers medarbetarskap i Olney Hymns (1779), som också utmärkas af klassisk enkelhet i behärskningen af känslostoffet.[2]

Klassicismens stränga regeltvång och förståndsmässiga syn på skaldekonsten kunde blott för en tid kufva men ej helt undertrycka det romantiska elementet i engelsk diktning. Under senare

[1] Buddensieg, art. Kirchenlied, V., englisches, RE³ X, sid. 437 r. 16 f. och 35 ff.

[2] Se om denne äfven Oliver Elton, A Survey of English Literature 1780—1830 (London 1912). Vol. I: 72 f.

hälften af sjuttonhundratalet återtar detta element sitt inflytande[1] på flere vägar, framför allt genom återgången till Milton, som förenat stark ursprunglighet med djup klassisk bildning och gifvit storslagna uttryck åt religiös hänförelse i biblisk anda. Från Milton räknar enligt den moderna litteraturforskningen den förromantiska strömningen i England och på kontinenten några af sina mäktigaste tillflöden.

Till Milton är det också, som en af sjuttonhundratalets för kontinentens vidkommande inflytelserikaste engelska författare söker anknytning i sin sträfvan att återförena poesien och kristendomen — Georg II:s hofkaplan Edward Young (1681—1765).[2]

Under sin studietid i Oxford hade han kommit i beröring med den just då där verksamme deisten Tindal, men denne lyckades enligt egen uppgift föga imponera på den satiriskt lagde Young. Redan i sina första dikter upptog han religiösa ämnen (The Last Day), och i hans satirer höra de partier till de lyckligaste, som ironisera öfver societetens religiösa bortkommenhet.[3]

Den skäligen ofarliga gudsföreställning, som Pope hyllat i sin Essay on Man, fann Young nästan blasfemisk, och den därmed förbundna obegränsade optimismen (whatever is, is right) angriper han med frätande hån och lidelsefull styrka i sina Night Thoughts (1741—1745). Pope hade på grundvalen af Bolingbrokes system

[1] Courthope, a. a. V, sid. 19.

[2] Courthope, a. a. V, sid. 300.

[3] Särskildt går han illa åt de evigt leende världsdamernas bekväma tro på »en väluppfostrad gudomlighet», formad efter deras eget beläte:

— Atheists are few: most nymphs a Godhead own,
And nothing but His attributes disown.
From atheists far, they steadfastly believe
God is, and is Almighty — to forgive.
His other excellence they'll not dispute;
But mercy, sure, is His chief attribute.
Shall pleasures of a short duration chain
A *lady's* soul in everlasting pain?
Will the great Author us poor worms destroy
For now and then a *sip* of transient joy?
No: He's for ever in a smiling mood;
He's like themselves; or how could He be good?
And they blaspheme, who blacker scheme suppose. —
Devoutly thus Jehovah they depose,
The pure, the just! and set up, in His stead,
A Deity that's perfectly *well-bread.*

(Cit. efter Courthope, a. a. V, sid. 296.)

velat ådagalägga Skaparens godhet och människans lycksalighet med hänvisning allenast till denna världens beskaffenhet och därför afstått från odödlighetspostulatet. Young beklagar, att Pope sålunda besjungit blott den dödliga, ej den odödliga människan, och utvecklar i sin stora reflexionsdikt med imponerande konsekvens och ofta gripande vältalighet den fullständiga hopplösheten af en blott timlig tillvaro för människan. I fjärde sången af Natttankarna framställer han The Christian Triumph i all dess härlighet med nästan dramatiskt lif. Vägen till odödlighet är Kristi lif, priset för odödligheten hans död, det högsta beviset för odödligheten hans uppståndelse. —

And did he raise?
Hear, O ye nations hear it, O ye ded!
He rose! he rose! he burst the bar of death,
Lift up your heads ye everlasting gates!
And give the King of Glory to come in.
Who is the King of Glory? He who left
His throne of Glory, for the pang of death.
— — — — — — — — — (r. 271—277.)

För det verk, Försonaren utfört till mänsklighetens frälsning, höfves honom pris af all världen. Lofsångens genius tillropas af skalden att fly ovärdiga föremål och ej nedlåta sig att smickra jordisk höghet och makt eller »earn dirty bred by washing Ethiops fair».

From courts and thrones,
Return, apostate Praise! thou vagabond!
Thou prostitute! to thy first love return,
Thy first, thy greatest, once unrivall'd theme.
There flow redundant, like Meander flow,
Back to thy fountain; to thy parent pow'r,
Who gives the tongue to sound, the thought to soar,
The soul to *be*. — — — — — —[1]

Så formade sig Youngs dikt äfven till ett kraftigt inlägg för den religiösa poesiens rätt, och i betraktande af Nattankarnas ofantliga popularitet under senare hälften af sjuttonhundratalet fick detta inlägg ej ringa betydelse. Hur starkt det verkat på mottagliga unga sinnen, därom vittnar bl. a. Wielands förklaring i företalet till Empfindungen eines Christen (1755). Han afsvärjer där all gemenskap med anakreontikerna, »nachdem Young die

[1] Night IV, r. 357—364. (Citaten efter Edinburgh-upplagan 1771.)

Schändlichkeit des missbrauchten Witzes so nachdrucksvoll und mit ebensoviel Witz als Eifer dargestellt hat». Till och med de sämsta äldre och nyare kyrkosånger borde för en religionens vän te sig oändligt mer tilldragande än Uz' mest förtjusande visor, menar Wieland i sin ungdomliga nitälskan.[1]

Den lidelsefulla upprördhet, som tog sig uttryck i Youngs religiösa poesi, och som han försvarar mot den kyliga formalismen hos sin litterära samtid, blef upphöjd till all äkta poesis ursprung och källa i en rad estetiska arbeten af engelsmän, som genom aktgifvande på den estetiska verksamhetens psykologiska och fysiologiska underlag fördes till en medveten opposition mot äldre rationalistiska smakregler.[2] Poesien erkännes som den lefvande känslans språk. Dess uttryck och bilder följa ej utifrån gifna lagar och regler. Den verkliga poesien är i sina högsta former originell och skapande, såsom Young själf framhållit i en betydelsefull essay On original compositions (1759).[3] De moderna författarna skola icke efterbilda de antika utan gå direkt till naturen och därifrån hämta sina liknelser. Milton och Shakspeare framställas som exempel på äkta originalgenier.

Några år före denna skrifts offentliggörande hade Robert Lowth i sina Prælectiones de sacra poesi Hebræorum (1753) uttalat besläktade tankar. Här uppvisas, huru de mest storslagna och egendomliga bilder och liknelser i Bibeln äro hämtade från det heliga landets egen natur, gamla religionsbruk, seder och lefnadsvanor. Dessa bilder äro icke mödosamt uttänkta och hopfogade af det reflekterande förståndet utan erbjuda sig som naturliga uttrycksformer åt den af starka affekter upprörda primitiva människan. Ju våldsammare affekterna äro, desto sublimare uttryck skapa de sig. I Lowths tycke står den hebräiska poesien rent litterärt högre än den grekiska, något som också kan väntas af den förras högre ålder. Hela den moderna uppfattningen af Bibelns poesi går tillbaka på Lowths föreläsningar och där gifna uppslag.

Men vi möta där äfven en annan viktig tankelinje. Liksom hela sin samtid anser äfven Lowth, att poesien måste gagna: *prodesse delectando* är skaldekonstens uppgift. De mänskliga lidelserna äro i sig själfva goda och drifkrafter till ädla handlingar.

[1] J. Barnstorff, Youngs Nachtgedanken und ihr Einfluss auf die deutsche Litteratur, sid. 58 f.

[2] v. Stein, a. a., sid. 185 ff. (Die beschreibende Ästhetik der Britten.)

[3] v. Stein, a. a., sid. 136 ff.

Just en poesi, som lik den hebräiska i sällsynt hög grad är ett den religiösa lidelsens verk, kan själf framkalla sublim lidelse och väcka sedlig och religiös entusiasm. Vi möta på kontinenten samma estetiska tankegång om lidelsens betydelse: den finnes redan antydd i J. B. Dubos' Réflexions sur la poésie et la peinture (1719).[1] I England ligger den till grund bl. a. för de föreläsningar öfver retorik och skönlitteratur, som den skotske teologen och estetikern Hugh Blair höll vid Edinburgs universitet 1764 och som sedan utgåfvos i flere upplagor alltifrån 1783 och äfven öfversattes till tyska och franska.[2] I framställningen om poesiens väsen röjer han sitt inflytande från lidelseteoriens förfäktare. Poesi är passionens och den i verksamhet satta inbillningskraftens språk — känsla och fantasi äro alltså väsentliga för all diktning. Hans för oss intressantaste uttalanden gälla dels det sublima, som han karakteriserar efter Edmund Burkes epokgörande essay (1756), dels den hebreiska poesien, hvars kynne han tecknar i nära anslutning till Lowth. Bland alla antika och moderna diktverk ge de heliga Skrifterna de högsta exemplen på det sublima. Blair använder i allmänhet gärna bibelställen såsom stilprof, men i synnerhet vid karakteristiken af det sublima.[3] Här möter ett helt annat poetiskt stilideal än klassicismens: »bold sublimity, not correct elegance». Det är ej det tydliga, klara och regelmässiga, som väcker de sublima känslorna till lif. Tvärtom. *Darkness, obscurity* och *disorder* bidraga att förstärka dessa känslor. Att klargöra en idé och att med den sätta inbillningskraften i rörelse är två alldeles skilda ting. Inbillningen kan ju starkt påverkas af saker och företeelser, som vi ej klart uppfattat.

För den religiösa poesien, hvars styrka vanligen mera ligger i att uttrycka och meddela stämning än att direkt upplysa förståndet, blir denna teori af stor betydelse, både när det gäller att rätt värdera den gamla andaktspoesien och att skapa en lefvande ny sådan. För senterandet af den äldre psalmdiktningen har äfven det vid denna tid i England vaknade intresset för den gamla inhemska folkpoesien omsider fått stor betydelse. Förromantiken i England berör sig här, liksom på andra punkter, med den tyska

[1] v. Stein, a. a., sid. 230 ff.

[2] H. Blair, Lebtures on Rhetoric and Belles Lettres I—III. 5. ed. London MDCCXCIII.

[3] T. ex. a. a. Lect. IV: Ps. 18, Hab. 3: 6 f., Jes. 24: 24, 27, 28. Lect. III: Uppb. 19: 6, Ps. 18: 12, Job 4: 15.

nyromantiken, hvilken ju lärde sig uppskatta den gammalprotestantiska psalmen just såsom folkpoesi.

Tyskland. I Tyskland mötte det mäktiga inflytande, som Youngs Night Thoughts utöfvade[1], en litterär riktning, som också med stark öfvertygelse häfdade känslans och fantasiens rätt och i poesien såg lidelsens språk, ej blott en regelmässigt fastställd stilteknik. Schweizarne Bodmer och Breitinger formade delvis sina estetiska grundsatser efter Miltons Paradise lost, som den förre äfven tolkade på tyska.[2] Bägge hänvisade liksom pietisten J. I. Pyra (Tempel der wahren Dichtkunst 1737) till den religiösa diktningen, hvilken den sistnämnde ansåg som den skaldens höga kall allena värdiga. Af denna religiöst orienterade känsloriktning mottog den unge Klopstock afgörande intryck. Det ideal, Bodmer i sin Charakter der deutschen Gedichte tecknat af en episk skald, tjusade och eggade ynglingen och efter mycket grubbel föll det honom in: *Messias* måste vara det härligaste ämne för ett epos. Redan i skolan har han sitt första utkast till Messiaden färdigt, framför allt tack vare den inspiration, som läsningen af Miltons Paradis och Youngs Natttankar förmedlade. Liksom hos dessa skalder framträder hos Klopstock ett påtagligt inflytande af bibelns poetiska stil (jämte det från Homer och antiken): särskildt fäster man sig vid bruket af parallellismen som poetiskt verkningsmedel.[3] Utgifvandet af de tre första sångerna af Messias (1748) väckte ett utomordentligt uppseende: schweizarna funno här det religiösa epos, hvarom de profeterat. Och hänförelsen var öfversvallande i vida kretsar, där längtan efter den väntade stora tyska hjältedikten var lefvande och varm.

Mot de angrepp, som emellertid också — från både teologiskt och estetiskt håll — riktades mot hans Messias, försvarade sig Klopstock i en uppsats Von der heiligen Poesie, som bifogades första bandet af den 1755 utgifna upplagan af hans stora epos. Den moraliska skönheten framställes här som den högre poesiens yttersta ändamål och det sanna kännetecknet på dess värde. Det är ej så mycket den konstnärliga som fastmer den sedliga och i sista

[1] Barnstorff, a. a., sid. 34 f., särskildt 41 f. — W. Thomas, Edward Young, sid. 507 f.

[2] En synnerligen intressant ftamställning af deras estetiska åsikter och dessas samband med själfva det schweiziska landskapet ger v. Stein, a. a., sid. 271 ff.

[3] Muncker, Klopstock, sid. 135 ff.

hand den religiösa människan, den rikt och helt kännande kristna människan, som är den rätte åhöraren och den rätte diktaren af en sådan poesi. Planen och utförandet bero då blott till en mindre del af skaldens geni och smak: större delen faller under religionens domvärjo.[1] Så ohållbar en dylik teori än kan te sig i konstnärligt hänseende, har den sitt intresse som symptom på den ifver, hvarmed Klopstock försvarar själfva hjärtpunkten i sitt estetiska program: den kristna religionens värde som poetiskt föremål. Och gentemot den på Klopstocks tid så vanliga uppfattningen af den poetiska stilen som ett slags löst påhängd prydnad ligger kanske något framtidsdigert i hans yrkande på att den religiösa poesien måste vara en den religiösa människans skapelse, som endast religiösa människor fullt kunna sentera. Däri kan ju gömma sig — och gömmer sig kanske ock verkligen — insikten om att kristendomen utifrån sig själf måste bilda sin poetiska stil såsom sitt eget lifs uttryck, sitt eget väsens själfutstrålning.

Jämte sin uppgift som skapare af ett religiöst epos hade Klopstock en annan i sikte, hvartill han ej mindre trodde sig kallad: han ville åstadkomma en ny protestantisk psalmbok.[2]

I Tyskland träder sålunda den religiösa poesiens förnyelse nästan genast i psalmdiktningens tjänst.

Han underskattade ej ett sådant arbetes svårigheter: han ansåg det för ett af de mest kräfvande företag, någon kan våga sig på. I företalet till sina Geistliche Lieder (1757) framställer han ett synnerligen märkligt psalmprogram. Som den förnämsta svårigheten såg han uppgiften att förena allmänfattlighet och värdighet. Den kristne psalmsångaren måste afstå från den särskildt högstämda diktarten (Gesänge), som blott skulle kunna göra intryck på ett litet fåtal, och i den moraliska afsikten att bli nyttig för så många som möjligt uppoffra talrika poetiska skönheter. Men på samma gång bör han vakta sig att gå för långt i sträfvan efter tydlighet. Det väsentligaste i gudstjänsten bör vara tillbedjan, och psalmsången är den viktigaste formen af tillbedjan såsom utgörande hela församlingens högt uttalade bön. Häraf följer, att det didaktiska elementet icke bör tränga fram i förgrunden: psalmerna få ej bli afhandlingar öfver stycken ur trosläran, om ock korta sen-

[1] Muncker, a. a., sid. 295 ff.

[2] Muncker, a. a., sid. 305 ff. — W. Nelle, Klopstok und das Kirchenlied MGKK VIII (1903), sid. 87 ff. — Företalet till Klopstocks Geistliche Lieder (Werke, Leipziguppl. 1804, VII, sid. 57 ff.).

tenser af läroinnehåll där kunna och böra förekomma. Framför allt måste psalmerna röra hjärtat: hos de flesta människor är känslan starkare utvecklad än den djupsinniga eftertanken. Klopstock klandrar det småaktiga och platta sätt att tänka och tala öfver religionen, som härskar i en del psalmer — förmodligen åsyftas de alltför didaktiskt hållna kyrkosångerna af ortodoxistisk eller rationalistisk typ.

Liksom Watts i England anger Klopstock som motiv för sitt framträdande som diktare af församlingssånger önskan att afhjälpa de estetiska bristerna i den samtida kyrkosången, hvilka hindra andakten och verka frånstötande på mera bildade kristna. Idealet för kyrkopsalmer ser Klopstock i Davids psalmer efterbildade i kristlig anda. Den kristne psalmisten har ej att fråga sig: »Har David skrifvit så?» utan »Skulle David, om han varit en kristen i Nya Testamentets tid, ha skrifvit så?» Jesu gärningar och Guds verk skola besjungas i de nytestamentliga psalmerna: »Lammet, som slaktadt var, är värdigt att taga pris och ära». Det dogmatiska får ej dominera: kärleken till Gud och våra bröder bör jämte tacksamheten mot Gud utgöra grundstämningen. Äfven i det nu sagda är likheten med Watts' tankar frapperande. Om denne erinrar ock Klopstocks förslag att jämte de egentliga församlingssångerna (Lieder) äfven bjuda sånger af en högre flykt (Gesänge), helst orimmade, gärna på antika versmått med olika långa strofer och verser afpassade efter tankeinnehållet. De höga litterära anspråk, Klopstock uppställer, låta formulera sig så, att psalmerna i all sin enkelhet dock böra vara så beskaffade, att de kunna behaga äfven dem, som utan möda kunna följa hymnernas flykt. Också här erbjuder Watts' program likhet.[1]

Psalmen måste rätta sig efter de brukade koralmelodierna. Dock äro ej alla dessa uttryck för sann andakt. Ett stort företräde framför de flesta andra ha melodierna till Luthers psalmer. Klopstock begagnar i sina nydiktade psalmer med tydlig förkärlek reformationstidens majestätiska meterklasser, som med sina olika långa verslinjer bäst passa hans känslas böljegång: Herr Gott, dich loben wir, Mitten wir im Leben sind, Jesaia dem Propheten es geschah, Wachet auf! ruft uns die Stimme, Wie schön leucht't uns

[1] Hvarken hos Muncker a. a. eller i J. Julians Dictionary of Hymnology eller annorstädes har jag funnit likheterna mellan Watts och Klopstocks idéer om kyrkosången anmärkta. Huruvida likheterna bero på influens från Watts på Klopstock, vågar jag ej yttra mig om.

der Morgenstern, Ein feste Burg med flera. Rimmet, som han eljes så häftigt bekrigade, underkastar han sig i första delen af sina Geistliche Lieder — ett rörande bevis på allvaret i hans sträfvan att vara nyttig för de många. Men han rimmar rätt illa, ofta genom upprepning af samma ord. (I andra delen använder han flere gånger orimmad vers.) Liksom i hans Oden och i Messias ligger det förnämsta behaget i hans psalmer uti den sublima stämningen, den serafiska flykten, den i »Entzückung» öfvergående tillbedjan.

Med afseende på ämnesvalet vill Nelle såtillvida spåra en viss ordning i den första delen, som i de tre trosartiklarnas och de tre stora kyrkliga högtidernas inbördes följd iakttagits. Dock skymmes denna ordning af de tidt och tätt förekommande dödspsalmerna. »Gråtmild är egentligen stämningen i alla Klopstocks psalmer, döds- och uppståndelsetankar saknas knappast i någon enda, men trots detta är de egentliga dödspsalmernas antal påfallande stort» (W. Nelle). Frändskapen mellan hans poesi och Youngs Natttankar och inflytandet från dem erinras man ånyo om i detta sammanhang.

Omdömena om Klopstocks Geistliche Lieder, hvaraf första samlingen utkom 1757 (titelbladet har 1758) och andra 1769, utföllo ej vidare fördelaktigt. Mest slogo de an bland hans beundrare i Danmark. Hans vänner i Tyskland betraktade dem däremot med ganska kritiska ögon. Bekant är Lessings anmärkning, att Klopstocks psalmer »so voller Empfindung sind, dass ein unvorbereiteter Leser oft gar nichts dabei empfindet». Herder sökte taga dem i försvar, dock ingalunda utan rätt betydande medgifvanden åt motsidan.

Inför eftervärlden utgöra de trettio Veränderte Lieder, som Klopstock bifogade första delen af sina Geistliche Lieder, det påtagligaste vittnesbördet om hans missförstådda kallelse som psalmboksreformator.

I ett särskildt företal redogör han för sina ändringsprinciper. Han har afsett att befria den psalmsjungande församlingen från de afbrott i andaktsstämningen, som ovärdiga tankar och uttryck i eljes goda psalmer vålla. Just därför att han så högt värderar de flesta gamla och äfven några nyare psalmer, har han känt det nödvändigt att borttaga störande fläckar i dem. Han har sökt lyssna ut grundtonen i vederbörande psalm och tror sig ha följt den vid hvarje ändring: han har således — menar han — gifvit psalmen den form, som författaren själf skulle gifvit den, om dennes religiösa och

poetiska taktkänsla varit finare och säkrare. Därjämte har han aflägsnat föråldrade ord och prosodiska hårdheter.

Såväl själfva urvalet af psalmer att ändra som sättet för ändringarna te sig för nutidens uppfattning som ett af människoandens mest anmärkningsvärda missgrepp (Nelle). I afsikt att göra de gamla psalmerna enhetligare och mera rörande har han i de flesta fall beröfvat dem både deras poetiska och religiösa egenart och ej sällan trivialiserat dem. Och bland dessa psalmer voro sådana oöfverträffliga kärnpsalmer som Luthers Gott der Vater wohn' uns bey, de bägge Decius tillskrifna psalmerna Allein Gott in der Höh sey Ehr och O Lamm Gottes unschuldig, Nicolais Wie schön leucht't uns der Morgenstern och Wachet auf! ruft uns die Stimme, Schallings Herzlich lieb hab ich dich, o Herr, den Wilhelm II af Sachsen tillskrifna Herr Jesu Christ, dich zu uns wend, Gerhardts Wach auf, mein Herz, und singe, Heermanns Jesu deine tiefe Wunden, Clausnitzers Liebster Jesu, wir sind hier och många andra. Emellertid bör ju ihågkommas, dels att psalmernas text aldrig varit fullt fixerad utan omgestaltats bl. a. efter respektive psalmboksutgifvares uppfattning af önskvärda förbättringar[1], dels att Klopstocks tilltag ägt motsvarighet redan under ortodoxiens och framför allt under pietismens tid (Gesenius-Denickes ändringar efter Opitzska principer i den af dem utgifna sångboken 1646, von Stöckens Holsteinisches Gesangbuch 1681 med dubbla psalmtexter sida vid sida eller blott omdiktade psalmer o. s. v.).[2]

Behofvet af förbättrade kyrkosånger gjordes ock samtidigt kraftigt gällande af en annan stor litterär personlighet, i många hänseenden Klopstock olik, men äfven han varmt personligt intresserad för den religiösa poesiens utveckling. Det var Christian Fürchtegott Gellert (1715—1769).

Utgångspunkten för hans psalmdiktning var snarast pedagogiskt bestämd. Hettner säger, med all rätt, att äfven Gellert skulle kunnat förtjäna hedersnamnet Præceptor Germaniæ, så betydande är hans insats som andlig ledare för sitt folk. Hans uppriktiga och i all sin nykterhet känslovarma fromhet ingaf honom att också i psalmens form söka tjäna den tyska folkuppfostrans heliga sak. Och härvid tillämpade han den moralisk-utilitaristiska åsikt om poesiens uppgift, som var ledstjärnan för hela hans

[1] Se härom L. Zscharnaks art. Kirchenlied i RGG III, sp. 1303 ff.

[2] Jfr Nelle, Geschichte des deutschen evang. Kirchenliedes (2. Aufl.) etc. sid. 164 f.

litterära verksamhet. I företalet till sina Geistliche Oden und Lieder (1757) anger han såsom poesiens väsen förmågan att lifva inbillningskraften, på ett behagligt sätt sysselsätta förståndet och underlätta arbetet för minnet, men också att sätta hjärtat i rörelse och uppväcka eller underhålla känslor af glädje, kärlek, beundran, medlidande och smärta. Därför borde skalderna isynnerhet offra sina krafter åt religionens tjänst. Framför allt äger den poesi, som är ämnad att sjungas, stor makt öfver våra hjärtan, och därför borde det slaget af poesi företrädesvis helgas åt religionen.[1]

Två hufvudtyper af kyrkosånger urskiljer Gellert: Lehroden och Oden für das Herz. De förra ha till uppgift att ge folket riktiga religionsbegrepp och böra därför vara tydliga och koncisa, de senare, som företrädesvis passa att sjungas, måste vara så beskaffade, att vi genom dem få känna det sublima och rörande i religionen och förnimma dygdens lockande behag och lastens afskräckande fulhet. I bägge slagen är sålunda den pedagogiska synpunkten förhärskande.

Med afseende på stilen i kyrkopsalmerna tillråder Gellert att undvika det alltför höga, granna och bildrika och vinnlägga sig om det för alla tydliga, lättfattliga och sångbara. Man bör beflita sig om det vårdade, belefvade språk, som hör bildade människor till, men än mer bör Bibelns språk, »detta oefterhärmliga språk, fullt af gudomlig höghet och tjusande enfald», få härska i psalmerna. Ofta är den lutherska öfversättningens uttryckssätt det kraftigaste och bästa, man kan få fatt i: i sin ålderdomliga form ger det psalmen en högtidlig och ärevördig gestalt; oftast återkallar ock bibelordet bättre än något annat religionens sanningar, löften och hotelser i vårt minne och förlänar dem liksom ny kraft. De bibliska tankar och uttryck, som en psalm innehåller, kunna ofta genom själfva det sammanhang, hvari de af psalmdiktaren blifvit insatta, få ett slags förklaring, som för mängden kanske är mycket välbehöflig.

Så utprägladt didaktiskt orienterad, som sålunda Gellerts psalmteori är, utgör den ett viktigt komplement till den Klopstockska. Där var det didaktiska starkt undanskjutet, här dominerar det. Faktiskt lyckades Gellert med sitt mera gammalmodigt nyktra program betydligt bättre som psalmdiktare än Klopstock med sitt stämningsdallrande moderna. Gellert, som stod

[1] I sina föreläsningar brukade Gellert ock uppmana sina litterärt syftande åhörare att sjunga till förnuftets, dygdens och religionens pris. — Hettner, Litteraturgesch. des XVIII Jahrh:s, III: I, sid. 397.

den fromma rationalismen nära, är som psalmist ojämförligt mer folklig än Klopstock. Tillika äga Gellerts psalmer den stora förtjänsten att vara sångbara, medan Klopstocks, fastän de till stor del äro skrifna för de härligaste koralmelodier, visserligen stundom ha en vacker språkmusik i sig själfva, men icke äro ägnade för sång eller musikalisk komposition. De passa för recitation, ej för sång, en egenskap, som ödesdigert nog smittade många Klopstocks samtida och efterföljare och kom dem att åsidosätta sångens kraf i sina psalmförsök. De rationalistiska psalmböckernas nyförvärf liksom deras omdiktningar äro ofta blott läselyrik.[1] Gellerts psalmer blefvo alla försedda med musik af samtida eller senare tonsättare. Det är till ord af Gellert, som Beethoven (1804) komponerat Die Ehre Gottes aus der Natur (»Die Himmel rühmen des Ewigen Ehre») och Busslied (»An dir allein, an dir hab' ich gesündigt»).[2]

Men om ock Gellerts psalmer voro enklare, folkligare och sångbarare än Klopstocks och vunno allmännare bifall samt framför allt vidsträcktare och längre ihållande kyrklig användning än dennes, torde dock i stort sedt Klopstocks inflytande på den religiösa lyriken varit djupare och mäktigare än Gellerts.

Då det kristna troslifvet åter vaknade upp — vid och efter sekelskiftet 1800 — var det Klopstocks poesi, som utgjorde förebilden, och hans grundtankar, som man sökte förverkliga. Så olikartade naturer som Novalis, E. M. Arndt och A. Knapp visa sig på psalmdikningens område därutinnan befryndade, att deras känsloverld och deras språk äro påverkade af honom. Adertonhundratalets andliga poesi grundar sig, just i sin egenskap af att vara stämningslyrik liksom Klopstocks, i vida högre grad på hans än på Gellerts verk.[3] Rent kyrkohistoriskt betyder Klopstocks Messias och hans Oden und Geistliche Lieder ett religiöst-apologetiskt storverk: ett konfronterande af den litterära samtiden med bibliskt stoff och religiösa känslor och framför allt med Kristi gärning som försonare (mindre med hans lära).[4] (Äfven psalmändringarna

[1] Nelle, anf. art. i MGKK VIII, sid. 90 ff.

[2] Horst Stephan, Die Neuzeit (G. Krüger, Handbuch der Kirchengeschichte IV), sid. 74. — Jfr art. Beethovens Christenthum i Siona 1910, sid. 26 f., 61 f., 81 ff. (dock en rätt ensidig framställning af ämnet).

[3] Nelle, a. a. MGKK VIII, sid. 90 f.

[4] Hvad detta på sin tid betydde, framgår af Voltaires ord om Messiaden: En ny Messias behöfs inte, då ju ingen läser den gamle. Scherer, Geschichte der Deutschen Litteratur[8] (1899) sid. 421.

värderas riktigast som en apologetisk insats.) Jämte Lessing, Hamann och Herder har Klopstock genom sin diktning gifvit de första och viktigaste impulserna till öfvervinnande af den rationalistiska upplysningen och till skapande af den tyska idealismens världsåskådning.[1]

Ser man emellertid på den närmaste frukten af det Young-Klopstockska inflytandet på Tysklands religiösa diktning, visar den sig snarast i en öfverhandtagande förkonstling och ett obehagligt koketterande med kristliga, serafiskt öfversvinneliga känslor.[2] Och äfven med allt erkännande af senare skalder som Novalis, Arndt och Knapp, måste man väl ändå säga, att verkan af Youngs och Klopstocks med sådan emfas framställda kristligt-poetiska program och med sådan hänförelse mottagna diktning ter sig skäligen ringa, om man ser på Tysklands vitterhet allena. Bäst lyckades väl vissa Klopstocks lärjungar som psalmister, t. ex. de i Sverige genom Wallins och Åströms öfversättningar eller bearbetningar bekanta diktarna J. A. Cramer, B. Münter, J. A. Schlegel och Chr. Sturm, ehuru man numera synes sätta föga värde på på dem i Tyskland. Cramer, som var Klopstocks och Gellerts lärjunge och nära vän, går liksom Schlegel och de andra snarast en medelväg mellan sina bägge mästares ytterligheter. Bland annat har han försökt sig som omdiktare af Psaltarens psalmer, hvilkas poesi han satte öfver all annan och i ett flertal smärre afhandlingar sökte hjälpa sina samtida att bättre uppfatta. Den bibliska poesiens väsen framställer han såsom »entusiasm eller det trognaste uttryck för de heligaste och ädlaste sinnesrörelser».[3] Bland sina föregångare som psalmparafrasdiktare sätter han Le Franc de Pompignan öfver J. B. Rousseau.[4] Klopstock nämnde Cramer och Schlegel jämte Gellert bland författare värdiga att representeras i den nya protestantiska psalmbok, som han planerade.[5] Hans psalmer ingingo ock, liksom Klopstocks och Gellerts, i stort antal i de tyska psalmböckerna från tiden omkring sekelskiftet 1800. Lessing dömde om honom och hans verk: »Sein Feuer ist, wenn ich so reden darf, ein kaltes Feuer, das mit einer Menge Zeichen

[1] L. Zscharnak, art. Klopstock i RGG III, sp. 1527.

[2] Hettner, a. a., III: II, sid. 452 f.

[3] Poetische Uebersetzung der Psalmen I (Leipzig 1755), sid. 289.

[4] a. a. I, Vorrede, sid. 4 f.

[5] Företalet till andra delen af Geistliche Oden und Lieder 1769 (omtryckt i den ofvan citerade upplagan 1804, del VIII).

der Ausrufung und Frage bloss in die Augen leuchtet».[1] Den som bäst lyckats träffa psalmtonens enkelhet af de nu nämnda klopstockianerna torde vara Schlegel. Såväl han som Cramer ha äfven uppträdt som psalmförbättrare af ganska avancerad typ, något som väl bidragit till deras ringa anseende i senare tid.[2]

Till Klopstocks lärjungar och efterföljare hörde äfven Johann Kaspar Lavater (1741—1801). Då Nelle tillerkänner honom stort inflytande på psalmdiktningens utveckling och vi såväl i Danmark som i Sverige möta med Lavaters tankar besläktade uttalanden, må hans insats med några ord beröras.[3]

Lavaters ideal af en psalm kan sammanfattas i orden: folklig och dock modern. Äfven de stora mästarna Klopstock, Gellert och Cramer sakna något, som skall till för att dikta en äkta psalm. Det tycks ha uppgått för Lavater, att det är något i viss mån konstladt i deras psalmpoesi, med andra ord: en brist på omedelbarhet. Hans egen sträfvan går i riktning mot större enkelhet, men han är ingalunda belåten med hvad han presterat. Den pedagogisk-filantropiska anda, som utmärker hans tid, röjer sig särskildt i hans uppräkning af nödiga kasualpsalmer i Christliche Lieder 1776. Förteckningen upptar ej mindre än fjorton sidor. De tjugufyra hufvudafdelningarna äro: Kirchenlieder, Häusliche Lieder, Tugendlieder, Glaubenslieder, Historische Lieder, Lieder für Kranke und Sterbende. Lieder für obrigkeitliche Personen. Lieder für Geistliche. Für Ärzte. Lieder für geübte und nachdenkende Christen. Für Philosophen. Für Deisten und Zweifler. Für Schriftsteller. Witwenlieder. Waisenlieder. Frauenzimmerlieder. Lieder für Jünglinge. Kinderlieder. Bauernlieder. Lieder für Handwerksleute. Lieder bei verschiedenen Todesfällen. Für Angefochtene und Schwermütige. Freundschaftliche Lieder. Für alle Leute. Vermischte Lieder. Ingen rationalist har, säger Nelle, förfarit mer rationalistiskt i fråga om psalmbokens anordning än »pietisten» Lavater här gör. Bland Frauenzimmerlieder förekomma rubriker för »eine Schöne» och »eine schlecht gebildete Frauenzimmerperson». Bland »Vermischte Lieder» föreslås psalmer, ej blott för resande, fångar och dödsdömda utan äfven för trädgårdsmästare, nattväktare, skarprättare, tjufvar, mördare och äktenskapsbrytare. Själf har Lavater skrifvit psalmer såväl för

[1] Citeradt efter Nelle, a. a., sid. 252.
[2] Jfr Muncker, a. a., sid. 315.
[3] W. Nelle, Lavater als Kirchenliederdichter, MGKK VI, 1901, sid. 1 ff.

barnlösa som för hafvande kvinnor och barnmorskor. Flertalet af hans egna psalmer äro kasualpsalmer i högsta potens, t. ex. »Bei einem Donnerwetter» och »Lied Zweener getrennter Liebenden».

Det första intrycket af dylika rubriker är ovillkorligen komiskt. Men saken har ju också sin uppbyggliga sida. »Der liebe Gottesschwätzer» (Herders ord om Lavater) ledes af en önskan att gifva hvar och en sitt och möta äfven den mest afskilde och förgätne i hans egendomliga läge. Hvarje stånd, hvarje tänkbart lifsöde skulle i psalmboken finna för detsamma afpassade uttryck. »Es liegt etwas Rührendes, etwas Grösses in diesem Zuge des Lavaterischen Herzens, allen alles zu werden». (Nelle).

I det ofvannämnda märkliga företalet till Zweytes Funfzig Christlicher Lieder (1776) vänder sig ock Lavater i känslan af sitt psalmboksprograms ogenomförbarhet för blott en enda eller några få personer till »Kraft- und Geistvolle Männer» som Klopstock, Wieland, Goethe, Voss, Hölty, Bürger (han uppräknar tjuguåtta mer och mindre bekanta författare, bl. a. äfven Basedow) med bön om bistånd i arbetet. På ett år skulle då alla dessa önskvärda psalmer kunna vara färdiga. Så ifrig är han att få se sin idé realiseras, att han ej drar i betänkande att anropa äfven män med ganska utpräglad likgiltighet för kristendomen om hjälp. Längre fram tycks han ha insett programmets svagheter, ty han omtryckte det ej vidare i de nya upplagorna af sina »Geistliche Lieder».[1]

Hvad hans egna psalmer f. ö. angår äro de i allmänhet rätt torra, mycket långtrådiga, didaktiskt-reflekterande och i metriskt hänseende mycket enformiga. Versifikationen är ojämn, och det patetiskt-retoriska aflöses ofta af det platta. Blott ett litet fåtal har bibehållit sitt inflytande till våra dagar. Men på sin tid voro de till stor del mycket uppskattade, hvartill naturligtvis mest bidrog deras anpassning till det dåtida andliga läget.

Så egendomlig den ofvan relaterade Lavaterska psalmteorien kan synas, var den dock ingalunda blott ett hugskott af en enstaka fantast — det var tvärtom ett uttryck för en allmänt rådande åskådning om psalmpoeiens uppgift, som t. o. m. kunde stödja sig på en af tidens största estetiska auktoriteter — J. G. Sulzer, schweizare till börden liksom Bodmer och Breitinger.

[1] I U. U. B. finns ingen äldre upplaga än den af 1779: Christliche Lieder. Erstes Hundert (Zürich 1779), hvarför föregående framställning bygger på Nelles ofvannämnda uppsats i MGKK 1901.

I sitt stora, flera gånger omtryckta uppslagsverk Allgemeine Theorie der Schönen Künste (1771—1774) tar han med värme till orda för konstens användning i den moraliska folkuppfostrans tjänst. Sådana vältalighets- och diktalster, som kraftigt skildra mänskliga lidelser, kunna betraktas som medel att genom en afskräckande målning väcka eller fördrifva de böjelser och passioner, som talet eller dikten framställer.[1] Odediktningen, under hvilken den högre religiösa lyriken kan innefattas, äger t. ex. förmåga att göra idéer och föreställningar, som förut föga eller alls icke berört oss, lefvande och intresseväckande och att främja känslorörelser, som förut ingen makt haft öfver oss. Därför kan odediktningen göra anspråk på främsta rangen bland de olika diktarterna. Och rikedom på oden af god valör är en verklig nationalvinst.[2] Särskildt framhåller han, hvilken betydelse stora offentliga fester skulle kunna få, om skalder och konstnärer då ville medverka till att leda mängdens känslor i god riktning. Till sådana festliga tillfällen hör ju äfven den kyrkliga gudstjänsten. Hos alla tiders civiliserade folk har gudstjänstfirandet dragit fördel af sången som medel till andaktens höjande. Musikens, sångens och poesiens krafter förena sig därvid med makten af en hel församlings gemensamma stämning. »Von allen zu Erwekung und Bekräftigung wahrer Empfindungen der Religion gemachten oder noch zu machenden Anstalten ist gewiss keine so wichtig, als diese. — — — Deswegen sollten die, denen die Veranstaltungen dessen, was den öffentlichen Gottesdienst betrifft, aufgetragen sind, sich ein ernstliches Geschäfft daraus machen alles was hiezu gehöret auf das Beste zu veranstalten. Unsre Vorältern scheinen die Wichtigkeit dieser Sache weit nachdrüklicher gefühlt zu haben, als man sie itzt fühlt.»[3] Sulzer söker äfven ådagalägga, huru enkla visor af moraliskt innehåll skulle bli ett kraftigt medel att uppmuntra människor till det goda. Sådana »sittliche Lieder» skulle dels besjunga allmänna plikter, dels vissa ståndS och lefnadsförhållandens särskilda plikter. Grekerna hade dylika yrkessånger, visserligen ej alltid af så betydande innehåll, men det kunde ju änd-

[1] a. a. (1778 års uppl.) III, sid. 151 (art. *Leidenschaft*).

[2] a. a. III, sid. 339 f. (art. *Ode*). På tal om odediktningen framhåller Sulzer hebräernas som de äldsta och förträffligaste i de gamla folkens litteratur och hänvisar till »die höchstschätzbaren Abhandlungen, die wir dem berühmten Lowth, einem Mann von tiefer Einsicht und von grossem Geschmack, zu danken haben».

[3] Sulzer, a. a., III, sid. 171, art. *Lied*. Jfr företalet till I. Theil.

ras, om man blott eljes ville efterbilda dem. »Man wird schwerlich ein würksameres und im Gebrauch leichteres Mittel finden, als dieses ist, die Gesinnungen und Sitten der Menschen zu verbessern . . . Zu wünschen wäre, dass jede Angelegenheit des Herzens auf eine so einnehmende und rührende Weise in Liedern behandelt würde. Hier öffnet sich ein unermessliches Feld für Dichter, die die Gabe besitzen, ihre Gedanken in leichte und melodienreiche Verse einzukleiden.»[1]

Anmärkningsvärdt i detta sammanhang är Sulzers uttalande om de tyska kyrkopsalmernas självständiga värde: medan de sånger (Lieder), tyskarna eljes diktat, mestadels äro efterbildningar efter utländska mönster, utgöra psalmerna (die geistlichen Lieder) någonting originellt — den enda fullt självständiga skapelse, den tyska poesien frambragt.[2]

Ett bidrag till utvecklingen af tidens psalmestetik finna vi äfven i J. J. Eschenburgs Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen Wissenschaften (1783).[3] Gudstjänstsånger — framhålles det här bl. a. — få i allmänhet ej höja sig till odets eller hymnens lyriska flykt, de äro vanligen mera yttringar af stilla betraktande andakt än utbrott af en starkt upprörd religiös känsla. (Jämför Gellert och Klopstock.) Bäst finner han kyrkopsalmens typ utformad i sånger, som ha »die heitre, ruhige, aber doch gefühlvolle Stimmung der Seele» till föremål.[4] Psalmdiktningens uppgift är att underhålla andakten, och psalmen borde såsom uttryck för tillbedjan (Klopstock) alltid vara riktad till gudomen, icke till en obestämd tredje eller till den sjungande själf. Innehållet bör vara enkelt och lättfattligt, stilen begriplig och tydlig, utan bilder eller anspelningar men därvid dock korrekt, ädel och känslofull och mindre sysselsätta förstånd och fantasi än hjärta och känsla. Med afseende på det samtida psalmboksarbetet uttalar sig Eschenburg mycket erkännsamt. De tre sista årtiondena visa, menar han, ett lyckligt bemödande för psalmsångens förbättring. Såsom »die trefflichsten Dichter dieser Art» nämner han Watts i England och Gellert, Cramer, Klopstock, Schlegel, C. A. Schmid, Lavater, Neander, Funk och Basedow i Tyskland, således med un-

[1] Sulzer, a. a., III, sid. 175.
[2] a. a. III, sid. 178 (art. *Lied*).
[3] Här citeras andra upplagan, Berlin u. Stettin 1789.
[4] a. a., § 9, sid. 149 och § 19, sid. 156.

dantag af Neander idel representanter för den Gellert-Klopstockska psalmstilen.[1]

De religiösa diktare och liturgiska reformvänner, som i de olika tyska landskyrkorna uppträdde med kraf på en psalmboksreform, stodo sålunda i bästa samförstånd med sin tids gällande estetiska idéer, då de med all flit sökte framalstra en mängd efter de mest olika lifslägen och själstillstånd afpassade andliga sånger.[2] Det sedan så lidelsefullt afhånade psalmboksförbättrandet är faktiskt till en början estetiskt och apologetiskt bestämdt. Nyligen har också Kolb i sin monografi Die Aufklärung in der Würtembergischen Kirche (1908) kraftigt och klart häfdat, att psalmboksreformen i nämnda kyrka 1791 icke framgick ur kryptorationalistiska motiv utan allmänt stöddes från både ortodoxt och pietistiskt håll. Man uttalar t. ex. under de förberedande öfverläggningarna önskningar om apologetiska psalmer till försvar för hotade punkter i dogmatiken, och när för upplysningen karakteristiska slagord förekomma i en del inkomna officiella yttranden, visar det sig att de användas i estetisk, ej i religiös betydelse.[3] Om det slutliga resultatet — den würtembergska psalmboken af 1791 — yttrar Kolb: »Die Gerechtigkeit . . . fordert, anzuerkennen, dass keine Glaubenslehre übergangen worden ist oder eine wesentliche Entleerung erfahren hat.»[4] I allmänhet gäller, att psalmboksredaktörerna upptogo efter tidens smak nydiktade eller »förbättrade» psalmer i den öfvertygelsen, att de blott genom anslutning till dåtida konst och bildning kunde skydda »den kristliga gudstjänstens värdighet» och rädda den undan fritänkarnes bespottelse.[5] Berlinpsalmboken af 1765, redigerad af Diterich, den reformerta Leipzigpsalmboken (1766), redigerad af Zollikofer och Chr. F. Weisse, blefvo genom upptagande af nya och förändrade psalmer förebildliga för den närmast följande tiden.

Småningom går man mera radikalt tillväga. Den 1780 hos Mylius i Berlin utgifna Gesangbuch zum gottesdienstlichen Gebrauch in den Kgl. Preussischen Landen, äfven redigerad af Diterich, bjuder »durchgängig verbesserte alte Lieder»

[1] a. a., § 24, sid. 160.

[2] Den ofvan berörda motsvarigheten mellan psalmboksarbetet och Sulzers och Eschenbergs estetik har, såvidt jag kunnat finna, ej påpekats i hittills gjorda framställningar af sjuttonhundratalets kyrko- och litteraturhistoria.

[3] Kolb, a. a., sid. 101 f., 104, 117 f.

[4] Kolb, a. a., sid. 119.

[5] L. Zscharnak, art. Kirchenlied i RGG III, sp. 1303 ff.

och nya af Gellert, Klopstock, Schlegel, Cramer m. fl. Det evangeliska Tyskland öfversvämmades under den närmast följande tiden af nya psalmböcker af liknande typ. Motstånd saknades visserligen ej, hvarken från litterärt eller kyrkligt håll, särskildt var oviljan mot Berlinpsalmboken 1780 mycket stark i Preussen, så att t. o. m. Fredrik den store måste återkalla bestämmelsen om dess obligatoriska införande. Men från början af 1790-talet tilltog reformifvern i omfattning och kraft, och man gick under de bägge följande årtiondena ännu grundligare tillväga än förut. Det gamla, ursprungliga i tänke- och uttryckssätt var här nästan fullständigt utplånadt. Men därigenom framkallades ock omsider en allt starkare reaktion.

Gellert hade i företalet till sina ofvan omtalade Geistliche Oden und Lieder 1757 visserligen erkänt nödvändigheten af en psalmförbättring i vissa fall, men på samma gång förklarat, att språkliga hårdheter, ålderdomliga ord, inversioner o. d. i och för sig ej behöfde verka stötande, om blott uttrycket var kraftigt och koncist och innehållet storslaget. Om Luthers psalmer yttrade han sig t. ex. mycket berömmande, och ur Schallings »Herzlich lieb hab ich dich, o Herr» anförde han några rader (andra strofen) som belägg för sitt påstående om de gamla psalmernas värde trots det antikverade språket. Äfven Klopstock yttrade mycken tillgifvenhet för de gamla psalmerna: liksom Gellert kände han sig stå i tacksamhetsskuld till dem för mycken god uppbyggelse. Men fastän han blott ville ändra, ej omarbeta, gaf han dock genom sina »Veränderte Lieder» ett farligt föredöme af moderniserande omdiktning. Den första litterärt betydande protesten mot psalmernas modernisering utgick från Herder, som ock genom sin nya edition af Weimarpsalmboken 1795 gaf prof på en i det hela pietetsfull behandling af de gamla kärnpsalmerna. »Ich für meine Person», skrifver han i företalet, »bin dem Veränderungskitzel gründlich gram.» Och de grundsatser, han ville följa, gingo ut på att, beträffande de gamla goda psalmerna, *testimonia confessionis*, inga eller blott de allra nödvändigaste förändringar skulle tillåtas, beträffande senare psalmer förkortningar kunde tillåtas, och att slutligen alla verkligt dåliga psalmer skulle afskaffas och ersättas med de bästa nyare, som ägde församlingsmässig karaktär.[1] Herder stod emellertid först ganska ensam med sin åsikt, tilldess i samband med den religiösa pånyttfödelsen vid 1800-talets början

[1] RE³, VII, art. *Herder*, sid. 703. — R. Haym, Herder II, sid. 564 ff.

Schleiermacher gör gällande en liknande uppfattning (1804) och får stöd af dåvarande preussiska regeringen (1812). Restaurationsarbetets utveckling i Tyskland ligger emellertid utom ramen för denna öfversikt.

Danmark. I Danmark har den germanska känsloriktningen med sitt kraf på stora sublima diktskapelser funnit en betydande representant i Johannes Ewald, hvars religiösa kantater och oratorier visa inflytande från Klopstock. En ofta ståtlig diktion med religiösa motiv möter ock hos Jens Baggesen.[1] Under intryck af den allmänna litterära blomstringen och den samtidigt i städerna, framför allt bland de högre kretsarna, alltmer aftagande förståelsen för de gamla Kingoska psalmernas värde, grep man sig an med utarbetandet af en ny kyrkopsalmbok, och så tillkommer först den kortlifvade Guldbergska (1778) och sedan den ett halfsekel gällande Balleska — Evangelisk-christelig Psalmebog (1798). Af dessa följde den förra den af Klopstock och Gellert anvisade typen, medan den senare därjämte i sin rikedom på kasualpsalmer företer beröringspunkter med Sulzers program.[2]

2. I Sverige.

Enligt den akademiska smakriktningen, under hvars inflytande Wallin fostrades till skald, var den äldre svenska litteraturen alltför ovårdad och enfaldig för att kunna äga någon förebildlig betydelse. De omdömen, som Kellgren fäller öfver våra tidigare skalder, äro typiska: ännu 1794 förklarar han, att skaldekonsten i Sverige är skapad af Creutz och Gyllenborg; före dem var allt rimkonst.[3]

Någon större aktning för de gamla röjer visserligen Gyllenborg i sitt Försök om Skaldekonsten (1798), där bl. a. Runius och Spegel nämnas med tillgifvenhet och aktning.[4] Säkert vill han dock ej rekommendera dem som mönster. Och om än

[1] Hansen, Ill. Dansk Litt. Historie II, sid. 196 ff., 239 ff.

[2] Fr. Nielsen, Bidrag til den evang.-kristelige Psalmebögs Historie, sid. 8 f., 54 f.

[3] Sylwan, J. H. Kellgren, sid. 174. Jfr Ljunggren, Sv. V. H. I: 126 f., 147 f., II: 421 f.

[4] Gyllenborg, anf. arb., sid. 22. Om Spegel heter det:

— — du hvars sångers helga ljud
Vårt hjerta öppnadt ger åt känslan af en *Gud*.

Gudz wärck och hwila fortfarande lästes i aflägsna landsorter, såsom Knut Lilljebjörn betygar, var det väl mindre som estetisk produkt än som uppbyggelsebok.[1] Samma förhållande var det nog med Biblisk Qvinnospegel och Andelig Dufvoröst af Olof Kolmodin, som våra nyromantiker erinra sig bland sina barndomshems fåtaliga bokskatter. Ännu vid midten af sjuttonhundratalet hos en vitter granskare af Abraham Sahlstedts bildning och auktoritet åtnjöto Kolmodin, Jacob Frese och C. J. Lohman stort anseende som goda poeter[2], men i de gustavianska kretsarnas opinionbildande dom lyckades de ej bibehålla sin berömmelse.[3] Det är så mycket mindre att förundra sig öfver, som ej ens Dalin tillerkännes högre värdighet än rimmare i Kellgrens nyss berörda yttrande om vitterheten före Creutz och Gyllenborg.

Hos Dalin visar sig frihetstidens mångskiftande väsen i en äfven religiöst sedt märklig blandning. Han öfversätter Popes Universal Prayer och parafraserar Fader vår i en dikt på gränsen mellan ode och psalm.[4] Han håller sina beryktade kalottpredikningar — den svenska upplysningens *Litteræ obscurorum virorum* — och författar ortodoxt uppbyggliga Predikoord öfver söndagsevangelier i gammal psalmstil. I Tankar öfver Guds försyn anknyter han sig delvis till den karolinska diktningen (Runius) och finner ett och annat gammaldags kraftigt uttryck för religiös känsla:

Om du mig ej föder,
jag svälter ihjäl.

Inom den nordenflychtska kretsen, där den franska smaken och den voltaireanska upplysningen först riktigt slogo igenom, odlar isynnerhet värdinnan själf den andliga skaldekonsten (Andeliga skaldeqväden af H. C. N. utgåfvos 1758). Det är en poesi i frågor på frågor till den Allvetande:

O du Evighetens öga,
som allting så noga ser . . .

[1] K. Lilljebjörn, Hågkomster, sid. 6.

[2] R. Alvin, Abraham Sahlstedt, sid. 131, 133. — Se om dem E. Wrangel, Frihetstidens Odlingshistoria, sid. 265 ff.

[3] Se t. ex. I. Bloms afhandling om Svenska Vitterheten före Dalins tid i hans Samlade Skrifter, sid. 233 ff.

[4] I lindrigt bearbetad form upptogs denna parafras i 1793 års profpsalmbok (n:r 305).

För en tid aflöses denna intellektuella oro af en mystisk-panteistisk stämning. Men genomgående äger fru Nordenflychts religiösa diktning något rotlöst och famlande, som i kyrkohistoriskt hänseende är af ej ringa intresse, men för psalmdiktningens utveckling knappast fått någon betydelse.[1]

Hos ett par andra af kretsens medlemmar yppar sig mot seklets slut en benägenhet för att återknyta förbindelsen med fädrens tro. Så har Gustaf Fredrik Gyllenborg ställt sin konstfärdighet till kyrkans förfogande och dels omarbetat, dels nydiktat psalmer för profpsalmboken 1793. Starkast kvarlefver den äldre kyrkosångens ton hos den i yngre år samma krets af vitterlekare tillhörande Axel Gabriel Leijonhufvud (landtmarskalk och hofrättspresident i Åbo, död 1789), som på gamla dagar sammanskref med Dalins Predikoord besläktade betraktelser öfver evangelietexter. De utgåfvos efter hans död 1790 under titeln Tanke-Wal, i anledning af Sön- och Högtidsdags Evangelier, uti vers författadt, och blefvo med välvilja recenserade i Stockholms Posten s. å. (n:r 260). Den gamla lutherdomen yttrar sig i dessa enkla strofer i sin fulla renhet och hjärtlighet.[2]

Besläktade med dessa mera i uppbyggelsesyfte än i konstnärlig afsikt tillkomna verser äro Carl Michael Bellmans Betraktelser öfver åtskillige evangeliske texter, på vers författade (1780), som senare i ny tillökad upplaga utgåfvos under titeln Zions högtid (1787). Dessa betraktelser äro emellertid betydligt omfångsrikare och mera anlagda på »målning» än Dalins och Leijonhufvuds — ett slags Bibliska fantasier, stundom åskådliga och färgrika nog, men alltid åtföljda af en religiöst-moralisk tillämpning i traditionell uppbyggelsestil. — Dessutom har Bellman som yngling öfversatt psalmer »ur Halliska psalmboken» och inlämnat tolkningar efter Paul Gerhardt till den 1763 tillsatta psalmbokskommittén, af hvilka tvenne delvis ligga till grund för n:r 123 och 152 i Profpsalmboken 1765—1767.[3]

[1] Levertin, Svenska gestalter, sid. 36 ff.

[2] P. Wieselgren, Sv. Kyrkans sköna Litteratur[3], sid. 360, anför bönen om tron på 4. sönd. i Advent. Man jämföre ock verserna för Kyndelsmässodagen, Septuagesima (Ewig Nådelön Han gifwer För en tjenst så kort och swag: Ja, af Nåd altsammans blifwer Och Hans fria wälbehag) och 26. sönd. e. Tref. — I slutet af boken meddelas äfven en öfversättning af »Jesus meine Zuversicht» utur Halliska Psalmboken.

[3] Beckman, Psalmhistoria, sid. 264 f., 269 f. — Sina öfversättningar ur Halliska psalmboken nämner Bellman i sin lefvernesbeskrifning (Carléns Bellmansupplaga, del IV, sid. 467).

Ett klart och omisskännligt intresse för religiöst skaldskap röjer Olof Bergklint i sitt Tal öfver Skaldekonsten (1761). Diktningens ändamål är, att tolka för de dödlige Skaparens stora verk och höga fullkomligheter, men ock att beveka människor till dygden. »Då vi sky för allvarsamma betraktelser, så gifves en konst, att genom ordens ställning rycka till sig vår uppmärksamhet, och underhålla den med ett angenämt nöje, under det hon målar de lifligaste bilder, som uppväcka ömma böjelser för dygden. — Sådant bör vara en skalds förnämsta afsikt. Vare långt borta ifrån honom att missbruka sin konst till att förkläda laster och intala folk till nedriga gerningar. — — — En Skald måste ha ett dygdigt hjerta.»[1]

Bergklints lärjunge och vän Johan Gabriel Oxenstierna är en märklig öfvergångstyp både i litterärt och filosofiskt-religiöst hänseende.[2] Uppfostrad efter gammalsvensk ordning med husandakt, kyrkobesök och årlig nattvardsgång gör han tidigt bekantskap med Rousseau och tillägnar sig dennes svärmiska naturkärlek, som låg honom själf så nära. I hans dagboksanteckningar från ynglingaåren kan man följa skiftningarna mellan gammal och ny religiositet, pietetsfull traditionalism och revolterande subjektivism.[3] I sin under vistelsen i Wien 1772 författade dikt Den naturliga gudaläran (sedan omarbetad till Oskuldens Religion) följer han (enligt Lamm) Rousseau — det är den savojardiske prästens trosbekännelse han återger som sin egen. Bergklint uttryckte sin lifliga förtjusning öfver denna dikt, då den upplästes i Utile Dulci, och Tegnér kallade den i dess omarbetade gestalt »Poesiens bergspredikan». Den erinrar i fråga om tankeinnehållet icke så litet om Spaldings berömda skrift Bestimmung des Menschen (1748), där han framställt »die gerade Strasse», »die Empfindungen eines ehrlichen Mannes» och därför ej inlåtit sig på sådana specifikt kristna ämnen som bättringen, försoningen och nådeverken.[4] Medvetandet att just här stå tidens upplysta reformkristendom nära har väl ock ingifvit skalden idén att tillägna detta sitt verk

[1] Vittra arbeten af Olof Bergklint. Sthlm 1837.

[2] För närmare kännedom om hans religiösa åskådning må hänvisas till M. Lamms förträffliga framställning, J. G. Oxenstierna, sid. 222 ff.

[3] J. G. Oxenstierna, Dagboksanteckningar (åren 1769—1771) utg. gen. G. Stjernström. Jfr t. ex. sid. 1 och 89, 20 f., 28, 86, 8, 29 och 45.

[4] Detta enligt Spaldings egen förklaring i ett *Anhang* till tredje upplagan af den nämnda skriften. Se Horst Stephans edition (Studien zur Geschichte des neueren Protestantismus, 1. Quellenheft 1908), sid. 36.

åt Lehnberg: »Måtte Ni se här förenta råda Skaldens språk och Lärans helgedom!»

De tankar, som komma till uttryck i Oskuldens Religion, liksom i kyrkogårdsepisoden i Dagens Stunder (Natten, stroferna 80—86), återfinnas ju ofta i tidens upplysta andaktslitteratur, men sällan burna och förklarade af en sådan innerlighetens värme som här. Det råder verkligen härutinnan en frändskap mellan Oxenstierna och Lehnberg, hvars predikan hämtar sina mest vinnande egenskaper ur samma milda och veka humanitet och samma musikaliska känsla:

> Jag sjunger om den Gud som, dyrkad utan häpnad,
> Af Oskulden är med förtröstan lydd;
> Ej Allmakten med straffet väpnad,
> Men Allmakten som ger beskydd...

På motsvarande vis beskrifver ju ock Lindblom Lehnbergs predikan: »Uppenbarelsen, framställd af Lehnberg, hade icke den stränga, hotande blick, icke den urgamla, tunga, grofva och svafvelstänkta rustning, i hvilken den varit utklädd. Obeväpnad, skonsam, förtrolig, kommer hon att skydda, ledsaga och stödja den menskliga Svagheten, som hon kallar sin vän». Det är framför allt toleransens gudomlighet, den oändligt fördragsamma, som både Oxenstierna och Lehnberg förkunna, men detta betyder ju ock, att det är kärlekens, låt vara, att denna kärlek icke alldeles öfverensstämmer med hvad Bibeln kallar så. I Dagens stunder härledes själfva världsskapelsens nödvändighet ur den gudomliga kärlekens begär att finna föremål för sin utöfning, äfven odödlighetshoppet grundas på denna kärlek. Skalden säger till sin bortgångne vän, hvars graf han besöker:

> Den Far ditt hjärta sökt har dig vid grafven mött.
> Af hvad Hans vilja gjort du intet ser förödas;
> Allt hör Hans mildhet till: allt hvad Han låtit födas,
> Har Han till lycka födt.[1]

Så blir allt måladt ljust i ljust.[2] Det blir nästan alltför milda färger och därför något visst overkligt öfver taflan. Om Bibelns

[1] Jfr strof 21 i Oskuldens religion: en bön om den vissheten, att Gud ej skänkt oss sin kunskap och ett hjärta »blott för att lida och förgås».

[2] »A divinity for fair weather», en beteckning, som användts om Rousseaus savojardbekännelse, tillämpar Lamm på Oxenstiernas gudsbegrepp i Oskuldens Religion. A. a. sid. 231.

Gud erinrar den ej mycket, trots vissa bibliska allusioner.[1] I de parafraser öfver psalmer ur Psaltaren (Ps. 77, 98, 139) Oxenstierna längre fram författat (efter Tingstadius öfversättning) möter en mäktigare, farligare och därför äfven sublimare gudsföreställning: här måste han tala om en »hand, som allt i lydnad tvingar», om Guds »förtörnelses tvingande bud» och fråga med psalmisten:

Vill Herren evigt då förskjuta
Och ingen hjelp bevisa mer;
Så alldeles sin mildhet sluta,
Och rygga löftet som Han ger?

Vill Han förutan återvända
Blott af sin vrede taga råd?
Har då barmhertigheten ända
Och har Han glömt att göra nåd?

Som en förtjänst hos dessa psalmer bör framhållas i allmänhet deras koncisa, sammanträngda och korthuggna stil — jämförda med J.-B. Rousseaus så högt prisade parafraser ha de åtminstone ett företräde i detta afseende.[2] Oxenstierna synes här ha tagit lärdom af Blairs karakteristik af den hebreiska poesien: *strong, concise, bold and figurative*, som äfven återfinnes hos Tingstadius. Särskildt är parafrasen öfver Ps. 77 anmärkningsvärd: knappast träffas där någon öfverflödig rad eller någon bild, som faller ur stilen.

I den stora psalmkommittén 1811 fick äfven Oxenstierna ett rum men har ej utfört något påvisbart arbete där.[3] Bland de fyra psalmer, som man upprog åt honom att författa, hade han redan tidigare behandlat 90:e Psalmen. Kanske man i början helt en-

[1] Oskuldens Religion, strof 2: »Du nedsteg i välgärningen», Ap.-g. 14: 17, Rom. 1: 20; strof 4: »Systemer» etc. Psalt. 19: 2, 3; strof 12: hjärtat som den gåfva Gud vill mottaga, Ordspr. 23: 26 (jfr Ps. 51: 19): strof 16: förlåtelsen, Mt. 6: 15.

[2] M. Lamm, J. G. Oxenstierna, sid. 363, anser, att psalmparafraserna »ej på något sätt skilja sig från klassicismens vanliga», och att i dem »föga af österländsk färg» märkes. Månne dock ej den ofvan anmärkta koncentrationen betecknar ett framsteg framför klassicismens psaltarparafraser? Hvad den österländska färgen beträffar, äro själfva de valda psalmtexterna icke bland de starkast lysande, men i fråga om behandlingen synes äfven här jämförelsen med J.-B. Rousseau ägnad att framhäfva Oxenstiernas större trohet mot originalen. De latinska eller klassicistiska vändningarna och bilderna äro ganska fåtaliga.

[3] Hildebrand, Sv. kyrkans Psalmbokskommittéer, sid. 72. — Wallin skrifver till Lindblom $^{28}/_{9}$ 1814: »Psalmverket går i sin jemna mekaniska gång, som ett annat urverk... Men Tit. Oxenstierna är utruckad.»

kelt ämnat införa denna parafras i det blifvande psalmboksförslaget. Men om också Oxenstierna ej positivt deltagit i arbetet, har han, efter hvad det vill synas, haft en negativ förtjänst, som på sin tid ej var utan värde: han ansåg, att de gamla psalmer, som skulle bibehållas, icke borde ändras.[1]

Genom sin på ålderdomen utarbetade öfversättning (1811—1815) af Miltons Paradise Lost bragte han sin hyllning åt en skald, af hvilken han redan i Dagens Stunder visat sig påverkad.[2] Genom hans skaldskap liksom genom Kellgrens sista dikter och Franzéns första föres den rika miltonska poesien in i själfva klassicismens eljes så snäft afgränsade värld.[3] För den religiösa diktens lyftning är detta ej minst värdefullt: den härliga hymn i vår psalmbok, som begynner »Morgonrodnan mig skall väcka» (Sv. ps. 423), vore väl utan det miltonska inflytandet otänkbar.

Med större skärpa och bitterhet än den nordenflychtska kretsens författare har Kellgren i sina yngre år angripit den kristna traditionen, och Stockholms Posten rymmer, särskildt om man ser på dess tidigare årgångar, åtskilliga ganska djärfva anfall mot kyrkan, hennes intressen och verksamhetsformer.[4] På tal om kristendomens och poesiens inbördes ställning yttrar sig Kellgren på ett sätt, som erinrar om Boileaus dom öfver kristendomens poetiska användbarhet i en uppsats: Om svårigheten för en kristen att vara stor poet (1781). Det är dock tydligt, att Voltaires och encyklopedisternas ovilja mot den härskande religionen gifvit framställningen ökad skärpa.[5] Konstruktionen af kristendomens förhållande till skaldekonsten utgår från samma ytterligt asketiska religionstyp, som Kellgren angripit i Sinnenas förening, och som så ofta senare af galliskt bildade författare utan vidare identifierats med kristendomen.[6] Youngs berömda fråga: »Are passions, then, the pagans of the soul? Reason alone baptiz'd?»[7] har Kellgren ännu icke haft öra för: han menar att en rätt kristen blott har att kväfva och utrota passionerna och därför måste vara oförmögen att, såsom poesien kräfver, måla dem i all deras styrka.

[1] Wijkmark, Studier II, sid. 6 f.
[2] M. Lamm, a. a., sid. 386 f.
[3] Blanck, Den nord. renässansen, sid. 360 ff.
[4] Sylwan, J. H. Kellgren, sid. 62 ff.
[5] Ljunggren, Sv. V. H. I, sid. 91 ff.
[6] Jfr KÅ 1910, sid. 80 f.
[7] Night Thoughts, IV v. 629 (Kierkegaards motto till Enten-Eller).

Emellertid får man nog ej fästa alltför mycket afseende vid detta uttalande. Till en del förestafvades det kanske af en pojkaktig lust att vara obehaglig. Och den poesi, Kellgren här har i tankarna, är naturligtvis icke den religiösa. Att den ägde sitt berättigande har han ej velat neka. Redan tidigt har Stockholms Posten ägnat uppmärksamhet åt psalmboksfrågan och häfdat nödvändigheten af »en god smak» i psalmen och öfverhufvud i andlig poesi.[1] Årgången 1783 upptog bl. a. N. L. Sjöbergs öfversättningar af Popes Universal Prayer under titeln Den Allmänna Bönen och eklogen Messias, som utgör en parafras af stycken ur Jesajas profetior.[2] Af en annan mera bekant Messiad meddelar årgången 1789 (n:r 13) profstycken: Klopstocks Messias i Chr. Humbles prosaiska öfversättning. Klopstock kallas här »Tysklands förnämste episke skald». Och året därpå ges i en recension af nämnda öfversättning (n:r 138, 141) ett mycket högt loford åt originalets poetiska språk, »hvars skönhet och fullhet af harmonie ej öfverträffas af de gamla, och ofta ej är känd af de nyare». Men på samma gång klandras den alltför uttänjda skildringen af Messias på korset: »Denna grufliga tafla står der tör länge». Samma år förekommer äfven i Stockholms Posten (n:r 185) en Fri Öfversättning af Sången i Himmelen ur Klopstocks Messias på originalets versmått:

Änglarnes Leksyster! Du, som hänrycker himmelens skalder,
Guds åskåderska, hörerska af outsägliga samljud,
Sionitinna! lär mig den Sång, som Helgonen sjunga!
— — — — — — — — — — — — — — — —[3]

Märkligast af alla uttalanden om förhållandet mellan religion och poesi i Stockholms Posten är den ofta anförda kellgrenska recensionen (1790 n:r 71) af Christi lidande i Getsemane af Israel Ståhlberg, »ett litet Prosaiskt Poem, i tonen af Tyskarnes Andeliga skaldekonst».[4]

---

[1] Ljunggren, a. a. I, sid. 103 f. — Kellgrens redan i Stockholms-Posten 1779 införda Ode öfver Christus är en öfversättning från franskan. (Se V. Söderbergs afhandling om Kellgrens studier i Samlaren 1902, sid. 17 f.)

[2] Popes Messias finns äfven öfversatt af Franzén i Läsning i Blandade Ämnen n:r 5 och 6 (1797). Ljunggren III, sid. 133 noten.

[3] Om Klopstock och Sverige se E. Wrangels uppsats i festskriften Till Henrik Schück (1905), sid. 279 ff. Lärorikt är påpekandet, att Klopstock tidigare synes ha blifvit mer uppskattad i landsorten (t. ex. Göteborg) än i Stockholm, och att särskildt akademikerna hade svårt att smälta honom.

[4] Israel Ståhlberg, prästson från Finland, hade 1773 blifvit prästvigd till sockenadjunkt i Iitis, Borgå stift; 1778 kom han som adjunkt till finska na-

Äfven här möta vi den i tidens estetik allmänt vedertagna teorien om poesiens ursprung ur passionen, hvilken Kellgren redan 1781 förfäktat. Men den får nu en för den religiöse skalden mera gynnsam tillämpning. Religionen själf är en passion — »den renaste men ock häftigaste af alla menskliga passioner». Däraf följer, att den religiöse skalden bör äga fullkomlig frihet att på sitt egendomliga sätt uttrycka sina hänryckta känslor. Den religiösa poesien bör man därför se »med Trones mer än smakens öga». Malmström ser häri en paradox, måhända ej så allvarligt menad.[1] Men ehuru han nog kan ha rätt i att Kellgrens ton i den ursprungliga artikeln (den finnes i bearbetad form i skaldens samlade skrifter) är en smula gäckande, torde dock grundtanken vara fullt allvarlig. Såvidt jag rätt fattat hans mening, utgör den helt enkelt en öfverflyttning från ett lifsområde till ett annat af den samtidigt alltmer framträngande människoforskningens grundsats vid bedömandet af olika tiders och folkslags föreställningssätt, seder, smak o. s. v. I sin installationsföreläsning Om österländska poesiens egenskaper (1786) hade J. A. Tingstadius yttrat: »För att döma om Hebraiska, Arabiska, Persiska, med ett ord, om Asiatiska Sånger, böre vi med en Asiatisk inbyggares egna ögon betrakta dem, sina tider och orter likmätigt.»[2] Det är denna tankegång, som Kellgren tillämpar på den kristligt-religiösa poesien. Likaväl som medeltidens människor i biskop Hurds Letters on chivalry tillerkändes rätten att känna, tänka och tala på sitt säregna sätt[3], likaväl få här de kristna en motsvarande rättighet. Hur besynnerligt det kristligt-poetiska språket än må te sig, hur afvikande från hvad man vanligen kallar »smak», kan det ju dock ej nekas, att här också finns ett slags smak. Den för all vitterhet fördomsfritt intresserade måste respektera denna smaks egendomlighet och inse att — som Kellgren säger — »Religionen skapar en ny ordning af poetisk skönhet». Den kristna smaken är ett faktum, likaväl som österlänningarnas och de gamla skottarnas skönhetsbegrepp. Följande citat ur Kellgrens artikel

tionella församlingen i Stockholm och blef s. å. komminister där. År 1798 blef han kyrkoherde i Iitis och dog som prost där 1816. (M. Akiander, Herdaminne öfver Borgå stift I, sid. 240). — Enligt en uppgift af Choræus var Ståhlberg herrnhutare (E. Lagus, Bref etc., sid. 84).

[1] Malmström, Grunddragen af Sv. V. Hist. II, sid. 448. Jfr Ljunggren, a. a. I, sid. 501 f. och Sylwan, a. a., sid. 180.

[2] Blanck, Den nordiska renässansen, sid. 268.

[3] Blanck, a. a., sid. 7.

visar den antydda tankegångens tillämpning på speciella uttryck i Ståhlbergs poem:

»Hvarje Christen Philosoph, hvarje uplyst tänkare som lärt at göra sig räkning för sina känslor, at väl studera det menskliga hjertats anatomi, lärer finna utan möda och medgifva utan förargelse at i de anförde ställen af Hr *Ståhlbergs* Poem sjelfva de termer, talesätt och vändningar, framför alt de ofta uprepade uttryck, som, med särskild styl anmärkte, icke wäl torde gillas af en werldslig smak, äro just desamma, som kan hända aldramäst göra intryck på den trogna upeldade själen; och at äfven sjelfva ljudet af dessa främmande ord, *Schechina, Edom, Bozra* m. m., och den okända *Purpurmatk* och den aldrig sedda *Vintrampare,* hwarwid Frälsaren liknas, hafwa för en Christen en wiss harmoni, som tränger til hjertat; ett heligt rörande behag, äfven ock för den som ej fyllest wäl wet hwarken *Schechinas* betydelse, eller *Purpurmatkeus* skapnad, eller en *Vintrampares* förrättning, eller hwar *Edom* och *Bozra* varit belägne. I sanning är Religionskänslan, liksom all annan förtjusning, så oskiljaktigt förbunden med det mechaniska ljudet af wissa genom wanan helgade ord, at i fall dessa ord, *gissla, stinga,* etc. förbyttes uti andra til begrepp helt och hållit lika gällande synonymer, så skulle de törhända i stället för nöje, wördnad och andakt, wäcka misshag och förargelse. Det är klart at den Granskare, som ej känner eller iakttager dessa särskilda grunder för den Andeliga Poesiens och Vältalighetens Ästetik, måste nödwändigt fela i sina omdömen deröfwer, och ofta anse de yppersta skönheter som fel.»[1]

Kellgren framställer sig alltså först stående helt utanför den kristliga sfären på den allmänt godkända »werldsliga» smakens ståndpunkt. Men därpå försätter han sig i »den trogna upeldade själens» ställe och tillägnar sig dess syn på det ifrågavarande poemet. Och hans ingående bekantskap sedan barndomen med bibliskt-kristligt språk ger honom möjlighet att fatta den egendomliga religiösa stämningsvalören hos de för hans senare litterära bildning så besynnerligt klingande orden och bilderna. Men under hela tiden behåller han dock, vill det tyckas, sitt hufvud kallt och njuter den utsökta förnöjelsen att skåda sig själf i den fromma och känslofulla enfaldens roll. Utan tvifvel utgör den ifrågava-

[1] Ett liknande inlägg — till förmån för bevarande af suggestiva ord och bilder i gamla psalmer — har Kolb anfört från psalmboksarbetet i Würtemberg under 1780-talet. Ernst Bengel skrifver: »Selbst auch verblümte, metaphorische, sehr erhabene oder dem Wortlaut nach unverständliche Ausdrücke können die Einbildungskraft ungelehrter Menschen... in Bewegung setzen und zu guten Entschliessungen anfeuern, bei manchem die Brücke abgeben, worauf er erst zu genauerer Aufmerksamkeit und zu richtigerer Erkenntniss geistlicher Dinge geführt wird» (a. a., sid. 108). Jfr Fr. Nielsen, a. a., sid. 63 (om Jakob Boden).

rande artikeln ett af de mest lysande profven på Kellgrens estetiska smidighet och intellektuella rörlighet.

Stockholms Postens vackra utvecklingskurva tecknar sig också i bedömandet af Bibelns poesi. I en recension öfver ett tidigare arbete af den ofvannämnde Ståhlberg (1780 n:r 98) hade anmälaren bl. a. yttrat:

»Det är för många sekler tillbaka som himlarnes herre talte till menniskorna; det skedde på en tid och hos en nation, som var rå och ohyfsad, ägde ett ostädadt språk och ingen smak i Vitterheten. Om ett sådant folk skulle begripa hvad Gud talade, blef det honom en nödvändighet att nyttja de allra simplaste och enfaldigaste uttryck. Hade han talt på vår tid och vårt språk, så är anledning att tro, att han vårdat lämpa sin stil efter våra mindre inskränkta kunskaper och mera granskade smak.»[1]

Hvarken Malmström eller Ljunggren tillskrifva Kellgren den sist citerade artikeln. Och hans kännedom om Lowths föreläsningar öfver den bibliska poesien, citerade redan i hans docentafhandling 1774, borde väl ha afhållit honom från sådana omdömen, som dem vi nyss hört.[2] Att själfva åsikten om det bibliska språket dock ej låg honom alltför fjärran vid denna tid, torde man kunna sluta sig till, dels af hans anmärkning i samma docentafhandling, att Bibeln väl innehölle poesi men alls ingen verklig filosofi — och sålunda tillhörde ett ytterst primitivt bildningsskede, dels af hans klassiska expektoration i bref till vännen Clewberg $^{28}/_{4}$ 1777 efter genomläsning af halfva Bibeln: »Jag hade aldrig trott, att den skulle vara så absurd».[3] Hvem än må ha författat den berörda recensionen i Stockholms Posten 1780, visar denna tidning tio år senare en helt annan uppskattning af Bibelns litterära värde. Det är i en mycket berömmande anmälan af Tingstadius arbete Israels Förlossning utur Egypten (1790). Efter en inledning, där bl. a. Lowths föreläsningar öfver bibliska poesien omtalas, anföres ett profstycke ur Tingstadius tolkning af Hab. 3 och anmälaren fortsätter:

»Det är utan tvifwel genom ett så skickligt bemödande, som wår Bibel mer och mer återwinner et anseende, som den bör äga... Huru ofta läser man icke andra forntidens Skalder och ropar:

[1] Cit. efter Malmström, Grunddragen af Sv. Vitt. Hist., II, sid. 241 f.

[2] V. Söderberg, Bidrag till kännedomen om Kellgrens studier. Samlaren 1902, sid 51 f.

[3] Kellgrens bref till A. N. Clewberg, utg. af H. Schück, sid. 55. (Skrifter utg. af Sv. Litt. Sällsk. i Finland 27).

Gudomligt! Man läser ett stycke i Skriften och — ler: man finner der blott förwillelse eller låghet. Och hwad skola wi säga? sådan som den ofta oss föreställes, wåge wi wäl påstå, at denne försmädaren alltid har orätt? eller war någon bok i werlden så afwigt handterad och ofta så misshandlad som de Bibliska?» ... »Då man icke lärer kunna bestrida at det är under en sådan vanhäfd, som den Heliga Skrift nedstigit ofta til wåra dagars lättsinniga förakt, är utan twifwel ingen med warmt hjerta för Religionen, som icke med fägnad emottager arbeten af närwarande beskaffenhet, hwarigenom denna bok, som äfwen en så kallad fritänkare trott sig böra hedra med namn af *den Första bland* alla *Böcker*, återställes från det orimliga, som är stötande, til det höga, som hänrycker; ifrån det låga, som man beler, til det enfaldiga, som man älskar.» (Stockh. Posten 1790, n:r 36).

Här, liksom när det gäller Oxenstiernas psalmparafraser, ser man, hvilket gagn Tingstadius' öfversättningsarbete medförde för sin tids litterära kretsar, där gyckel med den gamla bibelöfversättningen ingick som en alltid välkommen pièce de résistance, om andra sällskapsnöjen tröto. De gamla ord- och böjningsformerna i Bibeln började sedan seklets midt för den s. k. bildade allmänheten få ett drag af oemotståndlig komik. Under franskt inflytande förlora äfven de bibliska personerna sin gloria. Den unge Jan Gabriel Oxenstierna skiljer ännu mellan Bibeln, »själfva saken», som han vördar, och »stylen», som han finner löjlig och efterapar för att roa sin omgifning.[1] Men Bellman skämtar ej blott med bibelns ålderdomliga språk (t. ex. »Skåder glasenom på bordenom i krogenom», Fredmans epistlar n:r 1) utan ock med patriarker och profeter och parodierar gudstjänsten (»Bredvid en grind, uti en skog» o. s. v.). Kanske än skandalösare går Kexél till väga i Mina tidsfördrif på gäldstugan (1776).[2] Den ännu ej tjuguårige Kellgren parodierar ej blott psalmverser och predikningar utan t. o. m. Fadervår i en bön till Amor och pålyser förbön för sig själf, »som af kärlek är ganska matt och svag».[3] I allmänhet tyckas de gustavianska författarna använda arkaistiska former ur Bibel och psalmbok för att göra en löjlig effekt, t. ex. Fru Lenngren i Grefvinnans besök (»Skriftenes heliga språk») och Den mödosamma världen (»O Herre, mig thin styrko gif i thenna mödosamma världen») och Leopold i Hvem har rätt? (»Alltid här och evigt ther»: slut-

[1] Dagboksanteckningar, sid. 45.

[2] N. Erdmann, Bellman, sid. 134 ff. (Den andliga parodien).

[3] G. Cygnæus, Från J. H. Kellgrens ungdomsår i Finsk Tidskrift Tom. XXXVIII: I, sid. 358 f. — Se ock brefven till Clewberg, sid. 50, 53 och 54.

raden i G. Ps. 245: 3). Hos Lidner kan en arkaism inflyta utan afsikt att väcka löje, t. ex. i Spastaras död (»Om blott där funnits fem, som älskade din bud»). Hur fullkomligt främmande man var för den språkhistoriska utvecklingen af de gamla böjningsformerna kan man sluta sig till af C. Bergstens dissertation De versificationis Svecanæ vitiis (Uppsala 1779), där bland andra felaktigheter nämnas genitivformer som dödsens, riksens, lifsens — »quidni riksets, lifsets quæ neutrorum terminatio est?» inskjuter författaren.[1]

Under sådana förhållanden blir aflägsnandet af de gamla löjeväckande orden och böjningarna ur de kyrkliga böckerna ej blott ett estetiskt utan rentaf ett religiöst-apologetiskt kraf. Redan C. G. Tessin uttalar 1757 i sin dagbok en önskan, att Bibeln måtte revideras, så att bl. a. anstötliga ordformer kunde uteslutas.[2] Och ännu i början af 1800-talet är rädslan för åtlöjet och syftet att mot frivoliteten värna religionen ett par af de viktigaste skälen för psalmboksrevisionen. (Som en kuriositet må nämnas, att Gyllenborg i sin bearbetning af G. Ps. 86 »Min själ skall lofva Herran», n:r 451 i 1793 års profpsalmbok, bibehållit de gamla dativformerna *allom* och *frommom* under hänvisning till att en psalm »genom en viss åldrighet i sitt skick liksom aftvingar vördnad». Kanske fann man ej dessa former så stötande som de gamla genitivformerna *Förbundsens*, *Lambsens*, *Jordenes* o. s. v., hvilka påtalas i recensionen af Humblas Klopstocköfversättning i Stockholms Posten 1790, n:r 141. Dock anmärkes äfven på formen *Gudi*.)

Af de gustavianska skalderna ha emellertid, utom den redan nämnde Oxenstierna, de flesta berört religiösa ämnen i resonerande didaktiska poem, stundom ock i högstämd odestil. Särskildt har franska revolutionen framkallat en vändning åt det hållet. Leopolds Försynen (1793) och Religionen (1796), Adlerbeths första Skaldebref (med ändamål att visa: »att Religionen mera består i utöfning af pligter, än i forskning af Tros-hemligheter och Lärosatser»), samt vissa partier i Cora och Alonzo (Öfversteprästens och körens hymner till solguden), Isak Reinhold Bloms och Johan Stenhammars akademiska prisdikter Om Religionens nödvändighet för samhällens bestånd (1794), Fru Lenngrens Hymn »O du, som världars millioner» (1797), Nils Lorenz Sjöbergs Ate-

[1] Disp. under P. Svedelii presidium, sid. 18.
[2] Erdmann, Bellman, sid. 138.

isten gå alla i den akademiska klassicismens stil och ha ej varit utan inflytande på den neologiska psalmtypens utformning i vårt land.

Men som religiös poesi förbleknar dock allt detta vid jämförelse med Bengt Lidners Kantat (»Helig är Herren, hans lof skall jag sjunga») och hans hymner i Yttersta domen (1788) och Messias i Getsemane (1791), där Milton, Young och Klopstock funnit en värdig svensk lärjunge: Lidner har här gifvit poetiskt uttryck åt det höga och sublima känslolif, som den engelska och tyska estetiken funnit i Bibelns poesi. Som ingen annan samtida svensk skald har han lefvat i Bibelns värld.[1] I företalet till den ofullgångna Holmbergska editionen af Messias i Getsemane (1788) har han uttalat sig om den religiösa poesien på ett sätt, som tydligen är bestämdt af samma idéer, som Young i England och Klopstock i Tyskland gjort gällande och som för öfrigt tid efter annan framträdt i litteraturhistorien:

»Det är visserligen Snillets yppersta pligt, at til Skaparens ära helga frukten af de gåfvor, hvilka endast flutit från honom ... Jag vet ej, hvarför skalden så sällan uphöjer sin röst til Religionens pris. Är något ämne värdigare snillet? Kan hjertat finna ett rikare fält, för at uttrycka sina känslor, för at hänrycka och förädla? Hvilka rörande scener, men tillika hvad styrka fordrar ej Religion?»

Detta intresse för religiös diktning har äfven fört honom in på frågan om förbättrade kyrkosångers utarbetande. Härom säger han i fortsättningen:

»Vi äga Theologiska Sälskaper: vore det ej mera Himmelskt at besörja en ny Salmbok än at öfversätta Tyska Personalier?[2] Hvem själfvetandes framlemnar en supplique utan sammanhang i sin Monarks händer: men i den Eviges Tempel inför Hans Altare, vågar man dyrka Hans under och anhålla om Hans Nåd med de plattaste, de sömnigaste qväden. Dock man klagar häröfver — — och siunger, och än längre lär man klaga — — — och siunga.»

De gamla svenska psalmernas värde synes han alltså föga ha senterat. Det borde då ha kunnat ligga honom nära att själf söka i sin mån hjälpa till att ersätta de ovärdiga sångerna med värdiga.

---

[1] M. Lamm, Lidnerstudier i Samlaren 1909, sid. 161 f. Jfr sid. 150 ff. — K. Warburg, Lidner. Ett bidrag till Sveriges litteraturhistoria, sid. 170 ff.

[2] Förmodligen åsyftar Lidner det 1771 stiftade sällskapet *Pro fide et Christianismo*.

Men något bidrag till det pågående psalmboksarbetet har han veterligen ej lämnat. Kanske beror det till en del på, att han ej blef påstött af vederbörande. Redan vid slutet af 1780-talet hade han väl genom sitt oregelbundna lif gjort sig alltför omöjlig för att engageras i ett så allvarligt värf. Hans kätterier i Spastara och Yttersta Domen, hans lasciva smådikter och hans elakheter mot prästerna voro väl ej heller precis rekommenderande i Troils och Uppsalakonsistoriets ögon. Dock hade väl allt detta kunnat förlåtas, om han socialt hållit sig uppe och ej betraktats som en halftokig svärmare. Ingen af de gustavianska skalderna har dock kommit den wallinska tidens hymner närmare än han. Den förnämsta orsaken härtill är den förut berörda lefvande förtrogenhet han äger med Bibelns religiösa lif och med kristendomens centrala stämningar.

För honom i all hans ynkedom är den kristna religionen alltigenom lefvande känsla och stämning: fasa och ångest, vällust och salighet, aldrig blott ett tillresoneradt system. Barndomens intryck af herrnhutismens tårglittrande lyckorus ha följt honom genom lifvet. En kristen kännes ej igen därpå, att han är bättre än andra, men därpå, att han är lyckligare än andra, sade ju Zinzendorf. Orden skulle passa förträffligt i Lidners mun. Försoningsmysteriet har han njutit som det skönaste af alla tragiska skådespel. Redan som femtonårig har han i skolan hållit tal på vers om det underbara i Kristi återlösning. Han kände verkligen, hvad han skref, och mer därtill, medan hans samtida, särskildt när det gällde religionen, sökte skrifva så, som de menade man borde känna i dylika ting. Deras gudom är en förnuftig Frambringare, själf frambringad af den förnuftiga eftertanken (Blom parafraserar t. ex. i sin ofvan nämnda prisdikt helt enkelt Voltaires förståndssats: *Si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer*), Lidners gudom är ännu den gamle Jahve, en våldsam animistisk naturgud till sitt ursprung med maktfull vilja som sitt väsen.[1] Så som han skildras i Deborasången och Psaltarens 18:e psalm, skildras han ock i Spastaras död.[2] Han är irrationell men lefvande, verklig: Jag är! (2 Mos. 3: 14). På ett liknande sätt är det med Kristus. Leopolds

[1] Söderblom, Gudstrons uppkomst, sid. 351 ff. och flerst., särskildt 361 f.
[2] Betecknande nog utbrister ju Lidner vid slutet af Spastaras död:

Hvad bröt ett menlöst barn — hvad gjorde dig Spastara?
De krossas, Abraham! och detta är din Gud?

»Hjelte», som »trädde fram och blödde och förlät» (Religionen), är en konstruktion från i går, en idealgestalt, som när som helst kan öfvergå i en allegorisk figur: Förlåtelsen, Barmhärtigheten eller dylikt. Men Lidners Messias är den mer än halftannat årtusende predikade, »Lammet, hvilket dödadt är ifrå världenes begynnelse» (Uppb. 13: 8, gamla öfvers.), den starkaste, reellaste andemakt, som världshistorien känner, när de sina alla dagar intill världens ände:

> Följ mig till korsets fot — Vid skenet månen sprider
> Ack! läs i hvarje sår: *det är för dig jag lider.*

Otvifvelaktigt ligger här en af orsakerna till den stora kontrasten i värme och känslokraft mellan Lidners religiösa poesi och hans samtidas. Och vi skola i det följande finna, huru den nya biblisk-kristliga psalmstilen hos Hedborn, liksom äfven hos Franzén, erbjuder motsvarigheter till Lidners religiösa patos ifråga om ingifvelse och känsloton. Äfven hos dem är det nya i en viss icke obetydlig mån egentligen en återgång till traditionen i all dess irrationella väldighet.

Hos en af Lidners själsfränder, den af Leopold litterärt afrättade Pehr Ulrik Enbom (1759—1810), möta vissa drag af religiös stämningspoesi, som liksom Lidners egen diktning beteckna en andlig temperaturförändring och förebåda nyromantiken. Jag tillåter mig därför att ägna honom något större utrymme i denna framställning, än hans litterära betydelse i och för sig skulle berättiga till, så mycket mer som hans produktion är ytterst litet känd.

Redan i sina prosapoem Kärleks- och Religions-Sånger (1794) röjer han sin rent subjektiva böjelse för att njuta den bibliska poesien som den högsta uppenbarelse af dikterisk skönhet. När han skildrar Forn-Verlden delvis i Gessners stil, nämner han med vördnad Davids borg:

»ofta lyssnar min inbillning til Hans Högljufva Psaltar-spel och Hans heliga Sånger. Ofta umgås hon ock med den höga Visans skald... Hon sväfvar helst omkring Honom i Jerusalems Tempel, då Han i stoftet knäböjd säger til Verldens Beherrskare: *alle förenade himlar kunna ej omfamna Dig...*»

Han klagar i stycket Til Å-- öfver, att denne Harmoniens mästare (Åhlström?), som i ett af hufvudstadens tempel spelar orgeln, ofta låter höra så lättsinnigt glada, så vekligt ömma toner:

Du låter mig lyssna til ljudet från den Arcadiska flöjten, då jag ville lyssna til dånet från Salems Tempel-basun. Du för mig bort til Teos at höra Anacreons Luta, då jag vill föras til Zion at höra Asaphs Harpa... Framlåcka endast toner värdiga detta Rum; och vi skole dubbelt förtjusas. Intryck Din själ i ljuden, då hon af Religionen höjes mot Helgonens himmel; och upfyll andras själar med höga, heliga rörelser!... Väck den högre kärleken i dessa ynglingars bröst, der Paphos lågor nu brinna; och lät deras djerfva ögon, som hvälfva från Skönhet til Skönhet, nedslagna flyta i tårar.[1]

Religionen är för Enbom liksom för Lidner salighet och hänryckning: den är ej blott »et Bedragarens påfund, en Enthousiastens dröm eller en Skaldens Dikt» utan »en utgjutelse af det känsloflödande hjertat för höga inbildningsskönheter, utom vår dödlighets krets? Dock, mot dessa skönheter svara långt högre verkliga, fast ej Förnuftets forskning kan uptäcka deras natur» (Religionen). Romantikens svärmeri för Gudamodern framglimtar i en half önskan om »en Religion, som predikade verldens frälsning genom en Qvinlig Gudomlighet». Starkt panteistiska drag träda ofta i dagen med en benägenhet för naturmystik och religiöst färgad erotik. I sina senare tre dikthäften Skaldestycken i strödda ämnen (1796—1806) försöker sig Enbom som psalmist — icke utan talang, ehuru stilen är mycket ojämn. Utgångspunkten är härvid musikalisk: Enbom älskar högeligen koralmusiken och skrifver därom:

Jag har från min barndom oändligen älskat Choralen. Detta slag af musik och sång har förekommit mig lika så dystert, som sublimt och hjertligt rörande. Flere kännare och Compositörer instämma med mig i den tanken. En del af dem gå så långt, att de påstå detta slaget vara det högsta, hvartill menskliga Snillet i Tonkonsten kan hinna, och att vissa gamla Psalm-melodier aldrig kunna upphinnas af de nyare i ett heligt och högtidligt behag. Jag lemnar detta derhän. Men hvad jag tror mig med öfvertygelse veta, är, att ingen kan sentera, än mindre komponera dylika melodier, utan en hög inbildningens enfald, en djup känsla af Religionen, en innerlig kärlek till sitt slägte och ett fast hopp om odödligheten. Hvad detta slag af Skaldekonst angår, bör det ej komma så mycket an derpå att säga Läsaren nya tankar klädda i nya bilder, som att uttrycka de gamla, helst Bibelns, på ett omvexlande och harmoniskt sätt.[2]

[1] Något liknande hos Bellman i hans verser Till abbé Vogler, då han spelte orgor den 18 September 1786. (Carléns Bellmansupplaga, IV, sid. 313.)

[2] Skaldestycken... Tredje häftet 1806, sid. 91, not.

Som ett prof på Enboms psalmstil, när den är som bäst, må anföras följande strofer ur hans Religions Sång öfver Guds försyn;

Gråt! Hans Fadersöga ser dig:
Bed! Hans Fadersöra hör
Lid! Han tröst i hoppet ger dig
Dö! och i Hans famn du dör.
Ack! hur ljuf den tanken är,
Att vi sist få somna der.

Hela verlden lofve Herren!
Bringas dygden här på fall,
Hon i evighetens fjerran
Segerns jubel sjunga skall.
Hvad hon nu med tårar sår,
Då med fröjd hon skörda får.

Men jämte dessa ypperliga strofer förekomma andra svagare med platta eller svulstiga uttryck, t. ex. »Ingen grym och låg passion Rår på herrars Herres thron». Af öfriga psalmartade dikter i samma häfte må nämnas en Choral-Sång: »Dagen sig förnyar» (på melodien af G. Ps. 303) och En Olyckligs Längtan efter Döden (på melodien af G. Ps. 395) med en intensiv Weltschmerzstämning, utmynnande i denna klagan:

Hvarje föremål mig sårar,
Hela verlden är mig trång . . .

Symptomatiskt torde Enboms dikter böra tillmätas ett visst värde — de äro jämte Lidners det starkaste uttryck, vår litteratur före 1809 äger, för den religiöst betonade världssmärtan.[1] I sin varma, uppluckrade känslighet erbjuda dessa skalder en vida fruktsammare jordmån för religiös poesi än akademisterna med sitt oftast frostiga och glatta temperament. Mindre betydande äro de religiösa diktverk, som utgifvits af den ofvannämnde Israel Ståhlberg och Jacob Bonsdorff (Christi Död, sorgedikt, 1787).

Af denna korta öfverblick framgår redan, att håg och intresse för religiös diktning ingalunda saknades hos den gustavianska tidens författare. Och att ej ens den specifikt kyrkliga poesien — psalmdiktningen — bland dem var så ringaktad, som man kanske skulle vilja tro, skall ytterligare framgå af det följande.

Hela det svenska sjuttonhundratalets psalmboksarbete är bestämdt af estetiska synpunkter. Den karolinska psalmboken af 1695 ägde en hel del från början otidsenliga, språkligt antikverade och metriskt oregelbundna nummer, som pietet och bokstafs-

[1] Rent litterärt sedt innehåller det tredje dikthäftet flera vackra saker, t. ex. den om Fröding erinrande elegien Lifvet, sång i en melankolisk stund (märk str. 3, 7, 8) och Saknadens behag.

dyrkan i förening ej velat se förfaras eller ens i lindrigaste form ombildas. Redan vid midten af sjuttonhundratalet har Sven Hof funnit behöfligt att utgifva en Förklaring öfver besynnerliga ord i svenska psalmboken (1756), och i tre språkvetenskapliga disputationer (1751—1752) har kort förut Daniel Annerstedt behandlat psalmbokens svårförståeliga uttryck.[1] Samtidigt har frågan om en metrisk revision af psalmboken upptagits af S. L. Medén i en disputation under Lars Hydréns presidium (1752).[2] Det är tydligt, att här som tidigare i England och samtidigt i Tyskland psalmbokens formella brister kännas som ett verkligt hinder för andakten och uppbyggelsen och som en anstöt för den stigande vittra bildningens förtrogna, på samma gång man fruktar för att kyrkans psalmbok skall öfverflyglas och utträngas af enskilda sångsamlingar. Så förenas den estetiska och den apologetiska uppgiften liksom i Tyskland.

För kännedomen om det redan under 1750-talet upptagna förberedande psalmboksarbetet och det sedermera 1765—1767 utgifna förslaget Then swenska ProfPsalmboken kan hänvisas till A. Hildebrands förträffliga afhandling Svenska kyrkans psalmbokskommittéer och psalmboksförslag (1884). Korrekthetens förtjänst kunde icke uppväga de i ögonen fallande bristerna: känslotorka, fantasilöshet, långrandighet och olämplighet för sång. Prästeståndet anhöll om uppskof med profpsalmbokens antagande (1770) och uttalade sig t. o. m. mot ett fortsatt arbete på ny psalmbok (1772). Vid 1778 års riksdag kom emellertid frågan åter upp, och året därpå mottog Uppsala domkapitel förtroendet att utarbeta ett förslag till ny psalmbok på grundval af de betänkanden och förslag, som rikets öfriga konsistorier skulle insända till nämnda myndighet.

I Stockholms Posten 1782 (n:r 174) frågar en insändare, »huru snart man skall till offenteligt bruk få se och fägna sig af Nya Psalmbokens utgifvande». Han erinrar om de mått och steg, som senast tagits för verkets befordran, och fortsätter: »En och hvar som har känsla af Christendom, samt älskar och högaktar den offenteliga Gudstjänsten, kan ej annat än högeligen längta efter detta, såsom dubbelt tjänande til at stärka och uplifva andakten där-

[1] *Observationum Philologicarum ... Specimen* I, II, III. (Upsal. Diss.) För de två första presiderade Joh. Ihre, för den tredje författaren själf. — Se vidare min skrift Den svenska psalmboken, 2. uppl., sid. 57.

[2] *Rationem metricam Cantuum ...* (Ups. Diss.)

vid, emot hvad man af den gamla hemta kan, hvars brister ej allenast i ämnens fullständighet, utan ock deras värdiga utförande, äro alt för påtageliga och falla allom i ögonen. Hvad mera värdigt för en Gustaf III:s tidehvarf, än at jämte det nya ljus i alla slags vetenskaper och vitterhet, som alt mer börjat spridas, tvänne så vigtiga och til Religionens uphöjande, syftande verk som nya Bibelöfversättningen, och en förbättrad Psalmbok, under och genom Hans nådiga åtgärd och inseende, kunna blifva fullkomnade!»

På denna insändare svarade en författare, som kallade sig *Ingenuus*, i n:r 187 s. å. Han är äfven lifligt intresserad af psalmbokens förbättring men tror ej, att de hittills gjorda anstalterna äro till fyllest. Renlärighet och lärdom finnas nog att tillgå i konsistorierna, som fått saken om hand, »men med skaldekonsten är det visst slätare beställt». Knappast skulle bland konsistoriernas bisittare kunna uppbringas mer än högst fyra eller fem personer, hvilka »utmärkt sig för någon synnerlig skaldegåfva». Därför är artikelförfattaren benägen för den paradoxen, att just emedan han önskar en rättskaffens ny psalmbok, för närvarande yrka på, att den gamla måtte få förblifva i det skick, hvari den är.

»Det vore en stor skada och ömklighet, om et så vigtigt och angelägit verk nu ej skulle vinna all den fullkomlighet som vore möjelig i en så vitter tid, då det likväl ej fattas oss goda Poeter. Hvem känner icke huru själen upplyftes af en mästerlig Psalm, och i vidrigt fall tvärtom. Ingenting tycks då vara naturligare om man vill hafva en ting väl gjord, än att man måste sätta den i rätta händer. Hela Clericiet hade ju utom Spegel ej kunnat åstadkomma en Spegels arbete. Men antingen det blefve Prester eller Lekmän eller bägge tillhopa, som komma at verkställa det, så tyckas de dertil behöfva nog tid och ledighet från andra förhinder, til at samla sina tankar och sin styrka: och när det således ej är brist på ypperliga Skalder, fast de ej alla finnas innom Consistorierna, så tyckes det ock vara mindre mödan värdt, at inskränka sig blott innom sådant som nu kan vara at tilgå, när man kunde hafva mycket bättre, hälst de nu lefvande ock tyckas ej böra mista den rätt, at så väl som de framfarne, få bidraga til en så god sak, hvarest man öfver alt tyckes böra söka det bästa.»

Här visar sig sålunda ett oskrymtadt nit för psalmboksfrågan från en vitterhetsälskare, som hoppas, att samtidens ypperliga svenska skalder ej skola neka den goda saken sitt biträde. Värd att lägga märke till är denna af en tydligen initierad man (Ljunggren anser det vara Kellgren, hvilket dock förefaller mindre troligt af stilen att döma m. m.) framställda förhoppning: den vitt-

nar om, att sambandet mellan kyrkan och kulturen ännu ej är slitet. Vi skola längre fram finna, att Wallins tidigaste psalmboksprogram mycket nära ansluter sig till de af Ingenuus förfäktade idéerna.[1]

Redaktörerna af den nya profpsalmboken fingo ock den tillfredsställelsen att se en och annan af tidens vitterhetsidkare bidraga till det angelägna verket.[2] Skaldefadern Gyllenborg understödde arbetet med nydiktningar (bl. a. n:r 140 och 133 i Prof Psalmboken, såväl som bearbetningar af gamla psalmer (bl. a. n:r 336, 377 och möjligen 451 därsammastädes).[3] Bland öfriga mera ansedda diktare, som äfven biträdt utgifvarna, nämner Troil vid jubelfestens plenisammankomst den 4 mars 1793 Adlerbeth (n:r 333 och 426 i Prof Psalmboken) och Axel Gabriel Silfverstolpe (n:r 455 i Prof Psalmboken). Af den något äldre vitterhetsskolans lärjungar medverkade bl. a. J. W. Lilliestråhle och J. Elers. Dessutom märktes en hel del prästerliga medarbetare, bland hvilka Samuel Ödmann (n:r 468 i Prof Psalmboken) var den förnämste.

I förhållande till 1765—1767 års profpsalmbok betecknar den af 1793 åtminstone på en punkt en klarare insikt om den kyrkliga sångens väsen och uppgift. Den ytterligt didaktiska karaktären i den förra boken hade tagit sig uttryck redan i dess uppställning — efter katekesens fem hufvudstycken — med de öfvermåttan talrika underrubrikerna inom hvarje afdelning, där snart sagdt alla tänkbara skiftningar och stadier i kristendomslifvets utveckling fått sin särskilda psalm, liksom för öfrigt alla dogmatikens och etikens hufvudfrågor. I förordet till profpsalmboken af 1793 uttalas missnöje med denna uppställning (som dock bibehålles):

[1] I Stockholms Posten n:r 208 och 221 s. å. förekomma insändare mot Ingenuus artikel, hvilka bägge af religiösa skäl afvisa krafven på god smak och öfvad skaldekonst som nödvändiga för en ny psalmbok. Härpå svarar Ingenuus' i n:r 232 och häfdar sin förut yttrade åsikt. »Högd, styrka och värdighet» i psalmen är ej detsamma som »fåfänglig ord efter menniskovisdom». Enkelheten fordrar den största konsten.

[2] »*Consistorium* har wid utarbetningen häraf haft den lyckan, att biträdas utaf en af wår tids första Skalder», heter det i företalet till ProfPsalmboken 1793. Äfven »andre vittre män» nämnas, som insändt några nya psalmer.

[3] I en not till n:r 451 »Min själ skall låfwa Herran» säges, att denna bearbetning lämnats af »en wår wittraste Skald». I betraktande af rytmens beskaffenhet och de bibehållna arkaismerna kunde man möjligen gissa på Adlerbeth.

»En Psalmbok bör icke wara en rimmad Läro-bok, utan uppmuntran till andakt, i synnerhet wid den allmänna Gudstjensten, och då synes en annan ordning lämpligare». Med afseende på språket visar sig dels ofta en återgång till den gällande texten från 1695[1], dels ett utmönstrande af bildliga uttryck och säregna bibliska vändningar ur psalmer från det föregående förslaget. Härvid erinras man om Eschenburgs åsikt, att psalmen bör afstå från metaforer och liknelser. Några betecknande exempel må anföras. I stället för »hugg din lustas hand utaf» (n:r 28 i 1765) sättes »underkufva ditt begär» (18 i 1793). I stället för »Lär mig the skatter öka, Som ingen mal förtär» (n:r 23 i 1765) skrifves »Lär mig de skatter öka, som tiden ej förtär» (16 i 1793). »Hans sköna skrud betäcker deras fel» (n:r 31 i 1765) öfversättes till »Och Hans förtjänst försonat deras fel» (28 i 1793). »Tin käpp och staf bevare mig, At jag vid hjorden blifver» (n:r 191 i 1765) utbytes mot »Ja, nådigt du bevarar mig, Att städs jag vid dig blifver» (181 i 1793). »Med glädjens olja blir jag smord» ersättes af »Jag blir utaf Dig helig gjord» (samma psalm). »Sodoms roser synas täcka» (n:r 245 i 1765) förvandlas till »Synden listigt mig förvillar» (237 i 1793). Vi se sålunda en genomgående tendens att aflägsna det konkretare, naivare, åskådligare och mera poetiska bibelspråket och i stället ge psalmens tankeinnehåll en så vidt möjligt begreppsmässigt städad och klar form. Men denna tendens är estetisktpedagogiskt motiverad och behöfver ej tyda på rationalistiska eller neologiska biafsikter. Delvis kan rentaf ett apologetiskt intresse ha medverkat: det bibliska bildspråkets egenheter utmanade lätt löjet, sedan man vant sig att genom bibliska uttryck ge sitt tal en skämtsam tournure, och därför ville man måhända undvika sådana påfallande orientalismer, som det starkt biblicistiska förslaget af 1765—1767 ägde till öfvermått.

De för 1793 års profpsalmbok nya psalmerna — ett åttiotal nummer — bära skulden för det rykte, som vidlådt hela nämnda förslag: att det skulle vittna om neologiens starka inflytande vid denna tid i vårt land. Dessa psalmer från den naturliga teologiens område ha emellertid, äfven de, sitt apologetiska syfte, och hvad särskildt naturpsalmer som förslagets n:r 82 (anförd af Hildebrand) m. fl. angår, bör man komma ihåg, att den religiösa naturbetrak-

[1] A. Hildebrand, Svenska kyrkans psalmbokskommittéer, sid. 29. — Jfr t. ex. 119 i 1793 med 118 i 1765, 182 i 1793 med 192 i 1765 och motsvarande psalmer i G. Psalmboken (resp. 151 och 203).

telsen hör till tidens älsklingsidéer. I det föregående har talats om Thomsons Seasons, för oss ligger nära att tänka på Linnés hymner i bibelstil öfver Skaparens under i naturen.[1] H. A. Brorsons »Op alle Ting, som Gud har gjort» eller Gellerts »Gott ist mein Lied» erbjuda ypperliga exempel på den religiösa naturbetraktelsen i psalmens form. De motsvarigheter, 1793 års förslag erbjuder, äro visserligen ojämförligt mindre folkliga, men dogmatiskt sedt äro de oantastliga. Ett ingående studium af 1793 års profpsalmbok skulle nog visa, att den lika litet som det samtida würtembergska förslaget förbigått någon viktig punkt i trosläran eller vidtagit allvarligare förändringar i rationalistisk riktning. Men det kan ej förnekas, att boken gör ett mycket heterogent intryck med sina från de mest skilda håll hämtade nummer. Utgifvarnes mening synes ej heller ha varit att ge mer än en profsamling att välja ur. Det förestående jubileet påskyndade verkets offentliggörande trots dess erkändt ofärdiga skick.

Under jubelfesten uttalade det för psalmboksfrågan tillsatta utskottet en viss besvikelse öfver förslaget och förordade tillsättande af en kommitté, som också blef en verklighet, den s. k. Ecklesiastikkommittén. Men frukterna af denna kommittés verksamhet visade sig ej i något nytt förslag utan blott i de psalmhäften, som två af ledamöterna Samuel Ödmann och Christopher Dahl utarbetat, och som utgåfvos 1798 och 1807.[2] Af särskildt intresse är härvid det principuttalande, som Ödmann gjort i företalet till sitt psalmhäfte. »Näst Epopéen är det förmodeligen Kyrkosången, som blottställer en författare för de strängaste fordringar. Man äskar, och det med skäl, en noggrann vård af Skaldekonstens föreskrifter, ett renadt språk, en lätt och naturlig gång, en ädelhet förenad med enfald, en rikedom klädd i fåordighet, en höghet, som icke mattar tankekraften och en klarhet, som utan ordaprång går till hjertat. Dessutom sysselsättes Författarens omtanke af ämnet, som fordrar sin egen vändning; af valet emellan det, som kan eller bör anföras; af pligten att säga nog, men tillika lagom; af nödvändigheten att dela tanken efter de täta uthållningarna; att icke sprida den genom tvånget af de trägna rimmen, och att bibehålla den vid sin klarhet genom en möjeligast pro-

[1] Levertin, Linné, sid. 38 f.

[2] Försök till Kyrko-Sånger af Samuel Ödmann, Upsala 1798. — Psalmer, Kongl. Ecclesiastique Committeen den 12 Jan. 1796 Föredragne af Committeens Ledamot Doct. Christopher Dahl, Professor. Upsala, 1807.

saisk numer, utan att nedfalla till prosan». Liksom redaktionen af profpsalmboken 1793 anser Ödmann, att psalmboken ej skall vara någon lärobok: Kyrkosången bör »förutsätta tillräcklig kännedom af Religionens Sanningar». I likhet med många samtida tycks Ödmann äfven velat inrymma en plats i psalmboken åt några mera högstämda, odeliknande andaktskväden: Kyrkosången bör »icke inrättas endast för den minst uplysta Allmänheten». Äfven till »Christna af högre odling» bör den ta hänsyn.[1] Särskild betydelse äger erkännandet att »vissa ämnen medgifva någon, fast sparsam målning», ett erkännande, som motiveras med hänvisning till »Ebreiska kyrkosången». Slutligen framhålles som önskvärdt, att psalmen klädes »i Bön eller Lof, eller ock så inrättas, att de sjungande ledas till betraktelser öfver sig sjelfva».

Omdömena om förslaget 1793 voro ej alltigenom så ofördelaktiga, som man af det ofvannämnda utlåtandet vid jubelfesten kunde befara. Leopold (som författat n:r 374 i profpsalmboken) tycks ha varit välvilligt stämd, och ännu 1800 försvarar en författare i Läsning i blandade ämnen (n:r 36) de nya religionssångerna.[2] Genom profpsalmbokens blotta tillvaro och de bägge samlingarna af Ödmann och Dahl hölls intresset vaket: frågan var alltjämt aktuell, såsom äfven framgår af den begärlighet, hvarmed Ödmanns psalmer köptes.[3] Prosten O. Linderholms Försök till Förbättring af Den Svenska Psalm-Boken (1804) lär också blifvit mycket begagnad, ej blott för privat utan äfven för offentlig uppbyggelse.[4] I litterärt värde kunde hans försök dock ej mäta sig med Ödmanns, som för de i tysk psalmestetik skolade måste framstå som nära nog idealiska. Vi se ock, huru i den af Jakob Tengström utgifna Allmän Litteratur-Tidning (Åbo 1803 n:r 19) Ödmanns psalmer uppställas som mönster »så väl för sitt uppbyggeliga, och äfven

[1] Samma uppfattning uttalar Jakob Tengström i en recension af Stockholmisches Gesangbuch 1803 i Åbo Litteratur-Tidning (n:r 19) och Lindblom i företalet till Dahls psalmer.

[2] Hildebrand, a. a., sid. 40 f.

[3] Lindblom talar i sitt förord till Dahls Psalmer om »femte upplagan» af Ödmans Kyrkosånger. Själf nämner Ödmann i sitt bref till Wallmark (18/4 1815) om 6,000 sålda exemplar men räknar tydligen blott tre upplagor (Hildebrand, a. a., sid. 185).

[4] Wallin uppger i sitt Betänkande rörande Nya Psalmboken 10/5 1812 (Hildebrand, a. a., sid. 164), att Linderholms psalmer »haft en sådan afgång, att flera stora upplagor varit behöfliga», och detta på den grund att de »för deras fullständighet till nummern varit nyttjade vid offentliga gudstjensterna».

för den enfaldige lätt fattliga innehåll, som för sin otvungna och correcta versification».

Vill man i sammanträngd form få en bild af den härskande psalmestetikens inverkan på den religiösa poesien, erbjuder Tengströms estetiska utveckling ett ej obetydligt intresse.[1]

Sin första litterära bildning hade Tengström erhållit vid Åbo universitet under Porthans ledning och flitigt öfvat sig med öfversättingar till och från latinsk poesi, bl. a. tolkade han Eneidens två första sånger. Men det är egendomligt att se, huru oberoende han visar sig af de strängare reglerna för verskonsten före konditionen i Sverige, då han kom i närmare beröring med Kellgren. Tidvis tvungen att uppehålla sig i landsorten, hade han under sin vistelse i Gamla Karleby hjälpt sin morbror att predika och för sådana tillfällen skrifvit suspirier, hållna i arkaiserande asketisk stil och stundom med sina varma, innerliga tonfall erinrande om pietismens andliga sånger. Senare har han knappast skrifvit en så lefvande psalmstrof som denna, författad i november 1775:

Men du min Jesu, min Frälsare blida,
Nådenes källa och vishetens brunn,
Kom till mitt bistånd och stå vid min sida,
För du själf ordet igenom min mun!
Hela min tanke, mitt hjärta och sinne,
Milde Förbarmare, helgar jag dig,
Bygg då, o bygg då din boning därinne,
Bygg då ditt tempel och blif uti mig!
Främja din ära, ditt rike föröka,
Skingra den listiga fiendens råd!
Värdes, o Jesu, oss alla besöka
Med din upplysande, hjälpande nåd!

Som vi se, har Tengström här hvarken ryggat tillbaka för arkaistiska böjningsformer (*nådenes*), inversioner (*Frälsare blida*) eller tavtologier (upprepningen af *bygg då*), ej heller för användning af den misskända daktyliska takten. Hans ungdomsdiktnings svenska förebilder voro eljes den nordenflychtska kretsens skalder, främst Creutz, men af deras inflytande skönjes här knappt ett spår. I ett annat suspirium (på juldagen 1776) förekomma ar-

[1] Den följande framställningen grundar sig på M. G. Schybergsons edition af Tengströms Vittra Skrifter i urval (med en lefnadsteckning) och G. Nikanders afhandling Jacob Tengström som akademisk lärare och biskop intill 1808.

kaismerna *mörksens, dödsens, lifsens,* men metern är här alexandrinsk, liksom i en längre dikt På juldagen (1775), framställande frälsningshistoriens hufvudmoment: skapelsen, syndafallet och återlösningen och begynnande med ett om Jes. 1: 3 f. erinrande anslag:

I himlar gifven akt, I höjder, berg och dalar,
Då jag om Herrans verk, om Herrans under talar . . .

Genom sina estetiska och filosofiska studier lärde Tengström ock känna den nya värdering af Bibelns poesi, som isynnerhet Lowth och efter honom så många andra gjort gällande, bl. a. äfven Batteux. I sin prisskrift i Vitterhets-Akademien 1780 (om betydelsen af antikstudiet för skaldekonsten) och i sitt Tal Om det höga i Skaldekonsten (hållet i Utile Dulci under stockholmsvistelsen 1781), visar han bekantskap med Sulzers konstfilosofi och häfdar de gammaltestamentliga författarnes fulla järmnbördighet med de grekiska och romerska mästarne. Men samtidigt kom han, som förut är sagdt, närmare Kellgren, blef medarbetare i Stockholms Posten och offentliggjorde där dikter, som visade en strängare regelmässighet än hans tidigare diktförsök. Arkaismerna försvinna under Kellgrens färla. Själfva innehållet påverkas ock i någon mån af den rådande lättsinniga tonen i tidningens strövers och i mästarens dåvarande diktning. Men i dennes försmädlighet mot religionen tar han ingen del, och på hans lifsåskådning har Kellgren med sin för Tengström motbjudande pessimism icke öfvat något inflytande.

Sedan Tengström efter en tids lärarverksamhet inom den filosofiska fakulteten öfvergått — delvis af ekonomiska skäl — till den teologiska (1783), tog hans diktning åter en mera religiös vändning. Så t. ex. i ett Ode öfver Lagens utgifvande som förskrifver sig från 1785 och börjar med denna ståtliga invokation i J.-B. Rousseaus stil:

Att dock en fläkt af samma anda,
Som lifvade en Davids röst,
Uti min sång sig ville blanda
Och tända lågor i mitt bröst!
Kom, hänryck mig, du helga yra,
Som styrt de forna skalders lyra.
Och lär mig deras starka slag!
Gjut din förtjusning i mitt snille;
Min skapare jag sjunga ville,
Hans allmakt, godhet och hans lag.

Hur regelmässigt utstuderad är dock ej en strof som denna med sina reminiscenser af den fransk-klassiska poetikens oderecept (»starka slag» o. s. v.) jämförd med det enkla, hjärtliga suspiriet tio år tidigare! I fortsättningen möter den i dylika dikter vanliga blandningen af antika och bibliska bilder och termer (Chaos, Tartaren, Seraphimer om hvartannat). Ett par andra religiöst stämda dikter Mänsklighetens och Skaldekonstens förbund (1784) och Upplysningen (1793) ha ett visst intresse för den svenska litteratur- och kyrkohistorien såsom tydliga förebilder för Wallins' Ode till Lindblom (1805).[1] I en (1785) gjord öfversättning af J.-B. Rousseaus parafras öfver Psaltarens 49. psalm (*Sur l'Aveuglement des Hommes du siècle*) vill Schybergson se ett uppslag till Tengströms senare psalmarbete.

Den höga retoriska odetonen i nämnda dikt har han dock ej gifvit många prof på i sina psalmförsök — de äro i enlighet med Sulzers och Eschenburgs teorier hållna i en abstrakt, nästan alldeles bildlös stil och mycket enformiga i metriskt hänseende (mest trokaisk takt). Man jämföre med det ofvan citerade odet öfver Lagens utgifvande följande strofer ur Tengströms psalm om Vördnad för Guds lag (Åbo Tidningar 1793 n:r 12):

En helig Gud har sagt
Han synderna wil hämna
Och ej sin Lags förakt
På Syndarn onäpst lämna;
Men älske wi hans bud
Och höre honom till,
En mild och nådig Gud
Han mot oss wara will.

Betänkom ho han är
Som lag åt werlden skänker,
Som hämndens låga bär
Mot den hans Lagar kränker:
Ack jo! wår Skapare,
Som stoftets barn beredt
Och lif och warelse
Åt tusend werldar gett.

Ett annat exempel — en psalm om Kärlek till Nästan (Åbo Tidningar 1793, n:r 2) — må anföras i sin helhet som prof på Tengströms psalmstil.[2]

Wis och nådig, Herre Gud!
Du så öm om menskjors bästa,
I din helga wiljas bud
Fordrar kärlek til wår nästa:
At wi utaf all wår själ
Skole främja andras wäl.

[1] Den flerstädes ytterst frappanta likheten mellan dessa Wallins och Tengströms dikter hade jag ej observerat, då jag skref uppsatsen om Wallins ungdomsutveckling i KÅ 1910. Utrymmet förbjuder här anföring af paralleller. Se emellertid Schybergsons edition af Tengströms dikter sid. 46 ff. och 114 ff.

[2] Schybergson har ej aftryckt någon af Tengströms psalmer.

Barn til en och samma Far,
Menniskjor ju äro Bröder:
Samma Gud dem skapat har.
Han dem alla klär och föder,
Lemmar uti samma kropp,
Kallade til samma hopp.

Uti en och samma werld
Ett och samma lif wi andas:
Lika wid wår hädanfärd
Skall wårt stoft i jorden blandas;
En och samma Frälsare
Blifwer allas Domare.

Kunna menniskjor då wäl
Dessa helga band förglömma,
Trampa sina likars wäl,
Kärlekslöst om nästan dömma
Utan Dygd och Mänsklighet
Le wid usslas usselhet?

Utaf Gud wi alle fått
Hwar sitt mått af lyckans håfwor;
Täflom då att göra godt,
Nyttjom rätt hans Nådegåfwor,
Och med ädla tänkesätt
Främjom den förtrycktas rätt!

Jesu! helga Du vårt bröst,
At wi, med Ditt milda hjerta,
Rörde utaf usslas röst,
Söke lindra deras smärta,
At med lydnad för Ditt bud,
Wi i mildhet likne Gud!

Låt Ditt ömma hjertelag,
Och Din glädje at förbarma,
Ge åt wåra hjertan lag,
Lika ömhet mot den arma;
At oss äfwen nåd må ske.
Uti Din tillkommelse!

Tengström har äfven öfversatt ett par psalmer från tyska, den andra af dem, Psalm til Predikan, förskrifver sig från Klopstocks Geistliche Lieder, men är trots sin något högre flykt rätt obetydlig.[1]

[1] Åbo Tidningar 1792, n:r 43, och 1793, n:r 28.

Med de samtida tyska psalmboksträfvandena sympatiserade han lifligt: »de förträffligaste samlingar af andliga sånger» hade där under seklets senare hälft åvägabragts. Med afseende på behandlingen af de gamla psalmerna intog han en radikal ståndpunkt: de allra flesta vore odugliga och borde totalt omarbetas eller ersättas med nya, »vår religion värdiga, rörande, ädla och okonstlade som religionen själf».[1]

Utvecklingen af Tengströms religiösa skaldskap visar oss, hur en i förstone för folklig psalmton ej främmande litterär talang under inflytande af den stränga abstrakta korrekthetens ideal mer och mer steriliseras och slutligen blir oförmögen att åstadkomma annat än rimmad prosa. Medan Kellgren gick en rikare utveckling till mötes efter Tengströms återfärd till Åbo, synes den senare mer och mer ha vuxit fast vid klassicismens smaklära.[2] Den psykologiska grundläggning, Kellgren gaf sin framställning om andliga poemers rätta bedömande, borde ej ha varit Porthans lärjunge så fjärran, kan det tyckas. Men af en sådan tankegång visar han ingen påverkan. Hans teologiska rationalism kan väl ock i sin mån ha bidragit till, att en påpekan af det suggestivas betydelse för våra smakomdömen var förspilld, när det gällde honom.

Hur olyckligt den härskande psalmestetiken verkade, framgår för öfrigt äfven af de två psalmförsök, som samtidigt med Tengströms publicerades i Åbo Tidningar af en mycket större skald — Frans Mikael Franzén.

Hans temperament var ju vida varmare, känsligare och rikare än Tengströms, och han ägde den naiva omedelbarhet, som måste förutsättas för att lyckas i den sorts enkla stil, som psalmdiktningen enligt tidens tro kräfde. På samma gång hade han rönt starkt intryck af den germanska känsloriktningen: Klopstock, de tyska och engelska förromantikerna och deras ättefader Milton samt Baggesen hörde till hans mest beundrade älsklingsförfattare.[3] Men den glans och lyftning, som bekantskapen med dessa skalder bidragit att förläna hans samtidiga profandiktning (Människans anlete, Morgonrodnaden, Det nya Eden), har han ej förmått ge sina psalmförsök Samvetet och Frälsaren (Åbo Tidningar 1793 n:r 14 och 19),

[1] Om Tengströms åsikter i psalmboksfrågan se Nikanders ofvan cit. afhandling, sid. 62 ff.

[2] Schybergson, a. a., sid. LIII. — Nikander, a. a., sid. 7 f.

[3] Castrén, F. M. Franzén i Finland, sid. 141, 118, 129. Blanck, Den nordiska renässansen, sid. 362 ff.

och den eftersträfvade enkelheten är liksom Tengströms mera afsiktligt nedlåtande än naturlig och okonstlad. Den myckna målningen i Franzéns senare psalmer, som Ödmann klandrade, men som gifvetvis hör till deras mest tjusande drag, ser man här ej till. Stilen är nog så abstrakt som den bildrike skalden förmådde åstadkomma. Castrén anser troligt, att psalmerna påverkats af Tengströms föredöme (redan 1792 hade denne publicerat några psalmer).[1] Man vet också, att Franzén högt värderade Gellert, men om han känt dennes »Geistliche Oden und Lieder» redan nu, torde vara ovisst.[2]

Den första af Franzéns psalmer framställer samvetet såsom människans på en gång domare och vän, och i personifieringen kommer onekligen något af den unge skaldens religiösa innerlighet till uttryck. Ett par ställen visa ock, att Franzén ej fullt lyckats lämpa sig efter teorien om det oberättigade i bilders användning.[3] Psalmen om Frälsaren går ungefär i Lavaters stil: det är en betraktelse öfver Jesu jordelif men med en ingress om Sonens sändande i världen, som erinrar om Luthers »Nun freut euch lieben Christen g'mein» och något sticker af från den eljes onekligen rationalistiskt klingande tonen. I sin helhet äro emellertid de bägge psalmerna föga lyckade, och en känsla häraf torde ha föranledt Franzén att ej på länge göra om försöket. Hans nästa psalm (en parafras af Fader Vår) trycktes i Åbo Tidningar 1802 (n:r 13) och därpå följde en (Tio Guds Bud) 1808 (n:r 12) och en (Jul-Psalm) 1810 (n:r 152). Först i den sista visar sig en mot hans mognade psalmdiktning tenderande stil, ej utan frändskap med Klopstocks liturgiska hymntyper. Den förekommer i omarbetad gestalt i Franzéns och Wallins Prof-Psalmer 1812.

Det var ej så mycket brist på religiöst intresse eller bristande håg för religiös diktning, som förorsakade det gustavianska tide-

[1] Castrén, a. a., sid. 115.

[2] Castrén, a. a., sid. 141: »Gellert, Gellert, huru många goda föresatser är icke äfven jag dig skyldig», heter det i Franzéns dagbok under utlandsresan 1795—1796.

[3] Strof 5 må citeras:

Ack! fåfängt gör Förnuftet Lagen,
Om Domarn, som i hjertat är,
Bestucken, kufwad och bedragen
Af öfvermäktiga begär,
Ej går med straffets hårda hot
De lätta synderna emot.

hvarfvets nederlag i psalmboksarbetet, utan fastmer en förvänd uppfattning af hvad folklighetens och församlingsmässighetens principer inneburo och en öfverdrifven räddhåga för att bryta mot det poetiskt korrekta och språkligt tidsenliga. I allmänhet underkände man här som eljes det mystiska stämningsmomentet i det gamla kyrkospråket, hvilket dock i verkligheten för andakten och det religiösa begripandet spelar så oändligt mycket större roll än det klara och tydliga, ned mot hvardagsspråket tenderande uttryckssätt, hvari man såg det enda folkliga. Man förstod ej det suggestivas värde. Det visar sig också i rytmen, som t. ex. hos Ödmann och Tengström ofta är plågsamt opersonlig och uttryckslös i sitt trokaiska enahanda: den säger ingenting. För poesiens förmåga att genom bild och rytm upplysa hade dessa upplysningsvänner alltför liten förståelse. Det oförnekliga faktum, att allmogen ingalunda skytt utan tvärtom förälskat sig i de färgrika och granna orden, de klingande och liffullt växlande takterna i sina folkvisor och psalmer, detta faktum ansåg man blott bevisa folkets råa smak. Kellgrens ofvan refererade recension af Ståhlbergs prosapoem »Christi lidande i Getsemane» var blott en enstaka snilleglimt, som knappast upplyste samtidens öfverkloka sinnen. Först med nyromantiken blir Kellgrens upptäckt erkänd och tillämpad i psalmen (Hedborn).

Men det ofvan i förbigående berörda medgifvandet åt mera upplysta kristna att få något för sig i psalmboken, hvilket, som vi sett, ingalunda var ett speciellt neologiskt påfund utan redan möter hos en så strängt religiös man som Watts i England[1], detta medgifvande utgjorde i själfva verket ett skydd mot den alltför triviala psalmstilens allenavälde. Af hänsyn till de bildades behof kunde Oxenstiernas och Leopolds vackraste odelyrik få återljuda i vissa psalmer, och så tillkommo en del högstämda lofsånger redan före Wallins tid och oberoende af det romantiska genombrottet, t. ex. »Dig allena vare ära» (n:r 8 i 1819), »Store Gud, som tusen världar» (n:r 30), »Naturen åter träder» (n:r 393), »Sin suck naturen skickar» (n:r 397 efter B. Münter) af Ödmann, hvilka alla erinra om den gustavianska odestilen i dess ädlaste former: Oxenstiernas Oskuldens Religion och Dagens Stunder, Leopolds Försynen och

[1] Man skulle i vårt eget land kunna åberopa liknande försvar för hänsynen till en högre odlad smak i psalmdiktningen: Swedbergs anmärkningar mot censorernas strykande af Lindschölds aftonpsalm: »Nu i skuggans tid, den tysta». Se Beckman, Psalmhistoria, sid. 853.

Adlerbeths solhymner i Cora och Alonzo. Något af den lidnerska patetiken synes man kunna spåra hos Christopher Dahl, särskildt i dennes »nya psalmer», men äfven där erinras man nog närmast om Oxenstiernas vekare toner. Först med Wallin och Hedborn gör sig Lidners inflytande fullt märkbart i vår psalmdiktning.

Af oskattbart värde var emellertid, att tidehvarfvets blickar riktats mot den religiösa diktningen, såsom ej blott tillåtlig, utan i allra högsta grad prisvärd, när den blott utmärktes af höghet, värdighet och styrka. Från 1780-talet blef Youngs och Klopstocks skaldskap — och därigenom äfven Miltons — alltmer kändt och skattadt i Sverige, på samma gång Sulzers estetik flitigt studerades, och därmed ökades ock lusten för att upptaga kristna ämnen i poesien och använda bibliska bilder.[1]

Ett par uppsaladisputationer från 1786—1787, ventilerade under den ansedde poëseos & eloquentiæ professorn Pehr Svedelius presidium, vittna om, hur nämnda tendens till religiös diktning, som ju f. ö. nära sammanhänger med de schweiziska estetikernas teorier, äfven börjar visa sig vid universiteten. I den första af dessa dissertationer, *De usu Poëseos in Sacris* (resp. P. J. Sæve, gotl.),[2] möta vi tankar, som afgjordt höra till tidens modernaste. Trots den lifliga uppskattning författaren skänker den samtida litterära blomstringen i Sverige, erinrar han om att en litterär kultur snart sjunker, om den icke uppbäres af höga ämnen. Därför vill han *pie ac reverenter* inbjuda sånggudinnorna till religionens helgedomar, så mycket hellre som poesien otvifvelaktigt har religionen att tacka för sin första tillväxt. (En återblick på olika folks, främst hebreernas, tidigaste poesi bestyrker detta.) Väl kunde religionen tyckas i stånd att undvara hvarje poetisk utsmyckning, men understödd af skaldekonsten har den dock i

[1] Karakteristiskt är Kellgrens ord- och bildval i Till Christina (1792) vid skildringen af det lyckliga uppvaknandet:

— — — — Gud! hvad glada röster
Af himmelsk harmoni ha nått hans öra!
Likt rösten af de helige på Horeb
Ljuft sammanstämde med Seraphers harpor,
När Herrans salighet besöker jorden. —

För sina bästa känslor finner han naturligast uttryck af biblisk klang.

[2] Om författarskapet till de bägge disputationerna se Annerstedt, U. U. H. III: 2, sid. 280. A. M. Fant, Upsala Stifts Herdaminne, del III, sid. 465 f., uppger. att »många» af de disputationer, för hvilka Svedelius presiderat, »äro af respondenterne författade».

själfva verket med större framgång fyllt sin uppgift. (I detta sammanhang beröres bl. a. den hebreiska poesien och Lowth citeras.) Om all religion haft gagn af poesiens hjälp, bör i synnerhet den sanna religionen ha det. I allmänhet riktar sig poesien mindre på att genom ett naket framställande af sanningen öfvertyga förståndet än på att med behagets makt röra och öfvertala hjärtat genom vädjande till fantasien och känslorna. Ställd i religionens tjänst aflägsnar poesien från dess bud den motbjudande sträfheten och framställer dem på ett ljufligt betagande sätt. Den förmår ock kraftigt stegra och befordra de heliga själsrörelser, som religionen vill väcka, och därför förtjänar den synnerligen väl hederstiteln *felicissima Religionis administra.*

Med denna om Sulzer erinrande uppfattning af förhållandet mellan poesien och religionen måste författaren polemisera mot Boileaus förnekande af kristendomens poetiska användbarhet. Bättre ämnen för poetisk behandling kunna väl ej tänkas än Guds uppenbarelse i naturen och hans världsregering, inkarnationen, återlösningen och Guds lof. Hvilket ämne kan väl anses mer ägnadt att röra känslorna och skapa ett sant sinnesnöje, hvilket kan vara mera poetiskt? Om skaldekonsten blott sällan eller vårdslöst vidrör dylika ämnen, ha vi rätt att vredgas på sånggudinnorna och instämma med Young, då han manar poesien att återvända till religionen, dess första kärlek och första föremål.[1]

Den andra dissertationen *De abusu licentiæ poeticæ* (resp. G. M. Mallmin, dalek.) kan betraktas som ett slags fortsättning på den nu refererade. *Licentia poetica* tas här i moralisk betydelse, och det missbruk, som åsyftas, är det självsvåld i ämnesval och uttryckssätt, som vissa författare gjort sig skyldiga till. (Särskildt brännmärkes Voltaires religionshån.) Gentemot dylik profanering af skaldekonsten framhåller författaren den rikedom på poetiska uppgifter, som både den naturliga och den uppenbarade religionen erbjuda.[2] Särskildt anbefaller han Kristi lif och verk som det värdigaste föremål för skaldekonsten: hvilken heros' be-

[1] Frågan om poesiens härkomst ur religionen beröres bl. a. äfven i dissertationen *Historiola Poëseos* I (1776) sid. 7. Äfven för denna har Pehr Svedelius presiderat.

[2] Som exempel på ämnen från den naturliga religionens område nämnes 103. psalmen. Härmed åsyftas förmodligen Vulgatas nummerföljd, där 104. psalmen i vår bibelöfversättning har detta nummer. Möjligen föreligger ett förbiseende af denna skillnad i numreringen. I Batteux's Principes etc., III, analyseras just Ps. CIII i Vulgata som typ för religiös lyrik (sid. 272 ff.).

drifter kunna väl jämföras med hans? Den antika litteraturens mästerverk bibehålla emellertid alltid sitt höga värde som stilmönster, hvilka ej ostraffadt lämnas åsido af tilltänkta poeter. Dock måste den, som studerar och imiterar de klassiska förebilderna, vakta sig att träda i de slippriga fotspår, som dessa stundom efterlämnat. Den kristne skalden bör eftersträfva en högre moralisk fullkomning i sina verk.

Äfven vid det sydsvenska universitetet ha liknande tankar funnit gehör. Äfven där studerades under Lidbecks ledning Blair, Sulzer och Eschenburg jämte de äldre estetikerna, och i Tegnérs ungdomsdiktning kan man se intryck från Young och Klopstock jämte Kant och Schiller.[3] Religiösa ämnen behandlar den unge Tegnér med förkärlek i en högstämd patetisk stil. Något tidigare möta vi likartade sträfvanden hos Franzén och Mikael Choræus i Åbo. Det går en dragning mot det religiösa i själfva tidsandan, en dragning, af hvilken, såsom alltid när det gäller nya strömningar, skalderna först attraheras.

Så mäktigt gör sig i själfva verket krafvet och sträfvandet att skapa en sublim religiös diktning gällande — isynnerhet sedan vid 1790-talets början sinnena bragts i oro genom franska revolutionens blodsdåd — att man rentaf skulle kunna våga den i förstone paradoxalt klingande satsen, att kanske ingen tidpunkt i nyare historien varit så ägnad att framalstra en stor religiös diktning som tiden vid och kort efter sekelskiftet 1800. Stora omstörtningar i tankens och handlingens världar följde slag i slag, och genom sjuttonhundratalets arbete var poesien beredd att söka ge de väckta höga och starka lidelserna konstnärlig form.

Att ha förenat i sig de bästa tendenserna i denna litterära och historiska utveckling och bragt dem till uttryck i svensk kyrkosång är Johan Olof Wallins förtjänst. Han skulle, om han tillhört något af de stora kulturländerna, ha sin ställning gifven i världslitteraturens historia såsom fullföljaren af de ansatser till en sublim biblisk-kristlig lyrik, som, förebådade af Milton och Racine, framträda hos Young, Klopstock och Gellert och hvarom Sulzer och andra estetiker teoretiserat. Äfven om honom gäller på sitt sätt, att han kom i tidens fullbordan.

[1] Esaias Tegnér, Filosofiska och estetiska skrifter. Med en inledande afhandling af Albert Nilsson, sid. 63 f. och flerst. — Jfr Carl Santessons afhandling om Tegnérs reflexionsdiktning (1801—1805) i Upsala Universitets Årsskrift 1913: 1, sid. 1 ff.

FÖRSTA KAPITLET.

Återblick på Wallins studietid intill prästvigningen.[1]

Den gamla lärda skolbildningen, som satte en så outplånlig prägel på sina adepter, härskade ännu trots protester från flere håll oinskränkt i de svenska läroanstalterna under Wallins uppväxtår. Och få af våra stora författare visa väl ett så genomgripande beroende af den gamla latinskolans formella styrka som han. Hvad denna skola kunde ge af respekt för ordets konst, för uttryckets afrundning och satsbyggnadens rytmisering, det har Wallin mottagit och bevarat med sällsynt läraktighet och omsorg.

Just då latinskolans herravälde under förenade angrepp från borgerligt-utilitaristiskt och världsmannamässigt-estetiskt håll tycktes börja luta mot sitt fall, fick den ett kraftigt stöd i nyhumanismen. Påverkade af dess entusiasm få vi väl tänka oss, att flere bland Wallins lärare varit, men isynnerhet torde det gälla om A. H. Stamberg. Han ådagalade stort intresse för lärjungarnas vittra öfningar och uppmuntrade lifligt sin gunstling Wallin i dennes poetiska försök.[2] En minnestecknare vitsordar det allvar och nit, hvarmed Stamberg bedref sin undervisning. Det var ej ett mekaniskt och dödt pluggsystem han följde, utan han lade stor vikt vid *innehållet* i det lästa och sökte rikta lärjungarnas uppmärksamhet på de lärorika tankar, som texten kunde erbjuda.[3] På samma gång han var angelägen att äfven påpeka stilens skönheter och

[1] I Kyrkohistorisk Årsskrift 1910, sid. 30—91, har jag gifvit en framställning af Wallins ungdomsutveckling (1779—1806), till hvilken jag tillåter mig hänvisa för biografiska data rörande här afhandlade tidsskede. Här skall blott ges en på senare efterforskningar stödd öfversikt af hans bildningsgång, i den mån den sammanhänger med hans psalmdiktnings tidigaste faser.

[2] KÅ 1910, sid. 45, 47.

[3] Lektor B. K. Bellanders *Oratio funebris* öfver Stamberg (Västerås 1842): »ad rerum quoque copiam, argumentorum vim, ordinis constantiam, atque sententiarum veritatem animum accuratissime adverteret: veram eloquentiam non nisi loquentem esse sapientiam, oppido gnarus».

lära de unga sentera dem, visade han en ansvarsmedveten omtanke om lärjungarnas bevarande från skadliga intryck och undvek i sin Horatius-edition att ingå på förklaring af sådana dikter, som ej ur moralisk synpunkt höllo profvet.[1] Stambergs betonande af den klassiska litteraturens värde äfven ur innehållets synpunkt hindrade honom ingalunda från att intaga en positiv kyrklig ställning, hvarom hans medlemskap af Pro fide et Christianismo och längre fram af Evangeliska Sällskapet vittnar.

Så fann Wallin redan i skolan hos denne sin lärare den förening af humanism och kristendom förverkligad, som han själf och de flesta ledande kyrkomän på hans tid lifvet igenom representerade. Än så länge balanserades alltjämt romarskalderna och retorerna af den gamla teologien i Benzelii Repetitio eller Wöldikes kompendium, och man kände förmodligen knappast någon konflikt mellan dessa andevärldar. Upplysningen underströk blott ytterligare de forntida vises auktoritet och bidrog på samma gång att bestyrka den allmänna uppenbarelsens sanningar, på hvilka tonvikten af apologetiska skäl gärna dröjde. Den fransk-klassiska smaken stod i ett liknande förhållande till latinstudiet: den var ju egentligen själf en ättling af humanismen och förrådde på många sätt sitt latinska ursprung. Det var då naturligt, att den lätt anknöt till den formella skolning, som hörde samman med latinläsningen. Öfning i latinsk och latin-svensk versskrifning var ju på samma gång en lofvärd imitation efter franskt recept. Både för den gamla lärda skolan och för klassicismen var poesiens konst lärbar liksom retorikens, och själfva skolbildningen har nog sin dryga andel i den otroligt upparbetade opersonliga versteknik, som tillhör sekelskiftet 1800.

Snart sagdt för hvarje något vittert intresserad gymnasist på Wallins skoltid låg det genom själfva undervisningens art såväl som genom tidsandans påverkan nära att drömma om en litterär framtid. Att Wallin tidigt gjort det, får väl anses säkert. Jämförelsevis gammal som gymnasist — han kom till Västerås som sjuttonårig yngling och afgick tre år därefter till universitetet — hade han mer än de flesta skäl att tänka på sin fortkomst och på bästa sätt planera för sig. För en ambitiös natur var just då ingen väg till framgång och heder ginare än den litterära. Att han ej hörde till

[1] Se t. ex. till Epod. VIII i nämnda Horatiusedition (Västerås 1791): »Måtte mig tillåtas at om denna Ode säga detsamma som Quintilianus: *Horatium in quibusdam nolim interpretari*».

dem, som af sin natur oemotståndligt drifvas att ge sina känslor poetiskt uttryck, synes troligt. Själf har han på gamla dagar, kanske i en tillfällig nedstämhet, kanske med en viss för honom betecknande böjelse för öfverdrifter, förklarat: »Poët har jag aldrig varit».[1] Hans tidigaste kända diktförsök jäfva knappast Rydquists omdöme, att poesien hos Wallin »var mera yttre än inre», så föga vittna de om att vara framsprungna ur någon stark personlig stämning.[2] Mer eller mindre göra de alla intryck af stilöfningar liksom de latinska verserna bland hans efterlämnade papper.

Redan i skolan har han börjat öfversätta och efterbilda Horatius, och vid universitetet i Uppsala fortfar han därmed. Här har han till lärare i poesi och elokvens haft den i sin krafts dagar både som latinsk skald och talare mycket ansedde Pehr Svedelius (professor 1772—1805). Föreläsningarna kunde väl ej bli så omväxlande (något som också prælektionskatalogen vittnar om), då han måste dela sin tid mellan poesien och vältaligheten (dessa discipliner hade 1779 förenats under en professur), men undervisningens kvalitet höjdes och latinstudiet hölls sedan uppe på en hög nivå. God hjälp hade Svedelius af skickliga ordinarie och extra ordinarie adjunkter, såsom A. M. Malmstedt och Olof Knös.[3] För studenter, som så önskade, gaf han tidvis privata kurser i latinsk poetik.[4] Hans vetenskapliga ståndpunkt synes i hufvudsak ha varit den fransk-klassiska estetikens (Boileau och Batteux), men vissa drag tyda på en vidsyntare uppfattning.[5] Ännu 1788—1789 föreläste en hans adjunkt, den ofvannämnde Knös, Principia Artis Poëticæ, in primis ad ductum Horatii & Boileau Despréaux.[6]

Om, som man väl får antaga, frukter af Svedelius' undervisning igenfinnas i de här ofvan (i inledningen) nämnda, under hans presidium hållna disputationerna om den religiösa poesien, har Wallin redan i Uppsala kunnat få sin uppmärksamhet riktad på den religiöse skaldens uppgift. Man får väl ock antaga, att det är Svedelius, som gifvit honom riktlinjerna för hans afhandling

[1] Bref till C. A. Adlersparre *(Albano)* d. 11 febr. 1839 (i afskrift bland K. B:s samlingar af wallinska Biographica).

[2] Minne af J. O. Wallin, sid. 56 f. — Jfr sid. 71 ibid.

[3] Annerstedt, UUH III: 1, sid. 481 f., III: 2, sid. 379, 383 och flerst.

[4] Prælektionskatalogen 1775, 1777—1779: »privatim Poëticæ Artis & Litterature politioris amatoribus adfuturus».

[5] B. Liljekrantz, Benjamin Höijer (Lund 1912), sid. 12 f.

[6] Prælektionskatalogen för nämnda år.

De Q. Horatio Flacco Lyrico (1804). Här pläderas ju ock, liksom i Mallmins dissertation De abusu licentiæ poetiæ, för antikimitationen såsom nödvändig vitter öfning för blifvande skalder med samma reservation som där i fråga om det stundom moraliskt betänkliga innehållet. En senare tid, som rikare belyses af filosofiens och religionens ljus, bör och måste kunna undvika de fläckar, som någon gång vidlåda Horatius' sånger.

Den breda och djupa klyfta, som för oss ligger mellan Horatius och Psaltaren, fanns ej för Wallins äldre samtida. Det var en helt naturlig, ja nödvändig sak, att, hvad en ung skald än längre fram skulle pröfva på, han först skulle gå i Horatius' skola. Så hade alla stora och små nyare diktare måst göra. Den höga uppskattning af Bibelns poesi, som Lowth och efter honom Blair fört fram, kunde ännu ej dispensera från klassicismens kraf på sorgfällig bildning efter Horatius' mönster. Men det måste dock för Wallin ha varit af stor betydelse, att han redan vid universitetet mötte den nya värderingen af Bibelns skalder.

Främst skedde väl detta under hans studier för Neikter och Tingstadius. Den förre hade vid sin akademiska undervisning stödt sig på Blairs Lectures on Rhetoric and Belles-Lettres, och Wallin har grundligt studerat och excerperat detta arbete.[1] Han har i samband därmed äfven fått någon kännedom om Herders Über den Geist der Hebräischen Poesie och Eichhorns Einleitung ins Alte Testament. Särskildt synes han ha fäst sig vid Blairs framställning om »de poetiska anledningar Judarne hade af landets belägenhet, floder, berg, äfven plägseder och kyrkoceremonier» — ett parti, som direkt bygger på Lowth och verkligen är synnerligen instruktivt. Det är ock att märka, att Blair anbefaller den gammaltestamentliga poesiens koncisa och allvarsamma stil såsom mönster för alla författare, som sträfva efter det sublima, och varnar för det onödigt utdragna och svamliga, som gärna följer med en artificiell verskonst. Wallin antecknar: »Korthet och Styrka och Höghet, ej konstmässig finhet, äro Hebr.[eiska] Poesiens märkl.[igaste] kännetekn, och knapt kunna andra Skrifter upvisa så djärfva och lifliga figurer som de heliga Böckerna: deras poesi lefver i Metaforer, liknelser, allegorier och personifikationer.»

Tingstadius' öfversättningar af biblisk poesi illustrerade ståtligt de teorier, Wallin samtidigt inhämtade. Att dessa öfver-

[1] Blanck, Den nordiska renässansen, sid. 250. — Biographica: Wallin (K. B.)

sättningar gjort djupt intryck på honom framgår af hans första psalmparafraser, som uttryckligen anges vara versifierade »efter Tingstadius». Längre fram ändrade han mening om värdet af dennes bibelarbete men under en tid af hans lif — och ingalunda den för hans utveckling minst betydelsefulla — har det säkerligen haft en stor mission att utföra genom att förläna hans egen omedelbara känsla för Bibelns poetiska värde ett slags akademisk och upplyst hemul.

Äfven på Nya Testamentets skönhetshalt torde hans blick redan vid universitetet ha blifvit riktad. Græcæ linguæ professorn Christofer Dahl föreläste ibland öfver evangelierna och uppehöll sig särskildt gärna vid de johanneiska skrifterna.[1] Han medgaf väl, att dessas språk »icke hade full Classisk renhet», men han gjorde bestämdt gällande, »att Johannes skrifter, utan afseende på deras gudomliga innehåll, i Ästetisk skönhet voro att jemföra med ålderdomens mest berömda arbeten».[2] Wallins mångfaldigt betygade kärlek till de skrifter i Bibeln, som bära Johannes namn, kan således ha tändts redan vid universitetet, där han hörde till Dahls närmaste lärjungar. I estetiskt afseende omfattade denne. vill det synas, liksom Svedelius, en i Sulzers riktning modifierad klassicism med starkt framhäfvande af det godas och skönas innerliga enhet.[3] Han var äfven känd för »god smak i svenskan» och hade vunnit pris i Svenska Akademien (1789) för öfversättningar från Cicero och tilldragit sig Gustaf III:s gillande genom öfversättningar från Horatius. Enligt Rosensteins omdöme var Dahl den, som »närmast imiterade» konung Gustaf i svenskan.[4]

För Wallins allmänna estetiska uppfattning har slutligen också Daniel Boethius' undervisning varit grundläggande. De teser, Wallin utfärdat till en disputation å Västmanlands-Dala

[1] Prælektionskatalogen 1798, 1799. Se ock de under Dahls presidium ventilerade disputationerna öfver johanneiska uppgifter (resp. Jon. Nordén 1793, G. A. L. Enebom 1794, P. G. Reuterström s. å., de bägge sista öfver prologen till Joh. ev.).

[2] Sv. Literatur-Tidning 1814, n:r 42, i en recension af Hänleins Inledning till Nya Testamentets skrifter.

[3] Wallins förord till Dahls Tio Guds Bud (1822). Jfr KÅ 1910, sid. 64. — Om Dahls personliga tjusningsförmåga se A. A. Afzelius, Minnen sid. 85 f.

[4] C. Annerstedt UUH III, sid. 651 f. Jfr Ljunggren, Sv. Akad:s Hist. I, sid. 133, not.

nation den 21 maj 1802[1], röja en bekantskap med Kants estetiska idéer, som väl måste tänkas förmedlad af Boethius och förfäkta på grund af omöjligheten att definiera, hvad det sköna är, meningslösheten i deras sträfvan, som uppträdt såsom lagstiftare i skönhetens rike. Här skymtar alltså en möjlighet till revolt mot de härskande smakreglerna, något som är värdt att minnas, då Wallin längre fram (liksom i sin tidigaste produktion) visar sig relativt frigjord från det akademiska regeltvånget.

Under Kants medelbara påverkan har han kommit genom studiet af J. H. G. Heusingers estetik, som han i maj 1804 lånade å sitt nationsbibliotek.[2] Men Heusinger hyllar ej den rena kantska estetiken utan den af Schiller modifierade och vidare utbildade ståndpunkten. I Heusingers arbete kunde alltså Wallin, om det ej skett förut, stifta bekantskap med Schillers estetiska idéer, bl. a. sådana de framställa sig i dikten Die Künstler, som Heusinger citerar till belägg för sin utredning af konstens uppfostrande och undervisande betydelse.[3] Den för Wallins hela kommande verksamhet som predikant och psalmdiktare bestämmande åsikten, att det sedligt goda måste framträda i det skönas gestalt för att verka på människors moraliska sinnesbeskaffenhet, har sålunda tidigt mött honom — och detta från skilda håll.

Hos Heusinger möta vi följande resonemang: Ju fullkomligare något är, desto mer väcker det vårt välbehag. Intet är fullkomligare än den fullkomliga människan. Alltså är hon konstens förnämsta föremål.[4] Blott konstverk, som s. a. s. i personlig gestalt framställa sedelagen, kunna göra anspråk på att räknas som första rangens konstverk.

»Sollte eine *vollkommene* Darstellung der Sittlichkeit nicht vortheilhaft auf die sittliche Gesinnung des Menschen wirken? Sollte sich der gute Mensch in diesem Bilde nicht selbst gefallen? Sollte der minder gute nicht von der Schönheit und Wärme, mit welchem sich ihm das Gesetz, vor welchem er zittert, hier darbietet, gerührt und angelockt werden? Nein: es ist gewiss kein leerer und frömmelnder Wahn, dass bei Betrachtung eines schönen und grossen Werkes der Kunst Gelübde zu einem guten Lebenswandel aus

[1] Hdskr bland Biographica: Wallin å K. B. *Thesis 5.: Sola in Forma, accidentali vero illa, non essentiali, nobis pulcrum representamus situm.* Märk ock Th. 4, 7, 8 och 9.

[2] Vestmanlands-Dala Nationsbiblioteks Utlåningsjournal 1802—1826.

[3] J. H. G. Heusinger, Handbuch der Æsthetik I, sid. 322 ff.: »Was leistet die Kunst zur Vervollkommnung des Menschen?»

[4] Heusinger, a. a. I sid. 115. Så bör man alltså förstå Sv. ps. 349 o. d.

unserm Innersten hervorgehen, und dass man ein Kunstwerk mit der Zufriedenheit verlässt, mit welcher man an eine gute Handlung zurückdenkt.

Die Kunst stellt *Ideale* dar. Sie wirkt also auf das Vermögen, *Ideen, abstracte Begriffe* vorzustellen und die Fertigkeit hierinn ist jederzeit für den Menschen, im Denken und Handeln, von Wichtigkeit. Die Grösse des Charakters zeigt sich in Befolgung sehr allgemeiner und den Ideen nahe kommender Grundsätze. Man kann also immerdar annehmen, dass sich der grösseste Charakter — wenn alle andere Umstände gleich sind — bei demjenigen finden werde, welcher in den allgemeinsten Formeln denken kann. Je mehr aber diese allgemeinen Begriffe *gefallen,* desto eher werden sie das Verlangen rege machen, sie immer vor Augen zu haben und zu befolgen. Je *schöner* sie also dargestellt sind, desto mehr müssen sie gefallen; und so wäre es wirklich unmöglich dass die *Sittlichkeit schön dargestellt* ihre wohltätige Wirkung auf Geist und Charakter des Menschen verfehlen sollte.

Dies sind nun Vortheile, welche die Kunstwerke zu *allen Zeiten* nach sich ziehen; . . . im Zustande der Kindheit und Rohheit . . . ist es nicht der philosophische Geist, der *Wahrheiten* erfindet, und seine Zeitgenossen in abgezogenen Formeln der Wahrheit entgegen führt, sondern es ist das *Genie,* welches dem Zeitalter zuvor eilt, und ihm die Regeln des Wahren und Guten im *Bilde,* in Kunstwerken vorhält».[1]

Liksom den af Heusinger högt skattade schillerska estetisk-pedagogiska åskådningen tillkommit under inflytande från Sulzer, visar sig hos Heusinger bland andra med Sulzers besläktade tankar äfven den om psalmdiktningens stora insats i den moraliska folkuppfostran. Mer än andra sånger måste ju — af här ofvan refererade orsaker — de sånger behaga, i hvilka moraliska och religiösa känslor härska. Sådana sånger äro just »Kirchen- und Erbaungslieder».[2] Heusinger nämner blott detta i förbigående, men sedt i samband med hela hans estetisk-pedagogiska system, får yttrandet en betydig vikt. Psalmdiktningen blir den högsta tänkbara uppgift, som en patriot och filantrop kan ställa för sin litterära verksamhet.

I Uppsala var alltsedan 1779 psalmbokssaken aktuell, då, såsom förut nämnts, vid detta års riksdag prästeståndet uppdrog åt därvarande domkapitel att utarbeta ett nytt förslag till psalmbok i enlighet med insända betänkanden från rikets öfriga dom-

[1] Heusinger, a. a. I, sid. 324 ff. — Jfr för likheten med Sulzers teorier v. Steins Die Entstehung der neueren Aesthetik, sidd. 306 f., och där anförda artiklar i Sulzers arbete.

[2] Heusinger, II sid. 166 f.

kapitel. Bland Wallins egna lärare hade historikern Erik Mikael Fant och den förutnämnde Dahl biträdt domkapitlet i dess arbete. Den förre har i en dissertation betitlad *Historiola Hymnorum Ecclesiæ Svecanæ* (1798) gifvit ett för sin tid ganska märkligt bevis på hymnologiskt omdöme. Medan eljes reformationstidens psalmer i stort antal pläga utmönstras af den neologiska kritiken, tar Fant bevekande till orda för bibehållandet af alla de tretton i 1695 års psalmbok upptagna psalmerna från 1530 års samling, medan själfve Wallin ännu 1812 räknar de bland dessa ingående G. Ps. 14, 119 och 121 (N. Ps. 152, 50 och 58) till »odugliga och obrukliga» psalmer.[1]

Åt Spegel ger Fant de högsta loford: man kan tro sig höra David själf, när han rör den heliga lyran. Men Fant visar äfven uppskattning för Amnelius' »immortales hymnos» »Skåder, skåder nu här alle» och »Min Frälsare, hvad Själa ve» och Norenius »Jesu, djupa såren dina», hvilka också Wallin 1812 räknar till de omistliga, som såvidt möjligt oförändrade böra bibehållas. Allt som allt föreslår Fant 117 psalmer ur 1695 års psalmbok till införande i den nya psalmboken, samma *antal*, som Pastoralutskottets förslag 1809 upptager. — Emellertid är det väl ej Fants mening, att endast de af honom uppräknade äro användbara, utan han vill väl blott med dem ha markerat de i hans tycke mest omistliga.[2] Af dessa anges blott tvenne såsom varande i behof af ändring. Bland sin egen samtids psalmdiktare nämner han med beröm »Celeb. Ödmann».

Män som Boethius, Neikter, Tingstadius, Svedelius och Dahl åtnjöto stort anseende också utanför universitetet. Till och med i hufvudstadens tongifvande vittra kretsar voro de aktade såsom ej blott lärda utan — hvad där var viktigare — äfven estetiskt fint bildade och modernt upplysta män. Likvisst sträckte sig deras auktoritet som smaklärare och författare ej tillnärmelsevis så långt som Leopolds, kring hvars domaresäte samtidens litterära ungdom skockade sig med hopp och fruktan för att höra hans utslag och få ledning och råd i sina sträfvanden.

Från slutet af 1803 blef äfven Wallin Leopolds läraktige elev,

[1] Fant yttrar om de ifrågavarande tretton gamla psalmerna: »neque sine jactura & desiderio eliminari possunt». — Jfr Chr. Dahls *Parentalia* öfver ärkebiskop Troil (Ups. 1806), sid. 101 ff.

[2] Jfr A. Hildebrand, Sv. Kyrkans Psalmbokskommittéer, sid. 56. Wallins förteckning öfver psalmer, som böra bibehållas, finnes aftryckt därsammastädes, sid. 168 f.

som ödmjukt underställer dennes »upplysta blick» sina poetiska försök och efterkommer hans korrigerande anvisningar.[1] När han i Föresången till sina Öfversättningar från latinska skalder (1806) kallar sig »af Leopold och Flaccus lärd», så är denna beteckning alldeles öfverensstämmande med sanningen. Den obegränsade underkastelse, Leopolds vittra domslut ännu denna tid kunde påräkna bland de unga, tar sig uttryck i de ord, hvarmed Wallin öfversänder sin idyllsamling Barnlekar den 2 januari 1804: »Jag afbidar . . ., med bäfvande hopp, det mogna utslag, jag tacksamt skall vörda, antingen det tilldömde mina försök någon gnista af en talang, som lönte mödan att odla — eller om genast vid Sånggudinnornas tempelport den oinvigda främlingen borde mötas med dessa Sacerdotens ord: odi profanum vulgus et arceo».[2] De bref, i hvilka Leopold besvarade sin nye lärjunges devota underdånighetsbetygelser, ville denne enligt egen försäkran »alltid värdera som reglementen för sina poëtiska excursioner här i verlden».[3] I hvilken riktning »den store Domaren öfver Vitterhet och Smak» lät sina anmärkningar gå, kan man finna af ett par ställen i Wallins bref. Det var isynnerhet förmaningar till större enkelhet (jämför Leopolds Bref om Poetisk Stil) och — i fråga om horatiusöfversättningarna — större trohet mot originalens text, alltså till en del samma erinringar, som Hammarsköld och Livijn längre fram gjorde mot Wallins parafraserande tolkningsmetod. Icke utan intresse är en passus i ett bref från jan. 1805, där det är fråga om en grafskrift, hvari Wallin användt ett par romantiskt klingande ord, (*rosenläger* och *jubelröst*), som Leopold tydligen klandrat. Wallin ger genast med sig och stryker hela strofen, där de farliga orden stå.[4] I en enda liten detalj kan man här skönja motsättningen mellan den akademiska, abstrakt rationella och den romantiska, musikalisk-mystiska smaken. »Rosenläger» härstammar förmod-

[1] I Dagligt Allehanda 1803, n:r 294 (28/12) nämnes »magister Wallin från Upsala» bland »Ankomne Resande som bo på Källaren Freden». At Wallin vid detta tillfälle uppvaktat Leopold framgår af hans första bref till denne, dat. 2 jan. 1804, (liksom de nedan citerade nu i Brinkmanska arkivet å Trolle-Ljungby), där han tackar »för all den ynnest Herr Kanslirådet behagade visa mig under sidsta Stockholmsvistelsen».

[2] Jfr KÅ 1910, sid. 60.

[3] Bref från Wallin till Leopold, dat. 8/2 1805.

[4] Tydligen är det fråga om den först i Upsala Tidning 1804 n:r 35 (1 dec.) införda dikten Minne af Fru Hedvig Johanna Hierta, född Schmeér, hvars första strof börjar:

ligen från Franzéns Det nya Eden i dess första drömlikt tjusande gestaltning.[1] I hvarje fall tyder ordet på en för-romantisk böjelse hos Wallin, hvarom ju också den af Franzén influerade Sången vid Ströms död (Röst ur grafven 1803) vittnar.[2] Det var dylika anfäktelser af ett oakademiskt stilideal, som Leopold för en tid med rätt stor framgång sökte betvinga. Utom Franzén ha ju ock andra af Milton och engelsk förromantisk poesi påverkade skalder som Oxenstierna och Lidner tjänat Wallin till mönster, och från dem har väl ock ett och annat lyriskt-musikaliskt drag i hans ungdomsdiktning sin upprinnelse.[3] Det var bl. a. sådana med deras egna intentioner besläktade företeelser i Wallins poesi, som gjorde Hammarsköld och fosforisterna så hetsiga i kritiken: det var retsamt att se en sådan talang som Wallin träla under ett ok, som var honom ovärdigt.

Wallins ungdomsdikter ha som sagdt karaktären af förberedande studier inom växlande genrer, öfningar i pennföring efter olika förskrifter för att lära det riktiga lätta handlaget. Detta är ju i stil med den gamla akademiska uppfattningen af diktkonstens lärbarhet, som ännu härskade under hans uppväxtår.

> Voulez-vous du public mériter les amours?
> Sans cesse en écrivant variez vos discours,

hade Boileau skrifvit.[4] *Variationen* i Wallins Vitterhetsförsök (1821) tjusade ännu Hans Järta, som i sin recension i Odalmannen

> Der du slumrar på ditt rosenläger,
> dödlige vid glädjens jubelröst,
> tro ej hvad den ljufva drömmen säger,
> tro ej hjertat i ditt eget bröst!

I Polymnia (1807) är denna strof utesluten. Dikten heter där Minne af en Mor och Maka.

[1] Stockholms Posten 1795, n:r 6. Kan äfven läsas i Franzéns Samlade Dikter VII, sid. 346 ff. »Rosenläger» förekommer i andra strofens sjunde rad. I elfte strofens fjärde rad förekommer »jubelring».

[2] Att den i Linköpings Bladet 1805 n:r 17 intagna Hymenée, Den 8 januari 1805, förmodligen åsyftande Choræus' bröllop, som firades just på angifna datum (E. Lagus, Valda Dikter af M. Choræus, sid. CLI), är författad af Wallin, håller jag för troligt, bl. a. på grund af Wallins förbindelser till denna tidning (se KÅ 1910, sid. 70) just under nämnda år. Är så förhållandet, utgör dikten genom sin i slutet framträdande platonism åter ett exempel på för-romantiskt inflytande hos Wallin.

[3] Jfr Tillegnan till Franzén och Tegnér framför Wallins Witterhetsförsök (1821), där »Kellgren och Leopold och Oxenstierna och Lidner» nämnas som de mästare, vid hvilkas fötter han suttit.

[4] L'art poëtique, Chant I.

berömde diktarens »tekniska fullkomlighet» och bl. a. yttrade: »Det gifves intet manér, som den *Wallinska* sångmön ej kan tilegna sig, men så helt och til en så sjelfständig besittning, som vore det henne med uteslutande rätt tilhörigt».[1] Odet och lärodikten, episteln och epopén, idyllen och elegien, romansen och sällskapsvisan, det höga och det ljufva, det dystra och det muntra, det värdiga och det jollrande, det svärmiska och det galanta, allt har han pröfvat för att utröna *quid ferre recusent, quid valeant humeri.* Om den unge Klopstock förtäljes en liknande mångsidighet. Medan kamraterna hvar för sig blott brukade lysa i en viss genre, utmärkte han sig i skilda diktarter och prisades för herdedikter och idyller, botpsalmer, oden och anakreontiska visor.[2] Wallins fall är alltså icke enastående. Det är ett slags litterär etikett, han följer, och det är ju för öfrigt mycket resonabelt, att man öfvar sig i lättare diktarter, innan man öfvergår till hvad Wallin kallar »det svåraste slag af vitterhet» — psalmdiktningen.

När han för sin del står bereddd att taga detta steg, samlar han några af sina poetiska studier i dikthäftet Öfversättningar från latinska skalder, Första flocken, som utkom våren 1806.[3] Ett antal af dessa öfversättningar hade belönats af Svenska Akademien (1803 och 1805) och erkänts vittna om »lycklig fallenhet för skaldekonsten».[4] Den nedgörande kritik, som Clas Livijn sammanskrifvit, mottogs icke af Stockholms Posten, dit den insändts. I stället infördes där (1806 n:r 103) en alltigenom välvillig och i det hela berömmande recension, där visserligen den bristande koncisionen i återgifvandet af de horatianska odena anmärktes, men förtjänsterna erkändes ock: »hans werser utmärka sig genom den anda, som ostridigt röjer hans kallelse att wara skald». Den riktiga synpunkten på arbetet anlades: hvad Wallin åsyftat är öfning och behärskning af de poetiska uttrycksmedlen. »Moderna folkslags språkodling har wunnit förkofran genom lyckliga öfwersättningar från de gamla språken:

[1] Odalmannen, Första Häftet (1823), sid. 119 och 140.

[2] Muncker, Klopstock, sid. 30 f.

[3] Enligt bref från Livijn. till Hammarsköld, odateradt men säkert från febr. 1806, har Wallins Öfversättningar utbjudits till prenumeration vid denna tid. (R. Hjärne Dagen före drabbningen, sid. 227, jfr sid. 230). I april omtala de bägge vännerna Wallins bok såsom utkommen i bokhandeln (a. a., sid. 238 och 239).

[4] Ljunggren, Sv. Akad. Hist. I, sid. 252. Af ett bref från Wallin till Wallmark (KB) vill synas, att öfversättningarna utgifvits kort före maj månads ingång.

en Pope, en Dryden, en de Lille, en Voss ha ej till ringa del att tacka sina arbeten i sådan wäg för sin namnkunnighet. Andra de senare tidehwarfwens störste skalder, en Tasso, en Milton, en Racine, ha genom imitationer tillegnat sig många skönheter från fornålderns författare.» Som prof på Wallins konstfärdighet aftrycktes märkligt nog just de tre horatianska oden (*Eheu, fugaces, Posthume, Justum et tenacem propositi virum* och *Inclusam Danaën turris*), i hvilka man företrädesvis kan lyssna fram preludier till hans psalmer om förgängelse, ståndaktighet och förnöjsamhet.[1]

Vid öfversättning eller parafrasering af latinska skalder (liksom af Davids psalmer) förekom ibland under fransk-klassiska smakens tid ett slags lokalisering af den ursprungliga texten till moderna förhållanden. Så har äfven Wallin öfverflyttat ett af de horatianska oden, han parafraserat, till sin egen samtid: af *Divis orte bonis* (Od. IV: 5) har så blifvit ett hyllningskväde till Gustaf IV Adolf, hvari Sveas längtan efter sin kung (som på grund af kriget mot Napoleon sedan hösten 1805 uppehöll sig på tysk botten) tolkas i varma och förtroendefulla ord. På samma gång är dikten ett typiskt uttryck för den ödesdigra godtrogenhet, som härskade i vida kretsar vid denna tidpunkt och med en känslofull suck lät världen ha sin gång, i förhoppning att Sverige i alla händelser var tryggadt för ödets omkastningar:

Ack, då stormen ryter, åskan rullar,
Långt ifrån, till folks och lands fördärf,
Skiftas sällt vår dag på trygga kullar
Än åt mödans, än åt glädjens värf.

Nöjets sånger med ditt lof vi blande
Kring en vänskapsbål en ledig qväll;
Slumre sedan fridsamt, ty din ande
Sväfvar, hemgud, öfver våra tjäll . . .

Så stiger till sist ur denna hyllningsdikt den söta lukten af Valerius' och hans vänners punschbålar, och tonen erinrar inte så litet om den beryktade sällskapsvisan »Hvad bryr jag mig om politiken? Jag håller med kyparn konselj.»

Då längre fram på året — den 19 augusti 1806 — Wallins ansökan till den efter Choræus lediga adjunkturen vid Karlbergs krigsakademi upptogs till behandling i högkvarteret i Greifswald, där konungen då vistades, kunde den unge prästens lojalitet alltså icke

[1] Jfr KA 1910, sid. 87 f.

dragas i tvifvelsmål. I sin meritförteckning hade han hänvisat till det nyligen utgifna arbetet, hvars profana karaktär ingalunda utgjorde något minus i dess egenskap af merit för en teologisk lärarplats. Den Wallinska diktsamlingen präglades ju för öfrigt af en afgjordt moralisk anda, som gaf den ett vida mer prästerligt tycke, än åtskilliga andra af präster utgifna vitterhetsarbeten från ungefär samma tid, t. ex. D. E. Gravallius' tvetydiga produkter.[1] Och när Nils von Rosenstein 1811 välkomnade Wallin vid dennes inträde i Svenska Akademien, kunde han i det hela med godt skäl vitsorda den etiska halten i den nye ledamotens diktning: »från eder penna har ingen rad flutit, som af manliga och för dygden nitiske Domare skall missgillas.»[2]

Så hade Wallin sorgfälligt följt den grundsats, som Mallmin-Svedelius i De abusu licentiæ poëticæ och han själf i sin Horatius-disseration förfäktat, att en uppåtsträfvande ung skald måste grundligt studera och flitigt imitera den klassiska forntidens författare men därvid hålla sig fri från de moraliska svagheter och brister, som stundom vidlåda deras verk.

Innan vi lämna Wallins studietid, återstår det att kasta en blick på hans religiösa åsiktsbildning och de inflytelser, som därvid gjorde sig gällande.

Härvid är först att märka, att han genom härstamning och barndomsintryck måhända stått den gammalsvenska lutherdomen mindre nära, än man i förstone kunde vänta af en Dalarnes son. Genom modern och hennes släkt ingingo förmodligen i hans fostran vissa element af den bildade medelklassens känslo- och tankelif, och det är väl ej omöjligt, att t. ex. mormodern, som var officersdotter och tillbragte sina sista lefnadsår i det wallinska hemmet, kunnat tillföra detta en del upplyst och känslofull fromhet, af annan typ än den gamla massiva ortodoxien.[3] Redan i de tidigaste alstren af hans penna är religiositeten, då den förekommer, neologiskt färgad eller utsmyckad i antikiserande vändningar. Särskildt fäster man sig vid den humanisering, som de kristna idéerna undergått. Tegnér förtäljer i sitt inträdestal i Svenska Akademien, att för honom Oxenstiernas Oskuldens Religion »alltifrån

[1] Ljunggren, Sv. Vitt. Häfder III, sid. 502 f. Jfr I, sid. 108, noten.
[2] Sv. Akad. Handl. fr. 1796, del VI, sid. 26. — Jfr KÅ 1910, sid. 59 f
[3] Detta antagande kompletterar min tidigare framställning i KÅ 1910 sid. 63 om en sentimentalt färgad kristendomstyp i Wallins barndomshem.

barndomen haft ett obeskrifligt behag», och han tillägger: »jag är glad, att jag ännu ej växt ifrån min barndoms tycken; jag är glad, att jag ännu ej kan läsa detta stycke utan innerlig rörelse . . .»[1] Det är något af samma oändligt blida gudomlighet till och med i den unge Geijers Psalmer: han talar i sin tillägnan till föräldrarna om »den milde Gud», som de lärt honom att åkalla. Det bibliska Gudsbegreppets modifiering tyckes ha skett ganska grundligt i det gustavianska Sverige. I Wallins tidigaste diktning, där religiösa tankar komma till uttryck, är det en ton af angenäm förtrolighet och behagligt lugn: han dyrkar sin Gud »utan häpnad» för att tala med Oxenstierna. Åtminstone tyder väl detta på, att hans andliga barndomsintryck icke varit af det våldsamma, hela själsgrunden skakande slag, som hos stora religiösa personligheter vanligen varit fallet.[2]

Lika litet som åren i hemmet måtte skol- och gymnasietiden för Wallin ha medfört några mera genomgripande inre erfarenheter eller väckt någon oro hos honom för den problematiska religiösa situationen. Bland lärarna i Västerås skönjdes nog olikheter i teologisk ståndpunkt, men vi äga intet vittnesbörd om att Wallin på något allvarligare sätt förnummit den spänning, som bör ha rådt mellan den strängt ortodoxe, mot neologerna ifrande lektor Jedeur[3] och den ganska långt avancerade hofpredikanten Tayarden, som i sitt skaldestycke Religions Friheten förklarade, att religionen med liknöjdhet anser olika folks dyrkningssätt, och som äfven i öfrigt visade en fördomsfrihet, hvilken till och med blef Kellgren för stark.[4] I J. Gottmark kunde Wallin skåda typen för den kristnade stoikern, en af dessa män med romarsinne och romardygd, som det gamla humanistiska gymnasiet ej sällan företedde.[5] Så väl han som Stamberg visade, hur väl klassisk och kristen ande kunde rymmas inom samma personlighet. Äfven i Uppsala fann Wallin bland sina lärare flere representanter för ett fredligt samförstånd mellan dessa

[1] Cit. hos Lamm, J. G. Oxenstierna sid. 231.

[2] Utom de spår af hans religiösa uppfostran, som uppvisats i Wallins ungdomsutveckling i KÅ 1910, röjas äfven dylika i de bref och verser från Stadratiden, som ägas af fru Katarina Geijer, f. Edén, i Uppsala. Bl. a. förekomma i afskrift två längre versifierade böner för morgon och afton samt en bön för barn (i psalmstil). Det gamla klassiska andaktsspråket begagnar han ej utan ett mera moderniseradt.

[3] Nikander, J. Tengström, sid. 78. Jfr KÅ 1910, sid. 46.

[4] Sylvan, Kellgren sid. 178.

[5] Se minnesdikten öfver G. i Journ. f. Litt. o. Th. 1812 n:r 255.

bägge makter. Svedelius, Dahl, Tingstadius och Boethius voro alla präster, och om också detta ej var fallet med Neikter, så var dock denne åtminstone ingen fiende till kyrkan, för hvars kulturarbete han synes haft en viss blick.[1] Dahl var känd som en innerligt from man: enligt A. A. Afzelius skall han ha varit »skaraswedenborgare».[2] Boethius orerade vid jubelfesten 1793 den 7 mars öfver ämnet: »Hvad har man att frukta eller hoppas för den rena Evangeliska lärans framtida bestånd?» och gaf där utkast till ett vänskapsfördrag mellan uppenbarelsen och upplysningen, hvilket torde få betraktas som typiskt för den ståndpunkt, som vid denna tid representerade framåtskridandet inom den svenska kyrkan. Ett citat skall belysa detta.

Fåfängt vill man påtruga förnuftet en annan lagstiftning, än den det sjelft erkänt; men en af de första, de tydligaste föreskrifter, denna innom oss Lagstiftande förmågan gifver, är att högakta och stärka stöden, som underhålla det värde, den fullkomlighet hos människan, hvilka hon sjelf såsom pligt påbjuder. Man kan beklaga; men det är människo-snillets vanliga gång, att desse förnuftslagar äro de sidste, som ådraga sig behörig uppmärksamhet. De lyckligaste och bästa Snillen hafva dock velat lyda dem; de hafva budit till att hålla det forskande förnuftet innom sin rätta krets; men det är en olycka, att desse lagar ännu ej kunna sägas vara fullkomligen utredde och redigt, än mindre allmänt kände, byggde på rätta grunder. Så långt detta ännu återstår, fruktar jag, det alle våre kunskaper, Vetenskaperne i öfrigt drefne till all tänkbar högd, skola, i de för allmän och enskild sällhet nödvändigaste frågor, qvarlemna en förvillande skymning.

Det är ej först i våra dagar, som förnuftet misskänt sig sjelft, och af förmätenhet angripit Religionen i sina grundvalar, eller velat vränga dess Sanningar; med människosnillets tilltagande odling, och kunskapernas tillväxt, hafva anfallen endast fådt ett mera hotande utseende. Den kunnige skall icke motsäga mig, då jag vågar påstå, att Religionens försvarare, när de icke kunnat hänvisa sina motståndare till den synpunkt, där Sanningen, lysande i allt sitt majestät, befallt dem nedlägga sina förmätna vapen, såväl som desse motståndare, då de den angripit, felat af samma förvillelse. Det har icke varit sällsyntare, att de förre velat inskränka det felt, som Naturens

[1] *Dissertatio De Necessitate Cultus Publicæ.* Præs. J. Fr. Neikter. Resp. Olaus Kullberg Gestr. Ups. 1796. Det heter här till sist: »Det kan med skäl frågas, hurudana våra bönder i afsides belägna trakter skulle vara, om de aldrig såge den i kyrkorna samlade menigheten, om de icke finge höra sedebuden, lämpade efter deras begåfnings måttstock? Visserligen skulle de till gestalten vara människor, men utom gestalten skulle de ej äga något mänskligt».

[2] Afzelius, Minnen sid. 86.

Herre öpnat för människans forskning, än att de sednare velat förtränga och våldföra Religionen. Så länge förnuftet ej sjelft ålaggt slut på denna strid, skall, där den Vise ej förmodar annat än å ömse sidor gifne hugg i vädret, Allmänheten se ett inbördes nederlag, som ej lemnar annat qvar, än antingen en för förståndet vanärande eller en för hjertat tröstlös tomhet.

Erkännom dock att Gudaläran, under denna strid, fådt nya tillgångar, som skola befrämja hennes seger öfver otron. Den Christna Religionens Historiska bevis hafva genom granskning vunnit i styrka; Hjelpemedlen till tolkning af den Skriften, som innehåller de uppenbarade Sanningarne, hafva blifvit förökade till den mängd, som våre Förfäder knappt vågade förmoda: de hafva ibland oss blifvit brukade på ett sätt, som gör tidehvarfvet heder: föreställningssättet af Läran har återfådt en saknad enfald och tydlighet: dess försvarare hafva mer än någonsin lärt sig föra ett Sanningen värdigt språk. Det felas ännu, att förnuftet skall med redighet känna sina egna[1] lagar, och hänvisa sig sjelft att endast *rödja och freda den plats*, där Religionens byggnad på osvikeliga grundvalar är uppförd, och ej tillåta, att denne byggnad blifver använd till andra behof, än dem hennes Allvise Byggmästare föreskrifvit.

Jag misströstar icke, att denne fördran skall blifva tillfridställd. Undersökningarne om yttersta grunderna till Sanning och Rätt, i den vändning de nu synas få, skola, jag hoppas det, lemna ersättning för de ofog verlden lidit af den halfva och inbildade upplysningen, som så ofta missbrukat Philosophiens aktningsvärda namn. Den tid nalkas, då den Vise skall hafva i sin magt vapn att för evigt krossa det dogmatiska högmodet så hos tviflaren som svärmaren, och den renade Gudaläran ej skall hafva andra motståndare än dem, som öpet vilja erkänna att de afklädt sig allt mänskligt värde, och blifva de fräcke lasternas försvarare. Man skall då ändteligen se Lärans enhet bibehållen utan tvång på öfvertygelsen, och anledningarne till förvillelse så småningom utrotade utan förargelse för den enfaldigare. *Vetenskaperne* lofva således i sin obehindrade framgång, icke annat än Religionens helgd och hopp om dess framtida bestånd.[2]

Jag har tillåtit mig detta långa citat, emedan, såvidt jag kunnat finna, den däri uttryckta optimistiska uppfattningen är grundläggande för Wallins egen ståndpunkt till problemet om förnuft och uppenbarelse. Det är denna Boethius' tankegång om de bägge makterna som fredligt samboende vänner, hvardera följande sina egna inre lagar och bestämdt afstående från att söka inkräkta på hvarandras område, det är denna tankegång, som Wallin versifierar i Odet till Lindblom, och det med en öfverensstämmelse, som nå-

[1] Kursiveradt af E. L.

[2] Handlingar rörande jubelfesten i Upsala 1793, sidd. 408—410.

gon gång sträcker sig rentaf till själfva de nyttjade orden.[1] För den svenska upplysningen i kyrkliga former är denna ståndpunkt reellt sedt den bestämmande, äfven om motiveringen något skiljer sig från Boethius', som ju stod Kant nära, medan Lehnberg och Lindblom väl ännu liksom Tengström snarast representera den wolffska supranaturalismen.[2]

Det fanns sålunda i Wallins intryck från universitetet många anknytningspunkter för en blifvande prästerlig verksamhet, och ingenting antyder, att han under studieåren råkat i tvifvel om kyrkolärans väsentliga sanning, än mindre om den bibliska uppenbarelsens. Den ställning, hvari han kom till Leopold, var ej heller ägnad att beröfva honom tillförsikten till kristendomens lifsduglighet. Ty i sina uppsatser Om Religionsfriheten och Om Förnuftets Frihet[3] erkänner denne tydligt och klart den kristna uppenbarelsens både verklighet och nödvändighet. I den förra af de bägge sistnämnda uppsatserna heter det t. ex.: »Låtom oss ej tala om sanningen af den uppenbarade läran; hvarken behöfver den försvaras, eller är det här stället att göra det».[4] I den senare framställes som filosofiens uppgift icke att undersöka, huruvida världen har en skapare, människan en Gud, o. s. v., ty, heter det: »Allt detta var redan genom Skriftens läror tillräckligt upplyst», utan att pröfva, »hvilka dugliga skäl för dessa sanningar förnuftet hade, att af egen kraft uppvisa», d. v. s. frågan gäller »förnuftbevisens riktighet, icke sjelfva sanningarnes». Striden står alltså icke mellan förnuft och uppenbarelse utan mellan större och mindre skarpsinnighet.[5] Vissheten om en Gud och ett tillkommande lif »hvilar på dessa lärors oupplösliga sammanhang med *hela systemet af den menskliga varelsen*, hvilket med dem skönt och tillbedjansvärdt, faller utom dem ner i ett Chaos af oreda och motsägelser». Med denna tankegång, som går igen hos Wallin, förbinder sig hos Leo-

[1] Religionen säger i Odet till Filosofien:

Din sköld mot agget skall oss freda,
Din forskning menskotanken leda
Och trygga templets helga grund.

[2] Om Tengström i G. Nikanders ofvan anf. arb., sid. 48. Se äfven Rodhe, Lindblom, sid. 217 f. (bibeln ett nödvändigt komplement till filosofien), och Lindbloms eget företal till Lehnbergs Predikningar (bilden om kikaren).

[3] C. G. af Leopolds Saml. Skrifter III, sid. 62 f. och 84 f. Bägge uppsatserna äro aftryckta ur Läsning i Blandade Ämnen.

[4] Leopold, Anf. arb. sid. 73. Jfr Ljunggren Sv. V. H. III, sid. 183 f.

[5] Leopold, Anf. arb. sid. 87 f. Jfr Ljunggren Sv. V. H. III, sid. 185.

pold insikten om den bibliska uppenbarelsens mänskliga beståndsdelar. Så skrifver han t. ex. i uppsatsen *Om Religionsfriheten*: »Vattnet tar smak af den jord, hvarigenom det rinner, och sjelfva gudaläran fluten, att jag så må tala, genom organerne af menniskoförstånd, menniskokänsla, menniskospråk, har ej kunnat undvika att smittas deraf».[1] Därför behöfs tid efter annan en rening och sofring af religionens läror till större öfverensstämmelse med de i sig sjelfva enkla och sublima grundtankar, som utgöra dess väsen. Denna reformståndpunkt delade Leopolds gamle ungdomsvän ärkebiskop Lindblom, och i sin hyllningsdikt till denne (1805) har Wallin uttryckligen bekänt sin sympati för hans reformatoriska verksamhet. Han ser i den en tacknämlig sträfvan att återställa Jesu religion i dess ursprungliga renhet och mildhet.[2] Och samma reformståndpunkt återfann Wallin hos Lehnberg: äfven han predikade den kristna läran »så ursprungsren och mild, som hon kom från ljusets Far».[3] I sin minnesdikt öfver honom har Wallin sålunda återgifvit grundtankarna i hans förkunnelse:

Är jord och himmel ej densamme Fadrens hus,
Der oupplösligen de gode äro bröder?
Med kärlek, tålamod och dygd
Fullbordom, Vänner! lifvets öden,
Och hvilom vid hans milda skygd,
Med samma tillförsikt i lifvet och i döden!

Denna utomordentligt förenklade kristendom är ju ock den, som Oxenstierna framställt i Oskuldens Religion, och den återvänder oupphörligt i Wallins egna predikningar. Själfva uttrycket »Oskuldens religion» begagnar Wallin i sin predikan vid prins Oscars första nattvardsgång (3 Sönd. e. Påsk 1815): den enfaldiga visheten, att *en Fader är i himmelen*, en Fader, som *är oss allom när och förbarmar sig öfver all sin verk* . . . den uppfattas bäst af »den oförvillade känslans tro», den utgör just »oskuldens religion», hvarvid citeras Mt. 18: 3, Mt. 5: 8, Rom. 1: 20, Ps. 19: 2 f. m. fl. bibelställen (således bl. a. just de, på hvilka Oxenstierna hänsyftat i sin dikt).[4] Denna gudomliga lära, som »finner sitt tröstliga återsvar i alla

[1] Leopold, Anf. arb. sid. 81.

[2] Se särskilt stroferna 11—13 i nämnda Ode! (SWA 1878, I, sid. 187 f.).

[3] Dikten På Lehnbergs dödsdag, strof 9 (SWA 1878, I, sid. 278). Jfr ännu 1816 i Wallins då utgifna Förslag till Svensk Psalmbok n:r 128 v. 3: »Mild och klar går Jesu lära Att, ej mer af villor skymd, Kring den vida verldens rymd Himlens bud och löften bära». (N. Ps. 117: 3).

[4] Rel. tal I, sid. 194 f.

oförvillade hjärtan»[1] och är lika välkommen som öfvertygande för »det rättsinniga, af synden ointagna, hjertat», är just den, som »enda Sonen hvilken är i Faderns sköte hafver oss kungjort».[2] »Nådens ordning är ej annat än en helig naturordning»[3], det råder den skönaste öfverensstämmelse mellan »mensklighetens ömmaste åligganden, fordringar, förhoppningar» och »Jesu läras föreskrifter, dygdemedel och löften». Deras sanning och värde inses däraf, att »utom dem ingen ordning, ingen öfverensstämmelse, ingen rättvisa vore tillfinnandes i världen».[4] Dessa tankar har Wallin gång på gång framfört från början af sin verksamhet som präst och till slutet, de äro konstitutiva för hela hans åskådning och ansluta sig till den rationella supranaturalismens allmänna grundtankar, sådana de redan framställts af Spalding och en mängd andra personligt fromma neologer.[5] På samma gång motsvara de i hufvudsak grundtankarna i Lockes Reasonableness of Christianity (1695), såsom Troeltsch sammanfattat dem i sin öfversikt af protestantismens utvecklingsgång i Kultur der Gegenwart.[6] Häraf förstår man den lugnt sympatiska ståndpunkt, Wallin alltjämt intog till män, som Leopold, Lehnberg och Lindblom, medan han samtidigt kunde, efter hvad det vill tyckas, lära åtskilligt af Kant och Herder och deras svenska lärjungar. Han är af princip en medelvägsman, hans åskådning är en medelvägslära[7], och i Lindblom kunde Wallin därför se »herden efter Guds hjerta»: »Han framträdde i brytningen af tvenne motsatta tidehvarf: med intetdera brottades han, med intetdera följde han blindvis: han gick, vis och fördragsam, mellan båda och såg endast till, att Guds sak ej skulle lida men . . .»[8] Den teologiska litteratur, Wallins boksamling[9] innehöll, hade också mestadels utgått från den moderata neologiens målsmän: F. V. Reinhard, J. G. Rosenmüller, A. H. Niemeyer, H. A. Schott, C. Fr. Stäudlin, J. Chr. W. Augusti, J. A.

[1] Rel. tal I: 40.
[2] Rel. tal III: 11 f.
[3] Rel. tal III: 24.
[4] Rel. tal III: 43 f. Jfr härtill sid. 26 f. därsammast. och I: 115, 131 och 281.
[5] Se t. ex. dennes Bestimmung des Menschen utg. af Horst Stephan.
[6] a. a., Teil I Abteilung IV, 1, 2. Aufl., sid. 689 f.
[7] Rel. tal I: sid. 66, 280, III: sid. 207 f., 216 f.
[8] Rel. tal II: 96 (Likpredikan öfver Lindblom).
[9] Förteckning på En Samling böcker i Exegetik, Homiletik, Æsthetik m. m. (Sthm 1840). Se Carlander, Svenska Bibliotek och Exlibris², III, sid. 282.

H. Tittman, J. J. Stoltz, H. K. A. Hänlein, J. J. Griesbach, J. A. Nösselt, G. Less, Chr. Fr. Ammon, J. H. B. Dräseke, C. Fr. Lossius m. fl.).[1]

Den moderata neologien hos män som Lindblom, Lehnberg, Tengström och Samuel Ödmann åtnjöt den bildade lekmannaopinionens aktning. Den skilde sig ju ock praktiskt taget ganska föga från dess åskådningssätt i religiösa ting. Boethius' jubelfesttal och ett af dansken Chr. Bastholms till svenskan öfversatta arbeten gillades, om också ej med någon större värme, af Stockholms Posten.[2] Lindbloms neologiska Journal för prester 1797 erhöll hedersomnämnande både i G. A. Silfverstolpes Journal för svensk litteratur och i Georg Adlersparres ganska avancerade Läsning i blandade ämnen.[3] Tecken till godt samförstånd mellan prästerskapets och lekmannavärldens upplysningssträfvanden utgjorde ock Läsningens af präster och lekmän sammansatta medarbetarstab: Lehnberg, Lindblom, C. von Rosenstein och Johan Åström uppträdde här sida vid sida med Georg Adlersparre, Leopold och A. G. Silfverstolpe.[4] Så möttes den äldre, mera ytliga och aggressiva upplysningen af en yngre, mera kritisk och pietetsfull: det är en ganska utpräglad skillnad mellan den åskådning och isynnerhet den ton, som kommer fram i Adlersparres från Gibbon öfversatta passage Om Reformationens Caracter och följder och i Åströms Försök att bestämma begreppet af ordet Ortodoxi.[5] Den sammanfattning, som Åström i den sistnämnda afhandlingen ger af det moraliska innehållet i de förnämsta dogmerna, skulle nog Wallin under hela sin verksamhetstid kunnat underskrifva.

Men ännu fanns det en mäktig motsatt strömning af strängt konfessionell typ. Vid jubelfesten 1793 hade den ock haft sin talman i den lärde teologen Eric J. Almquist, som i en latinsk oration

---

[1] Uppgifterna om deras ståndpunkt från G. Frank, Geschichte der protestantischen Theologie II—III. Äfven rena rationalister voro dock representerade, såsom t. ex. Bahrdt.

[2] Sylwan, Stockholms Posten och Kellgren (i Samlaren XXX), sid. 30.

[3] Rodhe, Lindblom, sid. 204. — Ödmanns litterära förtjänster vitsordas bl. a. af Journal för svensk litteratur 1809, 5. bandets 10. häfte, i en för öfrigt mycket onådig anmälan af teologisk litteratur 1801—1804.

[4] Ljunggren, Sv. Vitterh. Häfder III, sid. 138 ff. — Medarbetarförteckningen sid. 167 f.

[5] Den nämnda öfversättningen efter Gibbon i häft. 5 och 6 sid. 87 f. Märk noten å sid. 93: »Erasmus kan anses för den förnuftiga Theologiens Far» o. s. v. i Troeltschs stil.

riktade sig mot »novi Reformatores», som snarare borde heta »Christianæ Religionis eversores», då deras arbete gick ut på att »non reformare sed deformare Religionem Lutheranam». I själfva verket var deras lära nästan icke alls ny: »Nihil enim fere novi in medium proferunt, sed antiquos, in primis Socinianos, errores, plenis plaustris, in Theologiam & Ecclesiam invehere conantur.» Men Almquist inskränker ingalunda namnet neolog att gälla om vulgära rationalister af Bahrdts typ. Som representanter för de så kallade neologerna (Almquist begagnar just denna beteckning) nämner han utom C. F. Bahrdt äfven van Loen[1], Basedow, Trier[2], Büsching[3], Teller och J. A. Hermes, således män af utprägadt antikonfessionell hållning men eljes inbördes ganska olika (Büsching t. ex. är ju snarast pietist). Almquist anger som utmärkande för deras åskådning bl. a. följande satser: »Evangelium tantum spectare Doctrinam Jesu moralem, non Ejus satisfactionem: Doctrinam Ecclesiæ sive Symbolicam esse a Doctrina Jesu diversam: Illam repudiandam, hanc vero consistere in repurgata theologia Naturali & puriori Doctrina Morali».[4] Då för tiden, liksom i våra dagar, var naturligtvis för det gamlas anhängare frestelsen stor att slå tillsammans alla, som i någon mån afveko från det gamla systemet, under ett gemensamt kättarnamn och så karakterisera hela den på detta sätt erhållna gruppen efter dess mest radikala element. »Modernismen» i våra dagar är ett lika mångtydigt och skiftande begrepp som »neologismen» för hundra år sen.

Men benämningen neologi och neolog kunde äfven ges en mera inskränkt betydelse och användes då i polemiskt syfte af personer, som själfva voro anstuckna af neologien i Almquists mening. Särskildt synes det vid sekelskiftet 1800 ha blifvit på modet att markera sitt afstånd från neologerna genom flitiga förkastelsedomar öfver deras sträfvanden. Fehrman förklarar detta ostentativt ortodoxa nit äfven hos »sådana, som i öfrigt ej göra intryck att verkligen ha känt behofvet af något bättre», med hänvisning till det bekanta kungl. brefvet till rikets konsistorier (dec. 1799), som

[1] J. M. von Loen, Die einzige wahre Religion (1750). Se Hauck, RE[3] XI, sid. 586 f.

[2] Förmodligen Paul Trier, som 1759 utgaf en kritik öfver Luthers Lilla Katekes.

[3] A. F. Büsching, Gedanken von der Beschaffenheit und dem Vorzug der biblisch dogmatischen Theologie vor der scholastischen 1758. RE[3] XVI, sid. 452. B. ville afskaffa de symboliska böckernas auktoritet.

[4] Handlingar rörande Jubelfesten uti Upsala 1793, sid. 347 ff.

befallde dem tillse, att prästerna förkunnade Guds ord i dess renhet efter den lutherska bekännelsen samt i sina predikningar undveke världslig moral och sådan filosofi. Vid befordran skulle ock (jämför den liknande föreskriften i det Wöllnerska religionsediktet 1788) särskild hänsyn tagas till de sökandes renlärighet.[1]

Vid sin pastoralexamen i Västerås 1808 visade Wallin, att han tillägnat sig den allmänt rådande tonen mot neologerna.[2] Och det är väl då troligt, att han redan vid sin sacerdotalexamen inför den strängt ortodoxe biskopen J. G. Flodin väl bestått det åsiktsprof, som det kungliga brefvet af 1799 anbefallde. Själf skulle han förmodligen icke velat vidkännas benämningen neolog vare sig då eller senare. Men icke desto mindre är han otvifvelaktigt neolog i den vidsträcktare betydelse, som Eric J. Almquist ger ordet, i det han hela lifvet igenom bibehöll den odogmatiska, konfessionellt obundna och i viss mån bibelkritiska åskådning, han inhämtat som ung. Redan i en af sina Horatius-öfversättningar (Ep. I: 1 Till Mecenas) skrifver han:

Jag hyllar inga dogmers fjettrar,
På ingen myndig vis jag svär:
Den vishet, som ger lugn och bättrar,
Min sekt, min enda skola är.

Den äkta neologiska grundtanken, häfdad af Spalding och andra, har gått honom i blodet, att den religiösa lära är god och riktig, som tjänar till »Besserung und Beruhigung».[3] Därmed följer helt naturligt en viss likgiltighet för dogmerna men på samma gång ett stundom öfverraskande obesväradt bruk af dem. Någon strängt genomförd dogmatisk tankegång får man ej vänta från en sådan utgångspunkt. När han med sådant nit (vid riksdagen 1815) uppträder mot »de halfkunnige ifrarne ur Bardts, Steinbarts, Basedows, Tellers eller Encyclopedisternas skola», är det nog ej så mycket deras dogmatiska uppfattning han vill åt (Teller och Spalding stodo ju ej långt från hvarandra i teorien), utan det är deras för-

[1] D. Fehrman, C. F. Wingård II, sid. 284 f. F:s förklaring bekräftas af J. Tengströms bref till Porthan under riksdagen i Norrköping 1800: »Det är en ton hos dem, som vilja stå väl och vinna favörer, att annonsera sig som rigida ortodoxer, alldeles i förra seculi smak». G. Nikander, J. Tengström, sid. 78.

[2] Härom mera i det följande. Se ock Bilaga I.

[3] Jfr Predikningar af J. O. Wallin (1842 f.) I, sid. 362: »Och detta är panten: att vårt hjerta känner sig allt lugnare och bättre», heter det där om Andens pant (Rom. 8: 23).

plattande omdaning af det kyrkliga språkbruket. På den punkten visar sig hos Wallin otvifvelaktigt en utveckling från hvad han själf skulle velat kalla »neologisk» till »arkeologisk» eller »paläologisk» (= arkaiserande) stil. Det skall bland annat uppvisas i den följande framställningen af hans utveckling som psalmdiktare. Och här kan man då tänka, att inflytandet från Herder och nyromantiken underhjälpt hans frigörelse från neologisk-akademisk modernisering af andaktsspråket.[1]

[1] Bruket af termerna neologi, rationalism och supranaturalism är som bekant ytterst nyckfullt och växlande. Horst Stephan (Handbuch der Kirchengeschichte IV, Die Neuzeit, sid. 59 f.) framhåller med skäl efter G. Frank, att termen »neologi» såsom benämning på den under upplysningsrörelsens mellersta stadium uppträdande teologien öfverensstämmer med sjuttonhundratalets eget språkbruk. Under denna term innefattas då den riktning, som, uppgifvande dogmat men fasthållande vid den bibliska uppenbarelsens förenlighet med förnuftet, låter de allmänreligiösa motiven taga herraväldet öfver de specifikt kristliga och ser Bibelns och den kyrkliga kristendomens väsentliga betydelse däri, att de grundlägga och innehålla den naturliga teologien. Hur nära Wallin kommer denna uppfattning, ses bl. a. af det märkliga förordet till hans Religionstals tredje del. Kristus »kom ej att upphäfva något af det sanna och goda, som redan förefanns i mänskligheten, utan fastmer att bringa det till mognad eller gifva det sin högsta och renaste betydelse; mycket lemnade Han ock till vidare utveckling, sedan genom Honom sjelfva *grunden var lagd, den ingen annan kunnat lägga.*» (Märk förändringen af det ifrågavarande bibelordet 1 Kor. 3: 11! På samma sätt hos Herder, Von Religion etc.: »einen andern Grund kann niemand legen, als den Christus gelegt hat.» Cit. efter Hettner, Lit. gesch. des XVIII Jahrh:s III, III: 1, sid. 91). »På denna grund ... är ... allt byggdt, som på en gång öfvertygar och rörer, upplyfter och förädlar, lugnar och tröstar menniskan, sätter henne i öfverensstämmelse med sig sjelf, med Gud och Hans eviga ordning. Detta är sann Christendom, — det må i öfrigt antaga hvilken yttre skepnad som helst; och vi hafve närmaste profvet på dess sanning i dess alltid motsvariga förhållande till vår andliga naturs beskaffenhet, vår själs begrepp om rättvisa och kärlek, vårt samvetes fordran på fullkomlighet och helgelse, vår sjelfkänslas vittnesbörd om skuld och oförmåga, vårt hjertas behof af frid och försoning.» (Jfr Rel. tal I, sid. 71 f., 197 f., 284 f., 309 f. och den i det följande omnämnda »Berättelsen» om psalmverket från 1812. Supranaturalismen i dess rationella gestalt är en afläggare af neologien (Horst Stephan, anf. st.), och våra svenska neologer Lehnberg och Lindblom äro fullkomligt ense med rationella supranaturalismen om uppenbarelsens nödvändighet men tillika om dess förnuftsenlighet.

ANDRA KAPITLET.

Wallin som teologie adjunkt vid Karlbergs krigsakademi (1806—1809). — Hans första psalmer.

Då man vet, att Wallin alltifrån sin tidigaste ungdom ämnade bli präst, kan det förefalla ganska besynnerligt, att han efter afslutningen af sina akademiska studier dröjde så pass länge med prästexamen och prästvigningen. I december 1804 speciminerade han för docentur i estetik, men misslyckandet föranledde honom ej att, såsom rimligt varit, genast ingå i prästämbetet. Förmodligen fann han utsikten att någon tid skjutsas omkring på landsbygden från socken till socken som adjunkt föga lockande, helst som hans vittra intressen under sådana omständigheter antagligen skulle blifvit ganska illa tillgodosedda. Gynnsammare var då att tillsvidare behålla konditionen hos baron C. D. Hamilton på Närkes Boo, som gaf honom tillfälle att under vintrarna vistas i hufvudstaden.[1] Bernhard von Beskows uppgift, att det varit Nils von Rosenstein, som förmått Wallin att ändtligen mottaga prästvigning i juni 1806, får sin förklaring genom jämförelse med hvad vi veta om Choræus inträde på samma bana.

Denne hade, liksom senare Wallin genom sina vittra förtjänster tilldragit sig den välvillige Rosensteins uppmärksamhet och i förlitan därpå begärt hans bistånd för erhållande af en plats i Stockholm eller dess omedelbara närhet. Då den nyinrättade teologiska adjunkturen vid Karlbergs krigsakademi skulle tillsättas, var det lämpliga ögonblicket inne för Choræus, och under-

[1] Historiskt Memoirebibliothek, 1. årg. (1854), innehåller under rubriken: »Anteckningar af en gammal gustavian» en del bidrag till tidehvarfvets historia af Wallins ofvannämnde principal på Boo, som sid. 109 skrifver: »Under tiden [nämligen efter 1800] lefde jag lycklig och säll på landet, till hösten 1804, då vi flyttade till Stockholm, der vi sedan uppehöllo oss under vintrarne». Min gissning KA 1910, sid. 70, att familjen H. vintertiden uppehöll sig i Stockholm, var således riktig.

stödd af flere mäktiga medhjälpare lyckades Rosenstein genomdrifva hans utnämning i maj 1802.[1] Såsom själf medlem af krigsakademiens direktion hade Rosenstein äfven omedelbart bidragit till utgången. Hans stora välvilja för Wallin ingaf honom förmodligen fyra år efteråt att söka verka för dennes utnämning till den då genom Choræus' död den 3 juni 1806 lediga platsen. Det är då antagligen kort efter vännens frånfälle, som Wallin får en vink om att söka befattningen, hvarigenom han skulle kunna undgå alla förödmjukande och besvärliga missiveringar och varaktigt fästas vid landets centrum. Redan den 17—18 juni består han prästexamen i Västerås, och den därvid företedda huspredikantskallelsen till baron Hamilton får väl betraktas blott som en formalitet, hvars iakttagande medförde den fördelen, att Wallin i sin ansökan till platsen kunde åberopa, att han redan var prästvigd. Förmodligen har ryktet, att han skulle söka adjunkturen efter Choræus, spridt sig ganska hastigt, ty i Krigskollegiets skrifvelse till Kungl. Maj:t den 8 juli 1806 omtalas blott en enda ansökan till denna beställning, nämligen af »Prästwigde Philosophiæ Magistern Johan Wallin.»[2] Den af sökanden bifogade meritförteckningen upptar — utom hänvisning till examensbetyg och vitsord öfver i Uppsala inför filosofiska fakulteten aflagdt disputationsprof — äfven uppgifter om vunna större och smärre akademiska pris samt namnet på det kort förut utgifna lilla häftet Öfversättningar från latinska skalder.[3] (Västerås domkapitel uttalade i sitt betyg öfver Wallins prästexamen, att han aflagt »vackra och berömliga prof af en grundlig och vitter insikt äfven i de till Studium Theologicum hörande Lärdomsdelar». Betyget blef också Laudatur.)

Den 19 augusti 1806 blef Wallin utnämnd till teologie adjunkt vid Krigsakademien[4], men hade väl då redan någon tid tjänstgjort som predikant där. Åtminstone tycks han redan i juli stått i rapport till guvernören på Karlberg grefve Nils Cronstedt, som han den 25 juli tillägnar sina Öfversättningar med ett litet poem Till en Välgörare (grefve Cronstedt var bisittare i Krigskollegium och

[1] Se härom E. Lagus: M. Choræus, Valda dikter, sid. CXXII, och Bref tal och skrifter af M. Choræus, sid. 97—98.

[2] Krigskollegium till Kungl. Maj:t 1806 maj—juli (i RA). — Choræus hade högt meriterade medsökande, se KÅ 1910: sid. 90.

[3] Enligt Stockholms Posten n:r 98 (1 maj) 1806 utkom boken strax före 1 maj s. å.

[4] Protokoll för Krigsärenden 1806 juli—sept. (i RA).

hade väl som sådan af Rosenstein vunnits för Wallin).[1] Dagen förut, Kristinadagen, uppvaktade han fru Choræus med verser i hennes lille sons namn.[2]

Den tjänst, Wallin nu i augusti 1806 tillträdde, var i ekonomiskt hänseende ingalunda lysande. Choræus hade åtnjutit i lön 75 riksdaler jämte vivre och bostad i slottets stora västra flygel, där äfven guvernören med familj residerade. Wallins lön uppges af v. Beskow ha varit 155 Rd. Men liksom professorer och lektorer vid Krigsakademien hade äfven adjunkterna rätt att räkna dubbla tjänsteår.[3] — Själfva arbetet var kräfvande men tacksamt. Choræus skref strax efter sin ditkomst: »Folket är utmärkt hyggligt, lärarne förståndige och ädelmodige».[4] Och något senare: »Det är ett nöje att vara präst här. Alla människor gå i kyrkan och ungdomen har en viss vändning åt den religiösa sidan, som gör det till en belöning att predika».[5]

Själf har ju Wallin kallat karlbergstiden sin »gladaste tid». Han synes därvid i synnerhet haft i tankarna den sympatiska värme, som då kom honom till mötes från skilda håll: »Jag var sökt och gärna sedd af alla». Äfven Wallin hörde till de människor, som behöfva bäras af andras förtroende och beundran för att trifvas och utveckla sina bästa sidor. Ännu var han för litet känd för att vara och förnimma sig vara afundad och motarbetad, som så ofta sedan. Ännu njöt han lyckan att i sin krets betraktas som ett ungt, uppåtgående snille, som man gärna täflade om att skämma bort, ju mer modest och anspråkslös han tedde sig. »Jag skref verser och predikningar med stigande framgång», heter det i den citerade själfbiografiska anteckningen. »Stigande» — det är glädjens hemlighet.

En personlighet i hans omgifning på Karlberg har framför andra bidragit till att låta honom känna det deltagande och den milda fläkt af förtrolig vänskap, som han törstade efter. Det var

[1] Linköpings Bladet 1806 n:r 50 (25 juni) innehåller en dikt till grefve Cronstedt i kadetternas namn, som erinrar om liknande tillfällighetsverser af Wallin och väl får antagas vara insänd af honom. Om Wallins förhållande till Linköpings Bladet se KÅ 1910, sid. 70 ff.

[2] Nu i KB. (Vitterh. Sv.: Wallin). Jfr Malla Montgomery-Silfverstolpes Memoarer I: 103.

[3] Öhrströmer, Ecklesiastika samlingar, häft. 1: sid. 82. — E. Lagus, M. Choræus, Valda dikter, sid. CXX.

[4] E. Lagus, Bref m. m. af M. Choræus, sid. 112.

[5] E. Lagus, Bref etc., sid. 119.

guvernörens maka, den af alla högt vördade och aktade grefvinnan Hedvig Margareta Cronstedt, född Alströmer.[1] Med en fin bildning förenade hon en vinnande hjärtegodhet och en försynt men just därför så mycket mer pålitlig religiositet. Sjuklig men förädlad af lidandet hade hon vant sig att lefva mer för andras glädje än för sin egen. Hennes fromhet tillhörde tydligtvis en äldre typ än hennes samtids vanliga. Så länge hennes bräckliga hälsa tillät henne att besöka gudstjänsten, stod aldrig hennes plats i kyrkan tom, och i motsats till många både högre och lägre församlingsmedlemmar gick hon årligen till skrift med sin make. Att denna yttre kyrklighet var ett äkta uttryck för hennes inre väsen, därpå tydde hennes hela uppträdande i öfrigt. »Samma själ i alla skiften, alltid klok och alltid god», har redan Choræus funnit hos henne, och liknande erfarenhet ha Wallin och hans efterträdare Torbern Morén gjort. »Hennes blotta närvaro», yttrar den sistnämnde i sitt liktal öfver henne, »skulle hafva varit tillräcklig att, bland de råaste, skydda det heliga och det passande». Och Wallin skrifver:

Anspråk, misstro och förtret
Glömde bort sig, eller flydde:
Hennes helgonblick betydde
Glädje, frid, förtrolighet.

Fint och taktfullt, som hennes väsen var, kunde hon våga ett tröstens eller förmaningens ord utan att verka påträngande eller självbelåten. »Stränga seder», men »lena råd» utmärkte henne enligt Choræus. Ling, som 1813 blef anställd som fäktmästare vid Karlberg, skrifver i sin minnesdikt öfver henne:

Hit jag kom, den trötte seglarn lik,
som tar hamn uti en fjärran, okänd vik;
ack! mång storm jag rönt också på dessa kuster.
Men så mild Du mötte Främlingen,

[1] För den följande framställningen ha, utom nedan citerad litteratur, användts: Kyrkobok för Carlberg 1802—1808, 1809—1811 (Upsala Landsarkiv Lit. B 16), Minne af Grefvinnan Margareta Hedvig Cronstedt, född friherrinna Alströmer (Sthm 1816) samt dikter af Wallin (Epitre till grefvinnan C*, Prolog till ett silfverbröllop — bägge i Polymnia 1807 — samt Till en sörjande make i vitterhetsförsök 1821). I Hans Järtas recension af Wallins Vitterhetsförsök i Odalmannen 1823 förekommer äfven ett kort uttalande (sid. 139) om grefvinnan Cronstedt, som visar, hur högt Järta aktade henne.

visade mig Hemmet upp i Himmelen,
när jag klagade vid jordiska förluster.[1]

Ett i sin enkelhet gripande vittnesbörd om hennes fromhet äro de »Tankar öfver döden», som grefvinnan efterlämnat till tröst för den efterlefvande maken, och som bifogats lektor Moréns liktal öfver henne. I »en glad och lugn sinnesförfattning» hade hon en dag i januari 1794 uppsatt denna skrifvelse, i förkänsla af att hennes bräckliga hälsa icke skulle låta henne öfverlefva den älskade. Bl. a. uttrycker hon sin tillfredsställelse öfver att grefven blifvit mer allvarligt sinnad under årens lopp: »Med outsäglig glädje har jag sett Dig dessa senare åren mera rörd af vår lycksaliga Religions Gudomliga sanningar än förr; min själ skall aldrig upphöra att därför tacka och lofva den Allsmäktige. — -- — Min oro öfver Dig är väl stundom på väg att göra mig vacklande [hon plågas af föreställningen om makens öfvergifvenhet, om hon måste gå bort före honom[2]], men då är bönen min tillflykt; i den finner jag förvissning, att den gudomlige Tröstaren äfven skall trösta Dig; kom då ihåg vår dyre Frälsares egna ord: *Åkalla mig i nöden, så vill jag hjelpa dig och du skall prisa mig.*» Hon vet, att hvad både hon och han behöfva lära inför årens ökade börda och dödens annalkande är tålamod, och därom beder hon till sist: »Ack! Tålamod, du stora rikedom, kom hit, blif boende i mitt hjerta. Har jag dig, så är jag nöjd i lif och död, ty min Gud han säger: *Salig är den tåligt lider, ty då han bepröfvad är, skall han få lifsens krona.* Du tålmodige Jesus, lär mig denna dygden, och begåfva mig med den nåden för Din egen barmhärtighets skull. Amen.»

Det kan knappast ha varit utan sin betydelse för andan vid den läroanstalt, där Wallin fått sin verksamhet, att en sådan kvinna stod vid guvernörens sida, och för den unge religionsläraren själf har det säkerligen varit en hjälp ej blott för hans litterära bildning utan äfven för hans prästerliga och rent personliga utveckling. I en efterlämnad anteckning kallar han henne sin »andra mor» och säger sig evigt välsigna hennes minne.

---

[1] Minne af Högwälborna Fru Grefwinnan Hedvig Margaretha Cronstedt, född Friherrinna Ahlströmer, undertecknadt Ling, i Stockholms Posten 1816 n:r 61. Det olyckliga sätt, hvarpå Ling här använde bilder ur den nordiska mytologien, föranledde en parodi af Clas Livijn, som väckte en tvetydig uppmärksamhet. Se Mortensen, Clas Livijn sid. 197.

[2] Härpå syfta väl äfven de ord Wallin i silfverbröllopsdikten lägger på makarnas läppar: »Hvart går jag — går jag utan min maka?»

Liksom Choræus bodde äfven Wallin i stora västra flygeln af Karlbergs slott och deltog ofta i aftonkretsarna hos guvernörens. Där musicerades på harpa och pianoforte, där sjöngs och lästes högt: Tasso och Milton, Voltaire och Schiller voro lika välbekanta för husets härskarinna. Robert von Kræmer (sedermera landshöfdingen i Uppsala) hörde vid sina besök som ung kadett i guvernörens hus Wallins tillfällighetsverser sjungas af grefvinnans systerdotter och fosterbarn, den vackra Hedvig Lewenhaupt (född 1792), som därvid ackompagnerades på harpa af mademoiselle Maria Callander.[1] Wallin skildrar dessa aftonsamkväm i sin Prolog vid grefvens och grefvinnans silfverbröllop (Polymnia 1807):

Der stämmer harpan upp den gälla silfverklangen,
Der ljuder skaldens sång från flickans rosenmun.
Förvist till flärdens hem är högheten och rangen:
Men dygden, vänskapen och glädjen och talangen
Bli qvar och famnas om i broderligt förbund.

En så villig och rask tillfällighetsskald som magister Wallin var en ovärderlig skatt i en tid och i en krets som den ifrågavarande. I den nyssnämnda silfverbröllopsprologen utvecklar han ett af resignationsårens älsklingsämnen: huslig sällhet och låter oss ännu skymta de festliga anordningarna vid familjehögtiden: blomsterguirlander och myrtenkransar, dans och lek och hyllningssång af unga damer och herrar, allt i empirens antikiserande stil. En annan gång gäller firningen lilla Hedda, »hela nejdens glädje», som Morén kallar henne. Det är väl för hennes femtonde födelsedag, den 2 december 1806, som Wallin diktat den i en af Choræus strofformer skrifna visan »En mor till sin 14-åriga Dotter» (Polymnia 1807), där han ger oss en bild af tidens estetiska uppfostringsideal:

Höje oskulden och friden
Sången från din purpurläpp!
Rodnande som kastaliden,
Stäm klaveret, harpan knäpp!
Lek på duken med din pensel,
Men blyg men vettig och fri,
Att englarna än draga känsel
På systern, när Maj är förbi.

[1] R. v. Kræmer, Mina lefnadsminnen, sid. 28. Till fröken Lewenhaupt (sedan gift Wrangel) har Wallin skrifvit »Lilla Hedda och hennes Canariefogel» (Polymnia 1807). Maria Callander, sedermera gift Winblad, har jag ej kunnat finna bland Karlbergsborna i kyrkoboken. (Möjligen är hon identisk med den dam, som åsyftas med blyersanteckningen »Sällskapsfrunt.»)

Spådomen i Lilla Hedda och hennes kanariefågel, att »en vingad pilt» skulle komma och »ta Petit och ta dess Vakt» gick omsider i fullbordan, då baron Henning Wrangel fick hemföra Hedvig Lewenhaupt som sin brud.

En särskildt högtidlig familjefest firades den 17 augusti 1809, årsdagen af bataljen vid Alavo, som guvernörens broder generallöjtnant J. A. Cronstedt tillbragte på Karlberg. För tillfället af Wallin författade verser reciterades, berättar den sistnämnde i bref till vännen Wallmark dagen därpå, »bland mycken pomp och ståt» af generalens svägerska, grefvinnan Margareta. I näst sista strofen förekomma dessa för tiden ytterst karakteristiska rader:

Lägg, Hjelte! bort din hjelm. För nöjets blomsterkransar,
För hjertats mirt i dag en dyrköpt lager glöm,
Njut våra lekars ro, tag del i våra dansar!
Minutens fröjd är mer än tidehvarfs beröm.[1]

Tidigare på året — den 2 februari — medan ännu kriget pågick, hyllades Adlercreutz, den »store man, som kom och såg och vann», efter återkomsten från Finland med en af Wallin i kadetternas namn skrifven sång på melodien »Bevare Gud vår kung», där i förbigående »vår Schwerin» (Wilhelm von S., som var kadett vid Karlberg, då finska kriget utbröt 1808) med stolthet omtalas, när Oravais namn nämnes. En strof uteslöts senare af lätt insedd anledning vid tryckningen i Vitterhetsförsök (1821):

Wi sjunga hwarje stund
Hur kämparnes förbund
Af Klingspor swärjs;
Hur Cronstedts lof och Ditt
Och Döbelns lika widt
Med Sandels lof sig spridt
Och Gripenbergs.[2]

Till sina medlärare vid krigsakademien tycks Wallin ha stått i ett godt förhållande. Därpå tyder åtminstone hans Sång till min vän M*** (lektorn, professor Moberg) i Polymnia 1807. I sin afskedspredikan vid flyttningen från Karlberg 1813 antyder dock Wallin, att det understundom förekommit vissa slitningar: »de grundsatser jag fattat och följer ha ej varit allas», heter det

[1] Journ. f. litt. o. th. 1809, n:r 17 (31 aug.). Jämför Wallins bref till Wallmark dat. 18 aug. u. å. (KB. Wallmarkska brefsamlingen).

[2] Stockh. Posten 1809 n:r 29 (4 febr.): Sång till Generalmajoren m. m. Frih. Adlercreutz. Jfr angående Klingspors hjälterykte Ljunggren, Sv. Vitt. Häfder III, sid. 485, noten.

här.[1] Hvarom meningsskiljaktigheterna då yppat sig, känna vi ej. I umgänget torde Wallin väl ej varit sina kolleger så synnerligen olik — karlbergstiden är ju hans sällskapsvisors affattningstid.[2] Men sitt egentliga kamratlif lefde han förmodligen mindre på Karlberg än i Stockholm i den krets af unga akademiska pristagare och ämnessvenner, som samlades kring grosshandlaren Björck Svenssons goda bålar. Det är väl där, som han känt och prisat lyckan att fri ur tvångets band få, bäst man gitter, prata eller sjunga och inte så noga behöfva väga orden. Äfven i det flere år senare tillkomna *Canticum Corybanticum* klagar han öfver att, när gillet är slut, den barska ämbetsminen åter måste anläggas och rösten sänkas — vultus trux, demissa vox — han får ej längre sjunga, glamma och »tosta» så, som den bullersamma svenska kalasglädjen vill.[3] Senare var det blott vid festliga tillfällen, helst i en trängre krets, som det kunde hända, att genom »den bruna skugga, som höljde Wallins väsen, en liten leende ljusblick stal sig fram» — (Sturzenbecker). Han kunde då »aflägga sitt lynnes eljest stränga, nästan folkskrämmande dräkt och visa sig 'densamme som förr', med en viss torr dalkarlshumor och den älskvärdaste fallenhet för ett förtroligt skämt.» Eller som Tegnér skildrar det i sin minnessång öfver Wallin:

> Hur älskvärd var han ej, när aftonstunden
> Sitt samkväm öppnat, och i slutna runden
> Den stilla glädjen sitt piano stämt:
> Af intet tvång, af ingen storhet bunden,
> Han spratt af qvickhet, gnistrade af skämt,
> I ständig vexling lik sig sjelf alltjemt.

I yngre år framträdde Wallins smak för det burleska och burschikosa på ett mera okontrolleradt vis. Hans ledamotskap af Par

[1] Religionstal I, sid. 119.

[2] »Ingen lager må kransa min hjessa» har jag tidigast funnit i Linköpings Bladet 1809 n:r 63 (9 augusti) under rubriken Drufwan och Kärleken. Sällskapssång. År 1811 förekommer den omtryckt i Journ. f. litt. o. th. n:r 180. S. å. förekommer i samma tidning n:r 1 under rubriken Sällskapssång »Jag vill rusa, ryter Hjälten». — »Lycksalig den, som, stödd på eget stop» finnes likaledes under rubriken Sällskapssång tryckt i Journ. f. litt. o. th. 1809 n:r 27 (15 sept.). Jfr Ljunggren, Sv. Vitt. Häfder III: sid. 521, där visorna sägas vara tryckta första gången i Valerii Visor och sångstycken, häft. 2 [1811].

[3] Enl. Rietz' Ordbok öfver sv. allmogespråket betyder tosta: 1) hosta, stöna (Närke); 2) gnistra, kasta gnistor (Jämtland). I den senare betydelsen användes väl ordet i »Jag vill rusa» (sista strofen).

Bricole föll sig då helt naturligt[1], men något vittnesbörd om att han senare ändrat sin personliga ståndpunkt i dylika ting äga vi veterligen ej.[2] Sturzenbecker nämner med tydligt välbehag, att man tillskrifvit Wallin »flera otryckta — af mycket goda skäl icke ens tryckbara — småstycken, sprittande qvicka ehuru i en mycket vågad genre».

I Wallins Samlade Vitterhetsarbeten (1878 års upplaga) följer omedelbart efter de ofvannämnda ystra sällskapsvisorna från 1809—1810 poemet Enslingen, som först trycktes i Polymnia 1807. Sådan är ju lifvets egen dialektik: ofvanpå den uppsluppna sällskapsglädjen smakar ensamheten ibland ganska godt. Det är en helt naturlig förvandlingens lag, att just sällskapsmänniskan ibland finner det anslående att bjuda de yra nöjena farväl och kalla dem tomma. Ju mindre jämvikt en människa äger i sig själf, desto mer benägen är hon att ömsom öfver-, ömsom underskatta världsliga förströelser och sällskapligt umgänge. Wallins elegiska enslingsdikter (utom Enslingen äfven Försakelsen) från karlbergstiden ha möjligen något sammanhang med hans planer på huslig sällhet t. ex. vid fru Choræus' sida.[3] Dock får man vara försiktig med att fästa Wallins dikter vid några bestämda situationer och personer: så föga omedelbar är i allmänhet hans poesi, att man ofta nog kan betrakta den som framgången ur litterära intryck och afsedd att prestera ett vackert prof i den ena eller andra genren.

Om Wallins verksamhet som lärare för kadetterna föreligger åtminstone ett vittnesbörd af en f. d. lärjunge. Det är af R. F. von Kræmer, som kom till Karlberg samtidigt med Wallin (aug. 1806). Han är i kyrkoboken antecknad för nattvardsgång den 27 mars 1807 och hörde alltså till Wallins första skriftebarn. Han

[1] Wallin orerade på svensk vers i detta sällskap i december 1809 enligt bref från Hammarsköld till Livijn 11 dec. s. å. (Hjärne, Dagen före drabbningen, sid. 390). Hammarskölds Entrüstung öfver Wallins brist på prästerligt decorum förefaller, särskildt i betraktande af brefvets adress, något ansträngd.

[2] Att Wallin ogillade Wallmarks tilltag att i Svensk Antologi aftrycka »Lycksalig den, som stödd på eget stop» med utsatt författarnamn, behöfver ju ej tyda på en ändrad personlig uppfattning af sällskapsglädjen vid glaset. T. Ekelund, Vittra Skuggbilder, sid. 165.

[3] Se min uppsats Till belysning af krisen i Wallins lif i Samlaren 1914.

skrifver i Mina lefnadsminnen: »Dåvarande kyrkoherden i Solna, J. O. Wallin (sedermera Erkebiskop), beredde mig till min första nattvardsgång med den honom egna värme, hvilken i mitt ynglingasinne gjorde ett djupt och lyckligtvis varaktigt intryck».[1] Såsom vi hört, gladdes Choræus på sin tid åt den framträdande religiösa stämningen hos ungdomen, och i senare skildringar från lifvet på Karlberg vid 1800-talets början tecknas äfven med sympati religionslärarnas arbete bland kadetterna. Särskildt dröjer gärna hågkomsten vid nattvardsberedelsen, hvars makt att väcka allvarliga tankar och öfva ett förädlande intryck på de eljes nog så råbarkade gossarnas känslolif vackert vitsordas t. ex. af Wilhelm von Braun (i hans novell Napoleon).[2] Wallins anseende som ungdomslärare bör väl ha varit ganska stort, då han redan i september 1811 kallades att meddela prins Oscar undervisning i kristendom.

Mest vann och tjusade han väl dock både yngre och äldre med sina predikningar i Karlbergs slottskapell. Malla Montgomery-Silfverstolpe, som med sin familj umgicks i Cronstedtska huset, hade redan under Choræus tid brukat besöka gudstjänsten där och fortsatte därmed under hans efterträdares. Den sista augusti 1806 hörde hon Wallin predika öfver ämnet: »Gack du och gör sammaledes!» Hennes omdöme är kort och godt: »Det var härligt».[3] Men en hennes väninna Charlotte Posse, som af Malla tyckes ha fått låna några af Wallins predikningar i afskrift, är ej så belåten. Hon skrifver samma år till Malla: »Tack för predikningarna! Ack! Choræus har väl fått en efterträdare, men hans rum är dock icke fylldt. Wallins predikningar äro vackra, fulla af starka bilder — poetiska — men jag saknar deri denna varma öfvertygelse, denna upplyftande känsla, som ger mod till pligters uppfyllande och svårigheters öfvervinnande, denna djupa menniskokännedom, som icke lemnar någon svaghet ovidrörd och som lär att besegra den».[4]

[1] R. von Kræmer a. a. sid. 28. Som synes föreligger ett minnesfel med afseende på Wallins ämbetsställning, förklarligt nog, då teol. lektorn vid krigsakademien alltid brukade vara kyrkoherde i Solna. Dessa befattningar innehades nu af hofpredikanten Joh. Lundström, som efterträddes af Wallin 1810.

[2] Jämför ock Kadetten, eller Karlberg för nära trettio år sedan, af en f. d. kadett [E. G. Oxenstierna] 1843, sid. 82 f. — Brauns ofvannämnda skildring gäller lektor Een.

[3] Malla Montgomery-Silfverstolpes Memoarer, del II, sid. 109.

[4] Anf. arb., del II, sid. 111.

Kanske beror hennes bristande uppskattning på, att hon ännu ej hört Wallin själf deklamera sina religionstal. Ty få synas de ha varit, som förmått motstå den nästan animala tjusning, denna stämma ägde. För Wallins inverkan på sina lärjungar var hans utförsgåfva en säkerligen ej oväsentlig faktor. Erik Gustaf Geijers svåger, Henrik Lilljebjörn, som i september 1810 kom till krigsakademien, talar i sina Hågkomster om Wallins »vackra afskedspredikan i Karlbergs slottskapell», hvilken han åhörde. »Redan då grep mig den rena, djupa basstämman, som hade så rörande sköna ord att frambringa, och jag tänkte ovillkorligen på min far. Något ditåt skulle han ha predikat, om han varit präst. Jag har aldrig varit rätt nöjd med någons deklamation mer än min fars och Wallins».[1]

I den nämnda afskedspredikan, som hölls påskdagen 1813, gör Wallin en återblick på hela sin verksamhet som religionslärare vid krigsakademien. Såsom alltid, då en högtidlig yttre situation föreligger, inspireras här hans konstfulla retorik af en mäktig känsla. Afskedet manar fram tanken på förgängelsens makt, som också väl lämpar sig såsom bakgrund för teckningen af uppståndelsens hopp. Det samtida världshistoriska läget med sina sönderfallna herradömen och ramlade lärobyggnader var ock ägnadt att inskärpa människoverks ovaraktighet. Sina unga åhörare kunde han särskildt erinra om bortgångna kamrater, som nu sofvo »hjeltesömnen på de tappres bädd». Han ville hos de kvarlefvande inskärpa, »att den, som kämpar för frihet och sanning och fäders jord, har odödlighetens medborgarrätt». Hans sista minnesord till dem är det enkla men i sin väldiga tyngd imponerande: »Frukter Gud och älsker fäderneslandet»![2]

I den ofvannämnda Tillegnan till grefve Nils Cronstedt (juli 1806) hade Wallin yppat sin afsikt att nu vända sig till psalmdiktningen och säga farväl till Horatii lyra. Hur nära till hands en dylik förändring af poetiskt föremål låg för en ung skald med Wallins moralisk-pedagogiska och religiösa intressen torde ha framgått af det föregående. Hvad som närmast föranledde honom att just nu

[1] Hågkomster af Knut och Henrik Lilljebjörn. 2 uppl., sid. 108 f.

[2] Religionstal I, sid. 104 f. Bland Wallins i KB. förvarade predikomanuskript (Strödda Predikningar B. V.) förekomma en nyårspredikan 1807 och en predikan på 25. Sönd. e. Tref. s. å., bägge hållna på Karlberg. De äro de tidigaste homiletiska försök af Wallins hand, som jag haft tillfälle att se.

gripa efter Davidsharpan är väl ej heller så svårt att gissa. Hans vän Choræus hade under sin sista tid begynt ägna sig åt förbättrande af gamla, allmänt brukade, men efter tidens uppfattning genom sitt åldriga språkskick för andakten störande psalmer. P. Wieselgren uppger, att Choræus skall ha varit den, »som förde Wallin till Psalmsångens Sionshöjd från Pindens lägre afsatser».[1] Samma uppgift möter redan i en recension i Stockholms Posten 1807 (n:r 133) af Choræus-Wallins första psalmhäfte: Choræus, döende, räckte lutan åt sin vän.[2] Hvarifrån Choræus i sin tur fått impulsen att skrifva psalmer veta vi ej med visshet, men antagligt torde vara, att såväl hans släktskap med den förut omtalade professor Erik Fant som hans beröring med den för psalmboksarbetet lifligt intresserade Jakob Tengström kan ha verkat väckande i nämnd riktning. Tengström hade senast 1803 i sitt organ Åbo Litteraturtidning tagit till orda för psalmboksreformens genomförande i en recension af den nya tyska stockholmspsalmboken.[3]

I religiöst hänseende var Choræus icke så litet påverkad af neologien. Hans studier i Uppsala och Åbo hade fört honom in i Kants och väl äfven Fichtes filosofi, och han hade tillägnat sig en stor teologisk fördomsfrihet. I de Satser för religions-öfvertygelsen, som Ernst Lagus meddelat ur hans efterlämnade papper, möter man ungefär samma tankar, som Åström utvecklat i Läsning i Blandade Ämnen.[4] Man bör söka moraliskt rena de kyrkliga dogmerna men därvid iakttaga den största försiktighet: »Det är nämligen ett nidingsverk att förstöra någon människas religionsöfvertygelse, helst om hon därigenom är dygdig och lycklig, i hvilket fall hon alltid har den sanna religionen». Hela religionens väsen kan uttryckas så: »Tröst för hjärtat då det lider, styrka för hjärtat då det känner sig svagt till det goda». Värdet af olika trostankar beror af deras användbarhet för dessa bägge uppgifter. Äfven här kommer allt an på »Besserung und Beruhigung». Angående föreställningen om Jesu gudom anmärker t. ex. Choræus, att den med frimodighet kan och bör begagnas, »såvida religionen därigenom vinner ny styrka och såvida dygden aldrig förlorar därpå att religionen vinner». Så har ock Choræus i dikten En tanke på min

[1] Sv. k. sk. litt.[3], sid. 441.

[2] Själf säger Wallin i förordet till sitt första psalmhäfte 1807, att han »vågat fortsätta» Choræus arbete.

[3] Allmän Litteratur-Tidning (Åbo 1803) n:r 19, sid. 145 f (särsk. sid. 149).

[4] E. Lagus, Bref etc. sid. 253 f.

egen graf (1801) sammanfattat grunderna för tron på ett lif efter detta i orden:

> Ljuf är den tron, förträfflig är den trösten,
> Och därför är hon sann.

Personligen med åren alltmer religiöst gripen gjorde han sig i Stockholm bemärkt som god predikant i Lehnbergs stil.[1] Tegnér satte honom t. o. m. öfver denne mästare men anmärker på hans »kanske väl moderna dogmer».[2] Som lärare var han mycket omtyckt. Både hans diktning och hans teologiska författarskap röja en tydlig utveckling hän mot positiv kristendom, fastän naturligt nog alltjämt präglad af tidehvarfvet.[3]

Choræus' psalmförsök höra för vår uppfattning ej till hans mera lyckade arbeten. Råbergh anmärker med all rätt, att de gamla psalmerna under hans hand »förlora sin ursprungliga kraft och antaga en nästan platt karaktär». Men samtiden dömde annorlunda. Och såsom mönster för Wallins egna tidigaste omdiktningar af gamla psalmer äga de för oss ett alldeles särskildt intresse.

Hvad de bägge skaldebröderna afsågo med sitt samarbete, framgår af företalet till det i slutet af april 1807 utgifna första häftet Omarbetning af Swenska Psalmer, försökt af Michael Choræus och Joh. Ol Wallin.[4]

I en tid, då det ej mera är fåfänglig mennisko-wisdom, att åt wår Heliga Läras sanningar läna smakens föreställningssätt — och de röster, som med wärdighet, wärma och behag till deras förkunnande allmännare börja höjas, aldrig ljuda i tomma Tempel, borde mer än någonsin behofvet af förbättrade Kyrko-psalmer blifwa kännbart och dess afhjälpande önskeligt för alla Religionens upplystare wänner.

[1] Att Lehnberg åtminstone i början var hans ideal ses af E. Lagus, Bref från M. Choræus, sid. 100.

[2] Ljunggren, Sv. Vitt. Häfder III, sid. 609 f. (Ändringar och tillägg: not till sid. 288).

[3] H. Råbergh, Åbo Universitets lärdomshistoria, Teologien II (Sv. Litt. Sällsk:s i Finland Skrifter. Tom L), sid. 220 f. I samma arbete sid. 177 placerar Råbergh rentaf Choræus bland den konfessionella supranaturalismens representanter, detta väl isynnerhet på grund af hans afhandling De vera... notione virtutis christianæ (1805). Se därom sid. 222 f. ibidem.

[4] Detta är hufvudtiteln. Å första bladet står Omarbetade Kyrko-Psalmer af Choræus och Wallin. — Enligt Stockholms Posten n:r 97 utkom första häftet den 29 april 1807 det andra, enligt samma tidning n:r 286, den 9 dec. 1807. — Om censureringen i Stockholms konsistorium se dess Protocoll för den 3 mars 1807, § 12, och den 27 oktober s. å., § 4.

Så begynner företalet, och dess författare, som naturligtvis är Wallin, erinrar sedan om huru »wåra utländska Trosförwanter» lyckats få sånger antagna, »lämpade både efter hjertats fordringar och tidehwarfwets odling». Då äfven vårt land ingalunda saknar »skickliga Författare i denna wäg», vill utgifvaren hoppas, att ecklesiastikkommittén »ej länge skall låta uteblifwa fullbordandet af ett werk, som i så många hänseenden förtjenar att behjertas». Om de nu offentliggjorda psalmerna yttrar författaren:

> De försök som ... härmed till ompröfning framgifwas, äro ej annat än omarbetning af wåra wanliga psalmer, och framträda utan andra anspråk än dem af ett rent språk och en ledig tankegång: — fordringar, dem man i mer eller mindre mån bör tilltro sig att kunna uppfylla.

Som synes är detta väsentligen ingenting annat än den estetiskt motiverade psalmboksreformens tankegång. »Smakens föreställningssätt» betyder: ett framställningssätt i öfverensstämmelse med den förfinade vittra smaken och har ingenting med hvad vi nu kalla det religiösa föreställningssättet att göra.[1] Om någon nödvändighet att modernisera själfva innehållet talas ej. »Hjertats fordringar och tidehwarfwets odling», som skola normera omarbetningen af de gamla psalmerna, äro väl ock i hufvudsak estetiskt bestämda, om än i det första af dessa uttryck kan ligga en tanke på, att en eller annan gammal psalm kan behöfva »retrancheras i afseende på några mindre humana idéer», som Wallin ännu 1812 i sitt då afgifna Betänkande rörande Nya Psalmboken uttryckte sig.[2] Detta kraf blir då en motsvarighet till Isaac Watts och Klopstocks liknande fordringar på psalmernas kristlighet.

I vårt land hade Leopold beträffande predikan yrkat en re-

[1] Jfr t. ex. Tengströms ord (Nikander a. arb., sid. 63): »Vår religions dyra sanningar äro och förblifva alltid desamma; men sättet att föreställa och uttrycka dem har alltid undergått och undergår ännu betydliga förändringar». På samma sätt i Åbo Litt. Tidn. 1803 sid. 605: »bevisa och föreställa en religion», sid. 619: »Derpå föreställes vår Lutherska församlings lära...» C. P. Hagberg erkänner i förordet till sina 1814 utgifna predikningar »bristerna i sitt fordna föreställningssätt» och hoppas, att hans bok skall vittna om bemödandet att använda »ett Bibliskt föreställningssätt». Tydligen motsvara termerna »föreställa» och »föreställning» de latinska *proponere* och *propositio*. Jfr ock Lehnbergs Predikningar[8] I, sid. 193: »en af den gamla Christenhetens fäder ... föreställde detta såsom det hufvudsakliga skälet ...» Ibid. sid. 159: »den lycksalighetsväg jag föreställt», sid. 23: »den föreställda läran».

[2] Hildebrand a. a., sid. 167.

form af framställningssättet, men väntat sig invändningar med citat från 1 Kor. 2:4. I sin afhandling om Predikotal skref han: »Hör t. ex. en predikan, full af förståndets kraft, full af hjertats varma, och författad med hela språkets värdiga renhet. Det är, skola de säga er, blott *konstelig ord efter menniskovisdom.*»[1] Wallin anmärker nu, att ett smakfullt framställningssätt på predikstolen, (som Lehnbergs, Lillienwalldhs eller C. P. Hagbergs) ej längre betraktas som »fåfänglig menniskovisdom», väl en anspelning på Leopolds för ett årtionde tillbaka fällda yttrande.[2] Har nu en reform till större estetisk fullkomning kunnat genomföras i kyrkovältaligheten, bör den väl äfven kunna genomföras i kyrkosången. Förhoppningar därom ha väckts genom »flera lyckliga prof på vårt eget språk» — det är väl Ödmanns, Dahls, Gyllenborgs och Adlerbeths psalmer Wallin här företrädesvis har i tankarna.

Tydligen hoppas Wallin på en snar lösning af psalmboksfrågan, men han antyder ock i företalet sin egen afsikt att vidare fortsätta det begynta psalmverket, hvarom äfven titelbladets beteckning »Första samlingen» inger förväntan. Åt sin bortgångne vän och medarbetare ägnar han till sist några ord af beundran och saknad: »Det blefwe en ära för den efterlefwande», heter det till sist, »om Läsaren någon gång kunde misstaga sig om Författaren». Någon tveksamhet om de olika bearbetningarnas härkomst behöfver dock i själfva verket ej äga rum: Wallin har nämligen signerat Choræus' psalmer med Ch., medan han lämnat sina egna försök osignerade.

Choræus är som psalmist en af de mest neologiserande bland sina samtida i Sverige och betydligt modernare än de i regel mycket pietetsfulla bearbetarna i 1793 års profpsalmbok. Icke utan skäl anmärker Franzén i företalet till sin edition af Choræus' samlade skaldestycken (1815), att »den rätta konsten» vid de gamla psalmernas förbättring, »då [nämligen på Choræus' tid] ännu icke var funnen». Men han erinrar ock — och därvid tänker han kanske lika mycket på sig själf som på Wallin och andra — om att Choræus »ej är den ende, som i detta svåra och grannlaga skaldeslag behöft tidens hjelp genom öfning och prof». Denna hjälp undandrogs

[1] Leopolds Saml. Skr.[2] III, sid. 340.

[2] Änkhuspredikanten C. Chr. Lillienwalldh ansågs enligt Clas Liwijn på sina håll för Stockholms förnämste predikant näst Lehnberg (Hjärne, Dagen före drabbningen, sid. 45). Wallin nämner honom ock bland de »namnkunnige» talarna i en tidningsartikel 1809, hvarom mera i det följande.

honom genom en alltför tidig död, och så blef hans verk som psalmist icke af något förblifvande värde. Men att han är den förste ur den samtida yngre akademiska sångarkretsen, som utbyter den horatianska lyran mot davidsharpan, och att han därigenom väckt Wallin till att försöka sig på samma bana, det är hans oförgätliga förtjänst.

Själfva det traditionella bibliskt stiliserade hymnspråket undergår i hans bearbetningar en stark omdaning i öfverensstämmelse med den konstlade smak, som Leopold karakteriserat och fördömt i sitt Bref om Poetisk Stil: »Begäret att kläda allt i bild, att ofta förvåna med stora tilltagsna ord, att . . . alltid brodera en grann sinnlig fras på hvar tanke som skall uttryckas . . .» (Leopold anser »detta beständigt samma liknelsespråk» vara af tysk härkomst — han kunde kanske ha tillagt »engelsk», ty de exempel, han anför, ha väl äfven med det starka inflytandet från Young att göra.) När Choræus skall skildra syndens fruktansvärda makt, kan han begagna sig af en 'målning' som denna (G. Ps. 255 v. 2, jfr N. Ps. 188 v. 2):

Hon trycker mig i stoftet ned
Som en odräglig börda,
Dess arm är sträckt, dess uppsyn wred
Och hotar mig att mörda;
Hon syftar säkert, blodigt slår
Och wrider om i djupa sår
Den dolk, hwarmed hon stungit.

En annan gång, det är i bearbetningen af Selneccers gamla allvarstunga bönepsalm om den rena lärans bevarande: »Ack, blif hos oss, o Jesu Christ» (G. Ps. 229), erinrar en strof om tidens allegoriska stålstick med sentimentala kvinnofigurer, symboliserande Religionen, Upplysningen, Hoppet o. s. v.:

Wid Korsets fot står Sanningen
Och ser med tårar på sin wän,
Hon mins att du i fordna dar
Bland bödlar hennes fackla bar.

Man göre försöket att sjunga denna strof efter psalmens af ålder brukade koral, och kontrasten mellan ord och melodi blir monumental! Och äfven där ej en från psalmstilen så afvikande målning förekommer, får man ibland anledning att häpna öfver bild- och ordvalets profanitet, t. ex. i denna strof ur M. G. de la Gardies

dödspsalm »O Jesu, när jag hädan skall» (G. Ps. 387, v. 5). För jämförelsens skull aftryckes gamla psalmbokens text:

G. Ps.:	Choræus:
Ty detta lif är idel död,	Ty detta lif blef dödens del,
Man må det lif ej nämna,	Och bör ej lif få nämnas:
Behäftadt med stor ångst och nöd,	Blott ett bedrägligt sorgespel,
Och tar i grafwen ända.	Hwars prakt i grafwen lemnas,
Ju längre jag här lefwa får,	Ju längre du här lefwa får,
Ju närmar' jag till grafwen går:	Dess flera saknader och sår —
Min dödsstund ändtlig nalkas.	Men döden ger det sista.[1]

Det biblisk-orientaliska språket ansågs ej blott af neologer som Lindblom och Tengström, utan äfven af ortodoxer som Wallquist vara onjutbart och obegripligt för den stora mängden, som ej kunde sätta sig in i den asiatiska smakens egenart och känna med österländningens affekter.[2] Därför borde det åtminstone i sina mera påfallande uttryck aflägsnas ur det kyrkliga andaktsspråket.[3] Choræus omarbetar därför Arrhenius' gamla davidiska psalm »Jag lyfter mina händer» (G. Ps. 95) så, att allt österländskt aflägsnas: »Guds berg och hus» blir »Skaparns ljusa borg», »min utgång» och »min ingång» utbytas mot »min barndomsstig» och »mitt ungdomswärn», de absoluta, patetiskt hyperboliska uttrycken för psalmistens förtröstan få ge rum för ett nyktrare och mera öfvertänkt språk: »Han låter mina fötter ej slinta» blir hypotetiskt: »Om någon gång du låter mig slinta . . .» och »Alt ondt han från mig wänder» förvandlas till »Det onda sjelft du wänder Till winning för min själ». Man erinras också om upplysningstidens naturliga teologi, särskildt om titeln på en i Åbo 1747 ventilerad dissertation De usu cognitionis insectorum, som redogör för insekternas »teologiska nytta»[4], då man läser i slutet af psalmens första strof:

[1] Frasen »ett bedrägligt sorgespel» om lifvet är väl närmast en reminiscens från Lidners poem Glömskan (Saml. Skr., Sanders ed., sid. 370).

[2] Märk, att alltså Lowths, Herders och Tingstadius' häfdande af skönhetsvärdet i Bibelns språk ej nödvändigt medför detta språks användande i psalmdiktningen utan tvärtom kan inge den föreställningen hos intellektualistiskt anlagda teologer, att den bibliska poesien är för fin och exotisk för populasen. Den alltförhärjande pedagogiken spelar ju också starkt in, såsom i det föregående framhållits (t. ex. hos Eschenburg).

[3] Rodhe, Lindblom, sid. 218 f. — Nikander, Tengström, sid. 74. Sundblad, Bland kräklor och mitror, sid. 98 f. (märkliga exempel på Wallquists parafraserande bibelöfversättning, bl. a. af Fader vår; äfven Tengström hade enligt citatet från Nikander bjudit till med en sådan, »fri från hebraismer», i Läseöfning för mina barn 1795).

[4] H. Råbergh, Teologien II, (SLSF, I.) sid. 13.

— — Hans Fadersöga
Är lika nådigt sträckt
Till ringa som till höga,
Till Ängel och Insekt.

I en annan af Arrhenius psalmer »Hela werlden frögdens HErran» (G. Ps. 84) är det lokalt och temporärt bestämda i det ursprungliga bild- och ordvalet lika omsorgsfullt aflägsnadt. Det är ej där en skymt af den Israels gamle förbundsgud, som Psaltarens 100. psalm lofsjunger, han, som gjort israeliterna »till sitt folk och till sin fosterfår» och som bor i Jerusalems tempel,[1] så att man där vet sig vara i »hans portar» och i »hans gårdar». Choræus bearbetning talar blott om »warelsernas Gud», Skaparn, som »med sitt warde wäckte oss utur intets djupa natt». Och slutstrofen får följande dråpliga lydelse:

Tacken Honom i hans tempel!
Fäder! Mödrar! skynden dit,
Gifwen edra barn exempel
Af ett warmt och wärdigt nit!
Sjungen med förenta ljud
Nådens och Naturens Gud!

Äfven här förbinder sig med den nyare smaken en »upplyst» tendens: den bl. a. af Choræus själf företrädda meningen, att iakttagande af de yttre religionsbruken är en oeftergiflig plikt mot fäderneslandet och mänskligheten: »Den upplyste bör föregå de enfaldiga med sitt exempel i kyrkogång, i nattvardens nyttjande med mera, om ej för sin egen skull, så för samhällets, hvars lagar han bör iakttaga.»[1]

Såsom ytterligare exempel på Choræus modernisering af psalmspråket må anföras bilder och uttryck som följande: Anden är »blygsam som en dufva», Döden »ger åt blygsamheten mod», det talas om Jesu »ädelmod» och »stränga dygd», om »mod att hjertats

[1] E. Lagus, Bref etc. af M. Choræus, sid. 255 (mom. 8). Jfr Neikters ofvan citerade diss. De necessitate cultus publicæ (Uppsala 1796), där precis samma tankegång utvecklas: »*Etiam sapiens iste, qui ... externis signis carere se posse crediderit, reminiscatur fas est, quod aliorum in religionem & pietatem suscitare & perfectiorem reddere debet observantiam; cui officio satisfaciendi optimam ei sine dubio cultus publicus subministrat occasionem.*» — Lustigt nog möter tankegången i psalmstil redan hos J.-B. Rousseau i slutstrofen af hans i inledningen citerade parafras öfver Jes. 38: »J'irai Seigneur dans vos temples Rechauffer par mes exemples Les mortels les plus glacés».

känsla mörda»[1], »wanskлighetens lag», »wanskлighetens lott», »odödlighetens höjd», »Dygdens jemna stig», »Dygdens bana», »ett dygdigt hjertas trängtan», men också om »stormbegären», som anfalla människan med »mordgewären». Medan Choræus stundom insätter nya hyperboliska uttryck (i G. Ps. 255, v. 4, blir t. ex. en sten till en hel klippa), synes han vid andra tillfällen vara ytterligt rädd för superlativer och starka ord. Så ändrar han t. ex. i G. Ps. 231, v. 2, de sköna orden »Fullkomlig glädje hos dig är» (jfr Psalt. 16: 11) sålunda:

Fullkomlig ingen glädje är,
Men om hon finns, så bor hon här,
Der Du dig uppenbarar.

Såsom redan af anförda exempel framgått, är det ej blott formen utan äfven känslo- och tankeinnehållet i de gamla psalmerna som förändras. Påverkad af tidens känslosamhet har Choræus i sina psalmer ej sällan ledt församlingens uppmärksamhet till att reflektera öfver och njuta af sin religiösa stämning: »Hur innerlig wår wördnad!» heter det t. ex. i bearbetningen af G. Ps. 231, v. 1. Denna känslosamhet yttrar sig i synnerhet som ett svärmeri för Dygden, ej blott hos andra utan äfven hos det religiösa subjektet själft.[2] »Blott lycklig af hwad godt han gjort» står den till himlens dörr framkomne och »klappar på och hoppas», och barnet i Swedbergs »O Gud som ej de spädas röst föraktar» (G. Ps. 330) får uttala den förväntan, att det vid lifvets gräns ej måtte behöfva önska något steg ogjordt.

Höjdpunkten af neologiserande omdiktning utgör nog Choræus behandling af G. Ps. 241, hvars från Rom. 8 hämtade lofsång öfver den rättfärdiggjordes frid genom Kristus fått lämna rum för en frälsningsvisshet, som är uteslutande psykologiskt orienterad, lösgjord från allt samband med historiska fakta:

Wäl mig i ewighet! nu känner jag först trösten,
Nu först jag wärdet ser utaf den inre rösten;
Mitt samwete är rent, min framtids rymd är klar,
Jag lyfter lugn min blick till menskлighetens Far.

Andra strofen berör ej »de andliga fiendernas» angrepp mot själens frid, endast jordens elaka tungor:

[1] Jfr KÅ 1910, sid. 81, och där angifna exempel på liknande fraser hos Kellgren och Lidner.

[2] Ljunggren, Sv. V. H. III, sid. 289 (cit. efter J. J. V. Lagus).

Bort hän, bort hän från mig, du wrånghet som fördömmer,
Som granskar andras fel och egna brister glömmer!
Du må beröfwa mig det goda namnets tröst
Jag wädjar ifrån dig till domarn i mitt bröst.

Det vore emellertid orättvist, att ej i detta sammanhang framhålla, att åtskilliga af Choræus bearbetningar vittna om en djupare och med kristen erfarenhet mera förtrogen uppfattning än de hittills citerade ställena ge vid handen. En rätt lyckad omarbetning är t. ex. den af G. Ps. 291 (Herre, Du min tröst och fromma): »Herre, du som sänder trösten», hvilken också intogs i 1819 års psalmbok — med obetydliga ändringar — under n:r 246. I hans sista större dikt, ett Andaktspoem publiceradt i Åbo Tidningar icke fullt två veckor före hans död, möta varmare toner än i många af hans psalmer[1], men den betoning, som försoningen och Jesu person här får, kan äfven i en del psalmer påvisas.[2] Så t. ex. i de f. ö. visserligen ej lyckade bearbetningarna af G. Ps. 245 Jesus är min vän den bäste och G. Ps 274 Jesus allt mitt goda är. Också denna strof ur G. Ps. 396 (Min jämmer nu en ände tar) är anmärkningsvärd:

På korset Du min skuld betalt
Att mig med Gud försona;
Du mig till arfwinge ock valt
Af herrlighetens krona;
Mig, äfwen mig, Du inneslöt
Uti den sista bön Du göt:
»O Fader! dem förskona!»[3]

Icke utan personlig innerlighet äro väl äfven rader som dessa (ur G. Ps. 274: Jesus allt mitt goda är):

[1] Ljunggren, Sv. Vitterh. Häfder, III, sid. 288, framhåller också detta.

[2] Det bör väl observeras, att häfdandet af försoningen i den form, som vi se det hos Choræus, knappast utgör något ovanligt i den svenska neologiens läroförkunnelse. Se t. ex. Nikander, Tengström, sid. 14 f., 56 f. — Lehnberg nämner (Predikningar[3] I, sid. 24) syndaförsoning som en af kristendomens hufvudläror. Se ock Wieselgrens omdöme (Sv. K. Sk. Litt.[3] sid. 381) om Lehnbergs långfredagspredikan, som verkligen klingar personligt uppbyggelig och bibliskt ortodox. Märk särskildt i nämnda predikan de bägge synpunkterna: Jesu död uppenbarar Guds kärlek och Guds dom öfver syndens ondska (Predikningar[2] II: sid. 178 och 182). Man erinre sig också den senast af Nikander som kryptoneolog betecknade Sam. Ödmanns ortodoxi på denna punkt (t. ex. i N. Ps. 356: 5, 384: 11, 388: 6).

[3] Jfr Råberghs referat af Choræus afhandling om den kristna dygdens begrepp. A. a. sid. 222 f.

Kan ditt hjerta wara kallt,
Då för dig Han gjorde allt?

Men äfven ett par andra rader i samma psalm få mot bakgrunden af Choræus' filosofiska poem en viss gripande kaft:

Rådwill står hwar jordisk Wis:
Jesus ger ett fast bewis.

Ernst Lagus har utan tvifvel rätt i sin karakteristik af Choræus såsom »en författare, hvars religiösa åskådning stod under inflytande af upplysningstidens rationalism, ehuru det icke kan nekas, att under den praktiska dygdeläran en underström af varm religiös känsla rätt ofta söker sig fram».[1]

Vid en jämförelse mellan de bägge skaldebrödernas psalmförsök frapperas man — om man öfverhufvud kan frapperas — af hur betydligt större konservatismen och pieteten är i de osignerade, af Wallin själf verkställda bearbetningarna än i de med Ch. utmärkta. »Rent språk och en ledig tankegång» var, som vi hörde, hvad Wallin ansåg sig kunna lofva sina läsare, och det är tydligt, att de i hans bearbetningar gjorda ändringarna hufvudsakligen framgått ur en sträfvan att språkligt förbättra psalmtexten i enlighet med de gällande poesireglerna.

Hvar och en, som stiftat någon bekantskap med den gamla psalmboken af 1695, har lagt märke till, hur vanligt det är att i dess psalmer finna ofullständiga rim, som t. ex. frögdar — förnögder, förtrösta — tysta, bunden — wunnen, wara — förswarar, glädje — tillstädja, gårdar — warder, skola — tola (= tåla).[2] För att få bort sådana för den vid Creutz, Kellgrens och Leopolds rimkonst vane läsaren stötande hårdheter måste ofta ganska genomgripande förändringar ske.

Redan Petrus Lagerlööf hade (1692) anmärkt på de friheter mot den prosaiska accenten Spegel tillåtit sig i Thet öpna Paradis, särskildt när det gällde komposita, och flere af det tidigare sjuttonhundratalets författare opponera mot afvikelser från det vanliga

[1] Ernst Lagus, M. Choræus, Valda dikter sid. LI. Jfr sid. CXIV, där Lagus hos Ch. konstaterar en brytning emellan upplysningstidens och det inbrytande tidehvarfvets uppfattning af kristendomen. Liknande uppfattning äfven hos H. Råbergh, ofvan anf. st. — Ju mer man lär känna svensk neologi, finner man nog, att nämnda brytning är ganska vanlig.

[2] Alla dessa exempel äro hämtade ur G. Ps. 76: »O, huru ljuflig är».

rikssprâksuttalets betoning i vers.[1] Genom Creutz och hans efterföljare blir ordens accentuering i prosa bestämmande äfven för versen. Något större frihet än Creutz tillåta sig gustavianerna, men den gamla psalmbokens prosodiska licentia poetica var äfven för dem olidlig. Betoningar som åtrå′ (rimmande med små), åstu′ndan, åtly′dde väcka anstöt, om ock ej alla i lika hög grad.[2]

Apokopering och synkopering var ock i Gamla psalmboken en vanlig företeelse, förorsakad af de metriska svårigheterna. Så möta vi t. ex. i G. Ps. 76: månd', G. Ps. 187: And', allen', bewar, min kötslig hug, G. Ps. 194: Skapar', G. Ps. 239: de ondas skar', himmelrik, G. Ps. 297: lycksam, rikdom, lefwand' tro, G. Ps. 173: swåra brinnand' helfw'tes glöd. När härtill kommer, att arkaistiska former som G. Ps. 233: vår öron, G. Ps. 297: onyttig ord, mång besvär, min grå hår förmodligen rätt allmänt betraktades som apokoperingar, blef antalet stympade ord i Gamla psalmboken mycket stort. Och öfver allt ansågs ändring nödvändig. Likaså där gamla böjningsändelser som dina nåde, minom etc. påträffades.

Förbättrandet af de gamla psalmernas meter hörde till de allra krångligaste fordringar, som tidens smak uppställde. Knittel, syllabisk vers och regelbundet jambisk eller trokeisk, på accent byggd vers omväxlade i den karolinska psalmboken. Endast den sistnämnda regelbundna tvåtaktiga versen ansågo de flesta samtida (t. ex. Ödmann och Hæffner) tillåtlig i psalmen.[3] A. Frigel tog dock den daktyliska takten i försvar, och redan bland Wallins första bearbetningar finns märkligt nog ett försök med tretaktig vers (G. Ps. 221 O Jesu, du nådens och sanningens brunn, N. Ps. 47), som åtminstone delvis hör till hans mest lyckade tidigare psalmer.[4] Men eljes är metern noga normaliserad, något som naturligtvis ofta ej kunnat ske utan starka ingrepp i den gamla textens tankegång och uttryckssätt.

Slutligen måste man ju aflägsna en hel del ålderdomliga ord och fraser, som verkade löjeväckande och därför anstötligt på sam-

[1] F. Sandwall, Om accentueringen af två- och trestafviga komposita i 1600-talets svenska. (Språk och Stil XIII, sid. 21 f.).

[2] Exemplen från G. Ps. 76. Wallin har ändrat så (1807), att dessa ord försvunnit, men han har i stället i strof 4 infört: upplåter och uppväcker.

[3] A. Hildebrand, a. a. sid. 80 not (Ödmanns ovilja mot daktyler). Om Hæffners åsikt se t. ex. Svensk Litt. Tidning 1813, n:o 20, 28.

[4] Man erinre sig, att Wallin redan 1803 upptagit daktyler i dikten Förtviflan (sedan kallad Klagan). Jfr KÅ 1910, sid. 61.

tiden. En viktig sida af den fransk-gustavianska kulturen kom ju till synes i parodiens och ekivokens form. En hel del gamla uttryck hade fått en bibetydelse, som gycklet gärna anspelade på och som därför oupphörligt kom äfven den allvarlige i tankarna. Och parodierna döko äfven ofrivilligt upp i erinringen och störde andakten. Här kan eftervärlden blott mera tillfälligtvis få kännedom om hvad som för Wallins föregångare och äldre samtida gifvit anledning till önskad ändring. Betecknande är en insändare i Stockholms Posten 1813 (n:r 125), som förtäljer, att han icke på trettio år dristat begagna G. Ps. 288 (Min själ och sinne lät Gud råda) i sin landtförsamling »i anseende till en i de flesta rikets provinser allkänd parodi öfver sista versen, som bonddrängar ännu raskt sjunga:

Sjung, läs och gack på Herrgårdsvägar
Och tag din matsäck med dig dit m. m.

att förtiga det missbruk man gjort af nyss föregående vers, återkalladt i bränvinsbeslagaretider.» Rädslan för det lurande åtlöjet kunde föranleda ändringar och uteslutningar äfven af i och för sig otadliga psalmer och psalmstrofer.[1]

Dessa nu angifna formella grunder för ändringar i de gamla psalmtexterna bör man ha i minnet, när man går till studiet af Wallins tidigaste psalmförsök. Ty knappast skall man kunna finna en vers, där ej ändringen kan antagas vara framkallad af estetiska motiv: för att slippa ett orent rim, en felaktig betoning, en apokoperad form, en arkaism, en inversion e. d. Motivet är således detsamma som hos Klopstock i hans bearbetningar och omdiktningar af äldre psalmer. Därför röjer sig hos Wallin ingen medveten afsikt att öfverge det bibliska och kyrkligt traditionella ord- och bildvalet, äfven om så stundom oförvarandes skett. Ty äfven här påträffa vi något af den i Leopolds bref ogillade fraseologien: stoftlifwets willkor, stoftets krälande swaga söner, willans främling i qwalens boning, den hämnande wiggen, den himmelska dygdens tempel, ödens wågor, lustars lågor, bekymrens uddar, seglarens julle o. s. v.

Men om också en del dylika i psalmstilen konstigt afstickande

[1] Så torde man t. ex. böra förklara ändrandet af G. Ps. 264: 4, sista raden, i Choræi bearbetning, där »För Jesu död och pina» utbytts mot »Som Jesus oss förwärfwat» (om fröjden i himlen). Det förra uttrycket erinrade om ett bekant kraftord och måste därför bort.

ord förekomma äfven hos Wallin, så är dock hans språk, jämfördt med Choræus, förunderligt bibliskt och traditionellt färgadt. Icke blott bibehåller han mer än Choræus de äldre bibelallusionerna och gammaldags trohjärtade uttrycken (som t. ex. Guds barnas tal i G. Ps. 266: 6), han inför ock själf *nya* bibelcitat och bibliska bilder. Så t. ex. i G. Ps. 283: Han kroppens bräckta hydda skall bygga upp igen (2 Kor. 5: 1 f.), De sina Herren känner (2 Tim. 2: 19), Hur sällt i resans natt Att målet öfwerwäga Och re'n i Himlen äga Sitt hjerta och sin skatt (Mt. 6: 21); och märkligast af allt: Der synden öfwerflödar, Der flödar nåden mer (Rom. 5: 20), i G. Ps. 290 (Af hjertat hafwer jag Dig kär — Wallins bästa bearbetning från 1807, nästan oförändrad upptagen 1819): Då skall jag omklädd med min hud Med mina ögon skåda Gud (Job. 19: 25).[1] Märkligt ålderdomligt verkar ock bevarandet af första raden i G. Ps. 411: Eja! mitt hjerta rätt innerlig Sig gläder. Låt vara, att psalmen är mycket förvanskad efter våra begrepp — det är dock stort, att Wallin med sina estetisk-litterära anspråk vågar behålla den gamla folkliga ingressen. Också sådana för ett upplyst öga väl icke alltför välkomna ord som Guds Lamm, Guds vrede, Kristi förtjänst låter Wallin stå i sina psalmer. I fråga om bibliskt färgadt språk står Wallin redan nu närmare Lidner än någon annan svensk skald af betydenhet under 1700-talets tre sista och 1800-talets första årtionde. Äfven hans tidigaste profandiktning innehåller ju jämförelsevis talrika bibelreminiscenser.[2]

Emellertid är det påtagligt, att Wallins och äfven Choræus omarbetningar ej fullt ställt sig den samtida poetikens allra strängaste fordringar till efterrättelse, hvad accenten beträffar. Här har det föreliggande materialet väl lagt alltför stora hinder i vägen för en fullständig normalisering efter det prosaiska uttalets kraf. Men det kyrkliga språkets stora konservatism har väl här inverkat mildrande på intrycket af sådana betoningar som upply's, uppvä'rm, bortgö'mda, inskä'nker, hvilka ju än i dag förekomma vid rituell uppläsning ur psalmboken. Wallmark uttalar i sin recen-

[1] Denna starka formel för uppståndelsetron är tydligen ej så främmande för samtiden, som man kunde vänta. Den möter äfven hos Adlerbeth — med tydlig hänsyftning på Jobstället — i hans öfversättning af Prudentius grafhymn (Poetiska arbeten[2] II, sid. 164). Att den förekommer hos uppståndelsens skald framför andra: Klopstock (i hans bearbetning af »Jesu, meine Zuversicht»), är kanske mindre förvånande. — Klopstocks Werke (1804 års uppl.) VII, sid. 228.

[2] Jfr KÅ 1910, sid. 58, 79, 89, där flere exempel härpå gifvas.

sion af Choræus-Wallins andra samling psalmer (Stockholms Posten 1808 n:r 16 och 23) sin belåtenhet öfver att »inga orätt accentuerade ord» där förekomma, medan dock äfven i nämnda häfte under förutsättning af strängt regelbunden skandering möta betoningar som uppsö'ker, aflä'gsnar, lofsju'ngen, uppwä'ckte, utgru'nda, missha'gas, enfal'digt, Wälgö'rare, lifsfa'ra, i'genlös'a o. s. v. Wallmark prisar äfven Wallin därför, att inga arkaismer, inga synkoper eller paragoger vanställa hans stil i det senare häftet, och häri har han rätt.[1] Det första häftet är i detta hänseende mindre fullkomligt.[2] Hårda enjamberingar förekomma ock någon gång (G. Ps. 76: 1), liksom s. k. »rika rim» t. ex. (G. Ps. 194 dag-dag, lem-Jerusalem, G. Ps. 297 lämpa — förolämpa), dock ej i minsta mån så ofta som hos Klopstock. Den ojämna daktyliska takten i bearbetningarna af G. Ps. 221 (för våra öron betagande vacker, just för sin ojämnhets skull) och 411 betraktades väl af Wallmark som ett fel. Dock förekommer äfven i andra samlingen en psalm med blandad vers: G. Ps. 398 (Wi som lefwe i werlden här), men dess friare meter skylldes kanske på musikens fordringar. I alla händelser blef Wallmarks omdöme om det andra häftet ytterst gynnsamt. »Öfwerallt är han [Wallin] Smakens och Skaldekonstens strängare föreskrifter trogen», heter det, och det betonas uttryckligen, att det nya häftets förtjänst »mycket öfverträffar den första samlingens».

Det framgår dock af det förut sagda, att anledning att förbättra de behandlade psalmerna, särskildt i första häftet väl kunde finnas, utan att Wallin behöfde frångå den religiösa uppfattning, han där gifvit uttryck. I själfva verket är den i allt väsentligt öfverensstämmande med hans senare i psalmer och predikningar uttalade åskådning, något som en närmare analys af de 1807 utgifna psalmerna visar.

Först och främst måste man instämma med Wallmark i, att Wallin för sin behandling »walt till föremål wåra bättre Psalmer», något som knappast kan tyda på annat än personlig insikt om deras religiösa värde, hvilket han väl hoppades genom omarbet-

[1] I bearbetningen af G. Ps. 261: 4 förekommer dageliga, i G. Ps. 17: 1 altar, i G. Ps. 398: 2 samwet (G. Ps. 409: O syndig man), men dessa former (de enda exempel på paragoge och synkope jag funnit i Wallins psalmer i andra psalmhäftet) ansågos förmodligen fullt tillåtliga.

[2] I bearbetningen af G. Ps. 194 förekommer sköt, G. Ps. 411: innerlig i betydelsen innerligen, Christ, G. Ps. 283 rimparet sluts-gjuts, G. Ps. 221 syndeligt, werldenes, timmeligt, hastelig.

ningen bättre skulle kunna komma till sin rätt.[1] Det är sådana än i dag högt skattade och flitigt använda psalmer som N. Ps. 325, 138, 25, 47, 329, 250, 216, 244, 207, 387, 492, 487, 500: 7 (i första häftet) och 155, 160, 161, 16, 183, 111, 23, 186, 187, 206, 255, 221, 272, 394, 416, 442, 480, 26, 465 (i andra häftet) samt därförutom G. Ps. 265 (Från Gud will jag ej skiljas) och 301 (Den som frisker är och sund), som Wallin upptagit till omarbetning. Såsom den med dessa psalmer bekante genast finner, är det mycket centrala ämnen och stämningar Wallin går att behandla, och ingenstädes förekommer en sådan rationalisering af innehållet som i Choræus omarbetning af »Wäl mig i ewighet». Låt nu vara, att den rådande teorien för psalmförbättring (som Wallmark i sin ofvan berörda recension likställer med psalmförsköning) medfört, att Wallin försett de gamla psalmerna med åtskilliga efter vårt begrepp onödiga och stilvidriga prydnader, och att därigenom själfva det religiösa intrycket ibland försvagats — det är dock uppenbart, att någon egentlig neologisk-dogmatisk tendens svårligen kan påvisas, som icke äfven långt senare gör sig påmind i Wallins psalmer och predikningar.

De gamla psalmernas osminkade uttryck för en stark syndkänsla och ett djupt försoningsbehof kunde man ju företrädesvis vänta få se mildrade och försvagade. Det var ej blott mera avancerade neologer utan äfven män med anspråk på ortodoxi, som funno de gamla starka uttrycken för ruelse och samvetsångest öfverdrifna och i sanningens intresse kräfde omredigering t. ex. af syndabekännelsen. Så ville professor Lefrén i Åbo, som eljes lutade åt herrnhutismen, ändra nämnda formulär på sådant sätt, att i stället för uttrycket »jämväl sedan i alla mina lifsdagar ett syndigt lefverne fört hafver» skulle läsas »jämväl sedan allt för ofta», i stället för »icke älskat dig», »icke alltid älskat dig» o. s. v.[2] Den förut nämnda signaturen Paleolog i Stockholms Posten 1812, som naturligtvis förklarar sig icke vara neolog eller nyhetskrämare, yttrar om de s. k. botpsalmerna i Gamla psalmboken: »huru flöda de icke ofta af en falsk ödmjukhet föragt för sig sjelf och sin mensklig natur, hämma all sjelfverksamhet, nedslå modet slappa förmögenheterna ända till ett slags andans orklöshet, smickrande för

[1] Jämför Klopstock, som anger som en orsak till sin omdiktning af gamla psalmer: »weil ich dankbegierig gegen die Erbauung bin, zu der sie mich oft veranlassten . . .» (företalet till K:s Veränderte Lieder).

[2] G. Nikander, Tengström, sid. 69.

dem, som tycka sig vara fullt nöjde, då de gjutit ångrens tårar, påkallat Jesu namn och trösta sig så godt de kunna». Men beakta vi Wallins första psalmer, finna vi där ytterst litet af dylik motvilja för botpsalmernas känsloexpansion. Det enda mera markanta exemplet skulle väl vara omarbetningen af den kända strofen »Hvad jag i dag har syndat», hvarvid man emellertid har att ihågkomma, att två dåliga rimpar just här måste aflägsnas (syndat — förblindad, det — rätt):

Om jag, af köttet frestad,
Ett ögonblick war fästad
I dag i flärdens garn,
Du som mitt hjerta skådar!
Jag wet, att Du benådar
För Jesu skull ditt swaga barn.[1]

Alltför mycket afseende bör ej fästas vid ett dylikt enstaka ställe, då eljes en sådan mängd kraftiga utbrott af syndkänsla fått kvarstå, ja stundom rentaf förstärkts. Wallins naturliga förkärlek för superlativer och hyperboler medverkade väl ock härtill.[2] Bland de mest påfallande exemplen är ändringen af G. Ps. 221, v. 2 (som verkligen tarfvade omskrifning):

I synd är jag danad af syndeligt grus,
Och synd var det wissa som ärfdes;
I synd blef jag buren till werldenes ljus,
Och synd war den skatt som förwärfdes —
O! dömdes jag wandra bland jämmer och nöd
Ur timliga qwal till den ewiga död,
Ho klandra den Helige djärfdes?[3]

Ej mindre gripande kommer syndkänslan fram i denna strof ur G. Ps. 398 (som äfven Klopstock omarbetade — han synes haft sinne för psalmens liturgiska skönhet):

Wi som känne i djupa sår
Syndaångrens sweda,
Ho är den, som dock förmår
Att wårt samwet freda?

[1] Ett fullkomligt motstycke till denna förmildring af Luthers »i mångahanda måtto dagligen» förekommer i Wallins Religionstal III sid. 97 vid en tänkt återblick på vårt jordelif: »Om vi ock der någon gång stapplade . . .» Jfr ock N. Ps. 349: 7.

[2] Se t. ex. omarbetningarna af G. Ps. 283: 4, 173: 4, 194: 1, 2, 252, 253 346: 2, 3, 398: 2, 409.

[3] Jämför strofens lydelse i Gamla psalmboken: »Min salighet wid ett äpleträ Har jag förloradt och tappadt» o. s. v.

Du, Herre Jesu! allena;
Du har Guds lag tillfyllest gjort
Och lidit hwad wi lida bordt —
Helige Herre Gud!
Helige Starke Gud!
Helige Barmhertige Frälsare!
Du Ewige Gud!
Borttag Du wåra synder,
Skåda wår ånger och tro —
War oss barmhertig![1]

Ett annat exempel fås ur 266: 2:

När mig synden plågar,
När Guds wrede lågar
Mot mig, arma mull!
När i tunga strider
Jag förkrossad qwider:
Gud, förlåt min skull;
Kom då blid
Och för mig strid!
Din förtjenst, din förbön frede
För min Faders wrede!

Andra exempel kunna hämtas från G. Ps. 252 (»Min högsta skatt, o Jesu kär»), där v. 3. lyder:

Min syndaskuld är stor och swår:
När jag dess widd betänker,
Mitt samvete en börda får,
Som mig till jorden sänker;
Förtwiflan rådde i mitt bröst,
Om ej ditt ord den armas tröst,
Den swagas tillflykt wore.

Den t. ex. af U. L. Ullman hos rationalistiska psalmförbättrare anmärkta benägenheten att pluralisera syndabekännelsens individuella uttryck är Wallin väl senare icke alldeles fri från, men här kan påpekas, att både i omarbetningarna af G. Ps. 194 och 308 syndabekännelsen från kollektiv ändrats till individuell och personlig. Framträder sålunda i de omarbetade psalmerna ofta en allvarsam syndkänsla, möter oss där ock ett innerligt *försoningsbehof*. Helt naturligt är så fallet i de redan citerade botpsalmerna, men det framträder äfven tydligt i psalmer som 17: 5, 20: 2, 3, (Till Kristus säges i v. 2: »Du . . . lärt mig känna Gud, se'n jag mitt *intet* känt.»),

[1] Märk, att denna psalm *uteslutits* både i 1765 och 1793 års prof-psalmböcker!

190: 2 (Försonare! wår tillflykt blif! Din död allena är wårt lif!), 392 (Af Hans förtjenst, Hans dyra blod Har jag i domen tröst och mod).

Rikast finna vi försoningstanken uttryckt i strofer som dessa:

Min Frälsare! Du wet min brist,
Min strid och mina böner —
Du är den starke Hjelte wisst,
Som mig med framgång kröner.
Gif att i kärlek, tro och hopp
Jag ställer an mitt lefnadslopp,
Och hugnad af det blod Du göt,
Det bröd Du bröt,
Sidst slumrar saligt i ditt sköt! (194: 2)

Wälsignad är Du, som upplåter en famn
För anden som smäktar i striden!
Du Hjelte, som kommer i Herrans namn
Till hjertat med nåden och friden!
Du lyfter min börda, Du gäldar min skuld,
Förljufwar min pröfning — och räcker mig huld
En krona, då den är förliden. (221: 3)

Min högsta Skatt, min Frälsare,
Som räcker nådens armar
Och öfwer alla syndare
Så gerna Dig förbarmar!
I werlden finner jag ej ro:
Jag flyr till Dig — O låt mig tro,
Att Du mig ej förskjuter!

Jag flyr till Dig, O war mig huld!
Förlåt hwad jag har brutit!
Tälj mig bland dem, för hwilkas skuld
Ditt blod på korset flutit, —
Dem Du ur syndens djupa nöd,
Med lära, lefwerne och död
Förlossat och benådat! (252: 1, 2)

Det kan emellertid, som redan är sagdt, icke nekas, att en och annan gång ett religiöst svagare eller t. o. m. vilseledande uttryck råkat komma in i bearbetningen. Så t. ex. i den eljest märkvärdigt aktsamt restaurerade Jesus är min hägnad (G. Ps. 266), där i v. 6 »suckan» utbytts mot »löfte»: sångaren lofvar alltså själf, att intet skall kunna skilja honom »från Guds barnas tal», ehuru bibehållandet af orden »mot min Jesu wilja» nästan neutraliserar denna

förändring. Bättringen, som t. ex. i bearbetningen af G. Ps. 173 (Jesu du dig sjelf uppwäckte) behandlas fullkomligt ortodoxt efter Spegel och fjärde hufvudstycket i Luthers Lilla Katekes, synes stundom få innebörden: *förbättring* af ett förhandenvarande tillstånd, ej den bibliska och djupare btetydelsen: *sinnesändring*. Så t. ex. 270: 8:

Wärdes, Gud! din nåd mig gifwa,
Att jag måtte, dag från dag
Wisare och bättre blifwa —

Liknande tanke i 187: 1:

Låt tändas lifsens ljus för mig,
Att jag uppå en bättre stig
Går fram med bättre sinne!

Men det gamla uttrycket i vårt kyrkospråk »lefwernets förbättring» (också här användt i omarbetn. ps. 17: 3) antydde redan en dylik uppfattning, och Wallin har ju äfven framställt den i n:r 172: 4 och 435: 3 i vår gällande psalmbok.

Hvad neologiska älsklingstankar i öfrigt beträffar, kan nämnas, att Dygden någon gång jämställes med Kristus eller Anden; exemplen äro dessa:

Af lugnet följd, af dygden ledd,
Jag ware hwarje stund beredd
Till redovisningsstunden! (187: 8).

Så skall mitt hjerta, kärleksrikt
Och fromt och tacksamt, än bli wigdt
Till Din och Dygdens boning! (252: 7)

Ett stänk af sentimentalitet kan ibland visa sig, då sångaren åberopar sin ånger och sina tårar som bevekande skäl till öfverseende å Guds sida, t. ex. Skåda wår ånger och tro (398: 2), Du ej lägger mig till last Hwad jag så ömt begråter (252: 4) eller då syndarens »svaghet» får gälla som en ursäkt, såsom särskildt är fallet i n:r 308 (ny öfversättning af *Aufer immensam Deus, aufer iram*), där svagheten hos människan och billigheten hos Gud redan i den latinska texten äro korrelatbegrepp (*tam sortem fragilem*, v. 5, och *Clemens . . . Cui manet semper proprium maligno Parcere mundo*, v. 3):

Skulle öfwer maktlösa maskar blåssa
Himlars åskor? Skulle en Gud mig krossa?
Mig — ett stoft, en skugga — ett gräs allenast,
Wissnande genast!

Men om också med bättre psalmstil och mera modifieradt kan Wallin äfven senare föra fram samma tankeföljd om människans svaghet och Guds däraf nödvändiggjorda billighet, liksom han kan, mer än äldre och yngre smak tillåter, åberopa sig på ömma känslor, suckar och tårar.[1]

Den hos Wallin ofta förekommande vädjan till det goda samvetets tröst, den inre harmonien såsom kvietiv möter oss t. ex. i 76: 7:

G. Ps.:	Wallin:
De likwäl gladsamt tola,	Wäl dem de äga friden
Och lifsens källa finna,	Innom sitt bröst — och hoppet
Af hvilken tröst kan rinna.	Om kronan efter loppet.

Vädjan till Guds allseende öga, också mycket vanlig hos Wallin, finna vi t. ex. i 297: 2 (bearbetning af O Gud, o Gud så from):

Min skatt är sinnets lugn, mitt ändamål min pligt,
Mitt wittne ofwan skyn — Allt annat har ej wigt.

Förnöjsamhetskulten, som Wallin offrat åtskilligt åt i sin profandiktning vid denna tid, skymtar ej så sällan i psalmerna, mest i omarbetningen efter Petrus Brasks öfversättning af Gerhardts Danklied für eine gute Lebensgesundheit (G. Ps. 319). Här erinras man om Wallins idyll Landtflickan, en af hans otryckta ungdomsdikter, där en bygdens tärna tecknas med alla sina fullkomligheter. Hon uppstår med solen, klär sig enkelt, arbetar flinkt och är »lycklig i oskuldens skygd».[2] På liknande sätt är det i psalmen, som också har en mycket idyllisk ton:

Under muntra mödors fart
Dagens timmar ila, —
Och när aftontimman snart
Winkar mig till hwila,
Slumrar jag i ostörd frid,
Till dess morgonstrålen
Wäcker mig igen i tid
Opp till göromålen.

[1] Se t. ex. N. Ps. 153, v. 5, 441: v. 2, 451 v. 10.
[2] »Barnlekar», handskrifna poem af J. O. Wallin i KB.

Den som tycker, att detta låter alltför profant, bör dock jämföra Wallins omarbetning med Gamla psalmbokens äfvenledes mycket profana text.

U. L. Ullman har i sitt arbete Den kyrkliga psalmboken (1871) sammanfört några kännetecken på den rationalistiska omdiktningen af de gamla kyrkopsalmerna.[1] Några af dessa ha vi redan berört. Utom sträfvandet att aflägsna de »orientaliskt-judiska bilderna och talesätten» (hvilka, som vi sett och ytterligare skola se, Wallin ej är rädd att bibehålla[2]) nämner han äfven förflyktigandet af »uppenbarelseordets konkret-historiska uttryck» till abstraktioner, t. ex. i st. f. Guds namn: Försynen, Himlen, den Oändlige o. d. Den, som gör sig besvär att genomläsa Wallins förstlingspsalmer från 1807, skall där förgäfves söka dessa omskrifningar. Gud, Herren, Jesus Kristus, Guds Son (hans »älskelige Son» t. o. m.), Anden (Fröjde-Ande t. o. m.) möta oupphörligt. En gång förekommer »*Gudomens* låga» (i öfvers. af *Jam mæsta quiesce querela*), *en* gång »*Himlens* wäg» (21: 1), men sammanhanget är detta:

O Jesu du som i ditt ord
Oss Himlens wäg förkunnar . . .

En gång — i det ena af Wallins två originalförsök (n:r 280 i 1819) — förekommer »*Himlens* ord», men huruvida därmed (liksom med »Himlen» i det förra citatet: »Himlens wäg») åsyftas Gud, är väl ganska ovisst. Meningen kan vara »ordet från himmelen» (Ebr. 12: 25) liksom i det föregående citatet: »vägen till himlen».[3] *En* gång anropas Gud med ordet Ewige (308: 8). Knappast kunna väl misstankar riktas mot ett uttryck som detta: »O du, som är och blir och war» (190: 1), då det tydligt härleder sig från Uppenbarelseboken 4: 8: »den allsvåldige, som är och som var och som kommer». Likaså är ju benämningen *Den Högste*, som förekommer en gång (283: 2), af bibliskt ursprung (Psalt. 92: 1 m. fl. st.). En gång förekommer »alla wäsens Far» (297: 1) — det skall väl vara det enda påtagliga exemplet på icke-biblisk benämning på Gud, jämte »Gudomen» (401: 10), i Wallins egna be-

[1] a. a. sid. 41 f.

[2] Här må blott erinras om bibehållandet i G. Ps. 76: 2 af Herrens »gårdar» och »fåren», v. 11 »Du är min sol i köld» etc., 194: 3 Jerusalem som bild af himmelen, 221: 5 huset på klippan. Se äfven i det föregående.

[3] Märk, att redan i G. Ps. 288, v. 7 förekomma orden: »haf till himmelen din lit!»

arbetningar från 1807. (Choræus begagnar enstaka gånger liknande uttryckssätt.)[1]

I sammanhang med pluraliseringen af individuella uttryck för syndkänsla och försoningsbehof nämner Ullman som kännetecken på rationalistisk psalmrevision utbytandet af »ord sådana som synd, missgerning och skuld mot de skonsammare talesätten 'svaghet' och 'brist'.» Faktiskt förekomma dessa talesätt i Wallins bearbetningar nu liksom senare, men ingalunda så, att han företrädesvis undvikit de starkare, beskare orden i de tidigare försöken.

Ullman erinrar också om det hos rationalisterna vanliga bepriSandet af »Jesu milda lära och efterföljansvärda exempel» på bekostnad af hans offer och försoningsdöd. Choræus har, såsom redan nämnts, en tendens i den riktningen, Wallin däremot ej. *En* gång — i bearbetningen af 76: 1 — förekommer insättande af exempeltanken i st. f. tanken på själens bespisande med Guds ord:[2]

W.	G. Ps.
O huru ljuflig är	O huru ljuflig är
Din boning, Jesu! der	Din boning Herre kär;
Du står med fridens helsning	Ditt tempel och din kyrka:
Och bjuder mig din frälsning,	Der sig min själ kan styrka;
Ditt ord och ditt exempel —	Och med ditt ord sig spisa,
Hur ljufligt är ditt tempel!	Samt all din godhet prisa.

I originalpsalmerna från 1812 och 1813 möter hos Wallin (liksom hos Franzén) ett starkare betonande af *Jesu lära* än i hans omarbetningar af 1807, där snarare Jesu person står i förgrunden.

»Allt som erinrade om den bibliska läran om englaverlden, den goda och den onda», säger Ullman vidare, »samt om dess ingripande i menniskowerlden sökte man sorgfälligt aflägsna.»[3] Hur

[1] Märk, att Wallin senare användt berörda omskrifningar, som han så skarpt fördömer i Bibelsällskapstalet 1816, bl. a. i bref till Lindblom den 11 jan. 1816(!): »Måtte den gudomliga Försynen ... förläna Herr Erkebiskoppen helsa ... och ännu länge på jorden för Herr Erkebiskoppens hjärta förlänga njutningen af den sällhet, som är oskiljaktig från känslan af Himlens välbehag, uppfyllda heliga pligter, och allmän kärlek och wördnad» (Lindbl. Brefsaml. i Linköpings Stiftsbibliotek).

[2] Att detta ej beror på någon underskattning af ordets nådemedel visa psalmer som 233: 2, 221: 5, 6 bland bearbetningarna: Ordet är klippan, där tron kan bygga sig en säker hydda (221: 4), och i ordet möter oss Jesus (221: 5).

[3] Hur en verkligt rationaliserande teolog denna tid tänkte om änglarna visar ett citat hos A. Hildebrand, a. a. sid. 149 (P. Säve).

slår detta in på Wallins tidigaste psalmförsök? Satans namn undvikes konsekvent och ersättes af »förförarn», »owän», »afgrund», »ondskan» t. ex. 76: 9, 187: 4 e. d. Däremot bibehållas öfverallt hänsyftningarna på den goda andevärlden, ej blott under eskatologisk synpunkt utan äfven under försynstrons. Så 346: 4, 305: 3, 86: 4, 290: 3, 173: 7, 375: 7, där änglarna nämnas med sitt bibliska namn. Utmönstrandet af ordet Satan (och liktydiga namn) medför dock ingen inskränkning i hotandet med eviga straff, såsom tydligt framgår af det ofvan gjorda citatet från 221: 2, liksom af bearbetningen till G. Ps. 409, där det talas om »domen, som för evigt gälla skall». Fjärde strofen bibehålles nästan ordagrant lika med Gamla Psalmbokens text v. 11.

Den karakteristik, som Ullman ger af den rationalistiska psalmförbättringen, träffar alltså endast delvis in på Wallins tidigaste psalmer, och där så är, finna vi, att samma kännetecken utmärka äfven hans senare psalmdiktning i stort sedt. Enda olikheten är den, att den onda andevärlden framträder med bibliska namn i hans senare psalmbearbetningar (mera sällan i hans original). Romantiken hade ju en viss penchant för dämonologien, och Hedborn introducerade den i psalmen på nytt.[1] Under inflytande häraf torde Wallins återupptagande af Satan, helvete o. s. v. ha skett. Hans dogmatiska uppfattning framgår af en predikan från 1817 (på 1 sönd. i Fastan) öfver Lifvets frestelser: »Fråga är icke, huru fienden heter, men huru han skall öfvervinnas. Yttersta grunden till det onda må ligga inom eller utom den synliga verldens område, så ligger den närmaste, den kända grunden inom oss sjelfva: hvar och en varder frestad, då han af sin egen begärelse dragen och lockad varder.»[2]

Af för Wallin särskildt karakteristiska tankar återfinna vi i psalmerna från 1807 dels tendensen att införa eskatologiska stämningselement, t. ex. 76: 7; 194: 2, 3; 221: 3, 7, 8, 9, 10; 266: 8; 267:6, 283: 5—9; 297: 7, 8; 401; 411; 173: 9, dels förkärleken för motsatsen förgängelse — odödlighet, t. ex. 76: 5, 17: 2, 401: 8, 283: 6, 7, 21: 3, 308, 297: 8. Gärna begagnar han ordet flärd som beteckning för allt det som förgås. Själen vill »undan flärden ila» till

[1] Företal till psalmer (1812): »Kött, Verld och Satan, hvilka alla tiders Christne ansett för menniskans arffiender, och såsom hinder för hennes tro, förbättring och helgelse, har jag alltså trott icke böra uteslutas ur Församlingens läroböcker; fastän god ton länge nog funnit dem umbärliga.»

[2] Religionstal I, sid. 250 f. (jämför dock sid. 233).

templet (76: 3), och i nattvarden ser sångaren en tillflykt »under lifvets flärd och nöd» (21: 3). Ett af de mest omedelbart gripande uttrycken för den nyss berörda eskatologiska stämningen är bearbetningen af G. Ps. 194, v. 3 (man märke det biblisk-kyrkliga ordvalet):

Bemanna du med tröst och mod
Din stridande församlings lem,
Och för mig hem
Till slut till ditt Jerusalem!

På samma sätt heter det i 267: 6 om döden, att den »för mig hem till dig». Skönast kommer denna stämning fram i den till gamla psalmbokens text nära anslutna v. 9 i 221:

Mitt hem, mitt blifwande hem ej här
Ej här på jorden jag finner:
Ty werlden med allt hwad werlden beskär,
Som höstliga blomman förswinner —
Mitt lif är en skugga, en hastelig dröm,
Af gårdagens rägn en framwällande ström,
Som genast i jorden förrinner.[1]

Man jämföre den form denna vers fick i 1819 års psalmbok (n:r 47: 10), och man anar, att Wallin måst öfvervinna sig själf för att införa den metriskt normaliserade texten i den slutgiltiga psalmboken.

Hvartdera af de bägge psalmhäftena 1807 innehöll ett »originalförsök»: det första en psalm om Döpelsen: »Helge Ande! Du som samlar» (n:r 148 i 1819), det andra en psalm om Tålamod och förnöjelse i Gud (n:r 280 i 1819), bägge af Wallin. Ullman finner den förra — liksom dess pendang i 1819 (n:r 149: »Låt barnen komma hit till mig») — vara »af temligen svag beskaffenhet» och »ytterst torftigt» behandla det kristna dopet.[2] Jämförda med t. ex. den danska kyrkans döpelsepsalmer äro onekligen våra rätt obetydliga. Men icke minst den första af dem äger dock en viss hjärtlig och personlig ton, som verkar vinnande.[3] Den visar samband med

[1] Versen ytterligare bearbetad i Wallins Saml. Vitterh. arb. II, sid. 98 (1878 års uppl.).

[2] Ullman, Den kyrkl. psalmboken, sid. 127 f.

[3] Wallin har i en af sina predikningar (den af B. v. Beskow ombesörjda upplagan) — Sönd. n. e. Jul — begagnat v. 6 af denna psalm som utgångspunkt och därifrån tagit sitt ämne — en ganska god predikan. Jfr Hering, Gesch. der Predigt, sid. 191, anm. 1.

gammal folklig fromhet — dopet ger utan vidare rätt till det kristna namnet v. 6: — det är ju kristningens sakrament —, om också den använda förbundstanken hörde till samtidens förmenta nya vinningar. Bibelallusionerna (1 Kor. 12: 13, Efes. 4: 4—6; Rom. 8: 15, 16; Psalt. 139: 15, 22: 11; Mt 3: 16, 17; Tit. 3: 5; Mt 4: 10; Mt 6: 20) äro ej så få och dessutom ganska väl valda. Det evangeliskt uppbyggliga i barndopet kommer bättre fram, än man skulle ha väntat (kanske bättre än i 149 i 1819), särskildt fäster man sig vid v. 2, 5 och 6. (Märk, att omkastningen i v. 7 af Guds och människans förhållande: »hvad han lofvat mig tillbaka» neutraliseras af v. 5: »jag lofvat bli hans trogna barn igen!») Förmodligen är det mest de pretiösa uttrycken »Gudaflamma», »Rörande och dyra minne» och själfva ingressens tal om »en förvillad släkt, som famlar kring en olycksalig jord», som vållat psalmens impopularitet hos psalmbokskommittéer och -granskare.[1]

Förnöjsamhetspsalmen: »Af rikedom och världslig fröjd» har äfven den sina bibliska reminiscenser (1 Tim. 6: 6, Mt 6: 8, Mt 7: 26, 1 Sam. 7: 12, Job. 1: 21, kanske någon mera), liksom det gamla svenska psalmspråket framklingar under en del moderna uttryck. (Så t. ex. »Han ger mig wäl hwad nyttigt är» — G. Ps. 288, v. 4: »Han skickar wäl det nyttigt är» — och ord som »stadig tro», »wederfaras», »båtnad».) Till det tidsbestämda höra uttrycket »ödens hot» och både språket och tankegången i v. 4:

> Innom mig sjelf, i detta bröst,
> Will jag den lycka bygga,
> Som Himlens ord och Dygdens tröst
> Bereda och betrygga. —

Men tror man, att detta är något blott för den unge Wallin karakteristiskt (vi se det ju bl. a. i ungdomsdikterna Till den Okända, Enslingen, Den besuttne, Skaldebref till en vän efter en sjukdom och En mor till sin fjortonåriga dotter, str. 5), misstar man sig grundligt. I sin inträdespredikan i Ulriksdals kapell pingstdagen 1810 talar han alldeles på samma sätt om »det christeliga hjertats frid med sig sjelf». Efter en skildring af ärelystnadens och lyckohungerns falska och

[1] Det af H. Wijkmark a. a. I, sid. 24, not 2, citerade omdömet af Ödmann: »Der finnes i 6 verser icke ett enda ord som hörer till dopet» kan, som en uppmärksam läsare lätt förstår, ej gälla psalmens lydelse 1807, där v. 4 omöjligt kan nekas höra till dopet (»nådens bad» etc.). Ödmanns ord afse psalmen i dess omarbetade skick i Wallins och Franzéns ProfPsalmer 1812, där verkligen all direkt syftning på dopet är aflägsnad.

flyktiga frid säger han: »Så beror den naturliga menniskan af händelsernas och de yttre tingens skiften, och lika förgänglig som de, lika obeständig, är ock hennes sinnesro och sällhet. En rätt christen hvilar sig ej med all sin tillförsigt på en så otillförlitlig grund. Han har sökt friden med sig sjelf, han bär den i sitt eget hjerta . . . tröstar . . . sig säkrast med bifallet i sitt eget bröst . . . Hans hjerta öppet för alla, är nog för sig sjelft, och hans böjelser . . . inskränkas, mildras, församla sig alla i den enda: att vara gudelig och låta sig nöja.»[1] På samma sätt i jubelfestpredikan 1817: »en redlig christen är sjelfständig . . . den frid, han känner, är icke den, som verlden gifver och tager, utan den, som, närd af ljusets och heligheten eviga lifskälla, ligger i själens öfverensstämmelse med sig sjelf, i alla dess krafters, förmögenheters, önskningars inbördes jemvigt och vänliga förening till ett himmelskt sinne, ett lif som i Gudi är.»[2] I närmaste anslutning till de i psalmen utvecklade tankarna framställer Wallin ock »Den bästa och säkraste vinningen» i Religionstalens tredje del (1831): »Det är . . . icke nog med den erfarenheten, att allt *utom oss* är opålitligt, föränderligt, förgängligt; vi måste ock äga den öfvertygelsen, att ingenting utom oss kan ensamt skänka vårt hjerta en varaktig, en fullkomlig tillfredsställelse. Denna måste hämtas ur *vårt inre*, den måste utgå från vår sinnesbeskaffenhet» o. s. v.[3] Det är den samtidiga stora andliga omvändningen från allt det yttre till det inre lifvets värld, som här kommer till uttryck, det är Rousseaus *Rentrons en nous-mêmes*, som upptages af Kant och Schiller[4]:

Drum, edle Seele, entreiss dich dem Wahn
Und den himmlischen Glauben bewahre!
Was kein Ohr vernahm, was die Augen nicht sahn,
Es ist dennoch das Schöne, das Wahre!
Es ist nicht draussen, da sucht es der Thor,
Es ist in dir, bringst es ewig hervor.
(Worte des Wahns 1799).[5]

[1] Rel. tal I, sid. 20 f.

[2] a. a. I, sid. 314 f.

[3] a. a. sid. 64 f., särsk. sid. 79.

[4] Jfr Vedel, Sv. Romantik, sid. 167 f., 171 f. och K. Sell, Die Religion unserer Klassiker sid. 134 ff.

[5] Jfr ock samme diktares Antritt des neuen Jahrhunderts (1801), Worte des Glaubens (1797) och Hoffnung (s. å.) samt Tegnérs Nyårsklagan (1807) och Försonligheten (1808). — Wallins förbindelse till Schiller på denna punkt har redan framhållits af V. Vedel i Svensk Romantik, sid. 236.

Det bör med tanke härpå ingalunda läggas Wallin till last, att han skrifvit en sådan verkligt aktuell psalm: den är f. ö. ej i minsta mån främmande för allvarlig kristendom, om också Hammarsköld blott ansåg den passabel. En annan dom fällde Wallmark i sin recension 1808: han kallar den »full af anda och utmärkt af en ljufhet, som genomtränger själen». Ett gynnsamt omdöme afger betecknande nog äfven Schartau, som räknade den till »nya psalmer af andra ordningen (som ega drag af andlig kallelse)».[1]

För originalförsökens förblifvande värde i Wallins eget omdöme vittnar det förhållande, att bägge med — särskildt hvad den andra beträffar — obetydliga förändringar upptogos ej blott i förslagen 1814 och 1816 utan ock i det definitiva psalmboksförslag, som stadfästades 1819. Detta vittnar ock i sin mån om riktigheten af antagandet, att hvad Wallin vid mognare eftertanke ogillade i sina första psalmhäften icke var den däri uttalade kristna åskådningen utan själfva framställningssättet, särskildt i de omarbetade gamla kärnpsalmerna. Hvad döpelsepsalmen beträffar, är det ej utan intresse att med dess första form jämföra den ganska omfattande bearbetning däraf, som Wallin upptog i sina och Franzéns ProfPsalmer 1812, och så efterse, huru de bägge formerna förhålla sig till 1819 års text. Det visar sig då, att Wallin i regel återgått till den äldre lydelsen af 1807: det enda mera betydande undantaget är de fyra första raderna af slutstrofen, där 1812 års text blifvit följd (»Lär mig Jesu kors att vörda» etc.). En af de mycket få senare ändringarna i förnöjelsepsalmen är utbytet (1819) af »wara from och wara nöjd» mot »wara gudelig och nöjd», hvarigenom allusionen på 1 Tim. 6: 6 blifvit tydligare. Anledningen till att Wallin undvek ordet »gudelig» 1807—1816 framgår af följande ställe i den förut citerade predikan »Den bästa och säkraste vinningen», som just behandlar det sistnämnda bibelstället: »*Att vara gudelig*», heter det här, »har dels genom tidens lättsinne, dels genom menniskornas inskränkta och falska begrepp, nära nog blifvit ett föragtligt tillmäle.»[2] För att icke ge läsarens eller åhörarens tanke en annan riktning än den afsedda, kunde det 1807 te sig ändamålsenligt att afstå från det bibliska ordet. Längre fram, då bibelordets

[1] Beckman, Psalmhistoria sid. 660 f. (märk den anförda anekdoten om psalmens uppbyggelsevärde). — H. Wijkmark a. a. sid. 24 anser både döpelsepsalmen och förnöjelsepsalmen vittna om ytlighet.

[2] Rel. tal III, sid. 68 f.

anseende i det allmänna omdömet återupprättats, kunde »gudelig» utan anstöt begagnas, ja t. o. m. tillerkännas affektionsvärde.

Hvad Wallin f. ö. längre fram tänkte om sina tidigaste psalmer var ej enbart till deras nackdel. Utom de bägge originalförsöken upptogs i 1819 års psalmbok äfven omarbetningen af G. Ps. 290 »Af hjertat hafver jag dig kär» i nästan alldeles samma form, som den fått 1807, och omarbetningen af G. Ps. 346 (»Lof, pris och ära ware dig» N. Ps. 416) undergick blott delvis större förändring (förkortning). Den till en ny psalm vordna omskrifningen af G. Ps. 317 (»Den blomstertid nu kommer») blef med några ändringar den vårpsalm »Den blida vår är inne», som under n:o 392 ingår i vår ännu gällande psalmbok. Likaså är N. Ps. 493 en omdiktning, ehuru med betydligt större förändringar, af den 1807 gifna bearbetningen af G. Ps. 411. I sina Vitterhetsförsök (1821) upptog Wallin sin bearbetning från 1807 af G. Ps. 297 (»O Gud, o Gud så from») »Du alla väsens Far», liksom den då meddelade öfversättningen af Prudentius' grafhymn (G. Ps. 408): »Uppklarnen I ögon, som hafwen».[1] Särskildt fästad tycks han ha varit vid sin första omarbetning af G. Ps. 221 (den i 1819 års psalmbok under n:o 47 intagna med normaliserad takt är gjord af kyrkoherde G. Stolpe[2]), ty enligt uppgift (af B. v. Beskow eller S. A. Hollander) i hans Samlade Witterhetsarbeten skall han vanligen ha begagnat en af dess strofer som afslutningsbön efter predikan omedelbart före nedstigandet från predikstolen.[3] Ifrågavarande vers ger oss hela hans praktiska fromhet i dess mest vinnande gestalt:

Gif nåd, att jag framgent, som Du har befallt,
Besegrar de lustar mig fresta,
Och älskar och dyrkar min Gud öfwer allt
Och älskar och hjelper min Nästa! —
Se'n sjunke i frid min förswinnande dag!
Hwad hälst dig behagar, må bli mitt behag!
Ty, Herre! Du känner mitt bästa.

[1] Bägge läsas ock i hans Saml. Vitterhetsarb. II (1878 års uppl.), sid. 89 f. Bönepsalm och sid. 102 f. Begrafningshymn.

[2] Beckman, Psalmhistoria, sid. 144.

[3] Saml. Vitterhetsarb. (1878) II, sid. 456, anmärkning till sid. 98 i samma del, där v. 9 och 7 aftryckts med obetydliga ändringar efter 1807 års text af G. Ps. 221. — Den här ofvan citerade strofen har jag ofta (just i denna form från 1807) hört en gammal prästman läsa ur minnet som afslutningsbön på predikstolen. Själf hade han lärt den af en yngre samtida till Wallin, som tjänstgjort i Stockholm under W:s pastorprimariustid.

Geijer, som var bekant med Wallin sedan 1803, har i sitt minnestal öfver honom antydt en egendomlig brytning i hans väsen mellan en effektfull »prakt-natur», som företrädesvis fängslade uppmärksamheten, och en djupare sedt kanske mera verkningsfull »hängifvenhet till det milda, stilla, ljufva, belåtna». Denna andra grundton i hans väsen finner Geijer oftare anslagen af skalden än af talaren och särskildt utmärkande för »hans herrligaste psalmer».[1] Det synes som skulle denna intimare, vekare grundton i Wallins personlighet ej minst kommit till uttryck i hans tidigaste psalmer, som icke blott visa drag af tidens känslosamhet utan äfven af personlig innerlig känsla. Detta har i det föregående flerstädes vidrörts — det kunde ytterligare exemplifieras med citat ur omarbetningarna af G. Ps. 76 (v. 2), 187 (v. 5), 239, 267 (v. 5), 308 (v. 6, 7), 411 (v. 4, 5), 17 (v. 4—6, 8), 20 (v. 3), 100 (v. 3, 4), 305, 409 (v. 11). Som ett sista prof på andan i Wallins Omarbetade Kyrkopsalmer må tjäna denna, om den vore original, fullkomligt otadliga dödspsalm. Nu är dess fel blott att vara en onödig omdiktning af G. Ps. 392 »I Christi sår jag somnar in», denna af vördnadsvärd tradition helgade, i sin ålderdomliga form och sin ädla enfald så gripande psalm.

1. Nu, emot Jesu hjerta böjd,
Jag somnar stilla och förnöjd:
Ty Han, som alltid war min Wän,
Jag wet Han är densamma än!

2. Af Hans förtjenst, Hans dyra blod,
Har jag i domen tröst och mod.
Guds barn jag dör i fröjd och frid,
Guds barn jag lefwer ewig tid.

3. Jag somnar in — men ur min blund
Mig wäcker Jesus om en stund!
Jag känner Wännens röst så wäl —
Anamma nu, O Gud! min själ!

A. Hildebrand har anfört denna psalm bland andra som exempel på, hur »de nya försöken» (af Dahl, Choræus, Wallin m. fl.) saknade verklig psalmstil, och menar, att sådana stycken slogo

[1] Geijers Saml. Skrifter VII (1875), sid. 208 f. — Kontrasterna i Wallins väsen, hans verkligt problematiska natur har också Agardh på ett nästan uppseendeväckande sätt påpekat i sina hälsningsord till W:s efterträdare i Svenska Akademien Anders Fryxell. (Sv. Ak:s Handl. fr. 1796, del XXI, sid. 77 f.)

an, därför att »man kunde läsa eller sjunga dem utan att stötas för hufvudet af alt för kristliga uttryck».[1] Det tycks dock svårt att fatta, huru en sådan dikt som den här ifrågavarande kan frånkännas psalmstil och *quantum satis* af kristlighet. Ändringarna ha här lika så litet som eljes i Wallins första psalmer någon påvisbar tendens att försvaga det kristna trosinnehållet utan framgå med nödvändighet ur den estetiska psalmförbättringsteori vi förut refererat. Ty den gamla psalmen bröt (och bryter än i dag) mot den versifikationens korrekthet, som äfven Wallin ännu satte så högt: hvarje rimpar utom det sista lider af något bland de fel, som man ville aflägsna ur de gamla psalmerna: apokopering, inversioner, accentfel, orena rim och arkaismer.

Borttagandet af den alltid vanskliga bilden om Kristi sår skylles väl ej rationalistiska motiv mera nu än senare, då Wallin kunde tillåta sig att, när versens förbättring så fordrade, borttaga dylika allusioner på Jesu försoningsdöd.[2] Uttrycket »Wännen», som här tvenne gånger förekommer i st. f. Jesus, hör ju till Wallins ordförråd alltifrån ungdomen: det möter lika väl i Uppfostraren som i Dödens Ängel, särskildt i eskatologiskt sammanhang.[3] Och i det märkliga företalet till Religionstalens tredje del (1831) har Wallin gentemot beskyllningen att skämmas vid Kristi namn å ena sidan hänvisat till flere af sina psalmer och predikningar, som vittna om motsatsen, å andra sidan också uttryckligen förklarat, att han ej »lägger någon vigt på ett idkeligt och derigenom ofta blott mekaniskt upprepande af Frälsarens namn». Hvad ungdomsförsöken angår, äro f. ö. Jesu namn och hänvändelser till honom där så vanliga, att någon misstanke mot Wallin för att just då ha velat bespara upplysta ögon och öron kristliga talesätt, på dem ej kan grundas.

Hvad Wallin senare ogillade i sina första psalmer var — och det skall i det följande flere gånger ytterligare belysas — icke någon brist på kristlig öfvertygelse och religiöst känslodjup utan dels själfva principen att utbyta de gamla, just genom sin ålder och däraf beroende minnesrikedom ojämförligt mer suggestiva kärn-

[1] Hildebrand, a. a., sid. 64 f.

[2] Jfr t. ex. N. Ps. 77:6 med G. Ps. 151:6 och N. Ps. 187:8 med G. Ps. 253:8.

[3] Så just i de nämnda dikterna: »ur sin stilla blund Hon väcks af Vännens röst en klarnad morgonstund» (Uppfostraren); »Alltså I kännen, Då dagen svalkas, Hur Himlavännen Till eder nalkas Och för till rummet, som han beredt . . .» (Dödens Ängel str. 34). Jfr N. Ps. 125:6, 210:2, 481:7.

psalmerna mot färska omdiktningar utan affektionsvärdets makt och den gamla språkformens hemul, dels äfven stilen i bearbetningarna, hvilken, såsom ofvan framhållits, företedde vissa svagheter. Redan i mars 1810 har Wallin ogillat en del af sina första psalmer[1] ur sistnämnda rent stilistiska synpunkt, men det är först 1812 han frångår principen att omarbeta äfven de mest brukade och mest värdefulla gamla psalmerna.[2] Ett — och ett ingalunda oviktigt fastän hittills icke uppmärksammadt — bevis härpå är, att ännu detta sistnämnda år på Magister A. Wiborgs förslag i Stockholm en ny upplaga utgafs af Omarbetade KyrkoPsalmer, omfattande de i häftena 1807 och 1809 upptagna psalmerna, denna gång ordnade efter Gamla psalmbokens nummerföljd. Ändringar förekomma här i G. Ps. 76, 194, 270 och 411 m. fl. Af dessa ändringar äro åtminstone några nya för denna upplaga[3], hvilket visar, att Wallin själf lagt hand vid dess utgifning.

Redan det faktum, att inom en ganska kort tid flere upplagor utkommo af Choræus-Wallins psalmhäften, vittnar om deras värde inför samtidens dom. Väl recenserade blefvo de ock, strax efter publiceringen, i det att, såsom förut omnämnts, Wallins gode vän vid denna tidpunkt, vice bibliotekarien Per Adam Wallmark, åtog sig att anmäla dem i Stockholms Posten, där han var medarbetare.[4] Han kan ej dölja sin glädje öfver »att se den heliga Lyran flyttad i en ny Spegels hand». De bägge häftena äro samlingar »icke att välja utur men att hele och hållne intagas» i den tillämnade nya psalmboken. Lifligt uppmanas utgifvaren att fortsätta detta tacknämliga arbete.

[1] H. Wijkmark, a. a. I, sid. 21.

[2] A. Hildebrand, a. a., sid. 88 f.

[3] Af Förra Samlingen (1807) utkom Tredje Upplagan 1811, af Senare Samlingen (1807) Andra Upplagan samma år (1811).

[4] Förra Samlingen i n:r 133 och 136 (juni) 1807, Senare Samlingen i n:r 16 och 23 (januari) 1808. Att Wallmark är recensenten framgår af en anmälan i Journal för Litteraturen och Theatern 1809 n:r 5, jämförd med Wallmarks självbiografi i Biogr. Lex. XIX, sid. 357. Enligt Stockholms Consistorii Protocoll 1807 den 9 juni § 8 begärde d:r C. B. Rutström imprimatur å en recension öfwer omarbetningen af Swenska Psalmer af Choræus och Wallin. Förmodligen hjälpte han på detta sätt sin yngre vän Wallmark med censurbesvärets undanrödjande.

Ett utdrag af recensionen af Senare Samlingen må här meddelas:

Att omarbeta våra Svenska Psalmer har Rec. alltid ansett såsom ett af de svåraste litteraira bemödanden. Det kan icke nekas, att ju flera ibland dem äga en sublim enkelhet och en djup anda, som försonar oss med deras talrika fel emot både Språkets, Skaldekonstens och Smakens lagar. Vanan att ifrån barndomen äga dem till tolkare af både den enskilta och offentliga Andaktens känslor, bidrager också till denna fördelaktiga stämning hos Läsarne. Deras föråldrade uttryck, Språkets gravitetiska gång, Tankarnes riktighet, vårdad äfven på bekostnad af rimmens och språkets, allt detta ger dem ett anseende af högtidlighet, som man länge trott icke kunna ersättas genom en nyare omklädning —; och det har behöfts några så lyckliga försök som det närvarande för att vederlägga denna fördom. Ett Snille — (Rec. tar för afgjordt, att ingen annan deri lyckas) som företager sig att omarbeta våra Psalmer, måste således icke allenast med uppmärksamhet följa de föreskrifter, som i allmänhet gälla för detta grannlaga Skaldeslag och hvaraf Hr Prof. *Ödmann* i Företalet till sina *Kyrkosånger* lemnat en så tillfredsställande öfversigt — han måste äfven på det sorgfälligaste tillse, att den gamla Psalmens anda och kraft — långt ifrån att förlora — tvertom *betydligen* vinna af den nya förändringen. Att sätta moderna phraser utan anda och styrka i stället för de föråldrade anderika och kraftfulla, är icke *omarbeta,* eller, som det i sjelfva verket bör heta, — att *förskönа* en gammal Psalm — lika litet som det kan kallas ett förskönande af ett Göthiskt tempel, att nedplatta dess trottsande hwalfbågar. Det är i båda fallen att befästa det Gamla i sitt anseende och att hos Allmänheten väcka en ofördelaktig tanke om hvarje försök till förbättring. Då det gamla Uttrycket, redan genom sin längre förtroliga bekantskap med Läsaren, har en viss rättighet till hans uteslutande tycke och således säkert icke underlåter att vid hvarje Försök till sitt utträngande göra den gällande inser hvar och en lätt, att den nya förändringen måste vara *i hög grad* förträfflig, för att kunna, icke allenast fullkomligen bestå i denna strid, utan äfven med otvifvelaktig seger sluta densamma.

Vid detta kinkiga företag är ännu en omständighet att iakttaga. Den omarbetade Psalmen måste, för att gillas af ett sednare tidehvarf för hvilket den är skrifven, fullkomligen gillas af det närvarande. Det är naturligt att hvart och ett uttryck, hvar och en ordställning, som för *oss* är föråldrad, skall blifva det ännu mer för våra efterkommande. Alla dylika böra derföre utan skonsamhet förkastas (de Bibliska naturligtvis undantagna, hvilka äfven rättare kallas *gamla* än *föråldrade*) och intet hvarken bibehållas af den gamla Psalmen eller ingå i dess nya form, som icke på det mest tillfredsställande sätt stämplas af vårt närvarande tidehvarfs språkodling och smak.

Då Rec. gjort dessa anmärkningar, har han blott commenterat Hr *W:s* arbete. Om de äga anseende af reglor, så är det endast dess förtjenst, som upphöjt dem dertill. Öfverallt har det nya Uttrycket, det vill i de flesta fall säga — den *Nya Psalmen* — under Hr Wallins Hand fått en värma och en skönhet som för alltid aflägsnar all tanke på det förras brister.

Det är tydligt, att Wallmark hade sinne för de gamla psalmernas värde — han var ju från västra Sverige — men man ser också hur oblidkeligt krafvet på korrekt verskonst var: den omarbetade psalmen måste fullkomligen gillas af det närvarande tidehvarfvet[1], Det är detta betraktelsesätt man måste utgå ifrån vid studiet af Wallins och andras psalmförbättringsarbete, om man rättvist skall kunna bedöma det.

Choræus-Wallins Psalmer utgjorde liksom Klopstocks och Gellerts en apologetisk insats af ej ringa värde för sin samtid. Den lediga versifikationen, den varma känslan, den klara och enkla tankegången och så författarnas goda anseende från akademiska pristäflingar o. s. v. — allt bidrog till att bereda dessa omarbetningar ingång i vida kretsar. Än idag är det jämförelsevis lätt att få fatt i exemplar af Choræus-Wallins psalmer från 1807. I Karlbergs slottskapell sjöngos vid den offentliga gudstjänsten (under Wallins anställning vid Krigsskolan där) alternerande Choræus-Wallins omarbetningar och psalmer ur den gällande gamla psalmboken. Härom berättar Wallin i sitt förut nämnda Betänkande från 1812: »Under den tid jag predikade på Carlberg, nytjade man naturligtvis der som annorstädes den vanliga Psalmboken, men detta hindrade ej en stor och bättre (!) del af Församlingen att sjunga *Chorœi* och *mina* då utgifna omarbetningar. På flere åhörares oskyldiga begäran valde jag, då tillfället medgaf, sådana gamla psalmer, som tillika voro omarbetade . . .»[2] Ett slags invigning fick det första psalmhäftet vid en andlig vokal- och orgelkonsert i Jakobs kyrka (till förmån för de fattiga vid Sabbatsbergs brunn) den 10 juni 1807, då bl. a. utfördes »Choral, 1:sta och sista versen af Psalmen n:r 106, utur det nyligen utkomna häftet af Choräi och

[1] I en annan recension (Stockh. Posten 1807 n:r 297) af Chr. Dahls Psalmer anmärkas »ett par archaismer i lyckan wår (sid. 11) och glader (sid. 33)». Denna artikel torde möjligen vara af Wallin. Konsistorieprotokollen ge ingen upplysning.

[2] Hildebrand, a. a. sid. 164. På samma sätt användes, såsom förut omtalats, på sina håll prosten Linderholms omarbetning af psalmboken.

Wallins omarbetade psalmer». (N:r 106 var en omarbetning af Choræus till Ditt namn, o Gud, jag lofva vill.)[1]

Ännu 1815 klagar hofpredikanten P. Säve i skrifvelse till Psalmbokskommittén, att man i 1814 års förslag »förbigått så många af Wallins och Choræi psalmer? De äro redan för deras förträfflighet och till själens innersta trängande andaktsvärma liksom fästade och ingrafne i hvar och ens sinne, som en gång hört eller läst dem.»[2]

[1] Programmet i Stockholms Posten n:r 128 (6/6) 1807.

[2] A. Hildebrand, a. a., sid. 149. — Denne P. Säve synes vara identisk med respondenten för den disputation De usu Poëseos in Sacris (Uppsala 1786), hvarom i inledningen talats. (Westén, Sv. Kongl. Hof-Clericiets Historia III, sid. 842 f.) Märk äfven, huru signaturen Paleolog i Stockholms Posten 1813 n:r 125 också mycket ifrigt pläderar för Choræus-Wallins omarbetningar, »som nästan finnas i hvar mans hand, äfven allmogens, och med förtjusning läsas, till och med af private i Kyrkorna nyttjas, när Omarbetade Psalmer vid Gudstjensten förekomma». I n:r 133 s. å. bemötes detta påstående i en anonym artikel Reflexioner wid läsningen etc.

TREDJE KAPITLET.

Wallin som teol. adjunkt vid Karlberg (forts.). — Nya intryck. — Befordran. — Psalmer 1809. — Wallins psalmboksprogram 1809.

Samma år, som Wallin utsände sina första psalmhäften, medverkade han äfven i en vitter kalender Polymnia, utgifven af hans gästvän grosshandlaren Sven Björck Svensson. Bidrag hade äfven lämnats af Franzén, Granberg, Grangren, A. C. Kullberg, Valerius och den vittre grosshandlaren själf.[1] Det är dock Wallin, som Polymnia »har att tacka för de flesta blommorna i sin vackra krans», för att tala med Wallmark, som recenserade boken i Stockholms Posten i slutet af år 1807. Det mesta är tillfällighetspoesi och öfversättningar. Särskildt i släkt med hans samtida andliga poesi äro de elegiska dikterna Enslingen, Försakelsen, Till den Okända och Skaldebref till en vän efter en sjukdom, hvilka alla mer eller mindre starkt (minst den sista) tolka den schillerska resignationen inför sinnevärldens oförnuft och mana människan — också i samklang med Schiller — till att i inre samling häfda sitt andliga oberoende.[2] I underlig motsättning till dessa försakelsens sånger står voltaireöfversättningen Nöjet, som förut publicerats i Linköpings Bladet 1805 (n:r 100) och nu omtryckes med en betecknande uteslutning.[3] Förmedlingen mellan de bägge skilda betraktelsesätten

[1] Se närmare Ljunggren Sv. Vitt. Häfder III: sid. 495 ff. och 530, noten, där Wallins bidrag äro förtecknade. — I Stockh. Posten 1807 n:r 241 (17 okt.) nämnes Polymnia som nyss utkommen.

[2] I de studier öfver Schiller och Sverige, som i Samlaren 1905 (26. årg.) publicerades, berördes ej alls Wallins förhållande till Schiller, ett ämne, som dock vore värdt en undersökning. I sin Epitre till grefvinnan C** nämner han med beundran »Schillers flygt». Bland Schillerinfluerade dikter, utom de ofvannämnda, må här påpekas hans Hymené (1809) vid Hagbergs bröllop, som erinrar om Schillers bröllopsdikt An Körner (1785).

[3] KÅ 1910, sid. 80 ff. — Märk, att äfven Schiller har kunnat använda »Nöjets» grundtanke: »Freude heisst die starke Feder In der ewigen Natur» heter det ju i An die Freude (1785), »Freude, Freude treibt die Räder In der grossen Weltenuhr».

ligger väl i uppfattningen af plikten som skön, ljuf och i innerligaste mening lyckobringande:

För den själ är ingen offring bitter,
Som den sköna pligtens bana går;
Ack, mer ljuf än hela flärdens glitter
Är dess tysta, känslofulla tår!

Öppna för behagens intryck, stärkta
Mot bekymrens, fly dess stilla dar,
Fly så lyckliga som obemärkta,
Under vården af en allgod Far.[1]

Detta »nöje» njuter också Wallin midt i sin försakelse och enslighet. Han älskar sitt lefnadskall, bekänner han i Skaldebrefvet till vännen, han finner sin tillvaro rik och tackar Försynen, som skänkt honom förnöjsamhetens lycka. För den ännu öfvervägande ljusa stämningen under karlbergstiden äro rader som dessa betecknande:

Än dröjer lifvets Maj! I lugna dalar
Vi svärme kring och utså hoppets frön.
Om sommarn hjertats löftesbref betalar,
Om hösten mödans heta svett hugsvalar,
Vi vete ej. Men låt oss tro en lön,
Som bergas kan, hvart ödena ock hvälfva,
Af ädla sinnen, varaktig och skön;
Ej lyckans skänk, men skänken af oss sjelfva!

Såväl i denna dikt som i den hans senare diktning förebådande Försakelsen låter han förstå, hvilken lycka de litterära sysselsättningarna, poesien och umgänget med vännerna skänka honom. Och äfven i Nöjet är det samma föremål, som bringa honom hans ljufvaste glädje: *étuden*, vänskapen och lutan.

Tåld och nöjd i ert förbund,
Skall jag rätt min lefnad njuta . . .

heter det i slutstrofen till Försakelsen. »Njuta rätt», det är syntesen af evdämonism och pliktlära — det är den han vill söka förverkliga. Gentemot den ohejdade hädonismen, som han aldrig

[1] Den af fosforisterna ej utan skäl beledda inskriptionen på vårdtornet, som skulle ledsaga den okända Malla Montgomerys steg: »Värdet utaf qvinnan Är en makas och en moders blott» behöll för Wallin lifvet igenom sin sanning. Se hans af Fredrika Bremer kritiserade predikan Qvinnans ädla och stilla kallelse (Rel. tal III, sid. 108 f.).

gillat, kunde han tänkas säga — med en travestering af Thorilds ryktbara sats: »Att njuta fritt är stort, att njuta rätt är större». Ännu på dödsbädden talar han ju enligt Geijer om att »njuta af lifvet» — men det är ett slags beklagande då, att han »föga njutit af lifvet». Ty han var egentligen ett alldeles för oroligt temperament, alldeles för »passionné», som han klottrat på ett koncept bland Psalmbokskommitténs papper, för att i längden kunna invagga sig i förhoppningar om en sådan vegetativ tillvaro. Hans prästerliga kall, »gjordt för betraktelsen och sinnesfriden», som han beskrifver det i Skaldebrefvet, hade också andra sidor än de idylliska, hvilka under hans första ämbetstid lätt trädde i förgrunden. Han är hvarken den förste eller den siste skald, som romantiserat prästämbetet.

Som förut nämnts, recenserades Polymnia af de unga vitterhetsidkarnas stallbroder P. A. Wallmark i Stockholms Posten 1807 n:r 278, 285 och 294. Efter några erkännsamma ord om Wallins bidrag och mera reserverade om vissa andras afslutar recensenten sin granskning med följande anmärkningsvärda kläm:

Sedan Smaken blifwit mera allmän och Språket hunnit en wiss odling och stadga är förtjensten att skrifwa en felfri wers, t. o. m. en god wers äfwen i den widsträcktaste bemärkelse, icke bewis för någon utmärkt fallenhet för Poesien. — — — Det mechaniska i Poesien, som i all annan konst, kan läras — — — Men andan och kraften, denna djupa och lifliga känsla, denna lågande inbillning — denna *os magna sonaturum* — se der hwad som aldrig kan läras och hwarförutan man alldrig blir annat än en god Versificateur».

Som vi se, möter här krafvet på känsla och fantasi — som ju plägar betecknas som det specifikt romantiska krafvet — framställdt af romantikens mest stridbare motståndare i vår litteratur.[1] Men att så sker, beror naturligtvis på att Wallmark lärt sig ställa denna fordran på poesien af för-romantiska smaklärare. Särskildt ligger det här nära att tänka på Blair och Sulzer med deras starka häfdande af poesien såsom passionens språk och deras höga värdering af stora ämnen och sublima känslor.

[1] Anmärkningsvärdt är, att Wallmark, som i sin självbiografi citerar ofvan anförda stycke ur recensionen af Polymnia, därvid dock uteslutit de i Stockholms Posten förekommande orden: »denna lågande inbillning». Se Biographiskt Lexicon XIX, sid. 358. Wallmark berättar f. ö., att recensionen af Polymnia väckte rätt stort uppseende och förskaffade honom en komplimenterande biljett af själfve Leopold.

Under sin studietid i Lund hade Wallmark bl. a. åhört Anders Lidbecks föreläsningar i estetik, och denne stödde sig just på auktoriteter som Home, Blair, Eschenburg och Schiller. Af fransk-klassicismen var Lidbeck ingen slafvisk beundrare och lika litet af dess svenska afläggare, den akademiska retoriken, men han hyste å andra sidan en bestämd motvilja mot Schelling och den tyska romantiken.[1] Hvad Wallmark sålunda kunnat inhämta af Lidbeck lät ganska väl förena sig med den åskådning Leopold företrädde: motviljan mot den tyska romantiken erbjöd från början en ingalunda oviktig förbindelselinje mellan den sydsvenska och den uppsvenska smakståndpunkten.

För Wallin, som redan tidigt visat sig påverkad af den franzénska förromantiken och genom sina studier under Boethius', Neikters och Svedelius' ledning fått skaldekonstens högre uppgifter inpräntade i sitt medvetande, kunde en erinran, som den Wallmark nu gaf sina vänner, icke gärna förklinga ohörd. För den stora sublima lyrikens *vox angelica* fanns i hans själ alltid ett hemligt genljud, och när den stämman blott vidrördes, lystrade han ovillkorligt. Det hörde, som förut framhållits, till tidens estetiska etikett, att man borde som mästaren Horatius försöka sig i alla möjliga poetiska genrer, och Wallin hade gjort så. Men nu var tiden kommen för *genus grande*. Ett ypperligt tillfälle för Wallin att pröfva sina krafter inom denna genre erbjöd sig vid början af det nya året: högtidligheterna vid Gustaf III:s-stodens aftäckning den 24 januari 1808 ägnade sig synnerligen att fira med en högstämd dikt.

Här är ej platsen att analysera Wallins berömda Dithyramb öfver den 24 jan. 1808 (Stockholms Posten n:r 19 — den 25 januari — s. å.). Det må blott erinras om det enstämmiga bifall, den väckte, och om den epokbildande betydelse den tillerkänts vid sidan af Tegnérs Krigssång för Skånska landtvärnet och Atterboms Phosphoros-prolog. Kort efter statyaftäckningen tillkommo nya impulser till storslagen patriotisk diktning i och med krigsutbrottet i februari. Trots de starka pacificistiska sympatier, som lågo i tiden och som äfven påverkat bl. a. Wallins lärare Boethius och honom själf[2], måste krigshändelserna verka uppryckande och väckande

[1] Beträffande framställningen af Lidbecks ståndpunkt har jag följt Albert Nilssons inledning till Esaias Tegnérs Filosofiska och estetiska Skrifter (1913), sid. 63 ff. och Anton Blanck, Den nordiska renässansen, sid. 285 ff.

[2] Se KÅ 1910, sid. 52 f. och grafdikten öfver C. U. Broocman i Saml. Vitt. arb. I, sid. 281. Jämför härtill G. Nikanders värdefulla belysning af Andliga strömningar i Åbo under den gustavianska tiden — Finsk Tidskrift T. LXXV, 1913, sid. 309 ff.

på en man, som likt Wallin genom börd och lefnadskall stod försvarsväsendet nära. Det var dock något uppfordrande och lyftande i den svenska regeringens trotsiga hållning mot Napoleon och hela den europeiska kontinenten, och ännu värjde sig en och annan mot den magnetiska dragningskraft, som ödets man utöfvade ej minst på svenskarna. Så var fallet med Wallmark, såsom det framgår af hans Verser, upplästa i ett sällskap, d. 21 April 1807, i anledning af Svenska Vapnens framgång i Tyskland.[1] Samma hat mot Napoleon, som där kommer till uttryck, talar äfven i slutet af Wallins stora Sång öfver Gustaf den tredje (»Werldskräktarn från sin thron förordnar wårt förderf» etc.) och i hans Ode till Swenska Nationen i anledning af innewarande fälttåg. I ett bref till Wallmark (dateradt Carlb. d. 21 Junii 1808) kallar han sistnämnda dikt »det stackars Poemet, som haft så svårt att få burskap på Parnassen». Sin önskan att få det tryckt i Stockholms Posten — »och det snarliga» — lyckades Wallin ej genomdrifva. Men bland hans Smärre Poemer, som kort därefter utkommo, ingår det och innehåller där tre strofer utöfver de åtta, hvaraf det består i Witterhetsförsök (1821) och i Samlade Witterhetsarbeten. Stroferna 6 och 7 i den ursprungliga texten lyda sålunda:

Så ryt, från Seinens strand, förfärande coloss!
Kom — att mot wåra bröst och wåra hällar bräckas!
Du werldens sköflare! hwad ämnar du wäl oss?
Till wåra boningar ej hinna dina bloss —
De skola i ditt blod på wåra gränsor släckas.

Förgäfwes föser du på oss en syndaflod
Af slafwiskt sinnade och troförgätna grannar,
Som spartes, i sin nöd, af Gustafs ädelmod:
De köpa ej wår dygd, de kufwa ej ett mod,
Som trolösheten skyr och träldomen förbannar.

Den i sin hyperboliska retorik äkta wallinska dikten spår till sist, att Sveriges segervana folk snart skall vända hem »att från en ädel strid vid Gustaf Adolphs thron på segerpalmer hvila». (En stark tillit till Gustaf IV Adolf kommer liksom i den ofvan omtalade lokaliseringen af *Divis orte bonis* också till synes i Dithyramben i dess ursprungliga form med dess hyllning af den ensamme hårdt betungade monarken och dess för oss så vemodigt ljudande försäkran, »att Swea ej blir otacksam».) Det ogillande, Wallmarks

[1] Biogr. Lex. XIX: sid. 360.

nyss berörda angrepp på Napoleon 1807 väckt, bl. a. hos hofkansleren Zibet, bidrog väl till att Stockholms Posten ej vågade publicera dikten. Men i sin anmälan af Wallins Början till Öfwersättning af Eneiden jemte några smärre Poemer gaf Wallmark sitt fullaste erkännande åt Ode till Swenska Nationen, hvars författare tillerkännes värdigheten af en svensk Tyrtæus.[1]

Äfven 1809 får Wallin anledning att pröfva sin talang för större uppgifter, särskildt genom författandet af Cantate wid den Concert, som uppfördes i Stockholms Storkyrka den 4 october till förmon för Westerbottens genom kriget lidande inwånare, tryckt i Journal för Litteraturen och Theatern n:o 36 (6 oktober) nämnda år. Följande år läses i samma tidning n:o 17 Wallins hyllning till kronprinsen Karl August vid dennes intåg i hufvudstaden: Dityramb, den 22 januari 1810, en dikt som både till form och innehåll är en af Wallins märkligaste.[2] Den demokratiskt enkle 'bondeprinsen' skall återinföra samfundsanda och fosterländsk offervilja och inleda den gyllene åldern för Sveriges folk:

Kom åter, gamla dygd! — Vid enkla seder
Och manligt mod behåll en återställd nation!
Astrea, kom, och sätt dig neder
Vid Furstens sida, delande hans thron!

Nationellt och klassiskt väfves i denna dikt liksom i Dithyramben från 1808 samman så, som senrenässansens, af Gustaf III och hans akademi återupptagna litterära program fordrade det, och på samma gång talar där ett moraliskt patos, som väl är gemensamt för tidens akademiska retorik men hos Wallin liksom än mer hos Geijer (Manhem) och Tegnér (Svea) under det färska intrycket af fosterlandets nyss timade olyckor får en lefvande och personlig klang.

Hur mycket än dessa Wallins patriotiska oden, dityramber och kantater stå i skuld till inhemska och utländska förebilder af »götisk» karaktär i mer eller mindre pindarisk stil, ha de dock gifvit utlopp åt den länge undertryckta patetiska lyrik, som hörde till

[1] Stockholms Posten 1808 n:r 177 (3 augusti): »Man igenkänner i detta skaldestycke Tyrtæi anda och Rec. skulle mycket misstaga sig, om det ej på hans Landsmän skulle göra samma lifliga intryck som den Grekiske Skaldens på Lacedemonierna».

[2] Se Blanck, Den nordiska renässansen, sid. 421, där den wallinska hyllningssångens sammanhang med samtida litterära företeelser i Danmark och Norge antydes.

hans personliga egenart, men som ej kunde rymmas i de former, hvari han förut mest rört sig: idyllen och elegien. Samtidigt eftersträfvar ock hans religiösa poesi en högre flykt, såsom hans parafraser af psalmer ur Psaltaren (efter Tingstadius' öfversättning) ådagalägga. Och en bland de många faktorer, som bidragit att småningom gé Wallins hela diktning en djupare och rikare klang, är tvifvelsutan hans deltagande på nära håll i den stora fosterländska krisen 1808—1810. Under intryck däraf är det väl ock han uppsätter sina i jämförelse med Leopolds uttalanden så mycket klokare och finare anmärkningar till Tegnérs »Svea».[1] Med den patriotiska entusiasmen följde en utvidgning och höjning af hela den poetiska stämningsnivån, som just för hans värf som psalmist måste vara gynnsam. Liksom den nationella väckelsen i Tyskland och Danmark gick hand i hand med en religiös, företedde äfven hos oss tiden efter statshvälfningen 1809 vissa om ock mera svaga tecken på en stundande omsvängning i det allmänna tänkesättet både i fråga om politik och religion.[2]

Wallin hade hitintills mött idel uppmuntran och loford på sin vittra bana, de sökta akademiska prisen hade rikligen tillfallit honom — senast 1807 hade han erhållit ett mindre pris för en öfversättning från Vergilius — och nu, 1808, mottog han den största belöning akademien någonsin utdelat (200 dukater) för sin Sång öfver Gustaf III. Under sådana förhållanden får man ej undra på,

[1] Ljunggren, Sv. Akad:s Historia I, sid. 291 och 391 f.

[2] Såsom sådana tecken till vaknande fosterlandskänsla på Wallin närstående håll kunna påpekas den bekante pedagogen C. U. Broocmans upprop »Till Föräldrar, Uppfostrare och Lärare» (i Journ. f. litt. o. th. 1810 n:r 78), hvari han tillkännager sin afsikt att utge ett Magasin för Föräldrar och Lärare, och denna tidskrifts första häfte (särskildt artikeln »Uppfostran till patriotism»), recensionen däraf i Journ. f. litt. o. th. 1810 n:r 237, uppsatsen i n:r 152 och 153 af samma tidning »Något om NationalBildning, särdeles med afseende på den Fransyska» (innehållande citat ur E. M. Arndts Geist der Zeit) o. s. v. — Broocman, som var nära vän med Wallin, anhåller i det ofvannämnda uppropet om biträde af »Nationens yppersta Tänkare och Snillen», i förhoppning att »wi alla måtte lära känna de medel, hvarigenom det Religionsförakt, den lättsinnighet, kraftlöshet och egennytta, som nu hota att förstöra Samhället, hos kommande slägter måtte kunna ombildas till de motsatta dygderna». Frändskapen med Götiska Förbundets program är påtaglig. — Märk ock Svenska Akademiens till prisfråga i vältalighet för 1811 års täfling utsatta ämne: »Hvilka äro medlen att hos ett folk uppväcka och underhålla patriotism och en rätt nationlig anda?» (Ljunggren, Svenska Akademiens Historia I, sid. 285.)

om hans första ungdoms osäkerhet om sin kallelse börjat ge med sig och han med en viss självklarhet fann sin väg till Parnassen tryggad. Desto mer förvånad och sårad måste han då känna sig öfver den (anonyma) recension af hans Smärre Poemer, som Lorenzo Hammarsköld i början af oktober 1808 lät införa i Upsala Tidning: Bref till en vän angående O. Wallins sist utgifna Poemer.[1]

Länge hade Hammarsköld och hans vän Clas Livijn (såsom deras brefväxling visar) ondgjorts öfver den »prisbehängde» Wallins, »namnsdags»- och »stadspoetens», framgångar. Det var inte bara afund. Det var nog minst lika mycket, om ej mer, förargelse öfver att en sådan talang lät sig förvilla af en falsk och utlefvad smakriktnings föreskrifter. Hvad den nu ifrågavarande recensionen angår, innehåller den så mycket aktningsfullt och välgrundadt beröm åt Wallins »nit för konsten», »hans nit att fullkomna sig», att en mindre förvand ung författare kunde varit rätt nöjd och svalt de beska sanningarna med ro.[2] Men den lättretlige och för andras omdömen ytterst känslige Wallin upptog nog Hammarskölds Bref som en förolämpning. Sakligt sedt öfverensstämde kritiken dock delvis med Leopolds: så t. ex. anmärkningarna mot bristande koncision och mot hopning af stilvidriga prydnader i öfversättningarna från Horatius. (Ännu samma år fick ju Wallin uppbära tadel af Leopold för sitt ödslande med metaforer i en predikan på Svenska Akademiens högtidsdag.[3]) Men den hammarsköldska kritikens offentlighet och på vissa punkter, t. ex. när det gällde poemen Landtlig bröllopssång och Vaggvisa, rätt försmädliga ton verkade nog annorlunda än Leopolds privata och alltid förbindliga granskning. Emellertid trodde sig Hammarsköld efter ett år kunna konstatera, att kritiken haft ett godt inflytande på Wallin, bl. a. så till vida, att denne efter den ofvannämnda recensionens publicerande »icke skrifvit en enda bit, som kan förliknas vid hans Vaggvisa eller landtliga bröllopssång».[4] Jämte Wallmarks yrkande på »anda och kraft», känsla och fantasi kan väl också Hammarskölds angrepp på det ömsom missnaiva, ömsom torrt prosaiska i några

[1] Upsala Tidning 1808 n:r 36, 39, 40, 43, 45. — Se R. Hjärne, Dagen före drabbningen, sid. 407 ff., där hela recensionen finnes aftryckt (Bilaga n:r 2).

[2] Man observere det från Lessing hämtade mottot:

Einen elenden Dichter tadelt man gar nicht;
mit einem mittelmässigen verfahrt man gelinde;
gegen einen grossen ist man unerbitterlich.

[3] Ljunggren, Sv. Vitt. Häfder III, sid. 523.

[4] Hammarsköld till Livijn den 4 sept. 1809 (R. Hjärne a. a., sid. 360).

af Wallins mindre lyckade smådikter 1808 ha bidragit till att stadga hans sträfvan efter det äkta och lefvande i poesien. För sådana musikaliskt-lyriska ting som Dithyramben och Svärmeri (Hvem är du, o tärna . . .) visade Hammarsköld liflig uppskattning men därmed markerades ock dessa sångers artskillnad i förhållande till den stelt artificiella akademiska retoriken. Det var liksom en anvisning om den linje, Wallin borde följa, och som han nog också i grunden helst följde.

Ett vittnesbörd om, att Wallin under loppet af år 1808 känt sig på visst sätt otillfredsställd med sitt ännu ofta rätt flyktiga och alltför lätta författarskap, kan man finna i den för öfrigt ganska svaga hyllningsdikt till vännen Wallmark, som han i november nämnda år införde i Stockholms Posten under rubriken Till Amalias Författare (St. P. 1808, n:r 268). Han jämför sina egna litterära bemödanden med Wallmarks, som i välgörenhetssyfte utgifvit en sentimental novell, Amalia eller de finska flyktingarna, skildrande ryssarnas våldshandlingar i det pågående kriget:

Wår kärlek och wår afund wärdig,
Du är, långt mer än wi, rättfärdig,
Som för ett lof, så tomt och kort,
Wår sommarmånad sjunga bort.

De äro fåfänga och weka,
De toner wåra lyror leka;
Den krans, wi önskat eller fått,
Han är en flyktig barnro blott.

Och med anspelning på Jesu ord »Hvad I hafven gjort en af dessa minsta, det hafven I ock gjort mig» uttalar Wallin sin förvissning, att den människovänlige Wallmark och hela hans hus rikligen skola vedergällas för det ädla nit, han lagt i dagen. Härvid faller dikten in i psalmtonen — Gud skall alltjämt »fylla det glada bordet,

Som Dina kära små i ring,
Likt oljeplantor, stå omkring».

Det är ej, när man tänker på Wallins diktning under karlbergstiden, så underligt, att han känner självförebråelser. Ty af det mäktiga och storvulna, som hans lyra på sistone äfven visat sig mäktig, finns från åren 1806—1808 ej mycket. »När han höjde sig till Odeton, hann han dock aldrig öfver Sybågar och Sminkburkar», heter

det i Polyfem (1810) om Struthio, och om detta än är öfverdrifvet, kan det dock ej nekas, att hos Wallin röjde sig vissa drag af smånätt och narraktig rokokopoet, hvilka måste ha på ett komiskt sätt stuckit af mot hans tunga, mörka och kantiga dalkarlstyp. Det är påkostande att höra Wallin, »den höge Wallin», likna sig vid en fjäril, »kärlig och glad», som kryssar bland cittror och sybågar i jungfruburen och sveder vingen »ibland på en barm, ibland på ett öga, som lågar». Midt i sin himmelsflykt hvilar han på vingen och vänder om till jorden, när de sköna så befalla etc.[1]

Synbarligen har året 1808 med sina stora händelser bidragit att hos Wallin inskärpa lifvets allvar och skaldegåfvans ansvar, liksom i vår egen samtid exempelvis året 1905 för många blef ett fördjupningens och självbesinningens år. Resultaten af en dylik fördjupning framträda ej genast, men en förändring har dock förberedts och fortgår sedan småningom, tills den allvarligare lifsriktningen bryter fram i dagen.

Till Wallins personliga utveckling under åren 1807—1808 torde väl äfven i någon, om ock ringa, mån hans teologiska studier för pastoralexamen ha medverkat. Genom E. J. Almquists då nyligen utgifna innehållsrika Commentarius, Theses Theologiæ Dogmaticæ Jo. Aug. Ernesti . . . illustrans (1804) fick han en ganska god öfverblick öfver det samtida teologiska läget och en grundlig kurs i luthersk dogmatik. Detta kom honom ock väl till pass i hans examen inför Västerås domkapitel den 4 maj 1808.

Protokollet öfver denna examen visar, att domprosten Waller hörde Wallin i pastoralteologi, hvarvid samtalet rörde sig om väl talighetens berättigande i den kristna förkunnelsens tjänst (1 Kor. 2: 4 f.), lektor Borg i dogmatik (om inspirationsläran), doktor Gottmark i exegetik (syndafallsberättelsen, 1 Mos. 3) och lektor Jedeur i kyrkohistoria (det samtida religiösa och kyrkliga läget i Europa). Som synes, var det synnerligen aktuella ämnen, som behandlades, och den anda, hvari examen fördes, var, skulle man kunna säga, upplyst ortodox, d. v. s. strängt renlärig men dock med en viss blick för tidens fordringar.

Då svenska kyrkan kommer på tal, får Wallin ge uttryck åt en säkert äfven af examinatorn — den mot neologien ifrande Jedeur — delad glädje öfver att i vårt land det religiösa tillståndet är så

[1] Se dikten Till en vacker Flicka jemte afskriften af ett Poëm, som hon begärt af Författaren (Journ. f. Litt. o. Th. 1809, n:r 21, sedan omtryckt med ett par små ändringar under rubriken Till Fröken E. i Witterhetsförsök 1821).

godt och öfverlägset alla andra länders. I samband därmed uttrycker han äfven sin tillfredsställelse med konungens kristliga nit, som både i hans påbud och hans föredöme framlyser (*semper cavit, ne quid detrimenti caperet doctrina vere Evangelica*). Och på tillfrågan, om ej ortodoxerna stundom förfarit med ovist nit, svarar han: *Crediderim eos sat moderate & excepisse & repulisse adversariorum tela, si quæ forte interdum vibrata sint.* Några eftergifter i fråga om lära eller sed anser han naturligtvis ej böra göras. — Det är tydligt, att särskildt Jedeurs förhör är en åsiktspröfning i enlighet med det Kungl. brefvet till konsistorierna af 1799. Wallins svar visa ock all önsklig oberördhet af neologisk smitta. Om den samtida tyska teologien fäller han t. ex. det sammanfattande omdömet, att den mestadels synes luta åt socianism och naturalism. Som representanter för dessa villfarande tyskar nämner han Ba[h]rdt, Semler, Henk, Tieftrunk, Cannabich, Fichte (*qui tamen visus est palinodiam quandam canere*) och Teller, bland hvilka särskildt Bahrdt och Teller äfven längre fram få tjäna Wallin som exempel på de själfgjorda reformatorer, som han förkastar.

Konsistoriets utlåtande om Wallins pastoralexamen blef lika gynnsamt som om hans sacerdotalexamen 1806. »Consistorium pröfvade skäligt att Dess vid detta tillfälle ådagalagda prof af sällsynt lärdom och grundlig insigt uti de till det Theologiska Studium hörande Lärdomsdelar skulle med laudatur uti protocollet utmärkas.»[1]

Sedan kyrkoherden i Solna och teologie lektorn vid Karlbergs krigsakademi J. Lundström befordrats till kyrkoherde i Gäfle, sökte Wallin dessa med slottspastorsbefattningen vid Karlberg förenade tjänster och utnämndes till deras innehafvare med alla af företrädaren åtnjutna förmåner den 19 april 1809. Det blef således hertig Karl, som nu fick afgöra ärendet. I krigskollegii skrifvelse med förslag till de nämnda beställningarnas återbesättande rekommenderas Wallin mycket varmt: hans »allmänt kända kunskaper och skicklighet ha gjort honom förtjänt att af Collegium blifva anmält till något wedermäle af Kongl. Maj:ts nåd.»[2]

[1] Några teser för pastoralexamen har Wallin ej utgifvit, enär han i stället kunde förete intyg om »af honom med smak och lärdom författadt samt 13 Dec. 1804 vid Upsala Kungl. Academie p. p. med hedrande färdighet väl försvaradt Specimen» (d. v. s. Wallins horatius-dissertation).

[2] Statsråds- och Beredning Protocoll i Krigs-Ärenden (RA) Mars—April 1809 och Krigs-Collegii Skrifvelser till K M:t Jan. 1809 (Bland Wallins ansökningshandlingar är en afskrift af pastoralexamensprotokollet bifogad).

Äfven en annan utnämning kunde Wallin glädja sig åt detta år: den 29 juni blef han jämte sjuttioen andra lyckliga i anledning af den förestående kröningen utnämnd till teologie doktor och promoverades därtill den 15 oktober s. å.[1] Mängden af utvalda minskade i åtskilligas ögon äran. I en artikel i Stockholms Posten 1810 (n:r 289) anmärkes, att teol. doktorshatten, som fordom utdelades ganska sparsamt och följaktligen medförde mycken distinktion, i senare tider blifvit ganska lätt åtkomlig, »ty åren 1793, 1800 och 1809 utgör de creerades antal tillsammans 176. Således måste f. n., nog få af Svenska Presterskapet finna skäl att beklaga sig öfver saknad belöning för grundelig theologisk erudition.»[2] I en samling parodier på Wallins tidigare psalmer (handskrift i Kungl. Biblioteket) förekommer bl. a. äfven en Kröningssång, där den långa raden af teologie doktorer figurerar:

En oförwansklig fröjd att se Doctorer gå
I stora drifter fram med sidenhattar på.[3]

Under 1808 och de första månaderna af 1809 har Wallin äfven ägnat sin tid åt psalmdiktning.

I början af maj sistnämnda år förelåg i manuskript ett nytt häfte af hans psalmer till censur i Stockholms konsistorium. Protokollet förmäler: »detta arbete, författadt af skickligaste hand,

[1] Statsråds Protocoll i Ecklesiastik-Ärenden (RA) Juni—December 1809. I ett omslag, påtecknadt *Th. Doctorer*, ligger ett Protocoll, hållet inför Hans Kungl. Maj:t uti Stats Rådet, på Stockholms Slott, den 29 Junii 1809, som upptar de 72 namnen och utnämningen.

[2] Äfven 1812 innehåller Stockholms Posten n:r 5 och 89 uppsatser om Teol. Doktorer och deras befordran.

[3] Handskriften, inbunden och försedd med Wallins porträtt, bär titeln Tungusiskt Skalde-Försök. Månne författaren kan vara någon annan än Clas Livijn, hvars parodier af Wallins profan-dikter äro gjorda con amore? Mycket elak är En Lärares Böne-Sång (»Ett än, o Carl jag beder dig»), där följande rader torde syfta på Wallins många prästerliga befattningar (utom de ofvannämnda äfven vid Ulriksdals kapell):

Jag tror på dig, du allt förmår,
Och hoppet mig ej sviker,
Att jag en två tre kyrkor får,
Dock utan att predika...

Det sista får väl tänkas tillkommet under riksdagen i Örebro 1812, då W. länge var tjänstledig för att läsa med prins Oscar. — För kännedomen om parodiernas tillvaro står jag i förbindelse till Förste Bibliotekarien d:r R. Geete.

vore till innehållet för andakten uppbyggande samt med Guds Heliga Ord och antagna symboliska Böcker enligt».[1] Den 1 juni kunde Wallin åt det till riksdag samlade Prästeståndets ledamöter låta utdela sina Psalmer, som voro dedicerade »till Sweriges Högwördige Presterskap».[2] Ståndet uppdrog åt ärkebiskopen »att betyga Lectoren Wallin Ståndets erkänsla och sanna tillfredsställelse öfwer den anda af sann Christendom, som med så mycken smak, wärdighet och wärma uti dessa Psalmer finnes uttryckt».

Det som först faller i ögonen vid studiet af Wallins Psalmer 1809 är, att antalet nya psalmer här vuxit till fjorton (eller, om man räknar de bägge måltidsverserna som en psalm, tretton) och att dessa placerats först — framför de omarbetade psalmerna. De ämnen, originalförsöken behandla, framgå af öfverskrifterna: Gud, Tron (N. Ps. 18), Kärleken (N. Ps. 285), Hoppet, Förnöjsamheten, Första Nattvardsgången (N. Ps. 354), Morgonpsalm, Aftonpsalm, Suck före måltiden, Efter måltiden, Menskohjertat, Fader wår (urtexten till N. Ps. 262), Beredelse till Döden (N. Ps. 451), Begrafningspsalm (N. Ps. 490). Som synes, är det ett rätt omväxlande ämnesval, där dock, om man närmare betraktar hvarje psalm för sig, den naturliga teologien är rikligast företrädd. Den samtida psalmboksförbättringen leddes ju delvis af ett systematiskt intresse för fullständigande af kyrkosången på sådana punkter, där psalmer fattades, något, som isynnerhet var fallet just inom den naturliga teologiens område.[3] Af apologetiska skäl tarfvade denna del af religionsläran en ingående behandling i predikan och undervisning, och då nu psalmen framför allt skattades som pedagogiskt hjälpmedel, blef behofvet af hvad man i en senare tid benämnt »förgårdspsalmer» kännbart. Både 1793 års profpsalmbok samt Ödmanns och Dahls psalmer bjuda också en hel del psalmer öfver den naturliga gudalärans hufvudpunkter: Guds varelse, Guds egen-

[1] Stockh. Consist. Prot. 1809 den 2 maj § 4. — Imprimatur å häftets titelblad är dagtecknadt den 21 maj.

[2] Pr. Pr. 1809, Band I, sid. 191, § 8. — Dedikationen omfattar äfven »de af samma hand förut framlemnade Psalm-Försök». — Dels genom det stora priset för sången öfver Gustaf III, dels (dock mindre) genom utnämningen till tektor vid Karlberg hade Wallin fått sin ekonomi afsevärdt förbättrad. Jfr Ljunggren, Sv. Ak:s Hist. I, sid. 249: efter dåvarande myntfot och lefnadsomkostnader utgjorde 200 dukater nästan en liten förmögenhet.

[3] De tre psalmerna Gud, Kärleken, Hoppet motsvarara fullkomligt de tre förnuftsideerna: Gud, Dygd, Odödlighet. — Se Ödmanns Företal i Försök till Kyrko-Sånger (1798).

skaper, Skapelsen, Försynen, Lifvets värde, Människan och hennes ändamål, Samvetet, hvarjämte några i nära samband därmed stående moraliska ämnen, t. ex. Förnöjsamhet, Måttlighet, Motgång äfven behandlas.[1]

Den första af Wallins originalpsalmer i den nu ifrågavarande samlingen — Gud — står mycket nära Oxenstiernas Oskuldens Religion både till stämning och tankegång. Det är samma blida värme, samma ljusa lugn, samma lyckliga ovetenhet om annat afstånd i förhållande till Gud än det ändligas från det oändliga. I hela sin stil erinrar denna Wallins dikt mera om odet än psalmen. Så är särskildt fallet med ingressen:

Förborgade och höga Wäsen
Som skrifwer samma allmaktslag
För Solars tidehwarf, och gräsen
Som wissna på en sommardag!
Jag wille mina tankar swinga
Till din omäteliga höjd,
Men suckar blott, i stoftet böjd:
Gud! Du är stor — och jag är ringa.[2]

I det följande förekomma några bibelallusioner (t. ex. Joh. 20: 29, Apg. 14: 17, Luk. 12: 7) men lika litet som i andra samtida psalmer öfver den naturliga teologiens sanningar någon som helst antydan om den kristna uppenbarelsetrons samband med Jesu person. Förmodligen har det varit Wallins afsikt att lämna en psalm, där gudsföreställningen så nära som möjligt anslöt sig till den rent humana fromhet, åt hvilken Oskuldens Religion gifvit uttryck.[3]

Efter denna inledande dikt följer Wallins Credo-psalm: »Jag tror uppå en Gud, som med sitt ord befallt . . .». Sedermera har samma motsättning mellan tanken och hjärtat där införts som i föregående psalm och i Oskuldens Religion, men ursprungligen lydde första strofens slut:

Du göms, Oändlige! för dödlighetens syn,
Men dygden wördar din försyn
Så widsträckt som ditt allmaktsrike.

[1] Se i Profpsalmboken 1793 sådana n:r som 453—457, 464, 468—476, i Ödmanns Försök till Kyrko-Sånger: Til Gud och n:r 1, 3—13, 42, 46, 47, 55 och 56, i Dahls Psalmer: n:r 10, 30—33, 52, 73.

[2] Hela psalmen kan läsas i Wallins Saml. Vitt. arb. II, sid. 30.

[3] För jämförelse mellan den Wallinska psalmen och Oxenstiernas dikt må i den senare särskildt påpekas stroferna 5, 2, 21, 1, 3, 19.

I andra strofen har sedermera »Medlare» insatts i stället för »Frälsare» och »ljuset» i stället för »friden» (»Och gaf oss friden med sin lära»). Äfven i tredje strofen har senare skett en ändring, hvarigenom Andens egenskap att vara bönens Ande bättre framhållits. Så ståtligt uppbyggd denna psalm än är med sina väl genomförda motsvarigheter, strof efter strof (Fadern — Sonen — Anden: Allmaktens — Nådens — Härlighetens rike), måste man nog ge Ullman rätt i att den icke har karaktären af äkta psalmpoesi, äfven om man ej i öfrigt vill fälla ett så strängt omdöme om den som han.[1] Den äger ej den liturgiska lödighet, som man kräfver af ett credo, men den utgör ett i sin art mycket praktfullt och äfven mycket karakteristiskt uttryck för den wallinska reformkristendomen. Wallmark yttrade i sin recension: »Då den [Credopsalm], som wanligen sjunges, har stora fel både mot konstens och smakens reglor, bör Allmänheten wara Hr D:r Wallin så mycket mera förbunden för denna, som i Rec. tanka är af den högsta lyriska fullkomlighet. Så bör en sång wara författad, ämnad att sjungas wid hwarje offentlig Gudstjenst». Helt annorlunda utföll Hæffners omdöme, som vi i det följande få se.

Närmast af samma neologiska typ som dessa bägge psalmer äro Förnöjsamheten (»Säll är den man»), Morgon- och Aftonpsalmerna (»Du, af hwars nåd, förnöjd och sund» och »Kom, stilla natt! jag dig wälsignar»), de bägge måltidsverserna, och framför allt Menskohjertat, ett stycke, hvarom sedan Wallmark förklarade, att det »genom den djupare filosofiska blick, som der, isynnerhet i de första stroferna förråder sig, mera närmade sig till det Moraliska Odet än till Psalmen». Efter de trenne första stroferna uttalas en bön om ett rent hjärta, och därpå afslutas dikten med följande strof, som förmodligen är den från evangelisk synpunkt mest heterodoxa Wallin någonsin skrifvit:

Låt mitt hjerta lifligt känna,
Att min lefnad är en färd
Till en lyckligare werld,
Som förtjenas bör i denna!
Låt min ande lyfta sig,
Med hwar dag, allt mer ur gruset,
Till fullkomningen och ljuset,
Friden, sällheten — och Dig!

[1] Ullman, Om den kyrkliga psalmboken, sid. 102.

Det är rätt egendomligt, att en så flagrant afvikelse mot den rena evangeliska lärans grundartikel om rättfärdiggörelsen genom tron allena fått passera oanmärkt både i Stockholms konsistorium och i Prästeståndet. Det visar väl i sin mån, att förståelsen för den artikelns värde blifvit starkt reducerad genom pietismens och upplysningens förenade ansträngningar. (Möjligt kan väl också vara, att man tänkte sig »förtjänandet» förutsätta Guds nåds verkande kraft, hvarigenom den troende människan blir satt i stånd att s. a. s. medelbart förtjäna saligheten.[1].)

Parafrasen af Fader vår är ej särdeles lyckad — den är betydligt omarbetad i N. Ps. 262. Dock har den onekligen mera psalmkaraktär — snarast i stil med Ödmanns medelmåttigare alster — än Menskohjertat, äfven om man förvånas öfver uttryck som »nyttans krafter», »wåra lustars swall», »en werld, der sorgen ströfwar».

De mest betydande af Wallins originalförsök 1809 äro psalmerna Kärleken, Hoppet, Första Nattvardsgången och Beredelse till Döden.[2] Af dessa erinrar Hoppet (»Wälsignade dag, som skön träder opp») om ingressen till n:r 365 i 1793 års profpsalmbok (»Wälsignade dag, som ljuset oss ger»), hvilken är en omarbetning af »Den signade dag» (G. Ps. 354), men äfven i någon mån om 1807 års omarbetning af G. Ps. 221: det är något af samma lifliga värme och musikaliska tonfall. Starkt förändrad och tillökad har denna psalm gifvit upphof till N. Ps. 461 »O hoppets dag, som klarnar opp». Hoppet är odödlighetens hopp. Det är äfven här tillfälle att iakttaga, hur Wallins inspiration lifvas och eldas, så fort han berör död, förgängelse och evighet:

> En wanskelig werld förgås med sin prakt,
> Sin ära, sin lust och sin lycka;
> Men undan förgängelsens krossande makt
> Skall Herren de utwalda rycka.
> Mot dem hafwer döden förlorat sin udd
> Och grafwen förlorat sin seger.[3]

[1] Det är här äfven anledning att tänka på det inflytande, som antikfilosofi och retorik utöfvat, ej minst på Wallin själf, men äfven på all humanistiskt orienterad kristendom. Hos Cicero t. ex. är ju förtjänsten i moralisk mening ett ingalunda främmande begrepp. (Th. Zielinski, Cicero im Wandel der Jahrhunderte, sid. 85 f., 127 f.).

[2] Om Begrafningspsalmen (»Så wandre wi all werldens wäg») se KA 1910, sid. 88, där dess likhet med en af Wallins horatiusöfversättningar påpekas. Psalmen ingick nästan alldeles oförändrad i N. Psb. (n:r 490).

[3] Jfr N. Ps. 461: 2.

Äfven religiöst sedt tillhör denna psalm häftets bästa, hvartill anklangen från välkända bibelställen medverkar (1 Kor. 15: 55, Job. 19: 25).

Psalmen om Kärleken (»I menskors barn, som alla ägen») är af Wallins tidigaste original det, som stått sig bäst och blifvit mest användt i gudstjänstlifvet. Det är nog ingen tillfällighet, att han redan nu lyckats så väl med detta ämne. Ty det var ju i högsta grad tidsenligt, och psalmen bär nog också spår af att vara tillkommen i humanitetens och filantropiens tidehvarf.

I 1695 års psalmbok funnos blott två psalmer under rubriken Om et Christeligit Lefwerne (G. Ps. 260 och 261), af hvilka endast den förra något litet i förbigående talar om kärleken till medmänniskorna, men flere af morgonpsalmerna inprägla ju den kristna moralens grundsatser, hvarvid kärleken till nästan beröres, vanligen dock blott med ett par ord (t. ex. G. Ps. 353: 7, 355: 5, 357: 6 »Til kärlek wäck min hog, mit sinn' Mot dig och mot jämnchristen min»). Dessutom förekomma alltibland böner om ett försonligt sinne (t. ex. G. Ps. 139: 4, jfr N. Ps. 413: 4).[1] I de psalmer, som parafrasera söndagsevangelietexter, möta stundom maningar till barmhärtighet och gifmildhet (t. ex. G. Ps. 208: 1, 212: 9).[2] I den framställning af Kristi lära, som ingår i G. Ps. 215 »Kommer hit till mig, säger Guds son», lyder en strof (den tolfte):

Betaler ej ondt med lika mått,
Den eder gör illa, görer I godt,
Domen låter Gud behålla.
Warer som bröder i allan tid,
Den ene den andre god och blid,
Och låter allt ondt dock falla.

Om försonlighet talar ock den från Psaltarens 133 psalm hämtade parafrasen »Si huru godt och ljufligt är» (G. Ps. 101, N. Ps. 307), som väl dock snarast räknades till psalmer om allmän välgång. I den gamla mäktigt gripande dödspsalmen »Medan man lefwer i werlden säll» (G. Ps. 380, jfr N. Ps. 454) handlar den sjätte strofen om de miskundsamma gärningarna, som på domedag skola efterfrågas:

[1] Se ock bland pingstpsalmerna G. Ps. 182: 3, 184: 7, 187: 3.

[2] Psalmen om den barmhärtige samariten är blott en varning för högfärd: »Högfärd är en odygd så stor», G. Ps. 209.

Du kläd den nakna och läna hus där til
Och wisa honom wäg, som du ser fara will,
Och hjelp de döda til grafwa:
Hugswala den som bedröfwad är,
Och akta den sjuka, gif honom god skäl;
De gerningar wil Gud af dig hafwa.
O människa! O människa!
Gör det i alla dina dagar.

Jämte de bägge stroferna »Salig är den sig förbarmar» och »Salig är den fridsamt lefwer» i G. Ps. 198 (N. Ps. 217) utgöra väl dessa ofvan anförda strofer de fylligaste uttrycken för kärleksbudet i 1695 års psalmbok. Som man ser, är det just inte mycket poesi eller känsla i dem. I det afseendet och äfven när det gäller religiös innerlighet är väl G. Ps. 281: 3 bäst: »Förlän mig det af hjertans grund Jag kunde min fiend' tilgifwa» (N. Ps. 208: 3) med sin anspelning på Matt. 5: 44, 45.

Det är naturligt, att Profpsalmböckerna 1765—67 och 1793 skulle innehålla rikligare framställningar af det kristliga lifvets plikter än Gamla psalmboken. Om kärleken till nästan i allmänhet handlar i 1765 års profpsalmbok n:r 15 (»Se, kära siäl») och 18 (»Ack stanna dock, du som på syndens bana»), om kärlek till owänner n:r 16 (»Ej nog thet är, sin wän med wänskap möta»), om gifmildhet n:r 461 (»Gode Gud, hwars nådes brunnar»), om försonlighet n:r 19 (»O! tu hårda männ'skosinne»), hvarvid är att märka, att de tre senare psalmerna ha till uteslutande uppgift att afhandla hvar sin af dessa dygder. Såsom de flesta nya numren i Celsiska psalmboken äro dessa sånger starkt didaktiska, ett slags rimmade katekisationer, hvilkas värde ligger i tankarnas träffande sanning, t. ex. (n:r 16, v. 2):

Ej nog thet är, at hämden hålla inne,
Som ofta sker af ens försagda sinne,
Rätt mången fins, som synes from och blid,
Men brister ut, så snart han ser sin tid.

Bergspredikans försonlighetsord återfinnas i n:r 19, v. 4 och 6 (Mt 5: 23—25). Bäst är väl den i Bihanget (n:r 461) upptagna psalmen om Gifmildhet, som mera har karaktär af bön än af undervisning om ett kärleksfullt sinnelag.

I 1793 års profpsalmbok bibehöllos med nödiga förbättringar och förkortningar n:r 15, 18, 19, 461 i Celsiska psalmboken under

n:r 12, 14, 24, 27. Därtill kom under n:r 29 en psalm om människokärlek (»Haf kärlek för din nästa»), som egentligen är en bearbetning af n:r 459 i 1765 års Profpsalmbok (Emot Afunden). I Bihanget upptogos ytterligare en psalm, n:r 458, om försonlighet (»Wid altaret lägg offret neder») och en, n:r 459, om kristlig människokärlek (»Du, som allt i Din allmagt har»).[1]

I Samuel Ödmanns Försök till Kyrkosånger förekomma äfven ett par psalmer om Försonlighet och Gifmildhet, af hvilka den senare upptogs i 1819 års psalmbok (n:r 286).

Af de två nya psalmerna i 1793 års profpsalmbok är n:r 459 ganska svag men dock af intresse genom sitt häfdande af välgörenhetens lycka redan här i lifvet, sida vid sida med anvisningen på belöning i en annan värld. Den andra, n:r 458, kan möjligen ha gifvit den ursprungliga anledningen till Wallins »I mänskors barn, som alle ägen». (Chr. Dahl hade sedan lagt hand vid den första textens förskönande: bland hans Psalmer är den n:r 79.) Bibelallusionerna äro delvis de samma: Mt 5: 23—25 (i bägge psalmerna ändras tankegången så, att den, som tilltalas, icke är den skyldige utan den förfördelade), Mt 6: 15, 1 Petr. 2: 21 (bägge psalmernas slutstrofer tala om att följa i Jesu spår). Hos Wallin finna vi dessutom följande bibelställen antydda: 1 Mos. 45: 24, 1 Kor. 2: 16 (negeradt: »I hafwen icke Christi sinne»), Mk 12: 30, 31, Rom. 12: 17, 19, 21, Rom. 12: 18, Mt 25: 34—40, Joh. 10: 11, 16 (jfr Joh. 11: 52). Det är en stor rikedom af bibliska associationer, hvilket medför, att språket blir kyrkligt prägladt och afviker från de profanpoetiska psalmförsöken i samma häfte. Blott några få ord vittna om den fransk-klassiska fostran Wallin undergått (»dagar hwälfwa», »nödens barn», »glada ljud», »din like», hvilket sistnämnda uttryck erinrar om, att vi befinna oss i revolutionsepoken). Men den Wallinska psalmens ojämförliga värde i förhållande till alla tidigare svenska försök i samma syfte beror dessutom på själfva den lyrisk-musikaliska stämningshalten, innelyckt i ordvalet och rimklangen och i hög grad förstärkt genom den gripande melodien, som Hæffner infört från Freylingshausens Geistreiches Gesangbuch (1704) (»Die Tugend wird durchs Creuz ge-

[1] Ordet *människokärlek* uppträder här första gången som rubrik i psalmboken, och det är ju ungefär samtidigt, som det vunnit burskap i vårt andaktsspråk. I gamla bibelöfversättningen återges φιλανθρωπία hvarken Apg. 28: 2 eller Tit. 3: 4 med »människokärlek» — ordet fanns väl ej för öfversättaren. På förra stället står: »ära», på senare stället: »kärlighet till menniskorna».

übet»).[1] Kärleken till nästan har här blifvit ej blott ett bud, utan ett lifsbehof och en lycka: en nutida läsare måste tänka på Karlfeldts I passionsveckan:

O ljufligheters ljuflighet och krona —
Att bjuda frid, att läka och försona . . .

Men det finns också samtida släktingar till denna humanitetens höga visa. Otvifvelaktigt synes vara, att den tillkommit under intrycket af den människokärlekens lära, hvilken i Tyskland framställts som kristendomens kärna af män som Lessing och Herder och tagit sig ett inspireradt uttryck i Schillers An die Freude (1785):

Groll und Rache sei vergessen,
Unserm Todfeind sei verziehn,
Keine Träne soll ihn pressen,
Keine Reue nage ihn.
Unser Schuldbuch sei vernichtet!
Ausgesöhnt die ganze Welt!
Brüder — überm Sternenzelt
Richtet Gott, wie wir gerichtet.

För denna lyckokänslans alltomfattande sympati blir tron på en gudomlig kärleksrik försyn ett nödvändigt postulat:

Brüder — überm Sternenzelt
Muss ein lieber Vater wohnen.

Samma stämning återfinna vi på svensk mark, mattare i Leopolds öfversättning af Schillers Sång till Glädjen men i desto högre tonart i Tegnérs Fridsröster, som i sin första form, Försonligheten, går tillbaka till 1806. Dess samband med Schillers dikt ej blott rytmiskt utan äfven i fråga om tankeinnehållet är ock påtagligt. Det är samma fruktan för att vid lifvets slut lämna någon fiende oförsonad efter sig, som talar ur fjärde strofen af Wallins psalm 1809:

We, när du snart wid målet stannar
Och bäfwande tillbakaser,
Om något hjerta Dig förbannar,
Som Du ej kan försona mer.

[1] P. Nodermann, Studier i Svensk hymnologi II, sid. 12 (Ps. 19). — Melodien till den tyska psalmen skall liksom texten vara af den som religiös diktare berömde läkaren Chr. Fr. Richter († 1711). Se K. S. V:s Koralbok (2 uppl.) sid. XXIII.

Hela psalmen bäres af den ännu ganska nyvunna och därför af det nyas obeskrifliga tjusning fyllda vissheten, att Kristi religion — för att tala med Herder — är »die Religion reiner Menschengüte, Menschenreligion», och att allt där hänger på sinnelaget, på verksam kärlek, icke på kult och lärosatser (strof 3).[1] Genom vissheten härom blir därför denna Wallins psalm äfven den stora toleranssymbolen i vår psalmbok: försonlighet och fördragsamhet höra tillsamman.[2] Slutstrofens bön om den skingrade skarans förening i Kristi sannings ljus erinrar något om Lavaters »Toleranzlied»:

Dass ein Hirt nur und eine Herde,
geführt von deiner Liebe Band,
aus allen Gottesehrern werde,
steht, Jesus Christ, in deiner Hand!
Nur du machst alle Nächte hell;
Vollend, o Allvollender, schnell![3]

Det återstår att säga några ord om Wallins nattvardspsalm »Du som, förrän min mun Dig nämna kunnat», och dödsberedelsepsalmen »Mina lefnadstimmar stupa».

Den förra af dessa är skrifven till samma melodi som G. Ps. 330 »O Gud, som ej de spädas röst föraktar», hvilken psalm allmänt torde ha begagnats vid ungdomens första nattvardsgång, så länge 1695 års psalmbok var i bruk.[4] Den af Wallin här tolkade stämningen hör ju till de zartaste, en skald kan välja att uttrycka, och i själfva återgifvandet af det brådmoget känslofulla hos tidens ungdom ligger psalmens största värde. Den för i tankarna en af Wallins tidigare tillfällighetsdikter: det lilla poemet Till mina ungdomsvänner i Tuna (1804)[5], där han liknar sig vid »ett röfvadt barn, som gråter»: han ryckes bort »af strömmen af sitt ödes hvirfvel-å», »den döfva stormen drifver jullen utåt vilda sjön» o. s. v. Så heter det ock i psalmens andra strof:

Min Wår har flytt, min Barndom är förliden;
Mot andra dar jag föres fram af tiden:
Lik flyktingen, som, från sin lugna strand,
Af stormen drifs mot obekanta land.

[1] R. Haym, Herder II, sid. 554 ff. (själfva citatet sid. 559).

[2] Här ligger äfven nära att tänka på Oxenstiernas Oskuldens Religion, särskildt stroferna 12—17 och 23.

[3] MGKK 1901, sid. 6.

[4] Se t. ex. C. F. Dahlgren, Ungdomsfantasier eller Nahum Fredrik Bergströms Krönika (För Skola och Hem n:r 4, utg. af B. Risberg), sid. 107.

[5] Saml. Witt. Arb. (1878) I: sid. 248.

Det är något hjälplöst och ohjälpligt i dens öde, som här talar: den ofrånkomliga skilsmässan från hem och föräldravård gör sig påmint och låter sig ej afvisas (strof 4). Men just i denna sinnesstämning erbjuder sig religionens tröst, i nära, om ock ej direkt uttalad, anslutning till den 27. Psalmens ord (gamla öfvers.): »Min fader och min moder öfvergifva mig; men Herren upptager mig» (strof 5). Mindre tilltalande genom sitt reflekteradt sentimentala språk äro de senare stroferna, där dock enstaka rader ha bevekande äkta tonfall. Man minns Robert von Kræmers ord om den Wallin »egna wärme», med hvilken han beredde sina lärjungar till första nattvardsgången.[1]

Det är, som förut framhållits, ett genomgående drag i hela Wallins tidigare diktning, att han älskar det milda, stilla, ljufva — äfven som psalmist är han »*doux* och len som en Sefir». Kanske var detta lika mycket en eftergift åt en härskande smakriktning som ett omedelbart uttryck för hans personliga läggning företrädesvis i yngre år. Wallmark berömmer just i sin recension af vännens Psalmer 1809 uttryckligen deras milda klang:

> Läsaren skall här igenfinna den skära lyriska ton, som detta Skaldeslag gjort till en af sina högsta fordringar, och som i så hög grad utmärker J. B. Rousseaus Heliga Sånger: samma lifwande och jemna wärma transpirerar här att jag så må säga genom en lika glänsande yta, och försätter Läsarens sinne i en lindrig och ljuf rörelse, mera öfwerensstämmande med Religionens höga sanningar, mera werksam till hjertats förbättring, än dessa sinnets wåldsamma wäckelser, hwilka, till sin natur, alltid äro föga waraktiga.

Till prof aftrycker Wallmark bl. a. in extenso »Mina lefnadstimmar stupa», som väl är det af alla Wallins dittills författade original, som mest erinrar om hans senare större, mäktigare harposånger, särskildt genom ingressens mörka klang. Här är jämförelsen med J.-B. Rousseau särskildt på sin plats, ty likheten i rytm, stämning, tankegång och delvis äfven uttryckssätt är ganska påfallande mellan vår psalm och hans Ode tirée du cantique d'Ezéchias, hvilken dikt visar samma från Jes. 38 härstammande plötsliga öfvergång från djupaste förtviflan till jublande tacksam tillit. Inledningsstrofen lyder:

[1] Wallmark jämför i sin recension (Journ. f. Litt. o. Th. 1809 n:r 5) Wallins och Ödmanns psalmer för nattvardsungdom, som han båda sätter mycket högt: »likväl skall Dokt. Wallins säkert *röra* mer än den första. Orsaken är den, att det är der Barnet sjelf, som talar . . .»

J'ai vu mes tristes journées
Décliner vers leur penchant;
Au midi de mes années
Je touchois à mon couchant.
La mort, deployant ses ailes,
Couvroit d'ombres éternelles
La clarté dont je jouis.
Et dans cette nuit funeste
Je cherchois en vain le reste
De mes jours evanouis.

Vill man antaga, att Wallin, oberoende af Rousseau, författat sin psalm, kan ju likheten förklaras genom en gemensam förebild. Men denna förebild skulle väl då vara Hiskias lofsång, med hvilken äfven Wallins psalm företer likheter. Något egendomligt blir då, att Wallin begagnat ett uttryck, som ej förekommer i vår gamla svenska öfversättning till Jesajas 38. kapitel, men däremot i den af Rousseau begagnade vulgatatexten: »*In dimidio dierum meorum* vadam ad portas inferi» (Is. 38: 10) börjar sången i Vulgata men i Gamla svenska öfversättningen: »Nu måste jag fara till helwetes portar, förrän jag mig det förmodde». Wallin har i strof 7: »Ryck mig ej i grafven neder Uti mina halfwa dar».[1] Uttrycket »mina lefnadstimmar stupa har ingen direkt anknytning vare sig i den svenska eller den latinska texten till detta kapitel, medan det ju i hög grad erinrar om Rousseaus »j'ai vu mes... journées décliner vers leur penchant». Att denna dikt hört till de äfven i vårt land mest bekanta af Rousseaus Odes sacrées får man taga för afgjordt. (Bl. a. visar Oxenstiernas Morgonen i Dagens Stunder, strof 25, en tydlig reminiscens från odets fjärde strof.) Mot möjligheten af att Wallin fått uppränningen eller åtminstone impulsen till sin psalm från Rousseaus ode talar ej de direkta reminiscensernas fåtalighet, ty i allmänhet har ju Wallin, då han öfversatt eller imiterat, förfarit med stor frihet och självständigt tillökat eller förkortat och ombildat sina original.[2] — Om den nu behandlade döds-

[1] I Ps. 102: 25 förekommer i vår gamla öfvers.: »mina halfwa dagar».

[2] Se t. ex. Beckmans Psalmhistorien, sid. 11, 257 f., 444 och flerst. — Om sin födelsedagspsalm (N. Ps. 357) skrifver Wallin den 15 jan. [förmodligen 1812] till Lindblom: »När jag öppnade Gellert, låg genast för mig hans Lied am Geburtstage, jag rapellerade mig Tit:i önskan att få en dylik psalm, tänkte öfversätta, men det föll mig lättare att göra ett, visserligen sämre original, som härmed nedlägges för Tit:i granskande blickar». (Spärrn. af E. L.).

beredelsepsalmens uppbyggelsevärde är lika stort som dess rent litterära, är ovisst: den psykologiska processen från djupaste ruelse till högsta salighet är ju i och för sig ej ovanlig, men om en människa, som nyss med allvar erkänt, att »lyckan, lustarna och världen» ägt hela hennes själ (strof 5), vågar strax därpå afgifva så hoppfulla försäkringar om bättring, som nionde strofen innehåller, det är frågan. Här som ofta eljes har man anledning att ihågkomma Geijers karakteristik af Wallins stil: »de figurer, som kallas *hyperbol* och *amplifikation*, förekomma nästan för ofta». Det, som gjort psalmen så populär, är väl framför allt de inspirerade, af dödstanken fyllda begynnelsestroferna (1—3) och sista strofen med sin djupt religiösa hängifvenhet under Guds vilja.[1]

Häftet 1809 innehöll äfven liksom sina föregångare 1807 bearbetningar af psalmer ur Gamla psalmboken. Äfven här måste man säga, att Wallin visat klar blick för det värdefulla vid urvalet: det är sådana allmänt skattade psalmer som N. Ps. 93, 96, 205, 328, 330, 332, 429, 430, 439, 440 och 458, af hvilka de flesta än i dag utan svårighet brukas i nästan alldeles samma form som i 1695 års psalmbok.[2] Och äfven här får man nog antaga, att omarbetningen framgått ur syftet att rädda de gamla psalmernas uppbyggelsevärde genom att ge dem en efter den nya tidens smak och språk mera afpassad form. Behandlingen af de nu ifrågavarande psalmtexterna är nämligen alldeles likartad med den, som kom de 1807 omarbetade till del. Fortfarande anser tydligtvis Wallin, att de gamla psalmerna för att kunna upptagas i den blifvande nya psalmboken måste undergå en så fullständig omarbetning, att inga anmärkningar för bristande poetisk och språklig korrekthet med fog skola kunna riktas mot dem i deras nya gestalt. Ja, det vill nästan synas, som skulle Wallin i detta häfte gått längre i restaureringsnit än tidigare och lämnat mindre utrymme åt den halft omedvetna pietet för gamla trohjärtade uttryck, som åtminstone det första häftet vittnade om. I hvarje fall kan ingalunda påstås, att han 1809 förfarit med större moderation än 1807.

En sådan förvandling, som t. ex. G. Ps. 369: »Nu är en dag förliden» undergått, kan svårligen förklaras ur annan orsak än ett

[1] Äfven vid denna psalm är melodifrågan af intresse. Wallin själf uppger, att den är skrifven till samma melodi som N. Ps. 213, hvartill orden ock väl passa — det är ju från början en sorgemelodi.

[2] Se G. Ps. 153, 159, 232, 234, 235, 246, 273, 359, 360, 369, 370.

obehärskadt moderniseringsbegär, ty den gamla psalmen lider ju hvarken af orena rim, inversioner, synkoperingar eller andra lyten, som ovillkorligt fordra rättelse.[1] På samma sätt är det med G. Ps. 232 »Hit, o Jesu, samloms wi», där t. ex. 1793 års profpsalmbok endast utbytte »sjelfwer» i första strofens tredje rad mot »nådigt»: »Wärdes nådigt stå oss bi», men där Wallin 1809 fullständigt utplånar den ursprungliga, i vår gällande psalmbok ordagrant bibehållna gamla formen.[2] Knappast kan man undertrycka en misstanke, att omarbetningen förestafvats af hänsyn för upplysta sinnen, som funnit psalmens stränga dom öfver det naturliga förnuftet stötande. En recensent i Polyfem 1811 nämner verkligen, att den andra strofen »i förra tider blifwit angripen med sarkasmer och Voltairiska infällen».[3] Uttrycket »skumma tankar» låter ju betydligt mildare än den gamla psalmens »Vårt förnuft förblindadt är, Mörker all wår själ betäcker». En neologisk klang har också ändringen i tredje strofens början: »Härlighetens återsken, Gudason och Menskolike». Mest lyckad är, såsom ock recensenten i Polyfem anmärkte, den första strofen med dess allusioner på Matt. 18: 20 och 28: 29.[4] Men äfven på de ej få ställen, där ändringarna äro direkt misslyckade, får man ej förgäta den apologetiska syftningen, hvilken kan yttra sig också i försvagande omskrifning af allmänt afhånade verser som den nyss berörda.

Bland de bättre omarbetningarna, om man försöker se dem från samtidens synpunkt och blott tänker på bevarandet af den gamla psalmens anda och stämning i den nya sången, är G. Ps. 234 »Jesu! Du som själen spisar», hvarur dessa strofer må citeras:

2. Ofta swag och orättfärdig,
Är jag ej din kärlek wärdig,
Men jag hoppas uppå Dig:
Blif, O Jesu! städs hos mig.

[1] Formen »Christ» använder Wallin äfven 1807 i både första och andra psalmhäftet. Paragogen »natte-ro» skulle väl vara det enda ord, som fordrade ändring. Men 1807 skulle Wallin, åtminstone i första häftet, där »Guds barnas tal» bibehållits, knappast nänts ändra denna gamla folkliga ordform.

[2] Uttrycket »Wärdes», hvilket ju två gånger förekommer i den gamla psalmen, fann samtiden möjligen otillfredsställande. Jag vill minnas mig ha sett en anmärkning mot dess användning någonstädes i Stockh. Posten.

[3] Polyfem IV, n:r 14, 15.

[4] Omarbetningen af G. Ps. 232 är aftryckt i Hildebrands flere gånger citerade arbete, sid. 87, omarbetningen af G. Ps. 369 hos Wijkmark a. a. I, sid. 17, not 2.

4. Låt mig ifrån synden renad
Och alltmer med Dig förenad,
Älska, lyda endast Dig:
Blif, O Jesu! städs hos mig.

5. När en jordisk lust och lycka
Will min själ från himlen rycka
Och mitt hjerta ifrån Dig:
Blif, O Jesu! städs hos mig.

Knappast har dock Wallin i denna samling gifvit så starka uttryck för syndkänsla och försoningsbehof som i de bägge första samlingarna. Men åtminstone delvis beror nog detta på de till omarbetning valda gamla psalmerna, som ej i så stor utsträckning som de första häftenas afhandla denna erfarenhetskomplex.[1] Obibliska omskrifningar i stället för Gud och Herren möta några gånger: »Förborgade och höga wäsen», »Oändlige», »Kraft och Wishet utan like», »Himlafar», hvilket sista uttryck är en af metern i tvåtaktig vers fordrad sammandragning af »Himmelske Fader». Hvad för öfrigt kännetecknen på rationaliserande psalmdiktning angår, kan påpekas, att änglarna försvunnit ur G. Ps. 246: 8 och 370: 4, och att Satans namn fortfarande, liksom 1807, konsekvent undvikes.[2] Dygden nämnes i bearbetningen af G. Ps. 246: 1 och 360: 3, dock ej på något mera typiskt neologiskt sätt.[3] I originalpsalmerna förekomma dygd och dygdig fyra gånger, särskildt påfallande i nattvardspsalmen (N. Ps. 354: 6): den unge kommunikanten »svär evig tro åt Gud och Dygden».[4] »Jesu lära» sammanfattas (liksom i N. Ps. 327: 1) i Förnöjsamhetens femte strof på ett för neologien rätt karakteristiskt sätt:

Den lärans röst
Är nåd och tröst
Åt hwarje själ, som blöder;
Dess enkla bud
Är: frukta Gud
Och älska dina bröder![5]

[1] Syndkänslan kommer till uttryck i omarbetningarna af G. Ps. 153: 3, 232: 3, 246: 2, 4, 360: 3, 370: 3—5, försoningsbehofvet G. Ps. 159 och 246: 8.

[2] Se omarbetningarna af G. Ps. 153: 1, 246: 3, 4, 359: 2, 360: 4, 370: 3.

[3] G. Ps. begagnar ej så sällan ordet, t. ex. i morgonpsalmerna n:r 353: 7, 357: 2, 5, 11, 17, 360: 7 (alla dessa psalmer af Spegel).

[4] De öfriga ställena äro sid. 193, 195 och 214 i första upplagan.

[5] Jfr N. Ps. 327: r. 7—12, som upptagit denna formulering af kristendomens innehåll.

I stilistiskt hänseende äro psalmerna från 1809 i stort sedt något enklare än de från 1807, hvartill möjligen enskilda förmaningar från Leopold medverkat.[1]

Wallins senare omdöme om psalmerna från 1809 framgår till en del af den behandling, han underkastade dem vid uppgörande af sina psalmboksförslag 1814, 1816 och 1819. Icke ens i det första af dessa än mindre i något af de följande har han upptagit de originalpsalmer, som bära rubrikerna Gud, Förnöjsamheten, Morgonpsalm, Aftonpsalm, Suck före Måltiden, Efter Måltiden, Menniskohjertat. Märkligt nog har han 1814 ej heller infört Första Nattvardsgången, som är med både 1816 och 1819. Psalmen Hoppet (»Wälsignade dag») förekommer med obetydlig ändring 1814 (n:r 277 »Förväntade dag») och 1816 (n:r 463) men ger 1819 rum för en delvis ny psalm (»O hoppets dag, som klarnar opp»). Parafrasen öfver Fader wår är starkt bearbetad redan 1814 (n:r 9) och ytterligare omarbetad 1816 (n:o 273). Den text, sistnämnda förslag gaf, återfinnes i vår gällande psalmbok. Som något besynnerligt kan anmärkas, att Wallin senare omarbetat sin bästa psalm från 1809 »I menskors barn», så att strofbyggnaden förvandlats från åtta- till sexradig och dygdens belöning starkare betonats. I denna form ingår psalmen i 1814 års förslag (n:r 35). Af de omarbetade gamla psalmerna i 1809 års samling har ingen enda med den där lämnade gestaltningen ingått i något af de nämnda förslagen. Redan 1811 har Wallin i de flesta fall funnit återgång till den gamla formen nödvändig.[2]

Psalmhäftet 1809 hör på sitt sätt till de mest problematiska företeelserna i Wallins produktion. Skall man betrakta det som ett omedvetet steg tillbaka eller möjligen såsom en halfmedveten eftergift åt den smak i psalmpoesien, som rådde hos kyrkans högsta ledare, Lindblom, Carl von Rosenstein och andra af upplysningen starkt intresserade män? Det torde ligga något berättigadt i bägge dessa förslagsmeningar. I alla händelser bör häftet i sin helhet ingalunda få gälla såsom i religiöst hänseende öfverlägset Wallins bidrag till häftena 1807.

I 1809 års samling hade Wallin äfven upptagit en Bön efter Predikan af Choræus samt den Parafras af Davids 42 och 43 Psalm

[1] Att Leopold senare kritiskt biträdt Wallin, synes framgå af ett bref från Ödmann till Wallmark 1815, cit. hos Wijkmark, a. a. II, sid. 13.

[2] Se Beckmans Psalmhistoria till n:r 93, 96, 205, 328, 330, 332, 429, 430, 439, 440, 458 i 1819 års Psalmbok.

(efter Tingstadius), som han i november 1808 offentliggjort i Stockholms Posten n:o 259. Den af Ewald, Baggesen och andra i större religiösa dikter gärna begagnade kantatformen har här kommit till användning. Dess kanske förnämsta fördel var den frihet i metriskt hänseende, som den tillät skalden: mot de starkt upprörda känslorna i psalmen svarar här den växlande takten och den dityrambiska olikformigheten i strofbyggnaden. Såsom Wallins första försök att hämta stoff och inspiration ur Psaltaren är denna Parafras ej utan intresse, ehuru den ingalunda kan mäta sig med hans senare äfven till Tingstadius' öfversättning af Psaltaren anslutna parafras af 104 psalmen (Guds lof), Wallins kanske allra förnämsta poetiska skapelse.

Några dagar efter utgifningen af det nu omtalade psalmhäftet utfärdades en instruktion för det särskildt tillsatta Pastoralutskottet vid 1809 års riksdag angående psalmboksarbetet.[1] I ett Memorial framlägger ärkebiskop Lindblom den 9 juni sina tankar om de kyrkliga böckernas reformering, där hans neologiska syn på saken öppet framlyser. Det är tydligt, att man på många håll knöt rika förhoppningar vid den nya regeringen och väntade en friare anda i behandlingen af religiösa och kyrkliga frågor. Linköpingsbiskopen Carl von Rosenstein talade i sin predikan vid riksdagens öppnande mycket om upplysningen, och Lindblom fann, att det gjorde effekt.[2] I sitt memorial häfdar den sistnämnde, att ej blott »språkets stigande hyfsning» utan äfven »enklare begrepp, från en mera granskad upplysning, samt, i följe deraf, en för Religionens framgång och werksamhet erforderlig jemkning, äfvensom wissa med Christendomens Läror i alla tidehwarf icke lika förenliga bisaker» kräfva en förbättring af kyrkans böcker. »Den lyckliga tidpunkt synes ock nu wara inne, då en länge önskad och allmänt påkallad förbättring af wår Swenska Psalm-Bok — med så mycket större framgång — kan företagas, som vi redan i det utkomna Förslaget till Svenska Kyrkosånger, och i flera lyckliga försök af enskillda personer, äge ett rikt förråd både af nya och omarbetade psalmer.»

Något af samma ljusa syn på psalmboksfrågan återfinna vi i

[1] Pr. Prot. 1809, Bd I, sid. 310. Jfr Hildebrand a. a. sid. 42 ff., Wijkmark a. a. I, sid. 2 f.

[2] Wijkmark a. a. I, sid. 4, not 3.

ett hittills så godt som alls icke uppmärksammadt men för kännedomen om Wallins utveckling som psalmist utomordentligt viktigt aktstycke: Några reflexioner öfwer förbättringar af wårt Kyrkowäsende, som publicerades i Wallmarks nystartade Journal för Litteraturen och Theatern 1809, n:r 7 och 8 (31 juli och 2 augusti).[1]

Redan sommaren 1808 hade Wallmarks vittra vänner och i synnerhet Wallin påyrkat verkställigheten af ett bland dem sedan länge hvilande förslag om att utge en litterär tidning, som kunde bli ett kritiskt organ i stället för den numera hufvudsakligen blott politiska Stockholms Posten. På grund af statshvälfningen kom emellertid ännu ett år att förflyta, innan ansökningen om privilegium på den nya tidningen blef beviljadt. Först den 17 juli begynte Journalen utkomma.[2] Wallin hade utlofvat sin medverkan, och af hans bref till Wallmark framgår, att han redan från början furnerat Journalen med bidrag. Den 19 juli tackar han för sändningen af tidningens två första nummer och skickar »till liten erkänsla för attentionen» ett par dikter. Men till sist heter det i brefvet: »Jag håller på att skrifva en prosaisk afhandling åt Dig, som Du skall få i nästa vecka; men bara tyst».[4] Denna afhandling är tydligen den ofvan nämnda anonyma artikeln Några reflexioner öfwer förbättringar af wårt kyrkowäsende.

Det kyrkliga reformarbete, som här bringas på tal, är just det, som gjorts till föremål för Pastoralutskottets verksamhet, d. v. s. förbättrandet af de kyrkliga böckerna, speciellt psalm-

[1] I nekrologen öfver Wallin i Sveriges Statstidning den 3 juli 1839 omtalas denna artikel, och ett långt stycke därur citeras såsom utmärkande för Wallins »åsigt af hvad den nya psalmboken borde vara». Ehuru omtryckt i S. A. Hollanders Minne af J. O. Wallin sid. 36 ff., har denna af Wallmark skrifna nekrolog [Biogr. Lex. XIX, sid. 463], såvidt jag kunnat finna, icke hittills begagnats vid framställningar af Wallins lif och verk. Den ställer utom alla tvifvel, att Wallin är författaren till den ofvan omtalade artikeln i Journ. f. litt. o. th.

[2] Efter Wallmarks egna uppgifter i Sv. Biogr. Lex. XIX, sid. 364. Om anledningen till namnet se ibid. sid. 356.

[3] Wallmarkska Brefsamlingen i KB.

[4] Brefvet saknar årtal men är tydligen tillkommet strax efter Journalens start: »Tack för Journalen! Jag har fått bägge bladen och ber dig få prenumerera» o. s. v. De bägge dikterna äro BröllopsWisa den 17 juli 1809 (»Jag är lycklig, jag är ung», se Saml. Vitt. arb. 1878, I, sid. 362), som intogs i Journalen n:r 9 (4 aug.) och — förmodligen — Wänskaps-Sång (efter Rahbek), införd i n:r 11 (9 aug.).

boken. Det är godt och väl, säger Wallin, att Pastoralutskottet handlägger dessa ärenden, men —

Hur skall Werket företagas och fullbordas, att det hwarken blir ett lappwerk, som någon tid kan dölja, men alldrig bota de gamla bristfälligheterna, ett ἐπίβλημα ῥακους ἀγναφου ἐπι ἱματιω παλαιω,[1] eller ett hastwerk, som blänker en stund med nyhetens behag, till dess *Floden kommer och Wädret blåser derpå;* utan ett fast och färdigt arbete, som i sitt värde, mer än i den yttre sanktionen, äger willkoret både för sin verkan och för sin waraktighet.

Wallin betonar nödvändigheten af att hvad som här göres, göres snart och väl. Det bör göras snart, ty dels äro sinnena väckta ur sitt vanliga läge genom statsförändringen och därigenom bättre än någonsin stämda för en reform äfven på det kyrkliga området[2], dels har språket nu nått en just lämplig fullkomning och skönhet: »Kellgrens, Lehnbergs och Gyllenborgs enkla, kraftiga och harmoniska språk är wärdigt att höras i helgedomarna och att der förwaras».[3] Det bör göras wäl, ty det kan göras väl. Ett års dröjsmål skadar inte. Skulle först vid nästa riksmöte böckerna påbjudas till begagnande, gör det ingenting. Det är blott så mycket bättre, om de dessförinnan genom sitt erkända och verkliga värde fått bana sig vägen till församlingens förtroende. Men arbetet bör göras väl också därför, att religionsböcker icke — såsom konstitutioner — snart åter kunna förbättras utan skrifvas för sekler.[4]

---

[1] Mt. 9: 16.

[2] »Att ett så vidtgående ärende fördes fram vid en tidpunkt, då politiken naturligt nog tilldrog sig hufvudintresset, var ett betänkligt missgrepp och visade tydligare än annat, att ärkebiskopen ej hade blick för sakens djupa innebörd», skrifver Wijkmark a. a. I, sid. 4 om Lindbloms upptagande af psalmboksfrågan vid riksdagen 1809. Som vi se, var Wallin inte klarsyntare än ärkebiskopen vid denna tidpunkt. Enligt Wallmark var det rent af *Wallin,* som förmådde Lindblom att upptaga psalmboksfrågan vid 1809 års riksdag. »I ett sällskap under denna riksdag, der tvifvel yttrades om möjligheten att någonsin erhålla en ny psalmbok, hörde förf. häraf [nekrologen i Sveriges Statstidning] honom [Lindblom] säga i en ton af tillförsikt och pekande på den äfven närvarande unge doktor Wallin: ille faciet» (Minne af J. O. Wallin, sid. 38).

[3] Spärrningen af E. L. Att Wallin just nämner dessa personer, får förmodligen anses bero på att de samtliga redan tillhörde historien (Gyllenborg och Lehnberg afledo båda 1808).

[4] Jämför Wallins yttrande i psalmbokskommittén den 6 dec. 1811: »Wi arbeta för tidehwarf» (Hildebrand, a. a. sid. 113). På liknande sätt i före-

Det angelägna verket bör icke öfverlåtas åt riksdagsprästernas ensamma afgörande: de äro utsedda för andra syften och behöfva ej vara litterära. Skall arbetet bli välgjordt, måste »fosterlandets erkända snillen» kallas att hjälpa till med verkets fullbordan.[1] »Genom tidens gynnsamma skick» finnes det ock bland prästerskapet »män, namnkunniga som Talare, Författare, Konstdomare»: Ödmann, Åström, Lilljenwaldh, Wallin, Hagberg, Hedrén, P. Thyselius och kanske några andra, som det högvördiga ståndet nog lär känna och värdera.[2] Dessa böra tillkallas. En kommitté kan blott sätta dem i gång, men endast de själfva och deras likar kunna döma i saken. På den väntade invändningen, att de, som fått i uppdrag att syssla med de kyrkliga böckerna, redan torde ha svårt att komma till enighet med hvarandra, då de äro många nog förut, svarar artikelförfattaren: »Ja, det borde ej heller vara så många. Det borde blott wara en enda man[3], som satte arbetet i werket liksom i fråga om bibelversion och katekes så i fråga om psalmbok, handbok och evangeliebok. Sedan denne man gifwit sin tid och kraft osparda åt saken, kunde alltför wäl någon Ecklesiastik-Committé eller Pastoral-Division genomse werket, för att bewittna dess renlärighet; men innan det kan få wederbörlig stadfästelse, bör det wara granskadt och gilladt af Swenska Akademien.»[4]

talet till Förslaget 1816, där de gamla psalmerna kallas »klenoder, som, kanske någon gång i ett århundrade, må besigtigas» . . . Jfr ock Wallins predikan vid nya psalmbokens invigning (Rel. tal I, sid. 329): »Kanske skall den nya sjungas ett annat århundrades dag, hvars afton ingen af oss upplefver».

[1] Jfr den i Inledningen, afd. II, citerade artikeln i Stockholms Posten 1782, n:r 187 och dess fortsättning i n:r 232.

[2] Att äfven Wallin själf nämnes i artikeln, kan ju möjligen bero på att Wallmark insatt hans namn bland de uppräknade, eller på att Wallin därigenom vill mystifiera tidningens läsare angående den verklige författaren. Men uteslutet torde ej vara, att han med stark känsla för sin kallelse till psalmboksarbetet tillgripit denna utväg att föreslå sig själf som sakkunnig. Enligt Wallmark skall Wallins författarskap till artikeln snart nog blifvit genomskådadt.

[3] Spärrningen af E. L. — Märk, att Wallin längre fram äfven utarbetade en egen på sin tid mycket använd och prisad katekes (den s. k. Wallinska katekesen, som begagnades vid Nya Elementarskolan) och mot slutet af sitt lif tog i tu med bibelöfversättningsarbetet i hopp att äfven få ge det sin slutgiltiga gestaltning. Enligt Rydquist (Minne af J. O. Wallin sid. 75 noten) skall han rentaf ha betraktat det som ett svikande af sin kallelse, att han ej förde bibelöfversättningsarbetet till slut.

[4] Den 31 augusti 1811 skrifver Wallin till Leopold: »Det är orimligt, kanske onaturligt, att ett utskott af Riksdagsmän *exclusive* skall kunna ge oss

Härpå utvecklar Wallin grundlinjerna för sitt psalmboksprogram, som i sak på det närmaste öfverensstämmer med hans senare uttalanden i samma ämne.

En Psalmbok bör innefatta hela wår religion. Christendomens Tros- och Dygde-Läror böra derutinnan så sinligt, men så ädelt, så enkelt och derjemte så bewekande, så warmt, så andaktsfullt, och tillika så rent, så lärorikt framställas, att de tillfridsställa mensklliga känslan och begreppet i alla deras olika odlingsgrader.[1] Jag tror på en nära förwantskap imellan det *goda* och det *sköna:* och en Psalmbok, der dessa lyckligt förenades, skulle ej allenast blifwa en permanent *Code de goût,* till hvilken man i alla tider kunde hänwisa hwarje oblyg och obunden witterhetsförsökare[2]; den skulle dertill mer för den sedliga och religiösa känslan blifwa en stadigwarande Organ, som från första stunden af menniskans gryende begrepp, öppnade det oskyldiga hjertat för Dygdernas behag och Christendomens löften, ristade i hennes själ, likasom med gyllene bokstäfwer, alla Religionens Sede- och Tröste-Reglor, och med en slags magisk wishet ledsagade henne bland lifwets frestelser och sorger. Deruti borde således det heliga, som Ordet och hjertat förestafwa, liksom i ett obesmittadt offerkäril, frambäras så oblandadt, ej blott af tidens brister men äfwen af dess manér, att menniskonaturen, i alla åldrar och lägen, der utan möda igenkänner sina ädlaste behof och lugnas eller upplyses i sina ömmaste ange-

---

en Psalmbok, då vi hafva en Svensk akademi. Det kan härvid ej tillkomma Presteståndet något vidare, än att tillse det ej något strider mot fidem orthodoxam».

[1] Jfr vid det följande Wallins företal till Förslaget 1816: »En väl inrättad Psalmbok bör, efter mitt begrepp, vara allom allt; allas tillhörighet och allas tillflykt: den enfaldiges som tänkarens . . . och detta allt genom alla mellangrader» . . . »Denna bok bör således ej allenast vara fullständig, så att intet der saknas, utan äfven systematisk, så att allt har enhet och sammanhang: på det en hvar utan för mycken omhugsan, må igenfinna hvad honom är tjenligt, och på det att den, som med uppmärksamhet läser sin Psalmbok, skall, åtminstone inför sig sjelf, kunna göra redo för sin Christendom.» Se ock Wallins predikan vid nya psalmbokens invigning Rel. tal I, sid. 339 f.: »Man ville [vid den nya andaktsbokens utarbetning], att den gudomliga religionens höga trosläror, heliga sedebud och tröstfulla, saliga löften der skulle framstå i deras fullständiga omfång och sköna sammanhang . . . De jordiska vandrare så skilda i åldrar, lycka, själsodling och lefnadsyrken skulle der finna hvad de alla och en hvar mest hade af nöden . . .»

[2] Jfr Wallins Betänkande rörande Nya Psalmboken af den 10 maj 1812 (aftryckt hos Hildebrand a. a. sid. 160 f.): »En ny psalm bör, utom de religiösa fordringarne, som aldrig kunna eftergifvas," vara så korrekt, så enkel, så lyrisk . . . att en far t. ex. ännu efter 100 år skall kunna säga till en son, som vill rita ut [= sträcka ut, se Språk och Stil årg. XI, sid. 292, anm.] i vitter tygellöshet: 'Läs din Psalmbok, min gosse, så lär du dig modersmålet'!»

lägenheter. Lyckans gunstling skall ej der med likgiltighet än mindre med afsmak, läsa eller höra den Ewiges nåde-wägar, Hans bud och Hans domar; han skall röras till ömhet mot likar af den Christeliga kärlekens stilla, kallande röst; han skall wäckas till en fruktbärande ånger af Helighetens allwarliga stämma; han skall, af grafwens enkelt högtidliga Sång, under warnande oro påminnas om wanskligheten af allt, utom gudaktigheten och hoppet. Och den fattige, som i sin koja oftast ej har en Bibel, skall der alltid äga en tillräcklig och tillgänglig skatt för sin egen och de sinas uppbyggelse, underwisning och hugswalelse. För hwarje Stånd, hwarje ålder, hwarje sinnesställning, hwarje åsigt af lifwet, af döden och ewigheten, bör detta andaktens *vade mecum*[1] innehålla warningar, lärdomar, tröstegrunder och uppmuntringar. Och i betraktande af detta, huru mycket fattas ej ännu, innan wi kunna sägas hafwa förråd till en ny Psalmbok?

Wallin ser alltså i hvad som rör tidpunktens lämplighet nästan lika ljust på psalmbokssaken som Lindblom, men han har en annan uppfattning än denne om värdet hos det redan befintliga förrådet af nya och omarbetade psalmer. »Enligt min oförgripliga mening», yttrar han till sist, »hafwa wi uti allt hwad i den wägen blifwit under sednare år försökt, ej mer än omkring 150 dugliga Psalmer.» Han framhåller också önskvärdheten af att gamla vackra koralmelodier, som nu äro i fara att gå förlorade, måtte förses med ny text och så bevaras åt eftervärlden, ett önskemål, som J. Chr. Fr. Hæffner tidigare starkt betonat.[2] Om sina egna psalmer uttalar han sig ej direkt, men följande allmänna grundsats bör väl observeras: »Hwad angår materialierna . . . så tror jag wäl, att ingen makt i werlden kan hindra Författarne att reklamera sin Egendom, ifall *Executores testamenti* skulle, mot deras akt och me-

[1] I Wallins yttrande till Psalmbokskommitténs protokoll den 6 dec. 1811 heter det: »Den lilla boken . . . bör blifva . . . en vehikel för religionen, sinnesfriden, hoppet . . .» Till Åström skrifver han den 8 nov. 1815: »Psalmboken bör, i min tanke, vara allas *Vademecum*. Hvar och en bör der ej förgäfves leta efter det för sig äfven enskildt passande i lifvets och själens olika belägenheter».

[2] Stockholms Posten 1807 n:r 221, 226 och 233 innehåller artiklar öfver Nya Choralboken, signerade af Hæffner. Han beklagar här, att ett så inskränkt antal melodier ur 1697 års koralbok kommit till användning i två efter 1798 års Profpsalmbok utgifna Försök till såväl gamla psalmers omarbetning som till nya sådana (Dahls och Ödmanns Psalmer). — Han rekommenderar åt de nya psalmdiktarna särskildt Luthers melodier, »som framför de flesta utmärka sig af en äkta Choralstil . . . De äga, . . . i ostridigt högre grad än de moderne Psalmerne den höga, allwarsamma, andaktsfulla och wärdiga carakter, som tillkommer en rätt Kyrkosång och skiljer den ifrån profana Musiken».

ning, wilja disponera deröfwer, eller tilläfwentyrs skicka deras Barn i mindre godkändt Sällskap till Efterwerlden.» Detta sista är mycket upplysande: Wallin, som två månader tidigare dedicerat sitt då utgifna psalmhäfte liksom de föregående samlingarna till Clerus Comitialis, kan svårligen redan nu ha kommit till en så klar insikt om deras brister, att han ej längre vill tillåta deras användning för den nya, under utarbetning varande psalmboken. Men han fruktar sällskapet: de ofta mycket prosaiska psalmerna i Upsala Profpsalmbok 1793 och »den goda Linderholm», som han senare ringaktande uttryckte sig.[1] Tydligt nog skiner det igenom i hans framställning, att han helst såge sig själf som arbetets ledare och egentlige verkställare: af alla dem han nämner som acceptabla kandidater till en dylik post är ju han själf den ende skalden. Och att psalmbokens nyskapelse enligt hans mening blott kan ske genom en verklig skald, det förstår man af det hela: Svenska Akademien skall fälla det afgörande utslaget, psalmboken skall vara en permanent *code de goût*, lyckans gunstling skall ej kunna läsa i psalmboken med likgiltighet än mindre med afsmak, ty Kellgrens, Lehnbergs och Gyllenborgs språk skall där möta honom i sin omaniererade ädla skönhet.[2]

Som vi se, utgör Wallins psalmboksprogram 1809 en återspegling af de tankar om kyrkosångens uppgift i folklifvet, som Sulzer och Eschenburg framställt i sina estetiska arbeten och som jag i inledningen refererat. Det hör också ihop med Schillers och Heusingers allmänna teorier om det skönas och det godas inbördes sammanhang. Psalmboken skall ej längre vara blott den kristtrogna församlingens sångbok utan om möjligt hela det svenska språkområdets estetisk-etiska uppfostrarinna. Det starka filantropiska och patriotisk-pedagogiska intresse, som gjorde sig gällande hos samtiden och i synnerhet hos Wallin själf, utvidgar så psalmbokens verkningskrets utöfver det kristna församlingslifvets stundom sammankrympande gränser och vill omfatta folklifvet i stort, både i dess sociala och individuella yttringar. Men på samma gång fasthåller Wallin tydligen som psalmboksuppfostringens mål att föra

[1] Företalet till Johannis Evangelium och Epistlar 1839.

[2] Att Wallin uttryckligen förkastar »tidens manér» får tydligen ej förstås så, som skulle han redan ha brutit med den akademiska smaken — snarare tvärtom. Exempelvis Lehnberg är ju efter vårt begrepp en typ för dess »manér», men Wallin tänker nog på det nya manér, Leopold sökt utrota hos honom själf och andra. Däremot prisar han Kellgren, Lehnberg och Gyllenborg för deras »enkla» språk.

människorna längre in i religionens värld än till den utilitaristiska fromhetstyp, som i de tyska psalmförbättrarnas verk ofta framträdde i häpnadsväckande filiströsa former.[1] »Den fruktbärande ångern» vid ljudet af »Helighetens allvarliga stämma» hör till en annan värld än den mätta jordiska förnöjsamheten. Det ofta anmärkta, förunderligt växlande värdet i Wallins psalmproduktion har delvis sin grund i hans universella program: allom allt, frikostigt behjärtande af alla odlingsgraders och fromhetstypers behof.

Tills vidare kunde det emellertid se ut, som skulle han minst ha tänkt på de gamla allvarsamma kristna, som ännu voro djupt fästade vid den åldriga språkformen i bibel och psalmbok och dess oprydda enfald. Ännu alltjämt ansåg Wallin tydligen, att den nya psalmboken endast borde innehålla nya eller helt omarbetade gamla psalmer i en med tidens vittra smakodling så nära som möjligt öfverensstämmande form. Det är framför allt härutinnan han senare ändrat mening och därmed ock lämnat det akademiska korrekthetsidealet: psalmboken behöfver då ej längre tjäna som *code de goût* utan följer sin egen estetik. »En äkta psalm är ej ett akademiskt vitterhetsstycke», heter det då (i företalet till Förslaget 1816), »den sjunges ej eller läses, på det smaken må renas, verldskännedomen höjas och språkfärdigheten förkofras.»

Men att Wallin längre fram så ändrat mening om psalmens och psalmbokens uppgift, särskildt om dess gamla språkdräkts modernisering eller partiella bibehållande, det behöfver icke vara tecken på en genomgripande religiös utvecklingsprocess i hans eget inre. Af det här framlagda eller antydda materialet framgår så klart som möjligt, att Wallin redan tidigt, låt vara i bearbetningar och omdiktningar af äldre psalmer, gifvit innerliga och varma uttryck åt centralt kristna erfarenheter och trostankar. De neologiska drag, som särskildt 1809 framträda, återkomma i stort sedt äfven senare både i psalmer och predikningar. Och äfven rent formellt behåller han alltjämt starka intryck från sin akademiska fostran i klassicismens smak. Men där han når högst, både poetiskt och religiöst, befriar han sig från klassicismens manér och lefvandegör på nytt

[1] Exempel på dessa ges av Chr. Palmer, Evang. Hymnologie, sid. 129 f., 201 f., 204; W. Schäfer, Kurze Geschichte des Gesangbuches..., sid. 27 ff.; W. Nelle, Geschichte des deutschen evang. Kirchenliedes[2], sid. 254.

det gamla svenska bibelmättade andaktsspråket med dess mäktiga, manliga och rika klangfullhet och dristiga suggestiva bildval. Af denna kraft och dristighet visa sig snarare vissa spår 1807 än 1809. Det akademiska korrekthetsidealet står ännu i vägen för hans vidare utveckling.

Af det redan anförda, såväl i detta och närmast föregående kapitel som i inledningen, framgår ovedersägligt, att bibliskt stoff, bibliska bilder och bibliskt språk ingalunda voro främmande för den religiösa diktning, som närmast föregick det nyromantiska genombrottet i vår litteratur. Lidner och Oxenstierna, de af den gustavianska tidens skalder, som fosforisterna kände sig mest besläktade med, hade upptagit bibelpoesien bland sina inspirationskällor, och Wallin hade tidigt lärt af dem. Ett exempel på att han äfven före den svenska nyromantikens uppträdande förstått att uppskatta Psaltarens orientaliska poesi är den förut nämnda Parafrasen öfver 42 och 43 Psalmen (1808), där de lokala anspelningarna ingalunda undvikas:

> Men ack! med oro, som ej återwänder,
> Jag söker Dig ännu kring Jordans stränder
> Jag ropar Dig ännu, o Gud, mitt Hopp!
> Från Hermons branter eller Mizars topp . . .

Men ännu återstår mycket, innan han lärt att återge den bibliska poesiens höga enkelhet och lämpa sig efter dess värdiga bildspråk. Ännu blir parafrasen en medveten försköning af den valda texten med ytterligare utbrodering af dess bilder och påhäng af främmande prydnader. Ännu har han ej lärt sig inse det ojämförliga i det gamla svenska bibelspråkets skönhetshalt (än mindre de gamla protestantiska psalmernas oersättliga stämningsvärde). Det framgår af uttryck sådana som dessa i nämnda parafras: »Du mina dagars Danare och Wakt» eller

> Likt mördarns spjut, som ben och ådror bårar,
> Så hädelsen mig sargar dag och natt

eller en sentimental själfapostrofering som »Blödiga, betryckta hjerta» i stället för Bibelns enkla tilltal: »min själ», som äfven Tingstadius osmyckadt använder.

Ett annat exempel på Wallins smak för Psaltarens poesi, som särskildt Fryxell fäst stort afseende vid, är Wallins första till kyrkopsalm afsedda parafras ur Psaltaren: »Ho är den som trött af striden» (N. Ps. 277), först offentliggjord i Journal för Littera-

turen och Theatern den 26 januari 1810 (n:r 21). Fryxell kallar den »verkligt davidisk» och förklarar, att i denna psalm »Davidsharpan klingade så stark, fulltonig och egendomligt wallinsk, som någonsin efteråt».[1] Säkert har han äfven denna parafras i tankarna, då han talar om de »mogna prof», Wallin visat på sin konst »redan före forforismens utbrott», och uttryckligen gör gällande, att Wallin aldrig skrifvit något skönare.[2]

Denna psalm passar väl till demonstrationsföremål, när man vill studera det bibliska i Wallins tidigare psalmdiktning. Det skall visst icke förnekas, att ifrågavarande psalm är mycket vacker, men den äger intet drag, som ej skulle kunna återfinnas hos en sjuttonhundratalsförfattare med antikiserande stilideal och bekantskap med Bibelns poetiska karaktär, sådan Lowth tecknat den. Äfven här ligger Tingstadius' öfversättning till grund, om det också ej uttryckligen anges. Olikheten mellan häfdvunnet svenskt kyrkospråk och neologiserande eller (som här blir detsamma) akademiskt-antikiserande språk framträder vid en jämförelse mellan den gamla Kyrkobibelns och Tingstadius' öfversättning af Ps. XV: 4:

Kyrkobibeln:	Tingstadius:
Den som de ogudaktiga	I hvilkens ögon then lastbare
för intet aktar; men dem, som	föraktlig, men the, som
Herran frukta, ärar han . . .	Herran frukta, hedervärde äro . . .

Än mera neologiserande klingar Wallins parafras:

Den, som fattiga och rika
Aktar lika,
Lasten blott föraktlig tror;
Den uti hwars lugna öga,
Ej den höga
Men den Dygdiga är stor;[3]

Hvad som gör psalmen så tilltalande är väl framför allt den musikaliska strofformen, som Wallin hämtat från Spegels parafras af Ps. X (G. Ps. 29), till hvars melodi också den nya psalmen uppges vara skrifven. Själfva originalet i Psaltaren är ju ganska torftigt både i religiöst och poetiskt hänseende, »en nästan teologisk

[1] Bidrag t. Sver. litt. hist. häft IV, sid. 36.
[2] a. a. häft. I, sid. 43.
[3] Så ännu i Förslaget 1816 (n:r 284).

trosbekännelse i fariseisk anda».[1] Men genom den melodiösa versen och väl valda nya antiteser — en redan af själfva strofformen med dess täta rim fordrad dialektik (jfr G. Ps. 29) — har Wallins parafras blifvit lyriskt öfverlägsen sitt bibliska original. I religiöst hänseende betecknar den emellertid ingenting nytt utöfver psalmerna från 1807, tvärtom kommer den ju den moraliserande odestilen ganska nära.

Själfva valet af psalmen XV är betecknande nog för den just 1809 (mer än 1807) framträdande neologiska tendensen i Wallins psalmdiktning. Den torra fariseiska dikten ger ej heller mycket utrymme för orientalisk 'målning' och visar öfverhufvud föga af det 'davidiska' element, som Fryxell ville se i Wallins parafras däraf. Jämför man »Ho är den som trött af striden» med sådana Wallinska mästerverk i biblisk poesi som N. Ps. 7 (Ps. XC), 140 (Ps. XIX), 225 (Ps. XC), 267 (Ps. CIX) och 448 (Ps. XXXIX), framstår den väl knappast såsom likvärdig med dem. Härmed är emellertid tills vidare ingenting afgjordt om Wallins beroende af den svenska nyromantiken, blott så mycket kan konstateras, om man jämför Wallins ordval i parafraserna af Ps. XLII—XLIII och XV med ordvalet i de nyssnämnda senare psalmerna, att han vid början af 1810, »före fosforismens utbrott», icke redan nått upp till höjdpunkten af hvad han senare som psalmist skapat. Den följande framställningen skall söka visa, på hvilka vägar Wallin lärt sig bättre värdera det ålderdomliga rituella språkets skatter och äfven ange den förändring, hans psalmboksprogam därigenom undergick.

[1] H. Schück, Världslitteraturens historia II, sid. 860. Jfr omdömet om den fariseiska diktningen ibid. sid. 878: »I regeln äro de fariseiska dikterna torra, och man märker, att man här har att göra med ett slags skolmästarpoesi . . .»

FJÄRDE KAPITLET.

Wallins första tid som kyrkoherde i Solna. Psalmhäftet 1811.

Närmare datum för Wallins afflyttning från Karlberg till Solna finnes ej infördt vare sig i kyrkoboken för Karlberg eller i Solna husförhörsbok: endast årtalet 1810. Men förmodligen inflyttade han i sitt nya boställe under sommaren samma år.[1] Det första sockenstämmoprotokoll, han undertecknat, är dateradt $^{30}/_{9}$ 1810.

Den genom flyttningen inträdda förändringen i yttre lefnadsomständigheter har nog medfört åtskilliga bekymmer och obehag för Wallin. »Han utflyttade till Solna, och trifdes der icke», skrifver hans namne och under en tid ämbetsbroder Nathanael Wallin till Fryxell.[2] Kyrkoherdeboställets ensliga och dystra läge, dess delvis förfallna skick, som trots upprepade påminnelser icke under Wallins hela ämbetstid blef på ett tillfredsställande sätt afhjälpt, tråkigheter med församlingens klockare, som var supig och oregerlig[3],

[1] H. Wijkmark, Studier I, sid. 25 uppger — dock utan att anföra något stöd för denna mening — att Wallin »redan på våren 1809 lämnat Karlberg och afflyttat till Solna». Af Wallmarks berättelse om Wallins giftermål 1810 (T. Ekelund, Vittra Skuggbilder, sid. 161 f.) synes framgå, att han ännu vid tiden för sin förlofning med Marie Dimander bodde kvar på Karlberg. Men afgörande är uppgiften i ofvannämnda husförhörsbok (U. L. A. Lit. A:9, pag. N 57), där äfven företrädarens afflyttning till Gäfle sättes till 1810 (pag N 56). Af bref i Uppsala domkapitels arkiv (E v.: 119, 3) ses, att Wallins företrädare professor Lundström den 17 juni 1809 ansökte om tjänstledighet sex veckor från 21 juni, något som ju äfven visar, att han då ännu kvarstod i tjänst. — Enligt skrifvelse till domkap. dat. 9 juni 1810, verkställdes inventering af kyrkans i Solna inventarier etc. den 30 maj s. å. »i den tillförordnade kyrkoherdens... Joh. Ol. Wallins... närvaro».

[2] K. Å. 1909, sid. 121.

[3] Solna Protokollsbok 1782—1813.

sådant kunde knappast bidraga att göra den nya tjänsten så angenäm som den gamla. Själf har han ju antydt, att med flyttningen från Karlberg var »glädjens tid» förbi.

Det är ju ofta nog så, att med trettioårsålderns ingång tillvaron börjar framträda i en annan dager för en reflekterande och känslig människa. Lifvets ljusare, lättare, ansvarslösare väghälft är passerad: man inser, att det som återstår är mörkare, tyngre, mera pröfvande erfarenheter. »Vår tjänst i diktens land var tretti år», mässar bedröfligt fältprästen i Fridolins Lustgård: »Nu bleknar undrens värld . . .» Trettioårsålderns resignation talar flere gånger ur Karlfeldts diktning, liksom ur Levertins (På midten af vägen, En man till sin genius), och Strindberg har i en mästerlig formel sammanfattat nämnda ålders signatur: »När man är tjugo år har man löst världsgåtan; vid trettio börjar man tänka öfver den och vid fyrtio finner man den olöslig» (Folkungasagan). Under karlbergstiden sjunger Wallin: »Än dröjer lifvets Maj» (Till en vän, efter en sjukdom), men öfver den tid, som med Solnaflyttningen begynner, klagar han i en af sina mest melodiska och konstfulla dikter:

Ack, skaldens och skönhetens blomsterlif ödes,
Fast vattnadt med tårar.
Ej åter det födes
Med nyfödda vårar.
Selly! Selly! En gång och ej mer
Lifvets sköna Maj emot oss ler.[1]

Ej ens den kärnsunde Geijer kan låta bli att »med hvart år, som den glada vår kommer åter och går», tänka: »*Min* är förgången» (Förändring). Desto mindre bör det då förvåna, om den sjuklige och tungsinte Wallin känner och säger detsamma, när hans vår är förgången.

Mellan en sådan helt vanlig förändring i lifskänsla och totalstämning och en genomgripande andlig kris, en religiös omvändelse i detta ords djupa betydelse, är det ju dock stor skillnad. Vill man se, hvad en sådan företeelse betyder i en religiös och poetisk utvecklingshistoria, kan man gå till Grundtvig, som just vid denna tid genomkämpade sin fruktansvärda själskamp.[2]

[1] Hösten. Till Selly. Tryckt första gången i Stockholms Posten 1817, n:r 224. (Hvem diktens adressat varit, är mig icke bekant.)

[2] Se härom H. Begtrups liffulla och gripande skildring: N. F. S. Grundtvigs Kristelige Opvækkelse i Vinteren 1810—11, sid. 48 ff. Den kompletterar på en viktig punkt Fr. Nielsens arbete: N. F. S. Grundtvigs religiøse Udvikling.

Ett sådant genombrott af något nytt, som nödgar till återkallelser, afsvärjelser, självprostitution, ogrannlagenhet, närgångenhet, ett sådant mystiskt och öfvermäktigt kallelsemedvetande, en sådan lidelsefull jäsning, en sådan upprördhet ända ned i hjärtats lönnligaste djup finner man ingen motsvarighet till hos Wallin. Hans disharmoni framkallas ej af religionen, ökas ej heller af den: kristendomen är för honom en »enkel och glad världsåsikt», som gör lifvet lättare, lindrar, läker och helar.[1] Han kan hota, banna och fördöma på predikstolen, och det kan ta sig ståtligt ut, som ett grant åskväder, men sällan får man det intrycket, att han själf personligen är rädd för åskan. Brottslingen må bäfva, den länge förhärdade syndaren må darra, men han är ju ingen brottsling: »mitt vittne är i himmelen, och den mig känner bor i höjden». Hans medfödda disharmoni ökas af brustna illusioner, svikna förväntningar, obegripliga skickelser, sjukdom och förluster, framför allt af människors vrånga domar, af deras afundsamhet och misstydningar, men knappast af insikten om hvad Almquist en gång i sin ungdom uttryckte så: »det finnes ingen somnad plåga i själen, som ej kristendomen väckt och eggat, ingen dualism och slitning, som den icke drifvit till yttersta stränghet och ett kval, som ingen pinbänk anat».[2] Wallin har visserligen skrifvit psalmer, i hvilka en karakteristisk kristen stämning af ånger och skuldmedvetande funnit uttryck jämte trösteord af rik evangelisk halt. Men det faktum, att hans predikningar ha så jämförelsevis få uttalanden af dylik art, ger stöd åt den förmodan, att kategorien synd—nåd (eller hvad man kan benämna den paulinsk-lutherska kristendomstypen) för honom själf ej hade något särskildt stort värde som andligt lifsinnehåll eller föremål för uppbygglig betraktelse. Den otillfredsställelse, som en efter nämnda kategori orienterad fromhet förnummit och än i dag förnimmer inför Wallins predikningar liksom inför en del af hans och andra samtidas psalmer, utgör ock i sin mån ett tecken på att den kris, Wallin till äfventyrs genomgått, icke varit af den religiösa art, att den kan jämföras med exempelvis Grundtvigs.[3]

[1] Rel. tal III, sid. 124 ff.

[2] Bref till Jonas Wærn 1822 (aftryckt i Arvid Ahnfelts lefnadsteckning C. J. L. Almquist, hans lif och verksamhet, sid. 31).

[3] Det starkaste uttrycket för föreställningen om en verklig religiös kris, ett trosgenombrott i Wallins lif har väl A. Molin gifvit i sin athandling Geijerstudier, sid. 171: Geijer jämföres med Wallin och det heter: »Hos G. finner man heller ingenting af den nya födelsens smärta, af syndens ruelse,

Det finnes en annan, af Wallin själf högt skattad dansk predikant och teolog, med hvilken han skulle kunna i åtskilligt jämföras och med hvilken han också blifvit jämförd: J. P. Mynster.[1] Men Mynsters desperata stämning vid tillträdet af Spjellerup, hans tvifvel, hans aversion mot prästämbetet, hans förbannelser mot Gud själf finns det veterligen ingen motsvarighet till hos Wallin. Och lika litet känner man någon motsvarighet i Wallins lif till den enastående förklaringsstund Mynster sedan upplefde en sommarkväll i Spjellerups prästgård, då det med ens stod klart för honom på ett sätt som aldrig förr, att samvetets bud och Guds vilja måste obetingadt lydas, »ganske uden Forbeholdenhed».[2] Därmed kände sig Mynster förflyttad in i en ny värld af frid och salighet: den fullkomliga självförverlåtelse, som religions-psykologien har så mycket att säga om, hade här blifvit verklighet. Mynster har senare förnummit ett behof att vittna om denna inre upplefvelse (Meddelelser om mit Levned), men några sådana självvittnesbörd känna vi ej af Wallin. Om sitt innersta är han oerhördt förbehållsam, men man är ej fullt öfvertygad, att skälet därtill är det, som uttryckes i den tegnérska versen: »Tomt hus står gärna öppet, men rikt stängs till».[3]

Den nästan undantagslöst allmänna uppfattningen, att Wallins andliga lif ungefär vid tiden för afflyttningen till Solna eller under närmaste tiden därefter undergått en genomgripande inre förändring, har brukat stödjas bl. a. på förordet till hans 1810 utgifna inträdespredikningar i Solna och Ulriksdal. Han förklarar där, att dessa predikningar »hvarken äro eller böra vara några Vitterhets-Arbeten», och han anser sig därför ej »behöfva be om ursäkt för sitt enfaldiga föreställningssätt och sitt gamla bibelspråk».

af botpredikantens domsord...» Sammanhanget synes antyda, att detta däremot skulle finnas hos W. som resultat af den »svåra inre kris», han genomgått.

[1] Vedel, Svensk romantik sid. 141 f.: Wallin genomgår omkring 1810 »en stille alvorlig Udvikling, under hvilken den tunge Religiøsitet fra hans Bondehjem bryder sig Vej gennem Rationalisme og retorisk Kristendom, — netop som, omtrent i de samme Aar, ude i sin sjællandske Præstegaard Mynster skaller sit Bastholmske Overtreck af og faar noget af sin Barndoms gammelpietistiske Religiøsitet frem igen».

[2] H. Schwanenflügel, Jakob Peter Mynster. Et foredrag, Sid. 9 f.

[3] Ett af de ytterst få tillfällen, då Wallin talar om sin egen religiösa utveckling, är i minnesdikten På Lehnbergs dödsdag: han tackar där den store hädangångne »för hvarje gång du väckt min ande till besinning».

De bägge predikningarna skola »tillkännagifva, huru han efter mera erfarenhet söker inrätta sin predikostil», och tillika »intyga, huru mycket han ogillar några under hans namn kringlöpande predikningar, dem välmeningen, mer än smaken, ägt tillfälle att afskrifva och utsprida, under hans första embetstid».[1] Som vi se, är det äfven här en estetisk synpunkt han anlägger, låt vara, att han samtidigt frånkänner predikningarna karaktären af vitterhetsarbeten.[2] Han har ändrat sin predikostil — det är allt hvad detta företal säger.

Därtill hade han flere skäl. Dels hade sådana smakdomare som Leopold, Rosenstein, Blom och Sjöberg ogillat hans första ytterst fraseologiska homiletiska maner med dess otaliga metaforer, sådant detta maner kommit till synes i hans akademipredikan på högtidsdagen 1808.[3] Dels hade Lindblom i sitt företal till Lehnbergs Predikningar, hvaraf första delen utkom i slutet af 1809, yttrat sitt misshag öfver att yngre predikanter icke använde bibliska uttryck och talesätt: »Mig synes det vanhedrande för en Christelig Lärare, att icke känna, icke använda de heliga skrifter, på hvilka Trones sanningar hvila; och jag bekänner, att jag i en äldre predikan, oaktadt dess många brister, hellre upptäcker Predikantens bekantskap med Bibeln, än jag saknar den alldeles, eller utbyter den mot den mest nya och granna städning uti det rena förnuftets och kalla hjärtats philosophiska afhandlingar».[4] Äfven Samuel Ödmann hade i sin Anwisning till ett Christeligt Predikosätt (1807) varnat ej blott

---

[1] Inträdespredikningar i Solna och Ulriksdals Församlingar af Johan Olof Wallin. Stockholm 1810. (Å baksidan: Säljes... till förmån för de fattiga i Solna.)

[2] Att detta ej får tagas så strängt efter orden röjer hans föreskrift i sitt testamente (Biographica: Wallin K. B.) att »kännare» som v. Beskow, Franzén, Enberg, Doct. Wallin [Josef Wallin], v. Brinkman m. fl. skola taga hans efterlämnade predikningar under ompröfning för att bestämma hvilka som kunde utgifvas.

[3] Ljunggren, Sv. Vitt. H. III, sid. 523. Förmodligen finns denna predikan i Svenska Akademiens arkiv, ehuru jag ej varit i tillfälle att göra mig underrättad därom. Texten var Joh. Ev. 4: 38 (Ljunggren, Sv. Ak:s Hist. I, sid. 386), som ju bl. a. kunde ge anledning till pietetsfulla betraktelser öfver akademiens hädangångna ledamöter, af hvilka Gyllenborg och Lehnberg under året aflidit. (Jfr ock slutstrofen i Wallins Dithyramb från 1808 i dess senare lydelse.)

[4] Predikningar af Magnus Lehnberg, 3. uppl., I, sid. X i företalet. — Redan 1802 hade Lindblom varnat sina präster för filosofiskt predikosätt (E. Rodhe, Lindblom, sid. 222 f.).

för osvenska och nyskapade ord utan framför allt för att begagna »Philosophiens Wetenskapliga konstspråk» på predikstolen. Särskildt vänder han sig mot »den tilltagande oseden att utur ett Andeligt Tal bannlysa det höga, det lifgifvande namnet: Gud. Man säger: Gudomligheten, högsta förnuftet, högsta wisheten, o. s. w. Guds folk hörer ej mer sin Guds namn; den Återlösta werlden icke sin Frälsares. Äfwen det brukeliga Högsta Wäsendet leder till de orimligaste begrepp, sämre än den djupaste okunnighet.»[1] Han betonar äfven vikten af flitig bibelläsning[2] och rekommenderar anförande af »witnesbörd utur Skriften».[3] »Bekantskap med Skriften bör öfveralt framlysa. Det kläder wäl ett Andeligt Tal och bereder förtroende». De flesta predikningar behöfde »en tätare fläkt af Biblens Anda»: »Det Bibliska språket, då det med wishet inflätas i ett Andeligt Tal gifwer föreställningen [= framställningen] en styrka, som känbart werkar. Snillets högsta uppfinningar blifwa altid blotta skal emot denna kärna. Talet får derigenom för hjertat en wiss helgd, den Talaren fruktlöst eftersträfwar med tankans flygt och uttryckets skrud.» För att återupptaga ett mera bibliskt predikospråk behöfde Wallin ingalunda genomgå några utomordentliga erfarenheter: själfve Lehnberg kunde vara ett mönster för smakfullt, om ock i allmänhet sparsamt, begagnande af bibelordet, ty han brukade ju enligt Lindblom sluta sina predikningar med »en åskstråle af Esaias eller en solstråle af Johannes».

Det kunde ligga rätt nära till hands att antaga, det nödvändigheten att predika för en landtförsamling som den i Solna äfven bidragit till att Wallin ändrat sitt tidigare maner. En sådan verkan af förflyttningen är ju ej heller utesluten. Dock bör man nog taga sig i akt för alltför romantiska föreställningar om Wallins förhållande till sina landtliga åhörare.[4] I kyrkorådet sutto ortens honoratiores, bl. a. grefve Nils Cronstedt, och den nye kyrkoherdens umgängeskrets blef förmodligen ungefär densamma som förut. Folklig var knappast Wallin, så väl han än ville folket: hans brist på omedel-

[1] Ödmann, a. a. sid. 102 f. (särsk. 103).

[2] a. a. sid. 8 f.

[3] a. a. sid. 75 f.

[4] Jfr H. Wijkmark, Studier I, sid. 25: »Denna förflyttning var afgörande för hans andliga utveckling. Han var ej längre den vittre salongsprästen med den ytliga uppfattningen af ämbetets förpliktelser; han hade fått en församling att vårda och därigenom kommit i den innerligaste beröring med det kristliga lifvet, sådant det gestaltade sig ute bland menigheten.»

barhet, hans ceremoniösa väsen, hindrade honom förmodligen från att komma i närmare förtrolig beröring med sina sockenbor, om han än kunde celebrera deras kalaser och familjehögtidligheter med sin närvaro och vinna deras tillgifvenhet genom sina vackra predikningar, sin välgörenhet och sin utmärkta skötsel af socknens ekonomi.[1] Det måste dock, när det gällde allmogen, vara en brist, att han — för att tala med Rydqvist[2] — saknade »naturens, hjärtats vältalighet». Hvad det landtliga kristliga allvaret beträffar, var det väl ej så synnerligen utprägladt i en församling så nära hufvudstaden, och det må vara tillåtet att undra, om Wallin just hatde mer att lära af sina församlingsbor i Solna än af grefvinnan Cronstedt på Karlberg.[3]

En annan orsak till hans efter 1809—1810 mera framträdande allvar har man velat finna i hans brytning med en ung flicka, Sophie Runnewall, med hvilken han någon tid varit hemligt förlofvad, och hans kort därefter hastigt och obetänksamt ingångna äktenskap med Marie Dimander (12 augusti 1810). Om också dessa händelser bidragit att fördystra hans sinne under Solnatiden, får deras betydelse för Wallins utveckling ej heller öfverskattas.[4] Skedde brytningen med den första fästmön i vredesmod, och ingicks det nya giftermålet närmast i syfte att »hämnas» på den koketta och alltför kallsinniga Sophie, såsom Nathanael Wallin och Fryxell berätta, är det väl knappast troligt, att Wallin grämt sig så djupt öfver den uppslagna förlofningen under de första åren af sitt äktenskap, då han ej heller, enligt Wallmark, visade några tecken till missnöje med sitt giftermål.[5] Själfva faktum, att han nu var gift, kunde väl, oafsedt med hvem det var, någon gång inge en så orolig och tråsjuk natur som Wallins en dof känsla af vemod: »Jag har redan min lycka till stugan fört Och har ej mer att förbida».

[1] Vid inventeringen efter Wallins afflyttning från Solna 11 juni 1813 inhämtades af hufvudboken, att »under de 3:ne år Herr D:r Wallin innehaft Pastoratet, Cassorne vunnit en ansenlig förökning» (U. D. A. sign. E v: 119: 3).

[2] S. A. Hollander, Minne af J. O. Wallin, sid. 71.

[3] Att Wallin skulle haft en särskildt ytlig uppfattning af sitt kall under karlbergstiden bestyrkes åtminstone ej af Robert von Krænier, hvars goda intryck af W:s lärarverksamhet förut omtalats.

[4] I Samlaren XXXV (1914) sid. 1 ff. har jag gifvit en framställning af de viktigaste fakta från brytningen med Sophie Runnewall under rubriken: Till belysning af krisen i J. O. Wallins lif. Till denna framställning och där citerad litteratur får jag här hänvisa.

[5] C. P. Hagberg skrifver 14 nov. 1811 till Wallmark: »Helsa tusenfaldigt Wallin. Hans lycka gläder mig.» (Frunck, Bref rör. nya skolan, sid. 380.)

Alltså: det är möjligt, att dessa händelser bidragit att nedstämma Wallins lättretliga sinne, ja, att han under några veckor, kanske månader af året 1810, gick och rufvade öfver Sophies ovillighet att återknyta förbindelsen, men knappast framkallade brytningen några djupare omhvälfningar i hans inre. Åtminstone ha inga sådana kommit till bekant litterärt uttryck under den närmast följande tiden.[1] Af hela Wallins kända produktion tala blott tre dikter om obesvarad eller sviken kärlek: »Klagan (1803), Försakelsen (1807) och Till Laura (af Bernhard v. Beskow daterad till 1808—1809). Af dessa dikter kan endast den sista möjligen syfta på Sophie, nämligen om Beskows datering är riktig, hvilket dock ej kan bevisas. Är dikten tillkommen efter brytningen, kan den ej gärna åsyfta henne. Öfverhufvud är, som redan en gång i det föregående framhållits, lokaliseringen af Wallins dikter till bestämda personliga situationer ganska äfventyrlig. Han var i allmänhet alldeles för litterär för att ge omedelbara poetiska uttryck åt sina stämningar: »Naturens, hjärtats vältalighet var icke hans». Men är det redan svårt att i hans diktning finna spår efter någon förtärande kärlekssorg, så är det än svårare att finna vittnesbörd om en genom kärlekssorgen vunnen religiös och poetisk fördjupning. Hvarken B. v. Beskow eller Wallmark, som hört Wallin själf tala om Sophie och gräma sig öfver brytningen, ha på minsta sätt antydt, att Wallin skulle tillskrifvit denna händelse någon som helst betydelse för sin egen andliga utveckling ej heller ha de själfva uppfattat den som litterärt eller religiöst epokgörande. Ej ens Nathanael Wallin, som skryter med att ha fått en inblick i Johan Olof Wallins hemlighet, har påstått, att skalden själf tillagt brytningen en epokgörande roll för sin diktning eller sin prästerliga verksamhet.[2] Hela denna teori hvilar veterligen på ingenting annat

[1] Det finns i Journalen under våren och försommaren 1810 en och annan dikt eller annat bidrag, som möjligen skulle kunna vara af Wallin och ha med förhållandet till Sophie att göra. Se t. ex. i n:r 89 dikten Till en älskande wän, i n:r 92 Råd till älskare, n:r 98 o. 99 Prospektus till en ny Pensionsinrättning för Damer. Märk ock i n:r 98 Karakters-målning (af en sjuklig, men dock skön, religiös, sinnlig och intolerant dam — mycket bittert tecknad), n:r 183 Ynglingen (Alexis olyckliga kärlek till den vackra Julie, som blott älskade sig själf och dyrbara smycken).

[2] Ej heller anför Fryxell (Bidrag till Sveriges historia efter 1772 sid. 253 ff.) något vittnesbörd af Wallin själf om brytningens betydelse för hans senare verksamhet. Att den »tvärhastiga öfvergång», Fryxell vill se i Wallins diktning 1808—1809, icke är så tvärhastig, har jag visat i Samlaren XXXV, sid. 18 f.

än Nath. Wallins hypotes om sin store namnes inre historia.[1] Han har tydligen hört till den ingalunda ovanliga människotyp, som till allt stort och mäktigt vill se små och obetydliga orsaker. »Ex scintilla incendium», det är uttydt: »Où est la femme?»

Att så vilja förklara ett lifsverk som Wallins kan icke riktigt lyckas. Det är att misskänna både mannens och verkets egenart. En man med Johan Olof Wallins temperament skulle förmodligen inte blifvit 'lycklig' vare sig med Sophie eller Marie, Laura eller Selly: den husliga sällhet, som han och hela samtiden besjöng, var nog en ganska ringa ting för honom, fast han gått och inbillat sig, att lyckan därmed skulle vara vunnen. Och det var ej först förlusten af denna drömda lycka, som gaf honom den drifkraft han behöfde för sitt verk. Han hörde från sin tidiga ungdom till dem, som vilja uträtta många och stora ting, och när han 1806 grep sig an med psalmboksarbetet, hade han förmodligen redan den idé klar, som han 1809 utvecklade i Journalen: en enda man till hela arbetet och den mannen skulle vara han själf. »Ära söker jag, blott ära Och för resten ingenting» — det är väl hans i hemlighet härskande passion. För denna passion bleknar snart den erotiska lyckan. För enskilda ädla kvinnor, sin mor, grefvinnan Cronstedt, Malla Silfverstolpe, Fredrika Bremer, hyste han väl vördnad och kärlek, men 'kvinnan' hade han knappast någon större aktning för. Därpå tyder bl. a. den ton af kurtis och galanteri, som härskar i hans erotiska poesi.

[1] Nath. Wallin menar, att orosdraget i Wallins väsen icke låg i hans natur utan »föddes af omständigheterna» (KÅ 1909, sid. 120 f.). Och dessa omständigheter skulle varit: brytningen (1806), Sophies sjukdom och död (1808) och Wallins grämelse vid insikten om att han vållat den älskades död. (Först då har nämligen Wallin enligt Nath. W:s berättelse »uppvaknat» och insett hvad han förlorat.) Hans enda tröst skulle då ha blifvit sången, men det var ej längre idyller och erotiska poem, han diktade, utan sången öfver Gustaf III och psalmerna. Att åren 1808—1809 rätt väl låta begagna sig som märkesår i Wallins utveckling har i det föregående antydts, och vore nu blott Nath. Wallins kronologiska uppgifter riktiga, kunde hans hypotes ha skäl för sig, men då det nu är uppvisadt, att brytningen ej inträffat förrän 1809 eller troligare 1810 och att Sophie afled först 1817, medan sången öfver Gustaf III är af 1808 och psalmerna börja utges redan 1807, tyckes Nath. Wallins konstruktion ha blifvit så grundligt vederlagd som det gärna är möjligt. Och då ingen annan auktoritet finns för denna konstruktion, [Fryxell stöder sig ju på Nath. Wallins version af förlofningshistorien såsom den mest pålitliga(!) af dem han hört], borde den nu vara mogen för afskrifning ur vår litteraturhistoria.

För Wallins litterära och religiösa utveckling torde alltså Solnaflyttningen och giftermålets förspel knappast ha haft någon större betydelse. Den mera allvarsamma riktning, hans skaldskap tar efter 1808—1809, har nog framför allt sin grund i tidshändelsernas tryck och den allmänna stämning, som däraf alstrades hos ädlare naturer, men åldersmognaden, de allt större och mera kräfvande arbetsuppgifter, som lades på honom, och icke minst den ofta hätska och hänsynslösa kritiken från den nu framträdande nya skolans målsmän gjorde väl också sitt.

Redan i slutet af 1808 hade Wallin, som vi erinra oss, råkat ut för Hammarskölds ännu dock måttligt stränga färla. Ett år senare tycktes för Wallin ett tillfälle yppa sig att ge honom betaldt för svedan. Recensionen i Upsala Tidning hade varit anonym, och Hammarsköld hoppades kanske få förbli den maskerade profossen: han förtäljer med tydligt välbehag för Livijn i september 1809, att Wallin »på någon tid blifvit mycket artig och familiär» mot honom.[1] Men när Hammarsköld i december utsände sitt prospekt till en ny tidskrift — Lyceum — som skulle konkurrera med den i hans och fleres tycke alltför grunda och obetydliga wallmarkska Journalen, var hämndens timme slagen. Den 22 i samma månad lästes i Journalen (n:r 75) en f. ö. ganska ledsam parodi på prospektet: »Något om Gaturenhållningen», försedd med beteckningen »Insändt».[2] Att Wallin var författaren till denna parodi, är en allmänt vedertagen åsikt och har äfven inre grunder för sig.[3] Han skref under Journalens första tid litterärkritiska artiklar, och åtminstone en gång förut hade han tagit parodien till hjälp mot en misslyckad författare.[4] Följden af Wallins angrepp på Hammar-

[1] R. Hjärne, Dagen före drabbningen, sid. 360.

[2] Både prospektet och parodien äro aftryckta hos R. Hjärne a. a., sid. 418 ff.

[3] I Hammarskölds bref till Gjörwell 17/4 1810 uppges W. vara författaren R. Hjärne, a. a. sid. 401 f.

[4] Det gällde en besynnerlig produkt betitlad »Ett medborgerligt Fader wår» (tr. i Stockholm 1809 och äfven i Hernösand s. å.). Recensionen läses i Journ. f. Litt. o. Th. 1809 n:o 27 (15/9) och åtföljes af en parodi på parodien: »Ett auktorligt Fader Wår till Phoebus, wåra Skriblerer till dagelig uppbyggelse». Af ett bref från Wallin till Wallmark dat. 12 sept. u. å. framgår, att Wallin då sändt vännen en begärd recension, hvarom det heter: »jag tror åtminstone, att man bör tala i denna ton om våra skriblerer». Ett slags parodi på sistnämnda parodi i Polyfem I, n:o 4 (författad af Livijn, enligt Mortensen, Clas Livijn, sid. 145), synes visa, att Wallin antagits vara författare till parodien i Journalen.

sköld blef, att den redan förut planerade skämttidningen Polyfem genast fick starta, och så begynte den mest förbittrade och långvariga litterära kamp, som vår litteraturhistoria känner. Hammarsköld och hans vänner hade den uppfattningen, att parodin på Lyceumprospektet afsåg att om möjligt förhindra eller åtminstone grundligt misskreditera hela det nya företaget och bereda Journalens redaktörer möjlighet »att ensamma få förblifwa i rolig besittning af den litterära kritiken med allt hwad dertill hörer».[1] Det var då ej underligt, om de med all makt reagerade mot ett sådant litterärt envälde.

Alltifrån begynnelsen af Polyfems verksamhet är Wallin ett värnlöst offer för dess vrede. »Wår sockersöta Petit», »den christne expoeten Struthio», »en dvärg, som om han ägde wingar, kunde wara ett medelting mellan fogel och insekt», dylika älskvärdheter möta esomoftast, och Wallin säges vara förutbestämd, om han ej uppgräfver sitt pund, »att läggas i ena retort och distilleras till violsyrup för att ingifvas spenabarn».[2] Mer än sådant groft skämt grep honom kanske den sakliga kritiken: recensionerna af hans öfversättningar från latinet, af Uppfostraren och af hans 1809 utgifna Psalmer. Äfven Wallins första psalmboksprogram förlöjligas ej utan skäl i Polyfem (I, n:r 41): som ett prof på Journalens konstfilosofi anföres Wallins uttryck, att Psalmboken skulle bli »en permanent *Code de Goût*». Såväl i de rent polemiska utfallen som i kritiken skymtade emellertid här och där, liksom redan i Hammarskölds recension 1808, en rättvisare uppskattning af hans begåfning.

[1] Polyfem I, n:o 2: Betraktelser öfwer Litteraturen och Renhållningen. Samma uppfattning uttalas i Hammarskölds ofvan citerade bref till Gjörwell.

[2] Polyfem I: n:r 49—52 (Rimmarbandet af Atterbom), n:r 44 (Olof Mollbergssons Sändebref). Anledningen till namnet Struthio (= struts) kan möjligen ligga i Dorats fabel om Strutsen och tranorna, som fru Lenngren öfversatt. Namnet skulle då beteckna Wallin som »en spurv i tranedans». Jfr i W:s egen dikt Till en vän efter en sjukdom (1807) följande rader:

»Och gömd och nöjd, som sparfven i sitt näste,
Jag harmas ej, ifrån mitt lilla hörn,
Att örnen sväfvar upp mot molnens fäste;
Ty sparfven vet väl, att han ej är örn.»

I Polyfem II: n:r 1, 2 (dubbelnummer) talas om hur under intryck af den falska smaken »Wissa män uppstodo, som affekterade att gå längre än sina föregångare och sträfwade derföre att flyga högre, än wingarne buro dem» (härmed åsyftas, såsom sammanhanget visar, förmodligen antitesskalderna Valerius, Wallin m. fl.)

I slutet af recensionen öfver Uppfostraren (Polyfem II, n:r 49) heter det:

»Man tycker sig wid studerandet af detta poem, och då man jemför det med flera andra af samma Förf. tydligen märka, att Förf. med möda håller sig qwar i den låga rymd som han för sig utwalt, och att han har hemma i wida högre regioner. Wi kunna icke förklara, huru den som skapat Dityramben öfwer den 24:de Januari 1808, kan nog misskänna sin kallelse, för att spänna sitt snille i fjättrar, som blifwit smidda af fåkunnigheten och bestämda endast för mekaniska hufwuden eller halfsnillen. Skulle det wara möjligt att Hr. W. haft ett nog falskt begrepp om äran, för att uppoffra den säkra utsigten af ett odödligt namn, för den förgängliga och enformiga förnöjelsen af en kortsynt samtids smickrande bifall och en jollrande folkhops tomma lofsägelser?»

Man skulle taga mycket miste, om man menade, att allt detta ej gått Wallin till sinnes och ej haft någon inverkan på hans utveckling. Alltifrån sin första debut som vuxen hade han visat en böjelse att lära af olika mästare, äfven af sådana, som Leopold icke rätt godkände. Oxenstierna, Lidner och Franzén voro ej Wallins minst älskade förebilder, och hos dem liksom hos Kellgren i dennes sista fas fann han drag af en mera färgrik och musikalisk poesi än den traditionellt klassiska. Genom sina studier i Uppsala hade han ju ock inhämtat en viss skepsis gentemot »reglerna» och den allmänt fastställda smaken. Men under Leopolds uppsikt hade han gång på gång åter nödgats påtaga det gamla oket. De anfäktelser af en friare uppfattning, han röjde, hade nu fosforisterna särskildt roligt åt, och i den tungusiska tragikomedien Rimmarbandet framställes (liksom förut i Hammarskölds och Livijns brefväxling) Struthio benägen att affalla, att desertera och öfverge Polyhistrios här. Men han tecknas där också i en tidigare situation: på Boileaus L'art poëtique i Polyhistrios åsyn svärjande med Markall »ett evigt hat mot allt tyskeri, all självständighet, all kraft, all romantik». Den blandning af förföljelse och erkännande, hvarmed Wallin trakterades, var nog svårare att likgiltigt fördraga än blotta förföljelsen, åtminstone för en i all sin yttre manhaftighet dock på sig själf ofta så osäker natur som Wallins.

Kommo så härtill de oförnekligt goda bidrag af allvarlig art, tidningen innehöll, hvilka hvarje ärlig läsare måste erkänna göra skäl för Polyfems anspråk att väcka nationalandan och återföra den till sin värdighet och självständighet samt återställa religionens

förlorade anseende.[1] Af Askelöfs efterlämnade papper från polyfemstiden[2] ser man, att äfven allvarliga prästmän af pietistisk-herrnhutisk observans kunde sentera och prisa tidningens sträfvanden i sådan riktning.[3]

År 1810 framträdde Phosphoros, och äfven där mötte åtskilligt, som en läraktig och för sin litterära fullkomning nitisk författare ej länge kunde förbli likgiltig för. I de två första häftena s. å. lästes en afhandling om Choralmusiken af Hæffner, hvari psalmboksarbetet naturligtvis äfven kommer på tal. Och här får Wallin hålla till godo med en mycket hård men på samma gång ojäfaktigt sakkunnig kritik. Utom de allmänna fordringarna på renhet, enkelhet och enhet (»prunkande ord, vidtsväfvande bilder undvikas och hvarje ord bör hämtas djupt ur hjertat och väcka andaktens heliga känsla») inskärpes nödvändigheten af ordens afpassning efter den syllabiska sången (»en not måste alltid svara mot en stafvelse»). Inga enjambemanger kunna alltså tillåtas i psalmer, men just därpå erbjuda Choræus-Wallins omarbetade psalmer »olidliga exempel». (Såsom ett sådant anföres ingressen till Wallins omarbetning af G. Ps. n:r 76 »O huru ljuflig är— Din boning, Jesu! *der* — Du står med fridens helsning».)[4] Vidare erinras om vikten af att välja lämpliga melodier för psalmerna: »Det är löjligt att sjunga en julpsalm på en melodi, som hörer till passionspoesien eller låta en botpsalm hoppa fram på tonen af en fröjdesång». Slutligen inlägger Hæffner en gensaga mot det lättsinniga sätt, hvarpå man nu tror sig kunna lösa psalmboksfrågan. Det var ett ord i sinom tid, när man betänker, att prästeståndet redan föregående år (den 28 oktober) *in blanco* gillat pastoralutskottets faktiskt ännu ofärdiga förslag och anmält det till K. M:ts pröfning

[1] Polyfem II, n:o 23.

[2] Nu i K. B.

[3] Så t. ex. den för Evangeliska Sällskapets stiftande nitiskt verksamme magister Johan Wætterdahl, af hvars hand tvenne skrifvelser föreligga, den ena med anledning af teaterrecensionerna i Polyfem, som ogillas, medan tidningen i öfrigt lofordas, den andra angående psalmboksarbetet. Den förra skrifvelsen har tydligen föranledt den artikel om teatern, som börjar »Några ifrare för återwäckande af ett manligare allwar...» (Polyfem V, n:o 6). Om den andra skrifvelsen mera i det följande. Se ock bilaga III.

[4] I den 1811 utgifna tredje upplagan af Choræus-Wallins Omarbetning af Svenska Psalmer har också enjambemanget i n:r 76 mildrats. Där står: »Hur ljuf den boning är — O Jesu! der Du bär — Till hjertat fridens helsning».

och nådiga bifall, hvilket också medfört önskadt resultat, i det K. M:t den 1 mars 1810 uppdrog åt ärkebiskop Lindblom att »föra arbetet till ett lyckligt slut».[1] Hæffner skrifver följande:

Utgifvandet af en ny psalmbok är icke en så lätt sak, som man vanligen tror. Förfelas ändamålet, så utsättes religionen ännu mer för gyckleri, då tvertom de svagare ställen som den gamla psalmboken innehåller, skrifvas på tidehvarfvets räkning. I Tyskland ha ej de nya psalmerne och ännu mindre de nya melodierna velat lyckas.[2] Författaren af *Messias* har, genom sitt yttrande om den till psalm förvandlade Tron af Luther samt dess så kallade förbättringar och omarbetningar, förmått, att i alla tyska psalmböcker sättes Luthers främst, och sedan dessa förbättringar och omarbetningar.[3] Utomdess borde man besinna, att menigheten ogärna bortbyter de urgamla sånger, som sedan århundraden skallat inom de gråa tempelmurarna och ofta inom de trånga väggarna af hans boning; aldraminst mot modernt fuskeri. Äfven är den (menigheten) så rå och okunnig, att han genom sina kyrksånger verkligen vill väckas till höga och religiösa känslor och icke förvånas af ett bildspråk, som han icke förstår, eller af retoriska chrior eller tomma och uppblåsta deklamationsfraser, som än sammangyttras efter en viss tablatur, och kallas: *Tal, Äreminnen* och *Predikningar*, än i meter och rim, och kallas: *Oder*, *Psalmer* o. s. v. Det är förskräckligt, när man i en fullstämmig chör blott påkallar den Evige till vittne af sin vanmakt.[4] Dock härom äger jag, som

[1] I förslaget förekommo ej mindre än åtta »öppna nummer», hvarämte enligt den i Stockholms Posten 1812 n:o 240 införda Berättelse om den Nya Svenska Psalmbokens utarbetning en mängd nummer besattes med »mindre godkända arbeten» endast i afsikt att »tydligen utmärka t. ex. hvilken god melodi *här* borde bevaras, hvilket vigtigt ämne *der* borde bättre utföras o. s. v.» Förslaget 1809 »sanctionerades, på underdånig hemställan blott i afseende på den princip som blifvit följd, men som ej ännu till alla delar hunnit verkställas». Jfr H. Wijkmark, Studier I, sid. 20 f.

[2] Jfr. olikheten i omdöme mellan den tyskfödde Hæffner och t. ex. Jakob Tengström, som högt prisar de nya tyska psalmböckerna: i Tyskland ha »de förträffligaste samlingar af andliga sånger» under senare hälften af 1700-talet sett dagen (Nikander, Tengström, sid. 65).

[3] Hæffner klandrar skarpt Wallins credopsalm: »Doktor Wallins *Tro* är för choralsången — alldeles obrukbar. Figuraliskt skulle den må hända kunna behandlas».

[4] Förmodligen åsyftar Hæffner med dessa ord Wallins äfven af Wallmark mindre skattade psalm om Menniskohjertat (Psalmer 1809), på hvars två första strofer karakteristiken rätt väl stämmer in:

Store Gud, hwad menskans hjerta
Är ett svagt och uselt ting!
Hur det endast jagas kring
Utaf njutningar och smärta.

Hur det sträfwar och begär,
Blott af sinnets retning drifwet
Och, med sorgerna för lifwet,
Stundligen sitt lif förtär!

utländning, ingen röst: visserligen bör för oss Tyskar, som äro vane vid Klopstocks och Novalis' fromma och sublima sångmö — ty ju djupare och innerligare den känsla är, som andas inom skaldens bröst, desto mera ädelt och själupplyftande blir dess uttryck i poesin — något underligt att *läsa* kyrksånger (jag säger med flit *läsa*, ty jag har ofvanföre visat, att de moderna svenska psalmerna vanligen icke kunna *sjungas)*, som äro formade efter J. B. Rousseau's moraliska oder.[1]

Ett uttalande som detta kunde ej gärna undgå att göra intryck på Wallin, ty det vädjade i flere hänseenden till hans bästa egenskaper, bl. a. till hans pietet för det gamla och fäderneärfda.

Sommaren 1809 hade han ju i sin stora programartikel i Journalen antydt, att han kanske komme att reklamera sina psalmer, om Pastoralutskottet mot hans vilja disponerade öfver dem eller sände dessa hans barn »i mindre godkändt Sällskap till Efterwerlden». Han hade begärt ett års uppskof med psalmbokens fullbordan. Men som vi sett, röjde sig i denna begäran ännu intet tecken till missbelåtenhet med hans egna psalmer, än mindre till förkastande af dem som i stort sedt väsentligen förfelade. Tvärtom visade ju hans dedikation till Riksdagsprästerskapet af alla de tre dittills utgifna psalmhäftena, att han fortfarande erkände äfven sina första försök. Att han sedan i mars 1810 af ärkebiskopen mottog Choræus' och sina egna af Pastoralutskottet i dess förslag upptagna psalmer till retuschering och längre fram i maj åtog sig omarbetning af några bland sina försök[2], är ej så märkligt och bevisar ej, att han ännu ogillat sina psalmer ur någon principiell synpunkt. Han var från Leopolds skola van att fila och omskrifva sina världsliga dikter, och nu gjorde han detsamma med sina andliga, och det väl åtminstone delvis på anmodan af Lindblom. (Det är mycket viktigt att komma ihåg, att Pastoralutskottets förslag icke var definitivt, ehuru af K. M:t gilladt.) Men hvad Wallin verkligen klart insett och energiskt förfäktat, alltifrån det att Pastoralutskottets förslag blifvit antaget, det var, att detta förslag som helhet var otillfredsställande och kräfde en betydlig omdaning, innan det kunde utges som psalmbok för svenska kyrkan (endast 150 psalmer räknar han 1809 som dugliga »utaf allt hwad i den wägen blifwit under sednare år försökt»). De flesta ur de gamla profpsalmböckerna från 1765—67 och 1793 upptagna numren och Linderholms

[1] Phosphoros 1810, sid. 113 f.

[2] Enligt en Nota på »Felande Psalmer» bland Lindbloms bref (LSB).

svaga bearbetningar efter Gamla psalmboken öfverensstämde föga med det ideal af en psalmbok, han skisserat 1809.

Emellertid arbetade han vidare på förbättringen af sina egna och Choræus' psalmer och ägnade sig äfven åt nydiktning. Redan i slutet af augusti 1809 hade han i Journalen (n:o 20) låtit publicera en omarbetning af G. Ps. 251 »En syndig man, som låg i syndsens dvala». Den är på sitt sätt ståtlig nog men har intet kvar af den blida viston, som kännetecknar originalet, utan utgör i stället en dundrande förgängelsepredikan (de sex första stroferna), hvilken afslutas med ett evangeliskt trösteord, en bön om nåd och en önskan om bot och bättring (de tre sista stroferna).[1] I n:r 2 för 1810 finns införd en Nyårs Psalm (»Det bistra år, som en gång flytt»), hvilken liksom den i n:r 21 för samma år upptagna parafrasen af Davids 15:de Psalm (»Ho är den som trött af striden») och den i n:r 60 förekommande parafrasen af Davids 46. Psalm (»Wår Gud är oss en wäldig borg») ingå i Wallins 1811 utgifna psalmhäfte. Om alla dessa försök kan sägas, att de tyckas eftersträfva en mäktigare, större ton och äfven äga en manligare diktion än hans tidigare, vekare psalmer. En sådan förändring till större manlighet kan ju äfven skönjas i hans samtidiga patriotiska poesi, såsom i det föregående påpekats. Hvilka orsaker. som härtill medverkat, har jag ock redan sökt ådagalägga. Nyårspsalmen är eljes rätt medelmåttig, och parafrasen af 46. Psalmen visar, hur fullkomligt främmande Wallin ännu är för det poetiska värdet i Luthers psalm: hvarje spår af Olavus Petris öfversättning af »Ein feste Burg» är nämligen utplånadt.[2]

I augusti 1811 är han färdig med det nya psalmhäftet (Psalmer, Andra Fortsättningen). Företalet, dateradt den 19 augusti, är ett nytt led i hans arbete på att förhala verkställigheten af det Lindblomska förslaget. Här uttalar verkligen Wallin klart och tydligt, att han ogillar »en stor del» af sina försök på grund af »mognare erfarenhet», men på samma gång yttrar han förtröstansfullt och uppriktigt: »samma känsla, som hos mig ogillar mängden af dessa försök, säger mig, att jag kan göra dem bättre, då tid och

[1] I Jour. f. Litt. o. Th. 1811, n:r 171 förekommer den i 1811 års psalmhäfte äfven ingående psalmen »Högtlofwad ware Du, som jord och himmel gjort».

[2] Wallin skrifver till Lindblom 1 juli 1811 (LSB): »N:o 56 (Wår Gud är oss en wäldig borg) har jag äfven omarbetat». Det är således hans mening, att den nya bibelparafrasen skall ersätta Lutherpsalmen.

omständigheter sådant medgifva». Ej heller här är det emellertid fråga om annat än psalmernas litterära svagheter. »För min del kan jag ej lemna mina omogna Försök, sådana de befinnas, utan sådana de böra, kunna och will Gud! skola blifwa, d. ä. jemngoda med de få af mina Arbeten, hwilka af den strängaste rättwisa och af mig sjelf torde böra godkännas. . . Om åratal skulle åtgå, gör ej till saken, då frågan är om ett Werk för Sekler.» Någon den minsta antydan, att Wallin betraktat sina tidigare psalmer såsom religiöst mindervärdiga, finns ej i detta företal. Och det förhållande, att han äfven detta och följande år låter utge sina omarbetningar i nya upplagor, är väl en antydan om, att han ej heller anser dem så litterärt dåliga som det låter. Modest och hänsynsfull, som han gärna ville visa sig (något som äfven framgår af företalet), nedsätter han kanske sina egna försök för att på så sätt vinna hvad som framför allt låg honom om hjärtat: uppskof med den nya psalmbokens antagande och tid att skrifva flere nya psalmer, bättre än dem han ville utmönstra ur förslaget.

Jämte den litterära sidan af saken vidrör han också den musikaliska: förbigångna »herrliga Melodier» måste bevaras genom att förses med nya texter. »Melodien utgör liksom andan af en Psalm. När dess yttre föråldrade skepnad aflägges, uppträder samma lefwande anda i unga och skönare gestalter, för att ännu med en helig kraft röra och upplyfta de dödligas hjärtan. Låtom ej de himmelska ljuden bortdö för jorden! De kunna ej härmas, än mindre återkallas, sedan de en gång förswunnit. Om man gör sig rätt bekant med wår gamla kanske oöfwerträffliga Choral, torde intet andaktsämne, tjenligt till Psalm, sakna en egentelig och karakteriserande Melodi.»[1]

Samtidigt med detta psalmhäftes utsändande i bokhandeln skref Wallin till Leopold, Lindblom och Tingstadius och yrkade uppskof med psalmverkets fullbordan.[2] Ännu den 1 juli hade han gifvit ärkebiskopen hopp om, att han skulle bli färdig med sina pensa till den »utsatta Terminen for Slut-Revisionen». Den 10 juli röjer han ej heller ännu annat än förhoppningar. Men då han

[1] Man ser häraf, hur viktigt det är att vid studiet särskildt af Wallins psalmer söka fånga det inspirerande momentet i de melodier han valt. Psalmens grodd bör sökas i melodien. Ansatser till ett dylikt efterforskande af melodiens samband med psalmtextens karaktär finnas i ett par studier öfver Wallinpsalmer i Vår Lösen 1913 (Två julpsalmer sid. 335 f.) och 1915 (Skönhetslängtans psalm sid. 185 f.).

[2] Lindblom hade hoppats att redan till julen 1811 kunna »exsequera psalmboken» (Wijkmark, Studier I, sid. 30).

den 31 augusti 1811 skrifver till Leopold och sänder honom »åtföljande lilla Brochure af mitt vanliga kram», klagar han öfver att »Ärkebiskoppen är en alltför indulgent Domare, ty han säger både att allt hvad *jag* gjort i den vägen är bra och *allt* hvad *andra* gjort». Wallin framlägger sin tanke, att förslaget, innan det antages, bör vara granskadt af svenska Akademien», och uttalar en önskan, att »Herr Kanslirådet täcktes orda med honom [Ärkebiskopen] härom, på det verket ej måtte aldeles förfuskas, ty det är, på långt när, ej så färdigt som han tror.»[1] Och då han den 5 september skickar sitt nya psalmhäfte till Lindblom, säger han uttryckligen, att först »om ett eller 2:ne år» bristerna i Pastoralutskottets förslag kunna väntas ha hunnit bli afhjälpta. »Min rena Enthusiasme för saken, mitt höga begrepp om ett sådant verks beskaffenhet, mitt ärliga nit för H. H. Ärkebiskoppens egen heder — allt gör, att jag, ännu på någon tid, med mina arbeten ej kan bidraga till en ny Psalmboks utgifning.»[2] Dagen därpå skrifver Wallin i samma anda till Tingstadius: »Hvarför skall ett sådant SekelsVerk förfuskas genom onödig brådska, då det, under ett eller annat års dröjsmål, kan hinna att åtminstone blifva försvarligt? Hvarför skola alla mina Psalmer antagas, då jag sjelf ej blott ogillar dem, utan äfven kan göra dem bättre, då jag får tid på mig?» Och han finner det obegripligt, att »Creti och Pleti» skola anses användbara för ett sådant verk som psalmdiktningen, »detta svåraste slag af vitterhet». Såsom exempel på dåliga psalmister nämnas Linderholm och Elers. (Däremot gillade han ännu Ödmanns psalmer och en del af Dahls enligt förordet till psalmhäftet 1811.) Wallin hoppades emellertid, att Tingstadius och Carl von Rosenstein skulle stödja hans uppskofsyrkande, hvilket också skedde.[3]

Ser man nu närmare på innehållet i 1811 års psalmhäfte, kan det icke förnekas, att där visar sig en vacker höjning i Wallins utvecklingskurva, ehuru denna höjning snarare faller inom det estetisk-konstnärliga än inom det religiösa området. Det råder i en del af psalmerna från 1811 en grandiosare stämning, ett sublimare patos än i hans tidigare försök: det vill synas, som skulle han nu ha

[1] Wallins bref till Lindblom i Lindblomska brefsamlingen (LSB).
[2] Wallins bref till Leopold i Brinkmanska arkivet å Trolle-Ljungby.
[3] Brinkmanska arkivet, del I, sid. 318. Jfr. Wijkmark, Studier I, sid. 30 f.

påverkats af Klopstocks och hans lärjungars psalmstil.[1] Därpå tyder det påfallande stora antalet lofsånger, bland hvilka de bägge i ädel kyrkoton hållna psalmerna »Wi lofve dig, o store Gud» och »Åren utan hwila» eller (efter aflägsnande af första strofen) »Du som herrlig ställde» (N. Ps. 139 och 406) nu förekomma för första gången i en med den definitiva gestaltningen nära öfverensstämmande form, därpå tyder bruket af omkväde och upprepning i flera psalmer, därpå tyda ock det flerfaldiga apostroferandet af serafer och keruber samt — icke minst — upptagandet af Baggesens Forløsningsjublet eller Christi Död i öfversättning.[2] (Här möter bl. a. blankvers — för första gången hos Wallin — och annan orimmad vers.) På samma gång är här sambandet mellan Wallin och Lidner uppenbart: orgelbruset i dennes strofer återljuder redan ur den första hymnen i 1811 års samling:

Högtlofwad ware Du, som jord och himmel gjort!
Ditt namn allena är tillbedjanswärdt och stort;
För Dina blickar äro tusen år
Likt dagen, som gick fram i går,
Och menskans lif
En skugga, som ej blifwer.

Det är en tekniskt sedt ganska intressant psalm, som med de två alexandrinerna i början af hvarje strof och de korta, väl begagnade slutraderna utgör ett slags symbol af vacklan mellan gammalt och nytt. — Flere gånger erinras man i detta häfte om Tingstadius, då man här och hvar möter storslagna gammaltestamentliga bilder, valda med tydligt konstnärligt syfte. Men därjämte röjer sig också åtminstone ett intryck från Leopolds odestil, nämligen i omarbetningen af G. Ps. 303: »Upp och lofwer Herran», str. 4:

Du hör werldar falla,
Du hör löfwens fall —

[1] Af Psalmbokskommitténs handlingar från 1811, I, framgår, att Wallin först 1812 fick låna Klopstocks Geistliche Lieder af Frigel, men detta hindrar ju ej, att W. tidigare kan ha gjort bekantskap med enstaka klopstockska hymner och psalmer och deras aflägsnare i Tyskland och Danmark.

[2] Bekantskapen med Baggesen, som ju redan påverkat Kellgren, kan möjligen äfven ha haft del i tillkomsten af W:s Guds lof (Davids 104 Psalm), som företer beröringspunkter med Baggesens »Skabningens Halleluja».

en antites, som tydligt visar tillbaka på Leopolds Försynen och dess tankevärld.[1]

Af mindre estetiskt värde äro de tre patriotiska psalmer, som ingå i häftet: Efter Krig och allmän bedröfwelse, Försök till en Krönings-Psalm och Försök till en Riksdags-Psalm. Men de utgöra i sin mån vittnesbörd om hvad den nationella krisen 1809—1810 haft att betyda för Wallins utveckling. Den första af dessa psalmer: »Ett sorgens år, o Gud! har flytt» är den förut nämnda Nyårs-Psalmen i Journal för Litteraturen och Theatern 1810 n:o 2. Alla tre inskärpa vikten af en nationell och etisk-religiös pånyttfödelse:

Mod, ädelhet, samhällighet
Och nit för Religionen
Och trofasthet och ärlighet!
Må lifwa all Nationen
Från hyddan upp till thronen.

Det är föga poetiskt, men det är välment och äkta wallinskt i sin betoning af nationell och social enighet.

Under rubriken Bot-Psalmer upptages utom den förut nämnda omarbetningen af G. Ps. 251 (»En syndig man») ett original: »Din lag, o Herre! dag från dag», som i förstone visar öfverraskande allusioner på Rom. 7: 23, 24, 18 och i en strof vänder sig till Kristus (»O du som till wår frälsning kom»). Men efter en bön om förlåtelse »af nåd för Jesu Christi skull» heter det:

Jag tror, att Du, af samma nåd,
Din Ande täcks förläna,
Som styrker mig med kraft och råd
Att dig till döden tjena,
Och blifwa wärd
Den salighet, mig är beskärd —[2]

alltså till sist en mycket opaulinsk och öfverhufvud obiblisk tanke. Det är sedan alldeles i tidens och Wallins egen stil, att de följande stroferna fyllas af löften att »från denna dag» hålla Guds bud och

[1] Knappast leder vare sig Leopolds eller Wallins uttryck sitt ursprung från den bibliska bilden Jes. 34: 4 (»all himmelens här . . . skall förfalna, såsom ett löf förfalnar på winträ . . .» jfr Uppb. 6: 14): där är ju icke som hos L. och W. fråga om att Gud hör bägge företeelserna.

[2] Spärrningen af E. L. — Jfr i Psalmer 1809 sid. 215 sista strofen af Menniskohjertat! (Den lyckligare världen bör förtjänas i denna.)

beflita sig om helgelse.[1] I slutstrofen anspelas på Mt 7: 21, som fått denna lydelse:

»Ej den, som ropar *Herre* blott
Men den, som gör din wilja,
Skall Du från syndastraffets lott
En salig timma skilja» —[2]

Hvad Wallin menar med att »göra Guds vilja», detta kraf, som så ofta kommer fram både i hans psalmer och predikningar, belyses af en utsaga som denna i en böndagspredikan från 1839 (där Mt 7: 21 också citeras): »Gör då, i enlighet med *den* [Guds vilja], någonting verkligen godt åt den verld, du lemnar, — någonting, som för dig icke är en obetydlighet, utan en kännbar uppoffring, — gör det med varm hand och af kärleksfullt hjerta, så att du, åtminstone i din önskan och afsigt, lemnar menskligheten efter dig i någon mån bättre, i någon minsta mån lyckligare, och hoppas sedan, äfven du, på Honom, som barmhertig är.»[3] Den frimodiga och outtröttliga villigheten att lofva bättring »från denna dag» blir begripligare, när man tänker på att välgörenhet för Wallins

[1] Hur optimistiskt Wallin tänkte om möjligheten att hålla dylika löften visar Predikningar (1842) I, sid. 386 f. Inför människor kan en kristen liksom Kristus själf säga: »Hvilken af eder straffar mig för synd?» — »Ingen af dem skall kunna beskylla oss för något handlingssätt, som är tvetydigt eller oädelt, någon egennytta, som förnärmar andras rätt, någon svaghet, som förnedrar oss själfva» etc. Och om sig själf skrifver han till Wallmark en gång (förmodligen 1832): »Mitt hjärta säger mig att intet annat än missförstånd kan göra någon hederlig menniska till min ovän.» (Wallmarkska brefsaml. K. B.)

[2] Detta kallas Jesu ord och sättes inom citationstecken (liksom orden »När syndaren sig wänder om, Will Herren sig förbarma!» i str. 3 också lägges i Jesu mun). Med rätta anmärkte längre fram Ödmann: »Det är ju odrägligt att kalla det Jesu egna ord, som är sagdt af David och Hesekiel m. m.; att låta Bibliska personer tala hvad de aldrig sagt o. s. v.» (Ur ett hos Hildebrand, a. a. sid. 189 anfördt bref från Ö. till Wallmark, dat. 12 sept. 1815.)

[3] Predikningar af J. O. Wallin (1842) III, sid. 376. En ännu närmare illustration ger hans predikan på Annandag Pingst 1814, då Adolf Fredriks kyrkas nya storklocka invigdes. Wallin talar där öfver Jesu ord »Låten edert ljus lysa för människorna», och sedan han utvecklat innebörden häraf, heter det (säkert fullkomligt *bona fide*) om den gamla fru von Balthasar, som skänkt klockan: »O! man kan ej värdigare frambära *Herranom sitt tackoffer*, man kan ej skönare *låta sitt ljus lysa för menniskor*». Rel. tal I, sid. 175.

samtid var ungefär detsamma som kristligt lif.[1] Svagheten med denna Wallins botpsalm (liksom med N. Ps. 451) sammanhänger väl delvis med hans retoriska styrka: han begagnar alltför starka verkningsmedel och öfverdrifver både depressionens och exaltationens uttryck. Han vill gärna stå till tjänst med psalmer öfver alla slags religiösa sinnestillstånd, alltså äfven öfver botstämningen, men fullt tillfredsställande är ej detta hans försök att tolka den. Man märker för mycket den af reflexionen uttänkta dispositionen med dess klagan, frågor, trösteord, böner och löften.

Vidare förekomma bland originalen i detta häfte en Begrafnings-Psalm, en Bröllops-Psalm samt en Jule-Psalm, hvars karaktär af original dock ej framgår af den i registret gjorda indelningen af samlingens nummer. Begrafningspsalmen (N. Ps. 491) är mycket enkel och populär med sin lättlärda refräng. Hvarje strof bygger på ett bibelspråk, som mer eller mindre tydligt träder i dagen. (1 str. Ps. 90: 3; 2 str. Es. 57: 2; 3 str. 2 Tim. 4: 7, 8; 4 str. Uppb. 14: 13). Den erinrar något om den äfven i denna samling upptagna parafrasen af Ps. 15 (N. Ps. 277), hvarom i föregående kapitel talats. Till Wallins mera förnämliga döds- och begrafningspsalmer hör den knappast. Bröllopspsalmen (»Wälsigna, o GUd, all kärleks Gud») är skrifven till melodien för G. Ps. 328, den präktiga gamla brudvisan »Wi önske nu wår brudgum och brud», men hör ej till Wallins lyckligare försök. Trots all »huslig sällhets»-entusiasm har det begynnande adertonhundratalet ej lyckats åstadkomma någonting vidare framstående i fråga om bröllopspsalmer. Hvarken Wallin eller Afzelius tyckas ha varit rätt inspirerade af uppgiften, som också sannolikt hör till de svåraste i detta svåra »slag af vitterhet». De anförda bibelställena i den nu ifrågavarande bröllopspsalmen äro kanske ej heller så gifvande för den poetiska fantasien: utom 1 Mos. 2: 24 äfven Matt. 19: 6, 1 Kor. 11: 3, 7 och 13: 4, 7. Julpsalmen anger sig i registret som afsedd att motsvara (och väl alltså ersätta) G. Ps. 128 »Hwar Christtrogen frögde sig» och utgör en parafras öfver Es. 9: 5—7. Den gamla texten är alldeles utplånad, hvarför den nya nog måste betraktas

[1] Det röjer sig en annan fromhetstyp i Staupitz' ord till Luther om ädla föresatser och bättringslöften: »Jag har lofvat Gud mer än tusen gånger, att jag skulle bli en bättre människa, men jag höll aldrig hvad jag lofvat. Härefter vill jag icke göra något sådant löfte...» och i Luthers omdöme därom: »Detta var icke endast en sann, utan äfven en gudaktig och helig misströstan». (Citeradt efter W. James, Den religiösa erfarenheten, sid. 117.)

som original. Ingressen är snarast tagen från G. Ps. 129: »All den ganska Christenhet».

Ett antal Omarbetade Psalmer ingick, som förut är nämndt, äfven bland 1811 års försök. Medan några af dessa, t. ex. G. Ps. 56 »Wår Gud är oss en wäldig borg», egentligen äro helt nya psalmer, utgöra andra vittnesbörd om en större konservatism och varsamhet i handläggningen af de gamla texterna. Så är förhållandet med G. Ps. 323 »O Gode Herde! Du», hvars andra strofs tre sista rader Wallin citerar i sin inträdespredikan i Solna (här något ändrade):

Ack, Herre! huru skall
En mask på denna jord
Bestrida så högt kall?

Utan ändring behållas fjärde strofens fyra sista rader, alltså äfven »befordra syndabot». Så har ock exempelvis G. Ps. 84 »Hela werlden fröjdens Herran» fått en med originalet mera öfverensstämmande gestalt än 1807. Man lägge märke till tredje strofen i den af Choræus gifna omarbetningen och Wallins:

Choræus 1807:	Wallin 1811:
Tacken Honom i Hans tempel!	Lofwer Herran i Hans gårdar,
Fäder! Mödrar! skynden dit,	Sjunger i Hans Helgedom:
Gifwen edra barn exempel	Herren Herren sjelf oss wårdar,
Af ett warmt och wärdigt nit!	Som sitt Folk, sin egendom;
Sjungen med förenta ljud	Herrans nåd, kring jorden sträckt,
Nådens och Naturens Gud!	Warar ifrån Slägt till Slägt.

Det är tydligt, att Wallin här bättre lärt sentera värdet och skönheten i ett bibliskt bild- och ordval. Däremot törs han ännu ej behålla en enda inversion (den gamla psalmens slutrader måste därför ändras: *glädjen sin* kunde ej tålas), ej heller något ofullkomligt rim (*portar—orter*). Äfven G. Ps. 95 »Jag lyfter mina händer» och 144 »Jesu! Du min skatt och ära». (»Jesu, du min frögd och froma») ha fått en med sin ursprungliga form mera öfverensstämmande affattning, än Choræus vågat ge dem. Mera olika de gamla psalmtexterna äro omarbetningarna af G. Ps. 140 »Far din wäg, du onda werld» (som dock nu står närmare G. Ps. än i bearbetningen 1809) och 140 »Wälsignadt ware Jesu namn», (hvars slutstrof lämpats närmare efter Fil. 2: 9—11). Af särskildt intresse är G. Ps. 101 »Se huru godt och ljufligt är», som med sina »lokala» judiska bilder (balsam, Arons hufvudhår och kläder, dag-

gen från Hermon) och sin något dunkla tankegång var samtidens upplysning en nagel i ögat.[1] Tingstadius hade i sin öfversättning af Psaltaren försett psalmen med en liten god kommentar.[2] Wallin anser sig tydligen ännu skyldig att utelämna orientalismerna, och så har omarbetningen nästan blifvit en — ingalunda dålig — ny psalm om Fridsamhet. Slutligen förekommer också en omarbetning af G. Ps. 361: »Se, Herrans Sol går fram på nytt», som delvis kommer den gamla texten »Gud har sin sol igen upsatt» ganska nära men aflägsnat en vacker biblisk bild i tredje strofen. Där beder sångaren, att Gud ville »låta Änglar som en borg och mur omkring oss wara» (2 Kon. 6: 17, Ps. 34: 8). Wallin använder i stället den också bibliska men vanligare bilden af *Gud* som »wår borg och fasta tillflykt».[3] Ett för Wallin karakteristiskt bibelcitat förekommer nyinfördt i femte strofen: »med godt samwete för Gud och menskor alltid wandra» (Apg. 23: 1; 24: 16).

Om de omarbetade psalmerna i 1811 års samling kan som ett totalomdöme sägas, att de i förhållande till sina original mera påminna om Wallins omarbetningsförsök från 1807 än om de från 1809. Rent tekniskt öfverträffa de nog de förra: det är ju en mera öfvad hand, som nu styr pennan. Frågas nu efter grunden till, att Wallin sålunda åtminstone i flere fall återgår till närmare anpassning efter de gamla psalmernas form, torde man kunna hänvisa till den anförda Hæffnerska Phosphorosartikeln om koralmusiken (1810) såsom en i hvarje fall ej oväsentlig anledning till den större pietet, han nu åter visar. (Därjämte kan väl Ödmanns kritik, i den mån den blef honom bekant, ha gjort honom benägen att mera hålla sig till den gamla lydelsen.) För Wallins nya original är det ej otroligt, att Hæffners tal om Klopstock och hans psalmer haft åtskilligt att betyda, då ju, som här blifvit påpekadt, en viss frändskap med dennes psalmstil framträder i psalmhäftet 1811.

[1] Den förut citerade signaturen *Palæolog* i Stockholms Posten 1813 n:r 125 nämner särskildt denna psalm som exempel på de gamla kyrkosångernas »ofta släpande orientaliska drägt, oigenkänlig och knappt förklarbar för nordiska ögon och öron».

[2] Psaltaren, Proföfversättning (1791), sid. 278, noten.

[3] Om änglarna talar eljes Wallin i detta häfte flera gånger, t. ex. sid. 275, 277, 303 och 341. — Betecknande nog använder däremot Hedborn bilden om änglarna som en borg i sin öfvers. af »Nun ruhen alle Wälder», Phosphoros 1811, sid. 420.

Det återstår att redogöra för detta psalmhäftes mottagande af kritiken. Den representerades äfven denna gång af Wallmark som i Journal för Litteraturen och Theatern n:o 231 och 232 (4 och 5 oktober) anmälde den nya samlingen med samma emfas som när det gällt de föregående. Intressant är följande passus, som torde kunna anses inspirerad af Wallin själf:

Den blygsamhet, eller rättare hårdhet hwarmed han bedömmer sina egna, med så mycken rättwisa wärderade Psalmer, gifwa så mycket mera styrka och wärdighet åt hans nit för uteslutandet af allt medelmåttigt eller mindre fullbordadt, äfwensom åt hans önskan att, till winnande af all möjlig fullkomlighet, »ännu någon tids anstånd måtte hafwas med den nya Psalmbokens utgifwande».

Ett långt stycke ur företalet aftryckes, och som prof på de nya psalmerna anföras de bägge ytterst medelmåttiga, för att icke säga svaga, försöken till psalmer vid kröning och vid riksdags öppnande. Wallmark tjusas emellertid af deras anpassning till »2:ne af de högtidligaste tillfällen inom wårt Borgerliga Samhälle», ty han vet, att »det otroligen upphöjer wärdet af en Psalmbok, att deri, så långt ske kan, Sånger finnas för alla det enskilta och allmänna lifwets märkwärdigare händelser». Visserligen medger han, att orden Religion och Nation måhända äga för stor »familiaritet och alldaglighet bland de mera odlade klasserna», och att de därför kanske kunna anses »mindre anwändbara i den högre Lyriken —; men Rec. inser sjelf obetydligheten af denna anmärkning.»[1]

Vida grundligare och för Wallins fortsatta arbete betydelsefullare var emellertid en annan psalmrecension från samma år — i Polyfem IV n:r 14 och 15 — men den gällde ej 1811 års samling utan Psalmer 1809. I motsats till de föregående recensionerna öfver Wallins Öfversättningar från latinska skalder och Uppfostraren är denna artikel hållen i en aktningsfull, sympatisk, men mycket allvarlig ton. Mottot: Παντα δοκιμαζετε passar väl till dess verkligt kritiska innehåll. Först heter det:

Hr. Författaren har här anwändt sin talang på ett för honom nytt fält, som hittills warit föga odladt, och der hwarje steg medför de största swårigheter att öfwerwinna. Sjelfwa företaget är i den grad berömwärdt, att misstagen, om de finnas, böra winna ett

[1] Ett par små språkliga anmärkningar göras mot bruket af »ho» i betydelsen »den som» och superlativen »det bäste» (om Jesu namn).

det mildaste bedömmande. Men då afsigten med dessa sånger är af den omfattning, att hos efterwerlden gifwa ett lifwande ämne för dess religiösa sinne, så är den strängaste granskning en pligt för hwarje sanningsälskare, och, såsom sådan, tror Rec. sig med Hr. Författaren äga ett gemensamt mål.

Bland de nya psalmerna i häftet uttalar sig recensenten om »Fader wår» och »Förnöjsamheten». I den förra erkänner han stroferna 1, 2 och 4 vara väl utförda men anmärker några i ett eller annat hänseende olämpliga uttryck.[1] I den senare klandras det eudämonistiska betraktelsesätt, som röjer sig i dess tal om »lön» och »winning». »Dygd och lycksalighet är samma sak ur olika synpunkter betraktad», och »det enda werkliga onda» är synden. Rec. erinrar om att »wåra äldre Psalmförfattare» voro »sparsamme med målningar af straff och lön» och sammanfattar sin uppfattning af hur en psalm öfver förnöjsamheten borde vara beskaffad sålunda:

I sjelfwa begreppet af en Hymn ligger utan twifwel det, att den höjer tanken öfwer det sinnliga, med ett beständigt hänförande till Gud. Sättes menniskan i ett sant förhållande till det Gudomliga, så måste denna erinran, under hwad synpunkt som helst, wisa hennes brister och oändliga afstånd derifrån; men just denna tanke wäcker wördnad och förnöjelsen under Guds wilja, som är sjelfwa Förnöjsamheten. Om man deremot målar menniskan lycklig genom någon dygd, såsom något inom henne sjelft fulländadt helt, med ett beständigt hänwisande till de förmåner, som dermed åtfölja, hwad gör hon då annat, än, med ett hemligt förutsättande af denna sinnesförfattning hos sig, prisar sin egen klokhet, som med frihet antagit densamma?

Om de öfriga originalförsöken yttrar sig ej recensenten. Men hans liksom blott i förbigående mot ordet »öden» uttalade anmärkning: »Rec. är af den tanken att man sorgfälligt bör undwika alla ord, som äga den minsta twetydighet och dessutom ingen auktoritet i Bibeln» — denna hans anmärkning innehåller ju i själfva verket en dom öfver sådana psalmer i samma häfte som »Gud», »Menniskohjertat» samt Morgon- och Aftonpsalmerna. Och till yttermera visso anbefaller han vid slutet af sin artikel såsom »den säkraste wäg att lyckas i detta slag af Poesi . . . att söka noga uppfatta den Bibliska andan, och på ett i Bibeln auktoriseradt språk

[1] I str. 3 (»Menskan blott är laglös worden» — osant), str. 6 (»Herre, för oss ej i fara» — se Jak. Ep. 1: 13), str. 7 (»sorgen ströfwar» — tillkommet af rimnöd)

framställa den». Ty Bibelns anda och Bibelns språk äro ej förgängliga som dagens visdom och dagens modespråk: tvärtom blir det bibliska språkets användning »den säkraste borgen för dess [psalmpoesiens] bestånd mot tiden, den deri omvexlande smaken, och ännu mer wid *sanningens pröfning*».

Bland de omarbetade psalmerna sysselsätter sig Rec. blott med omarbetningen af G. Ps. 232 (»Hit, o Jesu, samloms wi»). Men hans mot andra och tredje strofen gjorda anmärkningar äro desto mera graverande. Wallin hade skrifvit:

Mot ett mål, som okändt är,
Wåra skumma tankar swäfwa . . .

»Wid första påseendet», yttrar nu Rec., »innefattar denna nya föreslagna wersen en påtaglig Amfiboli. I förra versen omtalas församlingen såsom Christen (*frälst skara*); men i denna omtalas hedningar. Illa nog, om Christna samlas i kyrkan med *skumma tankar*, som derjemte swäfwa omkring ett *okändt mål*. I den gamla versen finnes ingen twetydighet. Här gifwes blott tillkänna, hwad wårt förnuft af sig sjelf förmår i öfwersinnliga ting: men att det i Jesu lära hemtar nytt lius.»[1] Vid förändringen af tredje strofen, där Wallin aflägsnat det gamla nicenska *Ljus af Fadrens ljus* och i stället skrifvit *Gudason och menskolike*, påminner Rec., att den gamla versens bilder såsom antingen bibliska eller i enlighet med de symboliska böckerna kunna förutsättas vara »af hwarje läsande kände», medan däremot *Gudason* »icke wunnit något burskap i Teologiska språket». Och han framhåller de störningar i det goda ursprungliga sammanhanget i psalmens bön om andakt och gudomlig upplysning, som blifvit en följd af Wallins ändringar.

Ljunggren bagatelliserar, synes det, alltför mycket denna recension, då han blott fäster sig vid att den är så aktningsfullt hållen och att anmärkningar endast göras mot tre psalmer.[2] Det ser dock ut, som skulle den fått en ganska afsevärd betydelse för Wallins fortsatta arbete (om också ej genast), ty eljes vore det ett egendomligt sammanträffande, att när Wallin i maj 1812 afger sitt stora Betänkande rörande Nya Psalmboken, han just citerar som exempel på sina egna försämringar af gamla psalmverser de bägge

[1] Härvid erinrar Rec. om vikten af att riktigt ha uppfattat »gränserna för den menskliga kunskapsförmågan». Har man gjort det, kan man ingenting anmärka mot den gamla versens formulering (»Wårt förnuft förblindadt är» o. s. v.).

[2] Sv. V. H., V, sid. 321.

nyss berörda strofer ur G. Ps. 232, som Polyfemrecensionen särskildt nagelfarit.[1] Och när han i samma yttrande förordar ämnen ur Psaltaren, motiverar han detta bl. a. med att där förekommande »begrepp klädda i de rikaste och högtidligaste bildspråk blifva fattliga, just derför att de äro bibliska.»[2] Detta är icke blott någonting annat än M. Stenhammars, Tengströms och andra samtidas ängslan för att använda bilder och uttryck, som ej äga nog »simplicité» för allmogens begrepp[3], det är äfven någonting mer än den höga uppskattningen af bibelspråkets skönhet, som Lowth, Herder och Tingstadius visat. Här yrkas bibliskt språk just ur begriplighetens synpunkt liksom i Polyfem: allmogen fattar bäst med sin enfaldiga känsla detta vördnadsvärda bildspråk. Denna hänsyn till och förståelse för allmogens verkliga andliga situation i religiösa ting hörde just till nyromantikens stora förtjänster.[4]

Wallins ansträngningar för att vinna uppskof och så få möjlighet att lyfta psalmbokssaken upp på ett högre plan, än det Pastoralutskottets förslag kunde nå, kröntes omsider med framgång, sedan ärkebiskop Lindblom den 19 oktober 1811 anhållit, att K. M:t måtte förordna en kommitté, som utan kostnad för statsverket skulle öfverse och granska pastoralutskottets förslag. K. M:t biföll denna anhållan den 24 okt. s. å. och uppdrog åt honom att utse ledamöter i kommittén jämte dem K. M:t själf nämnde i ett till Svenska Akademien samtidigt ställdt bref. Dessa senare voro följande akademiens ledamöter: Lindblom, Oxenstierna, Adlerbeth[5],

[1] Hildebrand, a. a. sid. 162.

[2] Spärrning af E. L.

[3] Wijkmark, Studier I, sid. 32.

[4] Hvem som författat den nu berörda Polyfemrecensionen är mig icke bekant. Hammarsköld nämner i bref till Livijn 11/12 1809 (Hjärne, a. a. sid. 390), att han hoppades Chr. Stenhammar skulle åtaga sig att recensera »hr doktorns [= Wallins] psalmer», och spår, att behandlingen nu skall bli än värre än i H:s egen recension af Wallins Smärre Poemer 1808. I Polyfem betecknas recensionen såsom »insänd». En uppgift af Mortensen (Clas Livijns dramat. författarskap, sid. 213), att Livijn skulle ha recenserat »Wallins psalmöfversättning» dementeras i samme förf:s monografi öfver Livijn (Clas Livijn, Ett nyromantiskt diktarefragment sid. 157, noten). Tonen och stilen i artikeln äro ju ock bra olika Livijn, hvars djupa antipati för Wallin knappast skulle kunnat tillåta honom att skrifva en så pass erkännsam recension.

[5] Tingstadius nämnes äfven som ledamot af kommittén i Berättelse om den Nya Svenska Psalmbokens utarbetning (Stockh. Posten 1812, n:r 240).

Leopold, Franzén och Wallin.[1] Ärkebiskopen kallade själf C. von Rosenstein, E. M. Fant, Ödmann och M. Stenhammar.

Wallins både i bref till Leopold och i Journalen 1809 uttryckta önskan, att Svenska Akademien skulle taga befattning med ärendet, blef sålunda uppfylld.[2] Själf hade han där tagit inträde i maj samma år (han invaldes redan 1810)[3], och förberedelserna därför hade tagit mycken tid från psalmboksarbetet. En annan utmärkelse hade sedan på hösten kommit honom till del: han hade nämligen i slutet af september blifvit anställd som prins Oscars religionslärare.[4] Hans läsning med prinsen blef ett ytterligare skäl för uppskof med psalmboksarbetets igångsättande.[5] Först i början af december (den 4) sammanträdde den nya kommittén.

[1] Wallin föreslår i bref till Lindblom (LSB) den 14 okt. 1811: Adlerbeth, A. G. Silfverstolpe och Franzén (flere akademister nämnas ej vid namn). Cit. hos H. Wijkmark, Studier I, sid. 31.

[2] Snart nog skulle han dock finna, att ej ens så företagets lyckliga genomförande var garanteradt. Sam. Ödmann betraktade från början den nya kommitténs sammansättning som en förolämpning mot svenska prästerskapet; ett slags inkompetensförklaring, som innebar, att clerus ej tilltroddes kunna lösa psalmboksfrågan (Wijkmark, Studier II, sid. 4, not 2).

[3] Entrén var lysande: Oxenstierna skrifver 30 maj 1811 till Lindblom (Lindblomska brefsaml. LSB): »Jag har sällan hört något mera fullkomligt; tankarnas styrka på en gång med finhet och världskännedom, i ett så skönt svenskt språk. Det var så fullkomligt, att ingen har gjordt eller skall gjöra bättre.»

[4] Ett synnerligt karakteristiskt bref härom i Lindblomska brefsamlingen (LSB), dat. 3 okt. 1811. Wallin berättar, huru svagt han stridde mot »den vane Segervinnarens» (Karl Johans) öfvertalningsförmåga. Naturligtvis framlade Wallin en mängd skäl mot att antaga platsen, förnämligast sin »böjelse för retraiten»: »min redan uppgjorda lefnadsplan att ju förr ju heldre söka mig ett lugnt och bergerligt Pastorat, pour y partager mes jours entre les soins de mon troupeau & la litterature o. s. v.» — Var det verkligen så, att Wallin helst önskade slippa detta och andra uppdrag men dock lät sig förmå därtill genom starka öfvertalare, så ligger nog häri ett af skälen till hans växande världsleda. (Jfr Geijers ord om »brytningen i Wallins väsende» och mitt försök till förklaring af detta uttryck i Samlaren XXXV, sid. 17.)

[5] Bref till Lindblom dat. 14 okt. 1811. Äfven cit. hos Wijkmark, Studier I, sid. 31.

FEMTE KAPITLET.

Wallin och den evangelisk-romantiska krisen 1810—1812.[1]

I det föregående har gjorts gällande, att den riktning mot allvarligare ämnen och den lyftning i anda och stil, som utmärka Wallins diktning från 1808—1809 och följande år, torde böra sättas i samband med den högre fosterländska stämning, som då väcktes till lif genom landets olyckor och trångmål, men också till någon del med den fordran på sublim poesi och stark känsla i dikten, som bl. a. Wallins vän Wallmark i enlighet med tidens estetik uppställde i sin bemärkta recension af Polymnia 1807.

Den fosterländska krisen hade emellertid en inre, andlig kris i följe. I tusendens sinnen inskärpte krigsårens nödläge det religiösa behofvets oafvislighet och vanskligheten af den välmåga och trefnad, som förut på många håll betraktats som det enda nödvändiga.[2] De berättelser, som de skotska traktatspridarna Henderson och Paterson lämna om det andliga tillståndet bland höga och låga i vårt land omkring 1808—09 och närmast följande år, visa, att stämningen höll på att fördjupas, och en religiös oro förmärktes såväl i de stora städerna som på landsbygden, särskildt i vissa redan förut af herrnhutismen influerade provinser, såsom Väster- och Östergötland samt Skåne.[3] Såsom på kontinenten har också i Sverige den från Zinzendorf utgångna rörelsen verkat konserverande och förinnerligande på kristendomslifvet.[4] Och redan 1808

[1] Den följande framställningen har måst inskränkas till korta antydningar, men är nödvändig för klarläggande af det gamla problemet om Wallins ställning till nyromantiken under det här ifrågavarande tidsskedet

[2] E. Rodhe, De svenska bibelsällskapens uppkomst, KÅ 1906 sid. 161 ff.

[3] Rodhe, a. a., sid. 156.

[4] Rodhe, a. a., sid. 166 f. Jfr Hedborns självbiografi i dennes Samlade Skrifter, sid. 14, där herrnhutismen säges ha gjort stora framsteg i hans födelsebygd (västra Östergötland) i slutet af sjuttonhundratalet. Se ock N. Jacobson, Claudius Johannis Eek, En herrnhutisk östgötapräst på 1700-talet, i »Julhälsningar till församlingarna från präster i Linköpings stift» 1910, sid. 50 f. (om en evangelisk väckelse i västra Östergötland på 1780-talet).

stiftades bland herrnhutiska vänner i Stockholm på Patersons initiativ Evangeliska Sällskapet med syfte att vara en samlingspunkt för »evangeliska kristna» och arbeta för andlig väckelse, till en början isynnerhet genom traktatspridning. Sällskapets första medlemmar tillhörde till stor del de högsta samhällslagren, hofvet och aristokratien, och eleganta damer föreläste de första små skrifterna för sina följeslagare i de offentliga promenaderna. Det blef andra former af sällskapslif, än dem Claes Julius Ekeblad förtäljer om i sina dagböcker från det gustavianska Stockholm. Särskildt sökte man vara de många till tjänst, som nedbrutits genom krigets lidanden. Man kunde ock efter fredsslutet meddela, att »under nyss förflutna högst bedröfliga tid många olyckliga och nödlidande af traktaterna hämtat tröst och uppbyggelse». Snart upptogs också bibelspridning på sällskapets program, tack vare understöd från British and Foreign Bible Society. Härvid blef det den gamla svenska öfversättningen, som användes, trots väntan på att snart en ny kyrkobibel skulle vara färdig.[1]

Den kristendomstyp, som härskade bland Evangeliska Sällskapets medlemmar och i de kretsar, där dess arbete företrädesvis vann framgång, var nära besläktad med den herrnhutiska. Sällskapets nitiske, självuppoffrande sekreterare, dåvarande bataljonspredikanten och komministern i Skeppsholms församling magister Johan Wætterdahl (1770—1847), tycks tidigt ha omfattat denna starkt kristocentriska fromhetsart.[2] Kanske var den ett arf från hans hembygd i Linköpingstrakten. Han stod i en utomordentligt vidsträckt korrespondens med evangeliskt troende, både i in- och utlandet och spejade, såsom fordomdags profeten från sitt vaktskjul, ut öfver det svenska Sion och hela den kristna världen, aktsam på tidens tecken. Dristig och tilltagsen, när det gällde hans lifsintresse, sökte han än personligen, än skriftligen verka för en kristlig pånyttfödelse i vårt land och förband sig äfven med den nyromantiska rörelsen.

Egendomligt är nu ock att observera, hur denna rörelse allt-

[1] Ett intressant uttalande i bibelfrågan af kyrkoherden J. P. Häggman visar, hur väl det gamla bibelordets bibehållande kunde motiveras. Rodhe a. a., K. Å. 1908, sid. 22 f.

[2] Hans afskedspredikan (1806) i Myckleby (på Orust) hade till ämne: »Jesus, den store syndarevännen, hvars hjärta brinner af förbarmande, ehvad vi komme eller icke komme till Honom». Skarstedt, Göteborgs Stifts Herdaminne sid. 616. Se f. ö. P. Wieselgrens minnesteckning öfver Wætterdahl i Sv. Biogr. Lex. XXII, sid. 14 ff.

ifrån begynnelsen står i innerligt samförstånd med den evangeliska kristendomen och dess kristocentriska fromhetsideal. Bör detta hittills alltför litet observerade förhållande tillskrifvas fosforisternas sydsvenska, isynnerhet östgötska, härkomst? Visst är, att den tyska romantikens religiositet, särskildt hos Novalis, som ju äfven stod Brödraförsamlingen nära, alltifrån början väckt anklang hos de svenska fränderna, och Atterbom tycks ha sympatiserat med nämnda samfund.[1] Men genomgående synes hos nästan alla, såväl skåningen Askelöf som östgötarna Atterbom, Palmblad, Hedborn, Sondén, Dahlgren, ja äfven hos Hammarsköld i dennes mognare ungdomsår, råda en fullkomligt orubblig insikt, att kristendomen icke är ett residuum af allmänsanningar om Gud, dygd och odödlighet utan äger sitt väsen i Kristi kärlek till oss och vår kärlek till honom.[2] Så snart dessa män tala om »kristlighet», är detta förhållande mellan människorna och Kristus i deras tanke.

Liksom det något senare framträdande Götiska förbundet besjälas nyromantikerna af hoppet om en nationell sedligt-religiös pånyttfödelse: de vilja ju bygga på »Carla-ålderns oförstörda grund» (Prolog till Phosphoros 1810), de vilja »i Vettenskap sanning, i konst skönhet, i hugen religion, i lefnaden dygd, och i allt — allvar och sjelfständighet», och de fördölja icke, att en sådan pånyttfödelse på samma gång måste bli en återgång till stormaktstidens lifsordning. »Vi påminna oss nemligen en ålder, då Sverige ännu var *Svears* rike, och vi vilja, om ej mer, åtminstone upplifva dess *minne*.»[3] Samma stämning och tankegång råda i Polyfem: hvad man vill är ej blott »en revolution i vitterheten» utan »en wälgörande, men total, revolution i Nationens bildningssystem, och den gamla National-andans wäckelse.»[4] Därför befattar sig denna till en början

[1] I en recension i Sv. Litt. Tidning 1813, n:o 38, öfver J. J. Thomæus' Sånger till Guds och Jesu Christi förherrligande anbefalles bl. a. Gesangbuch zum Gebrauch der Evangelischen Brüdergemeinden, Barby 1783. — Rec. är antagligen af Atterbom.

[2] Enda undantaget bland de mera bemärkta nyromantikerna är den bisarre och sönderslitne Livijn. Han är det demoniska elementet i kretsen, full af bitterhet och hädelser. Askelöf (se den intressanta karakteristiken hos Mortensen, Clas Livijn, sid. 192 f) erinrar i *ett* hänseende om en andens storman, som han eljes för ingen del liknar: Søren Kierkegaard, i det han väl icke själf vill ge sig ut för att vara en kristen men dock ej kan neka, att han genom en underlig skickelse vet, hvad kristendom är.

[3] Phosphoros 1810, sid. 41 f. (recensionen af en skrift Om ett stort, ett Patriotiskt tänkesätt).

[4] Polyfem III, n:o 37.

blott negativt-polemiska tidning i sina senare samlingar äfven med ämnen som Religiositeten i Swerige, Om Predikningar och I anledning af den tillämnade nya Psalmboken. Den gamla nationalandan kan nämligen ej väckas utan religionens hjälp. »En warm religionskänsla war i fordna tider det sublima draget i Swenska Nationens karakter, den poesi, som gjorde folket mäktigt af stora uppoffringar som hänryckte werlden.» Moralpredikningar och förståndsupplysning äro här kraftlösa: »Gif folket religion, låt dess fantasi spela, — och nationalandan skall åter wakna, wi skola på nytt wara oöfwerwinneliga».[1] Men man bör ock draga försorg om religiositetens bibehållande, der den ännu finnes.» Man undandrage ej folket de ännu öfriga urgamla föremålen för dess dyrkan och wördnad! . . .»[2] Så upptar man i detta sammanhang frågan om de kyrkliga böckernas, särskildt psalmbokens omarbetning. Härvid yttras bl. a.:

Man må säga hwad man will: wid hwarje yttre omskapning, följer alltid något af det inre och wäsendtliga med det som frånskiljes, — och detta kallar jag en *förlust*, som på intet sätt ersättes genom den moderna och mera lämpliga formen. Detta gäller hufwudsakligen wid den föreslagna omarbetningen af Psalmboken. Att nästan ingen af de nya Psalmerna kunna sjungas i *kyrkan*, det har en af wåra grundligaste Musici owedersägligen bewist[3], ock jag *påstår* att högst få af dessa Psalmer hysa poesi, aldraminst psalmpoesi.[4] Dessutom hafwa wi så många goda Psalmer bland de gamla, att en ny Psalmbok är fullkomligen onödig. Till dess man i wårt land lärt sig weta hwad Poesi är[5], föreslår jag i ödmjukhet

[1] Polyfem III, n:o 33.

[2] Polyfem varnar mot att söka utrota folkets s. k. fördomar och anmärker bl. a.: — »Man har på många ställen beröfwat folket den visserligen oskadliga förnöjelsen att sjunga Jul-psalmen *in dulci jubilo* (utan hwilken det dock förefaller dem som wore det icke Jul) — blott af det skälet, att den är så barbarisk i sin sammansättning . . .»

[3] Hæffners artikel om koralmusiken i Phosphoros.

[4] Man ihågkomme, att just de vid denna tid senast utgifna nya psalmerna voro Wallins 1809, bland hvilka flere voro mycket svaga. (Det må erinras om »Gud», »Förnöjsamheten», »Menniskohjertat», de bägge Morgon- och Aftonpsalmerna samt bearbetningarna af G. Ps. 153, 159, 232, 234, 235 och 360, som äro starkt förändrade i neologisk stil). Artikeln publicerades i mars 1811 (Ljunggren Sv. V. H., V, sid. 321), således innan Wallins häfte för detta år utkommit.

[5] Se t. ex. art. Sällskapet *Pro Joco* till Allmänheten i Polyfem II, 1, 2 (juli 1810): motsatsen mellan verklig poesi (dit bl. a. räknas Wallins dityramb) och deklamatorisk retorik påpekas. — I mera utförd framställning möter en liknande distinktion i Phosphoros 1810, sid. 102 f.

våra reformerande Psalmodister, att genomläsa någon Psalm af Novalis, för att åtminstone lära sig huru andan i detta slags Poemer bör wara beskaffad. — I allmänhet är det just detta bemödande att foga sig efter tiden, att omarbeta och utsmycka, som skadat Religiositeten.[1] Må wi lämna Religionen åt sig sjelf; har den uti sig något Gudomligt, så lär den nog komma att bestå utan wår åtgärd; wore den åter menniskowerk, så skulle alla våra bemödanden icke förmå rädda den.»

En liknande kraftfull gensaga mot kyrkospråkets modernisering afgaf kort därefter Geijer. Det skedde i hans ömsom prisade, ömsom häcklade skrift Om falsk och sann upplysning (1811).[2] Efter en ytterst skarp kritik af den falska upplysningens behandling af moralen, försoningsläran och odödlighetsidén fortsätter han:

Då religionens anda var så bortviken, ej under att dess drägt och dess språk ej mer voro sig lika! Det är naturligt, att andakten vill hafva andra uttryck än hvardagsspråkets. Derför hafva i alla åldrar, bland alla nationer, gudstjenstens språk och musik bibehållit sig vid det gamla, som i sig sjelft är vördnadsbjudande. — Allt detta var nu fördomar, som lände upplysningen till vanära och ej kunde rimma sig med de usla begrepp, som voro gängse om korrekthet i språk.[3] Ur undervisningsböcker, ur psalmböcker, ur hela gudstjensten skulle derför alla märken af ålder i språk utplånas, allt skulle städas. Man skulle följa med sitt tidehvarf. Allt skulle moderniseras.[4] Och man vann dervid, att nu i kyrkan taltes samma språk som på torget! Man förlorade dervid så mycket mer, som dermed äfven det vackra bibliska språket utträngdes så ur undervisningen som gudstjensten.[5] Men nya testamentets språk är

[1] Spärrning af E. L.

[2] Boken utkom på hösten detta år. Den 17 nov. skrifver Hammarsköld om den till Livijn (Frunck, Bref rörande nya skolan, sid. 383).

[3] Det är alldeles i stil med detta yttrande, när Geijer (H. Schück, Ur Geijers brefväxling, sid. 175) den 14 dec. 1812 skrifver till sin fästmö, att han tillåtit sig vårdslösheter i sina psalmer »af hat mot en smak, som sätter all poesi i fraser». — Jfr Wallins ord (1807) om att »läna åt wår Heliga Läras sanningar smakens föreställningssätt» och hans anspråk på att bjuda i sina omarbetningar »ett rent språk».

[4] Jfr Wallins tal (1807) om psalmer, »lämpade efter tidehwarfwets odling», och hans program 1809: »Kellgrens, Gyllenborgs och Lehnbergs ... språk är wärdigt att höras i helgedomarna och att der förwaras».

[5] Geijer vill 1810 ge engelska gudstjänsten företräde före den lutherska, bl. a. emedan den förra »nyttjar bibeln mera». A. Blanck, Geijer i England, sid 290 f

ej blott tillfälligt och nationelt.[1] Dess bilder bära för alla tider stämpeln af det genuinaste geni, af en gudomlig inspiration . . .[2]

I Polyfem 1812 återkommer samma yrkande på det gamla andaktsspråkets bevarande i den märkliga artikeln om den nya psalmboken.[3]

Hwad språket i de blifwande nya psalmerna angår, wore det i hög grad önskligt, att man wille besinna hwad så många gånger och på så många ställen blifvit sagdt, att det just tillhör den yttre gudstjensten (således äfwen psalmerna) ett språk, som för sin gammalmodighet är något högtidligare än wår nuwarande half-Fransyska Swenska. Nedlåte man sig en gång till den betraktelsen, att detta gamla språk förstås och kännes af wår Allmoge, som är största och kanske bästa delen af Församlingen, och äfwen af den oförderfwade delen af medelståndet: kunna de fina, upplysta damerna och kavaljererna icke tåla detta något imposanta språk, så blifwe de en gång för alla ifrån kyrkan, der de tilläfwentyrs icke göra någon särdeles uppbyggelse. Häraf följer också att de akademiskt smakfulle yngre Stockholmspoeter, hwilka bewist sig hysa alltför underliga begrepp om språk och maner, böra lägga handen på hjertat och pröfwa sig inwärtes, innan de sätta sig ner att skrifwa psalmer, samt att de, som fått sig uppdraget att redigera den nya Psalmboken, isynnerhet böra taga sig wäl till wara för dessa märkwärdiga psalmister och pröfwa deras andeliga sånger, innan de upptaga dem; skulle än desse Herrar försäkra, att de numera gjort psalm-poesien till deras hufwudsak, och att de blygsamt tro sig ej så alldeles misslyckats.[4]

Men fosforisterna inskränkte sig ej till att framställa det religiöst-konservativa krafvet på det gamla svenska bibelspråkets, de kyrkligt sanktionerade, traditionella ordformernas bibehållande i psalmen.[5] De sökte äfven ge anvisningar om hurudant

[1] Geijer medger däremot det gammaltestamentliga språkets tillfälliga karaktär. Det heter uttryckligen i samma skrift Om falsk och sann upplysning i en not: »Andan i Nya Testamentets skrifter är höjd öfver allt tillfälligt och till sitt väsende evig. Deremot finnes i Gamla Testamentets böcker svårligen någonting som ej är nationelt, utom de första kapitlen af Genesis.» Saml. Skr. (1874) II, sid. 77.

[2] Saml. Skrifter (1874) II, sid. 83 f.

[3] Polyfem V, n:r 11 och 12 (Dessa nummer utkommo enl. Ljunggren, Sv. V. H., V, sid. 323 noten, i slutet af januari 1812).

[4] Jfr ock den i föregående kapitel refererade recensionen i Polyfem III, n:r 14 och 15, öfver Wallins Psalmer 1809.

[5] Det bör väl observeras, att hvad Geijer och Polyfem begära ej blott är gudstjänstspråkets reella öfverensstämmelse med Bibelns läror, ej heller blott den bibliska poesiens bevarande, om ock i ny dräkt, utan återgång

innehållet i psalm och predikan borde vara. Redan i den förutnämnda artikeln om Religiositeten i Sverige höjes, ehuru blott i förbigående, en sedan ofta hörd anklagelse mot samtida predikanter och psalmister: »Man ser huru författaren är i förlägenhet, hwarje gång något ord måste upprepas som rör Dogmer, Mysterier etc., och isynnerhet om han skulle blifwa nödsakad att nämna Stiftaren af wår Religion wid namn. Det sednare gäller äfwen om de flesta af wåra nya Psalmer.»[1] Och med ironisk fasa förtäljer Polyfem längre fram, att i Phosphoros »Sonnetter blifwit skrifna, der orden *Frälsare* och *Försonare* förekommit».[2] Tydligt och afgjordt kommer tidningens mening om psalmpoesiens rätta art fram i artikeln I anledning af den tillämnade nya Psalmboken.[3]

Efter några ord om den innevarande tidpunktens alldeles särskilda olämplighet för genomförande af äfven eljes alltid riskabla »ändringar i de allmänna Religionsböckerna» och efter ett ganska skarpt klander mot den opåkallade och bråda reformlusta, som blundar för svårigheterna, öfvergår författaren (magister J. C. Askelöf, som äfven skrifvit de öfriga Polyfem-artiklarna i religiösa och kyrkliga frågor) till att utveckla de anspråk, som böra ställas på en psalm.

Det första man i allmänhet kan fordra af en Psalm, är utan twifwel det, att den måste wara Christlig. Man lär undra öfwer detta uttryck, och fråga mig hwar någon Psalm finnes t. e. bland wåra nya föreslagna, som icke är Christlig. Hwartill jag ganska kort swarar: att denna egenskap icke derföre kan tillerkännas en Psalm, att den icke *strider mot* Christendomen; denna negativa fullkomlighet, om jag så får säga, måste de wäl äga, om någon skall wåga föreslå dem. Men icke är allt det Christendom, som kan af Christna tolereras, såsom icke warande i motsats mot deras tro? Många saker kunna till och med wara ganska berömliga och för en Christens hjerta hafwa ett högt wärde, utan att wara Christendom. Så t. e. är hela moralen wisserligen öfwerensstämmande med Christna Religionen, men huru långt ifrån att utgöra denna Religion

till det gamla häfdvunna svenska kyrkospråket, sådant det var kodifieradt i Gustav Vasas, Gustaf Adolfs och Karl XII:s bibelverk. Liknande stämning för den traditionella bibelversionen se vi redan hos Klopstock i den dundrande indignationsdikten Die deutsche Bibel (1784), där han anropar Luther om förbön för de moderna bibelöfversättarna, på det att de måtte inse sin oduglighet och tiga!

[1] Polyfem III, n. 34.

[2] Polyfem IV, n:o 43.

[3] Polyfem, V, n:o 11 och 12.

sjelf. Det wäsentliga af Christendomen är ju kärleken; Frälsarens kärlek till oss och wår till honom är derföre det, hwarom hwarje psalm bör påminna, och hwartill den bör upplifwa. Wisserligen måste i en psalmbok finnas psalmer för åtskilliga tillfällen; men det är just wår Religions gudomliga och höga fullkomlighet, att man wid hwarje tillfälle i det enskilta lifwet, och inom Församlingen, owilkorligen drifwes till denna medelpunkt, och en sann Christen sätter derföre allt hwad honom händer, eller hwad han gör, i förhållande till denna Gudomliga kärlek. Föreställer man sig icke en Christen församling sammansatt af werkligen goda Christna? Böra då icke alla inrättningarne wid den offentliga Gudstjensten, således äfwen psalmerne, hwilka dessutom sjungas vid den enskilta andakten, wara för dem, om också många skulle finnas jemte dem som blott bära det Christna namnet, utan att i hjertat wara annat än hedningar. Böra sådane mun-Christne icke wara nöjde dermed att de tolereras? Icke kunna de fordra att för deras skull, Församlingen skall sjunga moraliska Oder, eller beskrifwande skaldestycken om t. e. Naturens fullkomlighet och Skaparens ådagalagda höga egenskaper m. m. — Nej, om också Guds werkliga Kyrka inom Swea land endast utgjordes af hundrade rättfärdiga, d. w. s. Christna, så är det dock för dessa som psalmisten skall författa, till den ändan sätta sig i *deras* ställning, och intet ögonblick förgäta den. Kan han icke det, så är han sjelf en dålig Christen, och, han må för öfrigt wara det öfwerlägsnaste snille, — han duger ändå icke att skrifwa en enda psalm, som kan sjungas med andakt af en Christi Församling. Sjunga dock de himmelska skarorna Hans och Försoningens pris, fröjdas de åt hans ewiga kärlek, huru mycket mer syndare på jorden, då de sammanträda i templet, eller i sina hus wilja till honom, som återlöst dem, upplyfta deras hjertan. Som sagdt är, Församlingen måste en gång för alla tänkas som en samling af goda Christna, för sådana är denna Christliga kärlek alltid närwarande, och derföre måste det wara möjligt, att i hwarje Psalm, den må handla om hwad som helst, skapelsen, återlösningen, Nattwarden, eller Guds wälgerningar emot oss i timligt hänseende, uttrycka den, ty hwaraf hjertat är fullt, derom talar munnen. Blir icke psalmens karakter sådan, och uttryckes icke denna karakter med anda och kraft, så har sången intet lif, och kan ej få namn af Christlig.[1]

Man erinras här och hvar vid läsningen af denna och öfriga teologiska artiklar i Polyfem om Schleiermacher, t. ex. om hans företal till sina 1801 utgifna Predigten.[2] Att Schleiermacher tidigt

[1] Jfr i fråga om här framställda grundsatser den danske läkaren Clemens Todes anspråk på en kristen psalmdiktare (1791). Fr. Nielsen, Bidrag, sid. 45 f.

[2] S. föreställer sig, att åtskilligt i hans predikningar skall väcka förundran — »zum Beispiel dass ich immer so rede als gäbe es noch Gemeinen der

varit bekant för fosforisterna framgår f. ö. af deras tidningar.[1] Men nu citerade afhandling om Nya psalmboken är bevisligen närmast inspirerad från Evangeliska Sällskapet. Bland Askelöfs papper i Kungl. Biblioteket förekommer nämligen en skrifvelse i detta ämne, daterad den 15 dec. 1811 och undertecknad *J. W.* De däri uttalade tankarna öfverensstämma ej blott på det närmaste (stundom t. o. m. ordagrant) med Polyfemartikeln, de äro äfven desamma, ehuru grundligare utförda, som de i ett den 4 november 1811 dagtecknadt och den 7 december s. å. i Psalmbokskommittén uppläst memorial af magister Johan Wætterdahl, den förutnämnde sekreteraren i Evangeliska Sällskapet och sedermera äfven en ifrig befordrare af Svenska Bibelsällskapets verksamhet.[2] Det kan icke råda någon tvekan om att på denna punkt nyromantikerna och Evangeliska Sällskapet samverkat i syfte att hindra införandet af en efter deras begrepp icke-kristlig psalmbok.

Såsom nära lierad med högt uppsatta män ur den förnäma världen i Stockholm och på samma gång väl förtrogen med den »evangeliska» fromheten i skilda trakter af vårt land kunde Wætterdahl påräkna uppmärksamhet för sina idéer äfven hos ärkebiskop Lindblom. Att af en så allvarlig och allmänt som sann kristen aktad präst få mottaga erkännande för nit om »sanningens helgd och vår Christliga Tros och Bekännelses renhet» måste för den gamle välmente och i all enfald på sitt vis fromme ärkebiskopen ha varit kärt och glädjande. Därtill kom, att Wætterdahl härstammade

Gläubigen und eine christliche Kirche... Es sieht freilich nicht aus, als verhiele es sich so: aber ich sehe nicht wie wir umhin können es zu vorauszusezen...»

[1] Tidigast har jag funnit S:s namn i Elegant-Tidningen 1810 n:o 26 (i anledning af en imitation efter Platos dialoger: »denne prosans Drott kan blott af en Gud, eller en Schleiermacher efterhärmas»). En recension i Sv. Litt. Tidn. 1814 n:o 20 synes ock röja påverkan från S. i sitt betonande af predikostilens värdighet och sin formulering af predikantens uppgift.

[2] Se Bilagorna II och III i det följande. Likheten mellan Polyfemartikeln och det här som Bilaga III tryckta brefvet har redan beaktats af Kamrer K. F. Werner, såsom en blyersanteckning å nämnda skrifvelse i K. B. visar. Angående *J. W.* har Mila Hallman i sin bok Clas Livijn (1909), sid. 39, uttalat det djärfva, ej som gissning utan som påstående formulerade antagandet, att det skulle betyda *J. O. Wallin*, som gripen af kritiken öfver hans psalmer tillställt Polyfems utgifvare det märkliga brefvet. Det vittnar just ej om stor förmåga att pröfva andarna, om man icke urskiljer den djupgående olikheten mellan Wallins och Wætterdahls tänkesätt, för att nu inte tala om stilen i J. W:s bref som är en så helt annan än Wallins.

från hans eget älskade hemstift (född i Landeryd utanför Linköping) — det kan synas oväsentligt, men »en sann östgöte» förstår, att det nog ej var alldeles likgiltigt: för landsmän stod ju alltid Lindbloms faderliga hjärta öppet. Kanske ha Wætterdahl och hans vänner i sin mån också bidragit till uppskofvet med psalmboksfrågans lösning. I hvarje fall ligger det nära till hands att spåra en inverkan från Evangeliska Sällskapet i de anföranden, hvarmed Lindblom den 4 och 6 december inledde Psalmbokskommitténs förhandlingar.[1] De bägge gångerna använda uttrycken »sann religiosité», »sant religiös» ha en specifikt evangelikal anstrykning.

Det har af de i detta och föregående kapitel gjorda citaten ur Polyfem och Geijers skrift Om falsk och sann upplysning framgått, huru en ny uppskattning af det ålderdomligt högtidliga och suggestiva i det svenska kyrkospråket begynte tränga fram i litteraturen under år 1811. Denna nya romantiska förkärlek för det gamla och säregna mötte den redan förut befintliga tillgifvenheten för häfdvunnen språkform och fäderneärfda gudstjänstritual. Vi ha förut nämnt, huru Oxenstierna och E. M. Fant voro böjda för de gamla kärnpsalmernas upptagande i oförändrad gestalt, samma mening delade ock Ödmann.[2] Och liksom i 1793 års profpsalmbok hade äfven i 1809 års aldrig utförda förslag en del psalmer i obearbetad gestalt medtagits. Flere af dessa hade emellertid Choræus och Wallin omarbetat, och Pastoralutskottet hade föreslagit, att sådana omarbetningar som alternativ skulle upptagas jämte de gamla psalmerna. Men utskottets förhoppning var tydligen den, att dessa senare skulle kunna aflägsnas, sedan de förbättrade blifvit nog kända af församlingen.[3] Mera

[1] Hildebrand, a. a. sid. 111. — Det är öfver hufvud en anmärkningsvärd tendens i dessa anföranden att framhålla psalmernas religiösa inspiration såsom hufvudsaken.

[2] Wijkmark, Studier II, sid. 5 f., not 5.

[3] Hildebrand, a. a. sid. 57. Wijkmark. Studier I, sid. 15. — Idén med dubbla psalmer var ingalunda ny för vårt lands psalmhistoria. Redan i 1695 års psalmbok förekommo dupletter af en del psalmer, t. ex. n:r 12 och 13 olika öfversättningar af Luthers döpelsepsalm, 376 och 377 af Rists »Werde munter, mein Gemüthe», 393 och 394 af Knolls »Herzlich tut mich verlangen nach einem selgen End» och äfven i 1700-talets profpsalmböcker funnos sådana alternativ.

strängt litterära synpunkter hade anlagts exempelvis af Tengström, som fordrat »en total omarbetning och förbättring af de gamla psalmerna».[1] Choræus och — om ock i mindre mån — Wallin hade hyllat samma uppfattning vid författandet af sina Omarbetade Kyrko-Psalmer. Som vi sett, aflägsnade de obevekligt alla arkaismer: stannade någon enstaka ålderdomlig form kvar, var det af förbiseende eller oskicklighet, någon enstaka gång möjligen äfven af svaghet för ett från barndomen invandt uttryck (såsom i Wallins första omarbetningar). Principen »rent språk och ledig tankegång» var det gamla akademiska korrekthetsidealet, som äfven Wallmark i sina recensioner begagnade som måttstock: en omarbetad psalm måste, för att anses tillfredsställande, fullkomligt gillas af det tidehvarfs smak, efter hvilken den ändrats. Som också förut berörts, hade denna estetiska reform äfven ett apologetiskt syfte och fann i Klopstock och hans efterföljare sina förnämsta anhängare. Den förestafvades ingalunda af lust att utmönstra det biblisk-kristliga trosinnehållet men ville skänka detta en mera med tidens smak (och kristendomens humana anda) öfverensstämmande form.

Det är denna princip om de yppersta gamla psalmernas omarbetning, som Wallin nu vid slutet af år 1811 och under loppet af 1812 börjar öfvergifva. Men det sker först så småningom. Kommittéprotokollet af den 6 december innehåller ett uttalande af Wallin, där spörsmålet om gamla och omarbetade psalmers inbördes förhållande afhandlas.[2] Så mycket Wallin här än betonar varsamhet och hänsyn till »den enfaldiga stora människomängden» väntar dock, synes det, äfven han, att de »föråldrade» psalmerna, som under oförändrad både form och nummer skola bibehållas, en dag skola försvinna, om det också kan dröja länge. Han föreslår en dubbel-psalmbok, hvars första del skall bestå af alla gamla psalmer, som skola bibehållas, och hvars andra skall utgöra ett bihang, »den egentligen Nya Psalmboken», med motsvarigheter (omarbetningar eller nya psalmer) till de gamla numren. (En sådan anordning förekom ofta i tyska psalmböcker vid denna tid, t. ex. i Hannover, där 1792 ett tillägg till den förut gällande psalmboken, redigeradt af konsistorierådet Koppe, infördes och så ifrigt togs

[1] Nikander, Tengström, sid. 64. Dock synes han ej ha velat utesluta alla de gamla psalmerna. Det framgår ej tydligt af Nikanders referat, om han ville ha några kvar i oförändrad form.

[2] Aftryckt hos Hildebrand, a. a. sid. 112 ff.

i bruk, att det rent af för lång tid ersatte den gamla psalmboken.[1])

Man lägge märke till, att Wallin sålunda ej ännu yrkar bevarande för evärdeliga tider af de gamla kärnpsalmerna utan blott deras bibehållande tills vidare af hänsyn till den enfaldiga mängden, som önskar återfinna sina psalmer i den häfdvunna formen. Det är således ej ännu de gamla psalmernas värde i sig själfva, som bestämmer hans yrkande.

Ej fullt en månad senare har han så till vida ändrat uppfattning, att han nu finner den nyss refererade idén om dubbla psalmer ogenomförbar och äfven för egen del medger de gamla kärnsångernas duglighet.[2] »De (cirka 60) psalmer, dem Församlingen nästan kan utantill, äro verkligen så goda och anderika, att en högst obetydlig åtgärd vid dem behöfves.» (Dock anser han ännu ej uteslutet, att goda omarbetningar äfven af sådana psalmer kunna införas i den nya psalmboken, men i så fall under annat nummer än den motsvarande gamla psalmens.)

Nästa märkligare yttrande i denna fråga är Wallins stora Betänkande rörande Nya Psalmboken af den 10 maj 1812.[3] Här möta vi ändtligen den förut af Polyfem och Geijer häfdade synpunkten på de bästa gamla kyrkosångerna såsom just genom själfva sin ålderdomliga språkdräkt vördnadsvärda, imponerande och suggestiva. Och nu förklarar han, att »dessa psalmer i Nya psalmboken böra bibehållas i deras antika skick, utan någon bifogad omarbetning». Arkaismer, såsom nåde, gamman, Herre kär, Fader blid, allan tid, lösan sand, städse, glader, nådelig, hjertelig, innerlig, evinnerlig o. s. v. »göra ej meningen otydlig, snarare gifva de åt uttrycken en viss enfald och ledighet, ja äfven högtidlighet, som ägnar den åldriga psalmen». Samma synpunkt kommer äfven fram i en Berättelse om den Nya Svenska Psalmbokens utarbetning ingifven till Högwörd.

[1] W. Schäfer, Kurze Geschichte des Gesangbuches unter besonderer Berücksichtigung des Gebietes der hannoverschen Landeskirche, sid. 26. (Koppes Katekes utgafs i svensk öfversättning med företal af Lindblom 1792. Rodhe, Lindblom, sid. 186 f.)

[2] Wallins bref till Lindblom dat. 1 jan. 1812 (i Ps. K. H.). Äfven cit. Hildebrand. a. a. sid. 113.

[3] Ps. K. H. — Aftryckt in extenso i Hildebrands anf. arb. sid. 160 ff.

Prest-Ståndet, af Kongl. Psalm-Committén (1812).[1] Här heter det bl. a.: »Att förändra, omkläda eller rentaf utdömma det gamla endast derför att det saknar en modern correction i uttrycket[1] vore ett helgerån, föröfvadt mot Religionen och Menskligheten, för hvilket vi skulle anklagas både af en samtid, som ej utan vedervilja eller förvirring kunde mötas af idel nya föremål, och af en efterverld, som genom vårt förvållande ginge i mistning af Fornfädrens ädlaste kvarlåtenskap.»[2] Ja, det förklaras rent ut, att i de gamla kyrkosångerna »den någon gång ojemna metern, det mindre vårdade rimmet, de urmodiga ordböjningarne och de gammaldags uttrycken ... äro af ett eget interêt för det religiösa sinnet, som under andaktens stilla hänförelse, känner sig förflyttas bland forntidens enfald och fromhet, i samma stund det åkallar Fädrens Gud på Fädrens okonstlade och hjertliga tungomål.»[3]

Vi se sålunda, att Wallin först efter Polyfems och Geijers uppträdande ändrat uppfattning angående de gamla psalmernas bibehållande i oförändradt skick och motivet därför. Därmed är dock ingenting bestämdt afgjordt om hans skuld till den svenska nyromantiken. Ty redan hos Gellert möter, som i inledningen omtalats, en mycket hög uppskattning af de bästa gamla psalmerna i deras vördnadsvärda ursprungsgestalt. »Wer diese verdrängt um nur neuere dafür unterzuschieben, der ist gegen unsre Väter undankbar und gegen die Erbaung, welche sie schaffen, unempfindlich.» Han är förvissad, att dessa psalmer »in hundert Jahren eben so verständlich und geystreich seyn werden, als sie vor hundert oder zweyhundert Jahren waren.»[4] Af bref från Wallin till Lindblom visar det sig, att Wallin just i början af år 1812 varit sysselsatt med studiet af Gellerts Geistliche Lieder samt under på-

[1] Aftryckt i Stockh. Posten 1812, n:o 240 (15 okt.). Enligt Prästeståndets Protokoll vid Riksdagen 1812 för tisd. den 17 juni upplästes denna »Berättelse» samma dag inför ståndet.

[2] Spärrning af E. L. — Jfr Wallins företal till 1816 års psalmboksförslag om »våra gamla goda Kyrkosånger»: »De hafva hos ett christeligt folk blifvit en nationalegendom, som ej kan saklöst förskingras så länge ännu något hjerta protesterar deremot..».

[3] Berättelsen är antagligen författad af Wallin. Af ett bref från Wallin till Lindblom (LSB), dat. 12/3 (u. å) framgår, att Wallin fått i uppdrag att föreslå »Program». Jfr Wijkmark, Studier II, sid. 11, not 1, som också tilldömer Wallin författarskapet till »Berättelsen».

[4] Gellerts Vorwort till sina Geistliche Oden und Lieder (Leipzig 1759).

verkan däraf författat den psalm, som i 1819 års psalmbok bär rubriken »En äldre Christens tackoffer på sin födelsedag».[1] Möjligheten af att Wallin redan nu gjort bekantskap med Herders grundsatser för det gamla psalmstoffets behandling i moderna psalmböcker är ju ej heller utesluten.[2] Uppdelningen af de gamla psalmerna i Betänkandet 1812 erinrar om Herders votum angående revision af den bestående liturgien 1787. I ett tillägg till detta yttrande förordade han, att den nya psalmboken för att få ett förblifvande värde först och främst måste innehålla 1:o de ärevördiga minnesmärkena från reformationstiden »ungeschmelzt», det vill säga alldeles oförändrade (så när som på för en senare tid obegripliga uttryck), 2:o förkortade gamla psalmer, 3:o nya, sorgfälligt utvalda psalmer i stället för dåliga gamla.[3] Detta motsvarar ju rätt väl Wallins uppdelning af de gamla psalmerna: 1:o goda och brukliga psalmer, 2:o brukliga, 3:o odugliga och obrukliga, som måste ge plats åt nya.

Finnas sålunda äfven andra förklaringsgrunder till Wallins ändrade åsikt om de gamla kärnpsalmerna än inflytande från den svenska nyromantiken (till hvilken äfven Geijer vid denna tid kan räknas), förefaller det dock knappast troligt, att en för nya intryck så mottaglig, så läraktig och så lätt entusiasmerad natur som Wallin ej tagit hänsyn till och behjärtat de under 1811—1812 flere gånger framställda krafven på ett värdigt arkaiserande kyrkospråk. Längre fram 1814—1815 kämpar han själf i främsta ledet för det gamla »imposanta fornspråkets» bevarande i Bibeln,[4] älskar att räkna sig bland de »gammaldags kristne»[5], begagnar psevdonymen Chris-

[1] Brevet, dateradt 15 Jan. (u. å.), i Ps. K. H. visar sig vid jämförelse med ett den 28/10 1811 dagtecknadt bref från Wallin i Lindblomska brefsaml. (LSB) vara från 1812. Wallin nämner i januaribrefvet, att han mottagit Gellerts Lieder och sänder 2 försök, af hvilka det ena just är N. Ps. 357. Han tillägnar detta försök »specialissime åt H. H. Ärke Biskoppen».

[2] Herders Sämmtliche Werke zur Religion und Theologie (Tübingen 1810) funnos i Wallins boksamling (enligt auktionskatalogen 1840; se litteratur-förteckningen).

[3] R. Haym, Herder II, sid. 564 f. (speciellt sid. 566). Uttrycket »ungeschmelzt» erinrar om Wallins ord 1816: de gamla kärnpsalmerna böra ej »omsmältas och formas på ny modell».

[4] Bref till Lindblom 28/10 1814 (LSB), äfven cit. hos Wijkmark, Studier I, sid. 46.

[5] Hildebrand, a. a. sid. 189, cit. efter ett bref från Sam. Ödmann. Jfr Wallins memorial ang. bibelöfversättningen vid riksdagen 1815 (Prästest. Prot. 1815, del III, sid. 1645) och hans företal till Kohlrauschs Den Heliga Skrifts Berättelser och Läror (1814).

tian Archæus[1] och polemiserar mot »det nya», som »gjort nog ondt i verlden».[2] Det är skada, att han härvid så ofta skjuter öfver målet och bevisar för mycket — liksom äfven sedan i sitt Bibelsällskapstal (1816). Hans stora retoriska begåfning löper åstad med honom så, att han stundom från innehållets synpunkt snuddar vid det pekorala.[3] Särskildt är detta fallet med det berömda memorialet om bibelöfversättningen vid riksdagen 1815. Det vill till mycket att läsa det med uppmärksamhet från början till slut. Men gör man det, torde man nödgas tillstå, att där förekomma kritiska punkter. Det gör ett alltför oratoriskt intryck för att verka direkt framsprunget ur blotta intresset för själfva saken. Det gamla bibelordet blir fullkomligt identifieradt med själfva evangelium: utan den gamla öfversättningen gifves ingen frälsning — det är grundtanken i få ord uttryckt.[4] Så tänkte sannolikt hvarken Wætterdahl, Geijer eller Askelöf. Och man ser allra bäst af ett sådant dokument, i huru hög grad det mycket omtalade »omslaget» hos Wallin är af estetisk natur: det är en omvändelse från akademiskt städad korrekthet, från »Kellgrens, Lehnbergs och Gyllen-

[1] Stockholms Posten 1814 n:o 172, noter till där meddelade Afton Psalm (N. Ps. 437). Se Beckman, Psalmhistoria, sid. 854 f., som undrar om ej Christian Archæus är J. O. Wallin. Det äger nog sin riktighet och får sin bekräftelse af Ödmanns uppgift, att Wallin vid denna tid älskade nämna sig som en af de »gammel dags Christne».

[2] Bref till Lindblom 28/10 1814 (LSB), äfven cit. hos Wijkmark, Studier I, sid 46.

[3] Tegnér lär ju ock en gång med anledning af något likartadt utbrott af Wallins retorik ha yttrat: »Wallin är nog ett snille, men han är ett dumt snille». (S. L-D Adlersparre och Sigrid Leijonhufvud, Fredrika Bremer, I, sid. 356). Skarpa ord om Wallins benägenhet för öfverdrifter som talare förekomma både i Tegnérs bref till Wingård (utg. af Elof Tegnér, sid. 64) och i Geijers karakteristik af hans talarkonst i Litteraturbladet 1838 n:o 1 (Saml. Skrifter VIII, sid. 129).

[4] Märk en passus som denna: »Träd in i ett tempel, der en Predikant talar, utan att nyttja våra kända Bibelspråk, eller, som är detsamma, endast nyttjar en ny Bibel-version: och du hör, måhända, ett väl utarbetadt tal, ett målande vitterhetsstycke, en demonstrerande afhandling; men du går bort, och tror hvad du vill, och gör hvad dig lyster: ty du anammade icke Guds utan menniskors ord». — Wallin har ju dock själf bekänt om Lehnberg, att denne mången gång »väckt hans ande till besinning» (Offer till Lehnbergs skugga 1809, SWA, I, sid. 277). Hur sant det än är, att det vördnadsvärda, barndomsförtrogna bibelspråket har sin särskilda känslovalör, sin egendomliga makt att väcka stämning, kan man dock aldrig från kristlig synpunkt medge, att »andens och kraftens bevisning» är oupplösligt bunden därvid, såsom Wallin förmenar.

borgs enkla, kraftiga och harmoniska språk» till »fädernas manliga, välljudande, böjliga och för oss ännu tydliga språk.»[1] Den ackommodation, som Lehnberg på sin tid nödgats företaga, är nu ej längre behöflig, förklarar Wallin, men detta betyder, såsom sammanhanget ger vid handen, ingalunda, att Lehnbergs humant affilade kristendomsuppfattning nu är en öfvervunnen ståndpunkt, utan att predikosättets anpassning efter fransk-gustaviansk smak ej längre är nödvändig.[2] I själfva verket kan stundom Wallin just genom sitt sätt att begagna Bibeln neddraga gudstjänstens allvar och den evangeliska historiens höghet, t. ex. då han i sin afskedspredikan i Adolf Fredriks kyrka (1818) med anspelning på sin flyttning till Västerås citerar Jesu ord: »*Nu är min själ bedröfvad och hvad skall jag säga? Hjelp mig utur denna stundene*» (Joh. 12: 7).[3] Eller då han vid afskedet från kadetterna på detta sätt använder ord ur Jesu afskedstal till sina lärjungar: »Kommer ihåg hvad *jag sagt eder af begynnelsen, då jag var med eder*» (Joh. 16: 4). Egendomliga kombinationer af bibelspråk förekomma äfven, t. ex: »*Varder rike på goda gerningar, så samken I eder sjelfvom en god grund framdeles, — en fast grund, som blifver beståndande och hafver detta insegel: Herren känner de sina.*»[4] Den fullkomliga sammanhangslösheten mellan de sist anförda citaten (ur 1 Tim. 6: 19 och 2 Tim. 2: 19) är för hvarje tänkande bibelläsare uppenbar. Mångfaldiga exempel skulle kunna framdragas, ägnade att bestyrka den förmodan, att det gamla bibelspråket för Wallin isynnerhet äger värde som retorisk prydnad, medan häfdandet af det bibliska tankeinnehållet stundom förbises eller åsidosättes. I realiteten innehålla många af Wallins predikningar ganska föga af karakteristisk kristendom utöfver hvad Lehnbergs bjuda, men — och det skall uttryckligen sägas — därför kunna de vara uppbyggliga ändå. De stora rationellt supranaturala (eller neologiska) grundtankarna gömma i själfva verket en ingalunda föraktlig andlig näring: Försynen, världsharmonien, den sedliga världsordningen,

[1] Artikeln Några reflexioner angående förbättringar af wårt kyrkowäsen (Journal f. Litt. o. Th. 1809 n:r 7 och 8) jämförd med riksdagsmemorialet 1815.

[2] Dock förekomma ofta synnerligen typiska vältalighetsblomster af akademisk upprinnelse t. ex. i afskedspredikan i Västerås 1821, Rel. tal I, sid. 145, och än mer i ett kasualtal, ibid. sid. 180 f.

[3] Rel. tal I, sid. 126. — I afskedspredikan vid återflyttningen till Stockholm (1821) begagnar han samma citat (Rel. tal I, sid. 146). Jfr ock det förut anförda exemplet om att »låta sitt ljus lysa» (Rel. tal I, sid. 175).

[4] Rel. tal I, sid. 170.

människans ringhet och höghet, perfektibiliteten, evighetsutsikterna, allt detta har sitt förblifvande religiösa och etiska värde.

Wallins språkliga omvändelse 1812 sträckte sig blott till de enligt hans eget omdöme yppersta och enligt hans erfarenhet mest brukade gamla psalmerna. Bland dessa femtiotre stycken »goda och brukliga» psalmer, som antingen alldeles oförändrade eller omärkligt retuscherade borde bibehållas (enligt Betänkandet af den 10 maj 1812), saknas en hel mängd sedan af Wallin med stor fördel bibehållna nummer ur 1695 års psalmbok. Såsom »odugliga och obrukliga» betecknas 1695 års texter till t. ex. N. Ps. 35, 36, 50, 63, 191, 208, 410, 459, 469, 477, 472, liksom ett än större antal än i dag i Finlands svensktalande evangelisk-lutherska församlingar använda men ur 1819 års svenska psalmbok uteslutna psalmer, hvilkas bevarande i Finland ju i sin mån vittnar, att Wallins mening om hvilka kyrkosånger som fortfarande ägde lifskraft icke alltid höll streck. Bland »brukliga» men till total omarbetning utlämnade psalmer (blott melodi och verstal behöfva bibehållas) nämner Wallin också 1812 en hel del sedermera i mer eller mindre nära öfverensstämmelse med 1695 års text retuscherade psalmer, t. ex. N. Ps. 21, 24, 46, 120, *124*[1], 147, 186, 192, 230, 257, *394* m. fl. Man får således icke anse Wallins uppfattning af gamla psalmboken stadgad redan 1812 (än mindre 1811), men principen, att en del gamla psalmer oförändrade skola bibehållas, är likväl ytterst betydelsefull, och dess erkännande bildar onekligen epok i Wallins utveckling som psalmist.

Det är tydligt, att Wallin ännu ej lärt sentera den gammalprotestantiska psalmens fulla värde. Han går ännu snarast i Klopstocks och Gellerts spår och tänker sig som den förre en idealpsalmbok med en betydlig mängd i kristlig anda omdiktade Davidspsalmer (efter Tingstadius' öfversättning). »Sublimare begrepp om det Högsta Väsendet, dess under i naturen, dess majestät, allmakt,

[1] Man har nyligen anmärkt, att Lindblom i Journal för prester bl. a. utdömde »Vår Gud är oss en väldig borg», och däri funnit »ett groteskt vittnesbörd om hur det kunde vara — då» (Sv. Dagbl. den 27 juni 1915, h. u.). Så grotesk var äfven Wallin ej blott 1812 utan t. o. m. 1814. Ännu i det detta år utgifna Förslaget till Kyrkosånger saknas hvarje skymt af Luthers »Ein feste Burg». Det synes vara P. A. Sondén, som först föranledt Wallin att söka återge Luthers hymn i ny svensk dräkt 1816. (En omarbetning efter Ps. 46 i Psaltaren var däremot upptagen i 1814 års Förslag, men där var Luther utplånad.)

allvetenhet, barmhertighet, kan man näppeligen finna annorstädes än i Psaltaren. . .» Dock behöfva de gammaltestamentliga psalmerna för att bli användbara som kristna församlingssånger »stundom accomoderas, förkortas, retrancheras i afseende på några judiska och mindre humana idéer o. s. v.»[1]

Ej heller har Wallin ännu gillat arkaiserande uttryck i nya psalmer. Ännu anser han, såsom både Betänkandet 1812 och den samma år utsända Berättelsen om den Nya Swenska Psalmbokens utarbetning visa, att en ny psalm måste vara »correct», fri från enjamberingar, inversioner och dylikt», ännu vill han tydligen, att psalmboken skall bli en *code de goût* liksom 1809. Att man icke desto mindre kan sätta en gräns i Wallins utveckling vid denna tid beror på att nu 1811—1812 nya psalmister framträdt med ett annat språkideal än »korrektheten», och detta nya ideal, först förverkligadt af Hedborn och Geijer, upptages rätt snart äfven af Wallin.

Jämte den romantisk-evangeliska principen om bevarandet af det gamla svenska bibelspråket i gudstjänstlif och psalm, en princip, som omsider segrade äfven när det gällde nydiktade psalmer, hade Evangeliska Sällskapet och nyromantikerna också, som vi sett, sökt verka för ett bättre kristligt innehåll i de nya psalmerna. Och deras inlägg i psalmboksfrågan för detta syfte sätta äfven märke i Wallins utveckling.

Bägge dessa riktningar ville åstadkomma en andlig nationell renässans genom återgång till gammal kristlig religiositet med samling kring det för denna fromhet centrala: försoningen och Kristi person. De voro öfvertygade om att en religiositet därförutan eller med endast föga intresse därför icke kunde äga den intensiva kraft att lyfta, förnya och förvandla det samtida släktet, som så väl behöfdes. Därför uppträdde äfven Wætterdahl och Polyfem mot sådana nya psalmer, »som icke med skäl kunna kallas Christliga», och uppställde som det första och oeftergifligaste kännetecken på en psalm, att den skulle vara »Christlig», d. v. s. kristocentrisk, som vi nu skulle säga.

Hvad denna egenskap innebär kan man i olika skiftningar studera hos sådana religiösa personligheter som Paulus, Augustinus, Bernhard af Clairvaux, Luther, Pascal, Zinzendorf, Kierkegaard, Carl Olof Rosenius. Utmärkande för dem alla och deras mer eller

[1] Betänkandet den 10 maj 1812. Hildebrand, a. a., sid. 167.

mindre närstående fränder i anden är öfvertygelsen om deras gudsförhållandes oundgängliga och oupplösliga samband med Jesu person. Inför de många stundom storslagna och gripande nya hymnerna till den Oändlige, Naturens Herre och Hjärtats Gud, känna de evangeliska något liknande hvad Augustinus berättar, att han förnam vid läsningen af Ciceros Hortensius. Han studerade boken med glödande ifver men kunde ändå ej helt ryckas med, ty han saknade Kristi namn däri.[1] För den fromhetstyp, som Evangeliska Sällskapets medlemmar representerade, är världen, både den timliga och den eviga, ödslig, främmande och ångestfylld — utan Kristus. De af Leibniz och hans efterföljare företrädda kosmiska känslostämningarna[2] ha de ingen förståelse för, än mindre kunna de dela dem. Men Luthers varning mot att »ofvanifrån begynna lära och predika om Gud, oberoende af och afsöndrad från Kristus», den förstå de. För dem som för Luther är Kristus den trappa, »som för oss upp till Fadern, att vi icke finna och känna någon vrede eller någon förskräckande bild utan idel tröst, glädje och frid».[3] Denna kristocentriska religiositet är också den rådande i Gamla psalmboken af 1695. Bland dess 413 psalmer finnas visserligen ett ganska stort antal psalmer (cirka 130), i hvilka någon direkt hänsyftning på Kristus ej förekommer, men hela tänkesättet är så genomsyradt af biblisk fromhet, att — utom i några starkt judiska psaltarparafraser — uppenbarelsen i Kristus är den underförstådda förutsättningen för den sjungandes bön, betraktelse eller lofsång. För Gamla psalmbokens gudsfruktan är den tankegång karakteristisk, som talar ur rader som dessa:

> Frimodigt jag framträder,
> Dit ansigte beskåder
> Igenom JEsum Christ . . . (G. Ps. 391: 4)

Och så får denna fromhet sin utomordentligt konkreta, naivt reella gudsföreställning genom anslutning till Bibeln och Kristus.

[1] S. Aureli-Augustini Confessionum Libri XIII (Ed. P. Knöll): Lib. III, IV: »hoc solum me in tanta flagrantia refrangebat, quod nomen Christi non erat ibi . . ., et quidquid sine hoc nomine fuisset quamvis litteratum et expolitum et veridicum, non me totum rapiebat».

[2] Troeltsch, a. a., sid. 692 f.

[3] Cit. e. Söderblom, Luthers religion (Svenska Spörsmål 18), sid. 15 f. — Jfr Pascal, Pensées, Art. XV: VII, om Kristus: »C'est lui qui est le vrai Dieu des hommes», »hors de lui il n'y a que vice, misère, erreurs, ténèbres, désespoir, et nous ne voyons qu'obscurité et confusion dans la nature de Dieu et dans notre propre Nature» (Jfr XV: I, II).

Denna gudsföreställning viker under sjuttonhundratalets lopp för den naturliga teologiens »Förborgade och Höga Wäsen» och det rousseauanska känslosvärmeriets »gränslöst milde» Gud. Men med romantikens och framför allt med den evangeliska väckelsens genombrott återtager den bibliska liffullare och konkretare gudsföreställningen sitt inflytande. I psalmen röjer sig detta redan i viss mån hos Novalis. Hans »Geistliche Lieder» (1799) äro helt kristocentriska, och därför kan Polyfem med skäl visa på dem såsom förebilder af »kristlig» andaktspoesi.[1] Det är något af det upplefdas skälfning i stämman, när Novalis sjunger:

Was wär' ich ohne dich gewesen?
Was würd' ich ohne dich nicht seyn?
Zu Furcht und Aengsten auserlesen,
Ständ' ich in weiter Welt allein.
Nichts wüsst' ich sicher, was ich liebte,
Die Zukunft wär' ein dunkler Schlund;
Und wenn mein Herz sich tief betrübte,
Wem thät ich meine Sorge kund?

Här är någon, som icke af konfessionellt fullständighetsintresse företar sig att besjunga Frälsaren utan helt enkelt af tacksam glädje för den sinnets befrielse från »hoffnungslosen Gram», som erfarenheten af Kristus skänkt honom. Det är ej — såsom t. ex. i Franzéns psalmförsök 1793 — blott om den en gång lefvande men nu döde Kristus, som Novalis sjunger, utan han talar till honom såsom den alltjämt lefvande och verksamme:

Du stehst voll treuer Liebe
Noch immer jedem bei,
Und wenn dir keiner bliebe,
So bleibst du dennoch treu.

[1] Warburg (Ill. Sv. Litt. hist.[2] III, sid. 235) har kanske rätt i att hänvisningen till Novalis ej haft något direkt att betyda för Wallin (dock är väl en psalm som N. Ps. 481 ej så litet besläktad med den hardenbergska mystiken), men hans från Wirsén upptagna motivering: att Novalis' psalmer »på grund af sin med kristna bilder sysslande naturpanteism» skulle vara »omöjliga som lutherska församlingssånger» vederlägges delvis af det förhållandet, att i nästan alla tyska psalmböcker åtminstone fyra af Novalis' femton Geistliche Lieder ingå (Nelle, Geschichte des deutschen evang. Kirchenliedes[3], sid. 264 f.) — Wirsén uttrycker sig f. ö. ej fullt så kategoriskt: »i allmänhet», säger han, äro Novalis' psalmer »alldeles omöjliga som lutherska församlingssånger». Se Wirséns minnesteckning öfver Franzén, Sv. Ak. Handl. fr. 1886, del II (1887), sid. 419.

Die treuste Liebe sieget;
Am Ende fühlt man sie,
Weint bitterlich und schmieget
Sich kindlich an dein Knie.

Hänvisningen till Novalis i Polyfem hörsammades genast af Samuel Hedborn. Hans i Phosphoros' september-oktoberhäfte 1811 offentliggjorda tolf psalmer visa här och hvar uppenbar frändskap med Novalis Lieder (särskildt äro Pingst-Psalm och Döds-Psalm tydligen påverkade af den tyske skalden).[1] Och stämningen är starkt kristocentrisk: alla hans originalpsalmer utom Pingst-Psalm äro riktade till Kristus och besjunga hans makt och nåd.[2] Detsamma är ock förhållandet med de tre af märket S** (P. A. Sondén) författade psalmerna i samma häfte, liksom med Hammarskölds öfversättning af Dies iræ, dies illa. (Äfven de andliga romanserna i häftet äro kristocentriska.) Och de nya försök att rikta kyrkosången, som under år 1812 framkommo, stodo äfven den specifikt kristliga psalmtypen närmare än Wallins dittills utgifna original.[3] Bland Geijers sexton försök är det öfvervägande flertalet prägladt af samma bestämda öfvertygelse om kristendomens olösliga samband med Kristi person, hvaråt han gifvit uttryck i sin samtidiga afhandling Om falsk och sann upplysning (1811).[4] Hedborn refererar i företalet till sina Psalmer (1812) de grundtankar om vikten af det religiösa lägets förbättring, som Geijer och Askelöf 1811 utvecklat, och bekänner sig som en »Christtrogen, tilläfventyrs af gamla observansen». Och liksom hans (nu delvis ändrade och bearbetade) psalmer i Phosphoros äro äfven de för detta häfte

[1] Reminiscenserna från Novalis i Hedborns psalmer har jag närmare påvisat i en uppsats i Bibelforskaren 1913 sid. 292 ff. (Se särskildt sid. 301 ff.)

[2] Kors- och Bedröfvelse-Psalmen »Nu friskt häran» är en öfversättning från en i Freylingshausens Geystreiches Gesangbuch, Ed. IX (1742), under n:r 650 intagen psalm: »Nur frisch hinein» (v. 1, 2, 3—4, 7).

[3] Geijers Försök till Psalmer utkommo i nov. 1812, Hedborns Psalmer i december och Franzén—Wallins ProfPsalmer i okt. s. å. (Ljunggren, Sv. V. H., V, sid. 325. — Ett bref fr. Wallin till Lindblom, dat. 26/10 [1812], talar om »Franzéns och mina nyss utgifna psalmer» [LSB]).

[4] Geijers Saml. Skr. (1874), II, sid. 79 f. — Se ock sid. 235 ibid., (Thorildbokens följdskrifter) där han anför Luthers ord om att man måste lära känna Gud genom Kristi mänsklighet och sedan fortsätter: »Äfven jag bekänner i stoftet, att Guds väsen är outgrundligt; men i Kristo har jag lärt honom, efter mitt mått och mina gåfvor, att känna». — Jfr Hilma Borelius' studie öfver Geijer och Schiller (Samlaren 1905, sid. 73 f.): »Geijer är personligen kristen, medan Schiller är abstrakt deist».

nya gärna kristocentriska (»språket är christligt», säger han själf). Hvad slutligen Franzéns Profpsalmer 1812 beträffar, råder äfven i dem en påtaglig benägenhet att låta tankarna kretsa kring Frälsaren. Ej utan sitt särskilda intresse i detta sammanhang är den af P. Wieselgren lämnade uppgiften, att Wætterdahl just i Franzén hade »en god vän, som hjertligt älskade den för Christus så nitiske embetsbrodern».[1] Däremot hålla sig ännu i nämnda häfte Wallins originalbidrag i regel inom den första trosartikelns råmärken: trettondedagspsalmerna »Sjung, frälsta Sion, sjung» (urtexten till N. Ps. 68) utgör det mest framträdande undantaget. (Dessutom förekomma hänsyftningar på Jesu föredöme i de bägge aftonpsalmerna.) Och af hans under åren 1807—1811 publicerade originalpsalmer riktar sig endast e n, N. Ps. 285: 6 (eller, om man äfven räknar »All den helga Christenhet» som original, t v å), i någonmån till Frälsaren. Från de följande åren bli emellertid de kristocentriska psalmerna af Wallins hand proportionsvis allt talrikare (1813: fyra af aderton, 1814—1816: cirka trettio af sjuttio, efter 1816: cirka femton af trettio nya psalmer). Det är detta förhållande, som de författare (Hammarsköld, Atterbom, Palmblad, Wieselgren) haft i tankarna, hvilka gjort gällande, att Wallin först under inflytande af den nyromantiska skolans psalmdiktning och kritik fann den rätta psalmtonen.[2] Ty den rätta psalmpoesiens för-

[1] Biogr. Lex. XXII, sid. 18. — Franzén blef ock sedermera styrelseledamot i Evang. Sällskapet.

[2] Hammarskölds uttalande i danska tidskriften Athene 1816, att Hedborn fått en »Medbeiler» i Wallin, »siden denne paa en saa heldig Maade har forandret sin forrige Maneer» (Cit. af Fryxell, Bidrag 4. häft., sid. 35), liksom Palmblads påstående, att Hedborn först anslagit de nya davidiska harpotonerna, »medan Wallin sjelf ännu som psalmskald gick den orätta vägen» (Biogr. Lex. XI, sid. 24, äfven cit. af Fryxell, anf. st.) och Atterboms uttryck, att Hedborn »från Wallins harpa mötte en broderlig genklang», och att Wallins hymnkonst »i betydlig måtto» främjades genom Hedborns sånger (Atterboms Biographiska Tillägg till Hedborns Saml. Skrifter, Band II, sid. 277) äga alla sin riktighet från dessa författares egen synpunkt på psalmdiktningens ideal, liksom Wieselgrens omdöme (Sv. K. sk. litt.², sid. 673), att Wallins senare bildningsskifte som psalmsångare blef ett mera kristligt religiöst, »i den mån han kom nära Franzén och berördes af Hedborns psalmestetik». Har man blott insett, hvad dessa romantiken och den evangeliska väckelsen mer eller mindre närstående författare mena med »kristlig psalmdiktning», kan man ej gärna förneka möjligheten af att Wallin för sina senare psalmer haft gagn af nyromantikens kritiska och poetiska verksamhet.

nämsta kännetecken är för dem »kristlighet» i den af Wætterdahl och Polyfem nyttjade betydelsen, d. v. s. egenskapen att vara kristocentrisk. Fryxell och Ljunggren ha försökt att vederlägga de nu nämnda författarnas påståenden genom hänvisning till Wallins redan före Polyfemartiklarnas och Phosphorospsalmernas publicering gjorda uttalanden (1811) om sina tidigaste psalmers omogenhet och om de gamla kärnpsalmernas bibehållande i nära nog oförändradt skick (1811—1812). Det är också, som här förut visats, alldeles oförnekligt, att Wallin yttrat något missnöje med sina tidigaste försök, redan innan Polyfem och Phosphoros uppträdde i psalmboksfrågan, men därmed är ingalunda sagdt, att Hedborns »psalmestetik», publicerad i december 1812, ej kunnat öfva inflytande på Wallins följande psalmdiktning.[1] Det af Atterbom och Palmblad i detta sammanhang begagnade ordvalet (A. talar om att W. »väcktes» genom H., P. om H:s »davidiska harpotoner») är emellertid ej så alldeles lyckligt, och detta kan väl till en del förklara den absolut afvisande hållning, som Fryxell och Ljunggren iakttagit mot antydningarna om att en påverkan från nyromantiskt håll ägt rum under Wallins utveckling till den svenska psalmsångens mästare. Ty det är faktiskt, att sådana Wallin-psalmer som N. Ps. 139, 285, 406, 451 tillkommit före Hedborns egentliga uppträdande som psalmdiktare (i Phosphoros 1811), och dessa psalmer höra dock oemotsägligt till Wallins bättre, för att icke säga bästa. Han »väcktes» väl alltså ej först af Hedborn, ej heller lärde han först af honom den »davidiska» tonart, som redan Klopstock, Cramer m. fl. i utlandet och Lidner, Oxenstierna och Tingstadius i Sverige anslagit. Men att bland hans psalmer efter 1811 inrymmas

[1] Ett flertal exempel skulle kunna anföras, som äro ägnade att bestyrka den ordagranna riktigheten af Atterboms uttryck, att Hedborn från Wallins harpa mötte »genljud» af sin egen. Så visar t. ex. N. Ps. 153 reminiscenser af Hedborns nattvardspsalm N. Ps. 158. Jfr Wallin—Franzéns ProtPsalmer 1813 (sid. 4 f.): »Hvad röst, hvad ljuflig röst jag hör» med Hedborns »Mitt hjerta slår så underbart» i Phosphoros 1811 (sid. 406 f.). Parallellerna äro påvisade i min art. om Hedborns Psalmer 1812 i Bibelforskaren 1913, sid. 346. Man observere äfven Hedborns omdiktning af G. Ps. 205 »En Konung med våld» (Phosphoros 1811, sid. 446 f.) och Wallins »Det var en man, hvars giriga håg» (ProfPsalmer 1812, sid. 60 f.) samt Hedborns och Wallins omarbetningar af G. Ps. 4 (Luthers Credopsalm), G. Ps. 86 (»Min själ skall lofva Herran») och G. Ps. 401 (Prudentius' begrafningshymn), resp. sid. 393 f., 416 f. i Phosphoros 1811 och sid. 37 i Phosph. 1810 samt Wallins olika texter af dessa bägge sista psalmer 1807 och 1812—1813 och hans omarbetning af »Trons artiklar» 1812.

långt flere af hans yppersta, af s. a. s. bibelsvensk form och kristocentriskt innehåll kan svårligen förklaras utan Hedborns (och väl äfven Geijers) inflytande. Det är nog ganska ovisst, om Wallin utan Hedborns föredöme kunnat dikta sådana ovärderliga kyrkosånger som t. ex. N. Ps. 55, 57 och 484.

Vill man ha direkt belägg för Wallins gäld till den evangeliska rörelsen och nyromantiken, bör man tåga kännedom om de principer för psalmdiktning, han utvecklar i det sändebref Till Religionens och Witterhetens Wänner, som han 1812 på Psalmbokskommitténs uppdrag författade, och de betraktelser, han anställer i det af honom tydligtvis uppsatta dokument, som bär titeln Preste-Ståndets circulaire till samtelige Herrar Biskoppar och Consistorier i Riket, dat. Stockholm den 9 Aug. 1815, där bl. a. Evangeliska Sällskapets verksamhet beröres och en starkt »kristlig» tendens framträder, samt Förordet till det följande år utsända Förslag till Svensk Psalmbok och det samma år hållna högtidstalet i Svenska Bibelsällskapet. Det ligger utom ramen för denna framställning att i detalj påvisa de ofta frapperande öfverensstämmelserna mellan å ena sidan Hedborns, Wætterdahls och Polyfems tankar och å andra sidan Wallins nu nämnda uttalanden.

Men om också Wallins psalmdiktning (och väl till någon del äfven hans predikan) i ej ringa utan betydlig mån främjats genom den evangeliska rörelsen och den nyromantiska diktningen och kritiken, har detta förhållande dock ej medfört någon brytning med hans tidigare psalmboksprogram (1809) eller hans först uttryckta religiöst-poetiska stämningslif, sådant det afspeglas i psalmhäftena 1807—1811. Den enda punkt, där en verklig, afgörande brytning föreligger, är den, som gäller det gamla kyrkospråkets bevarande i bibel och psalmbok. Eljes kan man visserligen tala om ett rikare, fylligare, i viss mån kanske äfven djupare tillägnande af kristligt-poetiska ferment under Wallins fortsatta sysslande med psalmboksarbetet, men att han skulle förkastat sin tidigare psalmteori eller lämnat en af honom själf såsom otillfredsställande erkänd teologisk eller religiös ståndpunkt, därpå har jag ej kunnat finna något som helst bevis. Och det må i detta sammanhang ej blott erinras om de dock ej så få original från 1807—1811, som ingått i 1819 års psalmbok[1], utan äfven om den mängd

[1] N:r 18, 139, 148, (262), 277, 280, 285, 354, (392), 406, 451, 490, 491. (De inom parentes satta numren ha senare blifvit rätt mycket bearbetade.)

psalmer i nämnda psalmbok, både original, öfversättningar och bidrag af andras händer, som nära öfverensstämma, såväl till anda som ton, med Wallins tidigare försök och hans program 1809.[1] Man får därför ej så skarpt draga gränsen mellan en neologisk, sjuttonhundratalsmässig och en positivt-kristlig, adertonhundratalsmässig epok i Wallins psalmdiktning, som vanligen skett och sker.[2] Efter 1811 tillkomma en hel del psalmer af mer eller mindre neologisk typ, mot hvilkas religiösa halt anmärkningar gjorts och alltjämt göras, t. ex. de ur de bägge sista psalmboksförslagen (1911 och 1914) aflägsnade n:r 37, 40, 41, 83, 169, 278, 279, 284, 296, 301, 304, 311, 314, 336, 349, 350, 351, 353, 357, 374, 403, 404, 446, 453, 482, 483 i vår ännu gällande psalmbok. De flesta af dessa psalmer förskrifva sig från åren 1814—1816, ja en och annan (n:r 336, 350, 403, 483) är af ännu senare datum.[3] Och de ämnen för psalmskrifning, Wallin uppger för sin främste och så godt som ende medarbetare vid utarbetandet af 1816 års Förslag, d:r Johan Åström, erinra kraftigt om det Sulzerska och Lavaterska psalmboksprogrammets äkta sjuttonhundratalsmässiga kasuistik, som satt sin prägel bl. a. på Deutsches Stockholmisches Gesangbuch af 1801.[4] Så sänder Wallin t. ex. den 4 sept. 1815 en promemoria öfver ämnen, som behöfvas i den nya psalmboken, där bl. a. följande rubriker föreslås: »Själens och de ädlare känslornas njutningar och kraftyttringar (kunde blifva en universitetspsalm), De sinliga njutningarnas oskyldiga och nyttiga vederqveckelser, . . . Tidens rätta bruk, . . . Vid Föräldrars död, För Resande, För Krigsmän, För Öfverhetspersoner, För Medborgare, För Arbetsfolk», och den 2 oktober samma år ger

[1] Öfverensstämmelsen mellan programmet 1809 och företalet till Förslaget 1816 har uppvisats i Tredje kapitlet här ofvan.

[2] Senast J. A. Eklund, Vår Kyrkopsalm, sid. 90: »tvänne skikt — det ena bärande färgen af det adertonde århundradet, det andra bärande i sig det nya seklets signatur». Tidsgränsen mellan de tvänne skedena i Wallins diktarlif sättes till 1811. — Jfr Fryxell, Bidrag, häft. 4, sid. 31 f. och Wieselgren, Sv. Kyrkans Sköna Litteratur², sid. 672 f.

[3] Det är alltså icke en riktig förmodan, som uttalats af en aktad recensent i Stockholms Dagblad 1912 (l. u.) n:r 40 apropå de uteslutna Wallinpsalmerna i 1911 års förslag: »En närmare granskning af dessa nummer skulle säkerligen gifva vid handen, att de tillhöra den tidigare, svagare perioden af Wallins psalmdiktning, skedet före 1811 . . .» Från tiden före 1811 äro af de 1911 utmönstrade trettio Wallinpsalmerna blott fyra stycken (n:r 18, 148, 280 och 354 i 1819), de återstående tjugusex (26) äro från tiden efter 1811. Se Beckmans Psalmhistoria under respektive nummer.

[4] Brefven från Wallin till Åström i U. U. B.

han nya förslag, bl. a. »Tungans rätta bruk, tidens rätta bruk, det timliga godas eller verldens rätta bruk», ämnen, hvilka han sedan som bekant själf har handlagt. Den 22 i samma månad nämner han »Husbönders och Matmödrars pligter». Förklarande tillägger han: »Psalmboken bör, i min tanke, vara allas Vademecum», alltså samma grundtanke som i Reflexionerna i Journalen 1809.

Och liksom Wallin bibehöll grunddragen af sitt tidigaste psalmboksprogram, bibehöll han äfven sin sympati för goda psalmer från den naturliga teologiens område, t. ex. Ödmanns.[1] Han vaktade sig för den exklusivitet, hvaråt de evangelikala och nyromantikerna i sitt ensidiga häfdande af andra trosartikeln skattade. Typiska äro i detta hänseende ett par ställen i hans sändebref Till Religionens och Witterhetens Wänner 1812. Å ena sidan likställas där »Christendomens sanningar, löften och föreskrifter» med »allt, som förädlar, tröstar, lugnar och upplyfter menniskan»; å andra sidan heter det: »En Psalm får sin rätta karakter endast af Christendomens Anda, som, utgången af tron på en Himmelsk Fader och en Gudomlig Försonare, gjuter frid i den ångerfulles bröst, kraft i den svages, ljus och kärlek och evinnerligt lif i den frommes helgade själ och som allena lyfter menniskan till den åsigt, hvilken en till fullkomning och salighet oändligt fortgående, odödlig varelse bör äga af tiden, verlden, döden och det eviga». Denna »åsigt» hade Wallin säkerligen redan 1806, då han begynte sin psalmdiktning, eljes skulle han ej då ha bemödat sig att så pietetsfullt återge själfva det religiösa innehållet — syndmedvetandet och försoningsbehofvet — i de gamla psalmer, han då omarbetade till en efter hans och tidens allmänna uppfattning mera verkningsfull poetisk form. Det är ej antagligt, att han räknat sina egna första psalmförsök till den kategori af ovärdig andaktspoesi, hvarom han talar i samma nyss citerade inbjudning till medarbetarskap för psalmboksreformen: »Utan sinne för denna Andes ingifvelser; utan känsla för Religionens grundsanningar . . . må ingen röra den heliga lyran. . .» Bästa beviset därpå är ju, som förut framhållits, att hån upptog de bägge originalförsöken från 1807 i 1819 års psalmbok. Man får alltså ej säga, att Wallin först genom Hedborn och andra fick syn på hvad kristen psalmdiktning innebar, men väl att han ge-

[1] Vid invigningen af Nya Psalmboken i Västerås domkyrka adventssöndagen 1820 sjöngs under predikan N. Ps. 2 »Herre, evigt stor i ära» just såsom »en ny sång» i anslutning till det från Ps. 96 hämtade exordiet: »Sjunger Herranom en ny sång» (Rel. tal I, sid. 329).

nom inflytandet från Hedborn och dennes meningsfränder frigjordes ur den akademiska korrekthetens tvång och på samma gång fördes in i en varmare och fruktbarare religiös atmosfär, för hvilken han dock ej förut var alldeles främmande.[1]

Fasthåller man Wallins egendomliga litterära begåfning, dess starkt retoriska, rent formella art och hans tidigt (kanske redan före 1809) fattade mål att bli svenska psalmbokens nydanare; erinrar man sig på samma gång hans alltifrån första början märkligt konciliatoriska ställning till tidens olika religiösa lärotyper och filosofemer — hans medelvägsståndpunkt — och hans redan 1809 förfäktade program: en psalmbok med »warningar, lärdomar, tröstegrunder och uppmuntringar för hwarje sinnesställning, hwarje åsigt af lifwet, af döden och ewigheten»; fasthåller man och erinrar sig allt detta, faller det sig så naturligt, att Wallin kunde lära från olika håll och upptaga religiösa element, som inbördes tycktes för andra oförenliga. För honom gällde det här hela folket, hvars religiösa och sedliga pånyttfödelse han väl tidigt drömt om tillsammans med Carl Ulric Broocman och andra Boethius' lärjungar — och olika smakståndpunkter, olika teologiska och moraliska system och delar däraf få här uteslutande sitt värde, i den mån de kunna bevisa sig vara användbara till att trösta och förbättra människor. Därför kan han vid sidan af det nya akademiska språket upptaga den gamla bibelsvenskan. Därför kan han låta Ödmanns och Åströms ofta rätt abstrakta men stundom högstämda psalmstil omväxla med Hedborns färgrika, konkreta och naiva, och själf följer han än den enes, än den andres föredöme. Därför upptar han den nya evangelisk-pietistiska Kristusreligiositetens motiv och kvietiv men behåller kvar också så mycket af den gamla neologiens borgerliga och stabila, stundom också nog känslosamma moralism. Allt får tjäna det enda målet: »psalmboken skall vara allas vademecum».

Denna fördomsfria läraktighet, denna »storslagna kyrkliga objektivitet», för att tala med J. A. Eklund[2], är väl Wallins yppersta egenskap som psalmboksutgifvare. Som religiös individualitet

[1] Jfr Palmblads biografi öfver Wallin i Biogr. Lex. XIX, sid. 309 f. I stort sedt är hans omdöme där om psalmerna före Hedborns uppträdande riktigt: de bättre voro alltför högstämda, de enkla voro för »trädaktiga».

[2] Vår Kyrkopsalm, sid. 92. — Jämför ock F. Bööks artiklar om Wallin i Sv. Dagbl. 1915 n:r 289 och 296 (Uppl. B), där hans universalitet på ett förträffligt sätt belyses.

kan han tyckas föga intressant: något religiöst geni är han knappast. Men just därför är han kanske i högre grad än många mera egenartade psalmdiktare särskildt danad för den väldiga uppgift, han åt sig valt. Hans villighet att lyssna till anmärkningar, råd och lärdomar, äfven då de kommo från motståndare och belackare, är utomordentlig och kan väl endast förklaras ur hans fullkomliga uppgående i det egna verket, hvars ära var hans.[1] Därför ligger det heller ingen makt uppå att med alla möjliga och omöjliga skäl söka tillbakavisa hvarje antydan om påverkan eller bestämmande inflytelser utifrån i Wallins utvecklingshistoria: hans egendomliga storhet framstår ej minst imponerande, just när man utan förutfattad mening studerar hans förhållande till sin samtids andliga företeelser och spårar de olika inslagen vid hans verks tillblifvelse. »Mest fägnad af att höra andra spela, när det låter bra», som han en gång skrifver till Hans Järta, är han i hög grad mottaglig för nya intryck och återger dem, tack vare sin höga formella virtuositet, ofta mycket bättre än de »andra», hvars spel han njutit af att höra.[2] Det har i det föregående gifvits ett och annat exempel på denna Wallins stora receptivitet: en fortsatt undersökning af hans psalmdiktning skall säkerligen ge flere och påtagligare bekräftelser på hans inspirations litterära ursprung. Från rent religiös synpunkt kan det te sig som en besvikelse, att Wallins ingifvelse har ett så starkt litterärt drag. Men från konstnärlig, liksom än mer från praktiskt-kyrklig, särskildt liturgisk synpunkt är det knappast att beklaga. Den kyrkliga diktkonsten har alltid varit och måste alltid förblifva i viss mån reproducerande.

[1] Jfr Geijers ord (S. A. Hollander, Minne af J. O. W., sid. 108, eller Geijers Saml. Skr. VII, sid. 210): »Man kunde ej se en samvetsgrannare arbetare för ett stort mål, ej någon, som oförbehållsammare offrade all fåfänga för det verkliga, ej någon tålsammare för anmärkningar och rättelser; ehuru denna foglighet var förenad med tillräcklig fasthet i hvad han ansåg för rätt»

[2] Brefvet i UUB i Järtas brefsamling, dat. 6 Oct. 1823. Jfr det utförliga citatet i min skrift Johan Olof Wallin (Skrifter till 1800-talets kyrkohistoria nr 1), sid. 23 f. och därtill anknutna reflexioner.

BILAGOR.

Bilaga I.

Utdrag af Pastoral Examens Protocollet, hållet i Vesterås Consistorio d. 4 Maji 1808. Examinandus Theologiæ Adjuncten vid Carlberg, Magister Johan Olof Wallin.

Examinator
H. Doctorn och Domprosten Waller.

1 Cor. 2: 4.

An ars oratoria Paulo fuit invisa et despecta? — An illam cum suis adminiculis philosophicis, suo exemplo, ex cathedra ecclesiastica proscriptam voluit? Annon ars hæc, quæ legibus naturæ Psychologicis, qua effectum, absolute adstringitur, etiam industria dicentis ita restringi potest, ut in moralibus non a lege naturæ aberret? Et quos scopulos præcipue vitandos prævides? An actibus gratiæ Spiritus Sancti adplicatricis quodammodo inservire valet: et quid cavendum, ne in negotio salutis offensi quid adferat? — Ubi πνεῦμα *illud,* δύναμιν *illam quæramus, in quibus Paulus totus occupatur? — An justa et exacta* ἀποδειξις *hujus* πνευματος *et* δυναμεως *eloquentiæ nomine non veniat? — Quid sentis de eloquentia biblica? An existit? an eandem stili simplicitatem vel sublimitatem in qvovis argumento servat? An pro diversitate objecti vel subjecti stilum variat? Annon nostris quoque temporibus est imitanda? An genius linguæ vernaculæ et usus loquendi hodiernus postulat ut deseratur? An absque damno et dispendio veritatis, aliam, ad palatum seculi adcommodatam substituere possumus?*

Ad has quæstiones, una serie tam bene et apte concatenatas, crediderim me tutissimam responsionem derivare ex ipso Apostoli scopo, dum hanc epistolam consignaret. Resp.

Antea versatus fuerat Paulus apud Corinthios. Suam conversionem debebant omnem Ejus zelo et eloquio; non autem oratoris magna sonantis, sed Apostoli, per unam Evangelicam vim et simplicitatem flexanimi. Recessit paullum Apostolus Gentilium a plantata recens Ecclesia, Lucem Christianam alibi quoque diffusurus; ast vix recessit, priusquam Corinthios, homines Græculos, tædebat præconii, tam omni sapientiæ oratoriæ ornamento destituti, & illis jam ab Apostoli remanentibus Coœperariis propinati. Hinc Schisma quoddam enatum, quod ad ipsam docendi rationem. Quædam sane Ecclesiæ membra methodo *Paulinæ* ad huc adhærebant; quædam

vero ab ore pendebant *Apollo* cujusdam, hominis omni dicendi artificio instructissimi, & in hunc maxima profecto pars inclinabat. Doluit hoc Paulus, quam primum ad aures ejus pervenit. Præsagio tristi sensit, quantum detrimenti captura foret Christi Respublica, si Verbi sanctissimi præcones hac ratione vim persvadendi omnem a scitis philosophorum rhetorumque mutuarent; statuitque obicem capitali rei opponere. Ex his aliisque rationibus exstitit admonitoria hæc epistola. Ego (inquit Apostolus) quum Sacris Evangelicis vos primus initiarem, non verborum pompa, non sententiarum aliunde petita gravitate usus sum. Christum annunciavi, cumque crucifixum; egi hoc cum modesto timore, non cum Græca parrhæsia, cum simplicitate veritatis, non cum adparatu dictionis: & quidem, ut ipsi scitis, felici successu; quia meæ operæ, sic institutæ, debetis omnino conversionem vestram. Et tamen (v. 4.) *sermo meus, sive privatus, sive publicus* (λογος και κηρυγμα) *vim omnem petebat, non ex humanæ elocutionis argumentis persvasoriis, verum ex demonstratione Spiritus & virtutis.* Quam iniqui igitur (dicere vult), quam ingrati estis erga istam docendi rationem, cujus ope luce Evangelica primum tamen collustrati estis, & quæ, sola & optima, vos in omnem veritatem manuducet!

Jam vero crediderim, & Pauli elucescere mentem circa oblatam rem, & quæstionum propositarum nodos quadamtenus iri solutum.

Non fuit invisa Paulo oratoria ars in genere, sed quatenus in philosophicis argumentis & oratoriis artificiis omnem probationis vim & nervum quærebat. Non respuit revelatum Verbum rationis & svadelæ ministerum (testatur hoc Apostolorum, quin ipsius Salvatoris, dicendi genus, pro diversis rationibus diversum); verumenimvero Revelationis sanctissimæ Σοφια est ipsa rationis domina quidem, non serva. Non nititur eloquentiæ humanæ versatili cothurno, non se submittit philosophiæ mundanæ arbitrio (v. 15), ὁ πνευματικος ανακρινει μεν παντα, αυτος δε ὑπ' οὐδενος ανακρινεται. Est Verbo Divino vis, non solum rhetorica & logico moralis, sed supernaturalis & divina; & ista quidem vis verbo non solum adest, sed vere inest: comparatur cum *semine,* cum *cibo,* cum *imbre.* Non ergo est, quod, magna cum sollicitudine, concionatores sacri conqvirant flosculos per eloquentiæ vireta, vel venentur argumenta in philosophiæ porticibus. Sive noxii, sive supervacanei, πειθοι ανθρωπινης σοφιας λογοι cedant primatum coelesti sapientiæ & αποδειξι πνευματος και δυναμεως; — aut, subordinata ratione, sua vel arma vel ornamenta, pro nata re, eidem demisse & devote porrigant. Urget hoc Apostolus, tum compluribus locis, tum etjam *Thess.* 2: 4 (recitabatur dictum): Et hinc confici omnino firmiterque evinci credimus, non omnem eloquentiam velle Apostolum proscriptam e sacris cathedris; — et, veluti in ipsis Pandectis sacris, pro substrata materie, nunc simplicem reperi-

mus stilum, nunc temperatum, nunc sublimiorem, interest omnino nostra, ad hanc sanctissimam normam nosmet componere, atque, quum omnia humana fluxa sint, nos autem non nisi idiomatibus humanis veritates coelestes exprimere valemus, agamus id, ut, inter omnes humanarum rerum vicissitudines, suus semper honos constet Verbo salutari; *probemus omnia, retineamus quod bonum est;* animarum quæramus οικοδομην, non auram captemus popularem, omnisque institutio Christiana agat optime sui ipsius interpretem.

Examinator
Herr Lector Borg.

Nonne plurimi veterum hæreticorum errores nostris temporibus recruduerunt &c., velut crambe recocta, orbi Christiano retruduntur?

Ita omnino. Resp.

Quinam sunt illi errores?

Arianorum, Macedoniorum, & quis recensebit omnes? Præcipue tamen Photinianorum; qui nunc Socinianorum nomine veniunt. Resp.

Quæ igitur dogmata Fidei e sanctissima nostra Religione exterminare & prorsus proscribere volunt?

Negant peccatum originale, Trinitatem, satisfactionem Christi, eamque solum ob causam Christum venisse contendunt, ut restauraret religionem naturalem. Resp.

Quinam hoc respectu maxime sunt famosi?

E magna hac Socinianorum, Naturalistarum, Deistarum, cet. silva, sufficiat nominatse Bardtium, Semlerum, Henkium, Tieftrunk, Cannabich, Fichte (qui tamen visus est palinodiam quamdam canere); et si paulo altius relegemus vestigia: Cherbury, Shaftesbury, Chubbs, Morgan, Bolingbroke, Voltaire, Rousseau, Toland, De la Mettrie, Mirabeau, Edelman, cet. Resp.

Ut vero feliciori successu ipsa Religionis Christianæ fundamenta evertant, quid maxime moliuntur?

Theopnevstiam S:æ S:æ vel circumscribunt vel prorsus negant. Resp.

Maneamus in examinanda Neologorum sententia de Scriptura Sacra ejusque Divina origine; num omnes eodem modo eam impugnant?

Ali sane apertius, alii per cuniculos qvasi, illam evertere satagunt. Resp.

Qui speciem quandam inspirationis Divinæ admittere videntur, licet eam revera rejiciant, quomodo se exprimere solent?

Largiuntur quidem Scriptores Sacros meliora sapuisse in rebus divinis, quam alios istius ævi homines, ideoque, sensu saltim poetico, posse dici Θεοπνευστους; tantum autem abesse, ut hac voce indicetur commercium quoddam cum Spiritu Sancto supernaturale, ut potius per unicum naturæ lumen, eximias animi dotes ingeniique Resp.

perspicaciam singularem cum Deo confabulatos versatosque dici, contendere non vereantur.

Num hoc sufficit?

Resp. Sic sane infringeretur omnis S:æ S:æ αξιοπιστια; non esset amplius βεβαιοτερος λογος nec differret a quibusvis, humanæ Sapientiæ vel fictionis, placitis, multo minus ista antecelleret.

Quo sensu igitur sumunt phrases illas in S:a S:a obvias: Θεοπνευστα, φερεσθαι ὑπο πνευματος αγιου *etz?*

Resp. Eodem sensu ac Cicero, Quintilianus et Poetæ, quum melioris ingenii hominem dicant plenum numine, Deo agitatum e. s. p.

Negant igitur hi revera Divinam Scripturæ originem; nonne vero alii longius procedunt et eo usque progrediuntur impietatis, ut S:am S:am non modo non necessariam judicent, verum etjam utpote nostris temporibus minus adcommodatam, inutilem ac prorsus rejiciendam?

Resp. Esse sane multos hujus farinæ homines, testantur annales ævi. Quemquam autem perfrictioris frontis vix inveniemus, quam qui, versus finem seculi proxime præterlapsi, edito libello Germanico, hanc publice quæstionem proposuit: numne esset natura adhuc ætas ad deserendam Revelationem? Quod quidem adfirmare, non duxit Religioni.

Num igitur omnem vitæ et morum normam e mundo sublatam volunt?

Resp. Forsan, externi in civitate ordinis vel politiæ gratia, quemdam veluti codicem legis naturalis vellet obtrusam orbi.

Qualis est sententia ecclesiæ nostræ de Θεοπνευστια *S:æ?*

Resp. Esse specialissimum & extraordinarium concursum, quo Sp. S:ctus non solum impulit Sacros Scriptores adscribendum, sed etjam ipsis res & verba suggessit.

Quos actus speciales complectitur?

Resp. Mandatum, & concursum stricte sic dictum.

Num vero convenit inter Doctores ecclesiæ nostræ de his actibus?

Resp. Quidam omnino generale quoddam mandatum scribendi solum admittunt, quod quidem totum esset *in verum conceptu sine verbis;* quidam per concursum intelligunt quamdam adsistentiam, qua Scriptoribus sacris cautum fuit ab erroribus; quidam gradus quosdam inspirationis admisere e. s. p.

Quænam sententia est communiter recepta?

Resp. Quod sanctissimus Dei Spiritus, non tantum res, sed ipsa verba subministrarit.

Quibus rationibus inducti hoc contendunt?

Resp. Rerum conceptus non potest insinuari sine verbis; promisit Christus discipulis non solum τι sed πως dicerent; neque alias textus Sacri Codicis differret multum a quibusvis versionibus & paraphrasibus. Neque umquam certi quid in re tanti momenti possemus statuere, nisi verbali sensui firmiter adhærere liceat.

Quando primum coepta est controversia de inspiratione verborum?

Seculo Reformationis. Fuit verbalis inspiratio Pontificiis veluti sudes in oculis; illa enim admissa, superflua facta est & Papæ infallibilitas & traditionum auctoritas in Scripturis explicandis. Resp.

Quid vero obstare videtur huic inspirationi, & quod ab adversariis etjam maxime objicitur?

Diversitas stili, & interdum narrationis. Resp.

Nodus ille quomodo solvitur?

Per Θεοπνευστιαν non sunt transformati in meras machinas Scriptores sacri, sed adcommodavit se per Συγκαταβασιν S:s S:s cujusque ingenio: hinc diversitas stili. Quod ad narrationis diversitatem adtinet, hæc potius confirmat historicam fidem, quum sic constet certius, non convenisse inter sacros Scriptores de fallaciis quibusdam hominibus imponendis. Præterea tantum in adiaphoris paullum discrepare videntur. Resp.

Examinator.
H. Doctor Gottmark.

Historia lapsus *Gen.* 3 quæ recitetur. Recitata est.

Duo ne heic occurrunt momenta rerum, sollicite inprimis ponderanda: alterum nempe quod de lapsus sive peccati primi forma, alterum quod de hujus peccati æstimatione ac imputatione, ab ipso Deo facta, narratur?

Utique. Resp.

Cur harum inprimis rerum tamexacto nobis opus est scrutinio?

In his rebus, quasi cardinibus, vertuntur plurima, ad salutem creditu & scitu necessaria. Resp.

Quæ ergo fuit lapsus forma, i. e. quo in actu vel animi adfectu formaliter consistit peccatum primum? Num in adfectata æqualitate cum Deo, saltem quod ad intellectus perfectionem et scientiam rerum?

Inobedientia erga Deum fuit sane adfectus ille animi, qui primum rupit foedus inter Deum et homines. Quod autem ipsa peccati forma fuerit adfectata cum Deo æqualitas, hoc utique & historia lapsus testari videtur & libri nostri symbolici confirmant. Resp.

Quid obstat, quominus hanc statuamus formam?

Primo quidem obtutu obstare videtur, quod non credibile sit, Evam, in isto innocentiæ & simplicitatis statu, tam magnos sumere animos potuisse, ideoque restringendum esse verborum sensum ad cognitionem arboris ejusque virtutis: verum, non est rationis humanæ has lites componere. Resp.

Sed illam tamen innuere videntur verba serpentis ad Evam in v. 4 & 5. nec non Evæ summa credulitas, qua serpentino sermoni assensum præbuit? num hoc?

Resp. Videtur sane Eva hoc credidisse, sed nobis scire sufficiat, maxime capitale protoplastorum peccatum fuisse inobseqventiam erga expressum Dei mandatum.

At explicari tamen solet plerumque pro meditata renunciatione Divini imperii vel præstandæ huic imperio subjectionis, immo in transitione ad castra inimici ac foedere cum diabolo, & quæ reliqua ejusmodi prædicata: num hoc recte an perperam?

Resp. Forsan duriora quædam de hac re interdum præceperunt Theologi nostri. Utcumque sit, veneremur sanctissimam Creatoris clementiam, hæreditariam non solum labem, sed etjam gratiam in nos derivantis.

Quomodo vero coram tribunali Divino æstimatum ac reputatum est? An pro actu proœretico & Deum fallendi conatu, an pro culpabilis & flebilis inscitiæ effectu?

Resp. Affirmatur prius. Cognoverunt enim voluntatem Domini sui, adeoque non plane negare possumus proæresin. Sed inscitia etjam locum habuit, licet vincibilis. Ob hanc Deus etjam mitem se præbuit illis, & ipsa poenæ, per misericordiam divinam, magis fuit damni quam culpæ.

Actane est a protoplastis resipiscentia, vehementi admodum animi moerore, contritione ac detestatione facti testificata?

Resp. Utique, quod patet ex eorum angore et pudore. Quum vero, per omnem hanc poenitentiam, neque admissam dudum inobedientiam infectam reddere valerent, nec reparare damnum, quod sibimet ipsi intulissent; non ipsorum resipiscentia & merito, sed gratiæ Div. per προτευαγγελιον manifestæ, tribuenda est restitutio eorum.

Quibus imputatum est peccatum primum? an solis protoplastis? an eorum quoque posteris?

Resp. Omni humanitati; non quidem quomodo factum imputatur auctori, sed quod omnes sentiamus damnum, ortum ex eo, & nexum cum eo, quod Adamus egit.

Quum vero notissima sit quorumdam etjam Theologorum hypothesis de facta quod ad posteros imputatione, quid tibi de hac opinione sentiendum videtur? num ullo vel Sæ Sæ testimonio vel alio argumento nititur?

Resp. Utique, Rom. 5 (Quod dictum recitabatur).

De sensu verborum Rom. 5. v. 12. ad quæ provocari solet, quæ tua est mens?

Resp. Quemadmodum, per unius hominis delictum, effectum est, ut omnes homines sint φυσει τεκνα οργης, obnoxii peccatis peccatorumque necessariis poenis: eumdem in modum, ex infinita Dei gratia propter unius Θεανθρωπου justitiam meritoriam, fide adprehensam, restituti sunt omnes in salutis spem, &, post finalem perseverantiam, in ejusdem possessionem.

Nonne sola idea de Christo, tamquam uno inter posteros Adami, sufficientissimum præbet argumentum ad confutandam hanc hypothesin?

Sanctissimus Salvator, per assumtionem humanæ naturæ par- Resp.
ticeps quidem factus est carnis & sanguinis, non autem peccati. Fuit αμωμος και ασπιλος.

Repugnatne etjam omnibus Sæ Sæ Doctrinæ articulis?

Non meum est in tanto negotio ferre judicium. Resp.

Num inter conditionem primævi hominis & nostram, nec non inter peccatum primum & ea, quæ ab impiis hominibus omni tempore perpetrantur, justa datur comparatio?

Utique, quia et peccatum primum &, quæ inde fluunt, peccata, Resp.
sunt ανομια; omnis autem ανομια est άμαρτια.

Examinator
H. Doctor Jedeur.

Qualis tibi jam per Europam videtur Religionis conditio?

Diversa pro diversis circumstantiis. Resp.

In Portugalia & Hispania?

Offuscantur sane istæ regiones adhuc crassissimo catholicismo, Resp.
licet, quod compertum est, *Inquisitionis* sævum tribunal aliquid remisit de severitate olim solenni. Præterea ibi locorum valde sum hospes.

In Gallia?

Post varios casus & tumultus, Religioni cum Republica com- Resp.
munes, videtur sane Religio, saltim qua externum habitum, eodem deducta, quo ante *Revolutionem;* ita tamen ut valde sit circumscripta Ponteficis Romani auctoritas. Tolerantur tamen omnes ibi Religiones vel Religionum familiæ.

Num ulli tamen præcipue favere ibi videtur Summus Imperans?

An ulli vel nulli Religioni ex animo adhæreat, sum dubius. Resp.
Id autem testatum, prodidisse sæpius singularem in *protestantes* favorem.

Cur?

Forsan ob politicas vel statisticas rationes. Ecclesiasticus ordo Resp.
in terris Catholicis est quasi *status in statu,* divisa habens commoda a commodis civitatis, civili imperio facile se subtrahens. Non ita inter *Protestantes,* ubi, saltim circa *jura collegialia externa,* Summus Imperans jure gaudet agendi & decernendi in rebus ecclesiasticis. Ut alia prætermittam.

In Italia?

Mores scelerati & dissoluti circumquaque serpentes indiesque Resp.
in pejus ruere visi, comprobant testimonio tristi, Religionis causam misere agi per ista loca.

Helvetia?

Resp. Ecclesiæ suæ & dogmata & disciplinam, qualia accepere ab Instauratoribus, servare etjam intemerata crediderim Helvetos ut plurimum. Quod si nostris diebus tam rigidos *absoluti decreti* patronos non agant, hoc laudi cedat ipsis.

Germania?

Resp. Ibi sane, ob summam in cogitando & scribendo libertatem, vel potius licentiam, valet adagium *quot capita, tot sensus*. Si quid autem summatim de Germania statuendum est, videntur sane plurima ibidem vergere im Socinianismum & Naturalismum.

Judæi quid tentarunt?

Resp. Non mirum si Judæi quoque visi sibi sunt videre apertam viam in Religionem tām *latitudinariam*: ideoque illorum sane non pauci, missis ad *Tellerum* litteris, significarunt desiderium, ad Christiana castra transeundi.

Tellerus quomodo?

Resp. Tellerus quidem non difficilis. Obtulisse, credo, Judæis, Ecclesiæ consortium, sine sacramento & *initiationis* & *confirmationis*, ab omnibus vere Christianis recepto; ut omittam plura. An vero conatui eventus responderit optatus nondum scio.

In Russia?

Resp. Barbaries & superstitio occupat adhuc *Græca* ista Templa & Monasteria.

Dani?

Resp. In plurimis se componunt sat serviliter ad normam & nutum *Germanorum* fratrum; per omnia vero conamina prodere videntur Germanorum magis novaturiendi pruritum & levitatem, quam ingenii sagacitatem & nervum.

Angli?

Resp. Anglicana quidem Ecclesia communiter abit in *Episcopalem & Presbyterianam* vel Independentem; plurimi tamen propendent in *Armeniana* decreta. Magna etjam ibi cohors, Religionem omnem Positivam contemnentium, *Deismum & Naturalismum* expressis verbis profitetur.

Quid Rex ut Elector Hanov?

Resp. Præmia quidem obtulit pro Religione optime defendenda.

Quid tibi de Societate illa ad Missiones promovendas?

Resp. Laudabili sane consilio institutam credo, nec sine fructu continuatam: quum vero Missiones istæ demandentur hominibus, tumultuarie quasi conscriptis ex quibusvis familiis, & plerumque fanaticis, vereor ut fructus semper reportent optatos vel promissos.

Num bene ex omnibus Religionum sectis conjungantur?

Resp. Profecto non bene. Ex diversis enim principiis enata diversa studia non possunt non & fidei & caritatis unitatem flebiliter intervertere.

Batavi?

Apud illos *Arminiani*, *Remonstrantium* nomine, & *Mennonitæ* perfugium exoptatissimum invenerunt. Resp.

Quid tamen & illi?

Tentarunt illi quoque plurima circa Religionis formam & cultum, ad exemplum vicinæ Germ iæ. Resp.

Facies Religionis in Patria quæ?

Vere nobis congratulari possumus, quod apud ullam vix gentem firmiore steterit talo res sacra — ejusque purior forma, quam in nostra Patria. Resp.

Quid Rex?

Regi sane nil prius & antiquius fuit, quam ut Religioni suus semper honos constaret; ideoque & mandatis & exemplo sollicite semper cavit, ne quid detrimenti caperet doctrina vere Evangelica. Resp.

Orthodoxi forte haud prudenti zelo?

Crediderim eos sat moderate & excepisse & repulisse adversariorum tela, si quæ forte interdum vibrata sint. Resp.

Numquid de doctrina remittamus?

Non puto. Nititur enim S:a S:a. Resp.

De sanctitatis rigore?

Neque hoc. Etenim per hunc rigorem elucescit Doctrinæ efficacia. Resp.

Nil audeamus in publico de sacris, nil contra vitia?

Est sane fidelis Jesu Christi ministri, nil umquam intermittere, quo vel gloria Dei vel animarum ædificatio promoveatur. Resp.

Sed scandala dabis?

Prudens verbi Promus sanctum, non offert canibus (Math. 7.) sed justa fandi tempora ita semper observat, ut, neminem offendens, ædificet qvam plurimos. Resp.

Sedan Examinandus afträdt, tog Consistorium dess nu aflagde Examen i behörigt öfwerwägande, och pröfwade skäligt, att dess ådagalagde ovanligt berömlige och grundelige insigter skulle med *Laudatur* i protocollet utmärkas. Ut supra.

Lars Fred. Kraft.
Ven. Cons. Notar.

Bilaga II.

Magister Johan Wætterdahls den 4 nov. 1811 uppsatta »Ödmjukaste Memorial» till Kongl. Psalmbokskommittén. Uppläst där den 7 december 1811.

Då jag, uti den Handbok, som med snart ingående Kyrkoår skall följas vid den offentliga Gudstjensten och andra prästerliga förrättningar, näst Guds milda försorg med glädje igenkänner Högvördigste Herrens rätt prisvärda nit för Sanningens helgd, och vår Christliga Tros och Bekännelses renhet, äfwen som uti den märkeligen förbättrade Catechesen; finner jag mig upmuntrad, att, i största ödmjukhet, härmed yttra ej allenast min egen, utan ock mångas, ja många tusendes innerliga önskan, icke blott bland den lägre Classen af Medborgare, utan ock bland den högre, tänkande och mera bildade, där ännu någon sann Religiosité finnes, att, nämligen, det måtte till alla delar äfven så *wäl* lyckas med den tilltänkta Svenska Psalmboken!

Härvid är det mig och alla, som intressera sig för den goda saken, en stor fägnad, att vår Svenska Psalmist, Herr Doctor Wallin sjelf yrkat en längre utdrägt på tiden, i ändamål att dess egna Sånger och äfwen andras, som till äfwentyrs kunde komma i fråga, må med all noggrannhet kunna pröfwas, och denna önskade Boken därigenom ärhålla en skönhet och fullkomlighet, som svarar emot dess ändamål för kommande tidhwarf.

Måtte då uti hvarje Sång, och uti hvar rad däraf, kännas samme Ande, som är rådande öfwer allt i Biblen, och hwilken bestämdt utmärker den oomkullstötliga G r u n d e n, hvarpå en Christen, såsom verkeligen sådan, upförer hela sin Salighets byggnad, och hvarförutan ingen annan kan läggas! Och då vårt Svenska Kyrko-Samfund utgör en Samling af människor, som vilja, åtminstone anses positivt vilja vara JESU Lärjungar, och inga half Christna eller hedningar under christna namnet; måtte då ingen enda Psalm vara så författad, att den endast skulle kunna smaka sådana öron och hjertan, hwilka, tilldanade på Theatern, hwarken hafwa eller ens vilja hafwa Sinne för Christi Evangelium, för en sann tro eller en brinnande kärlek till Honom, som först, som af ewighet älskat oss, gått i nöd och död för oss, och om hwilken det så skönt, så hjerteuplifwande heter: »Han vill oss ändtlig — nödvändigt — föra in Uti himlaglädje sin». Psalmer af den hallt, som de uti Litteratur-

tidningen ej länge sedan införda, ware bannlysta från Svenska Psalmboken!

Huruwida hosföljande Sånger kunde anses wärdiga, att, bland andra projecterade, komma under Vederbörandes skärskådande och, till införande i wår Psalmbok, antagas, det må underkastas Högwördigste Herrens säkra bedömande! Att de äro Christliga och mot sitt syftermål swarande torde icke kunna bestridas. Herr Grefwen och Presidenten Lagerbjelke, hwilken är känd såsom en Religionens Wän — och uti människliga kunskaper och werkelig smak wida bewandrad och säker, har om dessa Sånger yttrat Sig på det mest förmonliga sätt, och det är på trägen anmodan af en annan hög Ämbetsman och sann Christen, som jag måst insända dem, tillika med dessa skriftligen yttrade tankar och önskningar.

Dessa Sånger äro omarbetade eller öfwersatta af en Comminister i Skara Stift, hwilken redan insändt det 2:dra Häftet till trycket, och hvilket nästa år torde wara tillåtet, att insända. O! huru många skulle icke fröjda sig af hjertat, om Svenska Psalmboken blefwe af sådant innehåll som dessa Sånger! — och jag kommer swårligen från den tanken, att man på detta slags folket bör hafwa mesta — jag wore färdig, att säga: enda afseendet; ty att genom lämpande efter tidens eller de Gudlösas rådande smak, tro Sig kunna draga den stora hopen till kyrkorna igen, lärer wara aldeles fåfängt; och att med Sånger, som icke med skäl kunna kallas Christliga, utan hedniska hymner, till Gudarnas ära författade och sjungna — jaga borrt dem, som önska sig sann uppbyggelse för sina hjertan, är wäl icke eller rådligt!

Måtte Högwördigste Herrn ännu täckas genomögna något, som legat mig och andra på hjertat i anseende till Handboken och Catechesen! — Uti ett bref från en wärdig Contracts Prost i Landsorterne heter det: »Jag önskade, att wi, uti wår nya Handbok, fått behålla det heliga korstecknet wid Döpelse-Acten. Månne tillstånd därtill ej kunde winnas? Bäres det tecknet af Biskopar, så kunde det ock tillåtas åt de oskyldige Barnen. Det påminner den döpte under loppet af dess år, att han antagit JESU FörsoningsLära till efterföljd, såsom på korset beseglad, och därjämte ingått i JESU korsSchola. JESU kors war Pauli berömmelse.» Utan att tillåta, det jag skulle debiteras för någon slags widskepelse; ärkänner jag dessa tankar såsom mina egna. — I anseende till Catechesen, har jag hört många yttra ett starkt missnöje öfwer Bibelspråkens förändring, emot hwad de finna uti sina Biblar. Då jag ej kan fullkomligen inse, huruwida Språken härutinnan wunnit förbättring, och urskriftens rätta och enda mening werkeligen är träffad; och då Biblen, enligt min öfwertygelse, hwarken blifwit gifwen eller bör uti öfwersättningar därtill utarbetas, att den må kunna tjena dem till ett studium, som söka blifwa wittra i denna werlden; så wet jag

ej, om jag bör fatta så aldeles fördelagtiga tankar om den tillärnade Bibelversionen.

Morgon- och Afton-Sångerna, som blifwit efteråt uti Catechesen införda, äro så aldeles isolerade från Christendomens Anda, att en Jude, en Mahomedan, en hedning, en ochristen, som dock ärkänner en Gud, ja en Svedenborgian, som anser elementarelden såsom Gud, alltför wäl och utan betänkande skulle kunna sjunga dem. Huruvida sådana Sångers införande uti en elementarbok, som skall sättas i Barns händer, är att efterkomma JESU förmaning: »Låter Barnen komma till *mig!*» är jag för korrtsynt för att kunna inse. Min önskan är, det dessa Sånger aldrig kommit i dagsljuset, men sedan de nu äro i tusendes händer, att de i nästa uplaga blefwo ordentligen förbjudna, att intagas: och jag är icke ensam, som sådant önskar.

Att denna Lärobok blifwit så dyr, är onekligen ett tadelvärdt fel i anstalterna för dess tryckning. Utan all slags egennytta hade den bordt få tryckas af hwem som hälst, och det mest nedsatta pris hade bordt wara från Högsta Ort anbefalldt.

Stockholm den 4 Novemb. 1811.

Johan Wætterdahl.

Bilaga III.

Ur »Handskrifter tillhörande 5. Samlingen af Polyfem».

Mine Herrar!

Ehuru jag ännu icke vet, huru mitt yttrande, vid insändandet af ett gammalt stycke, ämnadt till svar på en fråga af Witterhets-sällskapet i Götheborg, blifvit af Herrarne ansedt; kan jag dock icke underlåta att härmed (å nyo) vördsammast upmana Herrarne, att, med Deras vanliga nit och styrka i framställningssättet gifwa det läsande Svenska Publicum en rigtig Idée om den Anda, som bör och måste vara rådande uti en skickelig Sångbok. Att detta måste ske ännu på detta året, är så mycket mera nödvändigt, som Ecclesiastik-Comitén *just nu* lärer arbeta på den tillärnade Svenska Psalmbokens revidering. Huru mycket det beror på en Psalmbok, som skall sättas i allmänhetens händer, nyttjas i den offentliga Gudstjensten och däremellan i den enskilda andagten, behöfver jag ej bewisa; och Herrarnes varma önskan att äfven i detta fall kunna werka till ett godt ändamål, är redan för mycket känd, för att kunna dragas i twifvelsmål. Men all ting har sin tid. Så uti ifråga warande fall, som uti processe-wägen, gifwes en wiss fatalje-tid, som måste sorgfälligt begagnas. Denne tid, hoppas jag, är icke ännu tilländalupen; men torde dock snart skrida till sitt slut. Här tyckes wara periculum in mora.

Med Herrarnes tillåtelse wågar härmed upgifwa mina tankar om en Christelig Psalmbok, dem jag gärna underkastar Deras pröfning och rättelse. Skulle något däraf kunna, såsom materialier wara tjenligt, wid en *fix* och med Biblens anda och Christendomens wäsende enlig grundritning af Christeliga Psalmer, så vore det mig ganska kärt: och jag är ej alldeles utan hopp i detta fall.

Det är gifvit, att uti en Psalmbok för en National Kyrka måste förekomma Sånger i hwarjehanda ämnen, och swarande mot åtskilliga tillfällen. Naturligtvis bör då hwar och en Sång hufvudsakligen hafva afseende på sin Titel och det, som dithörer; men månne ej, sådant oagtadt, hwar och en, ja till och med hwar och en wers — bör andas Christendom, om jag så må säga, eller wara så författad, att en hwar, som den läser eller sjunger, däruti igenkänner

beständiga drag af JESU kärlek till oss, eller wår kärlek till Honom? Bör intet ett hjerta däri finna fullkomlig näring för sitt andeliga lif? Ny uppmuntran, att ännu mer, älska Honom, som först älskat oss, oeh den wi alldrig kunne *nog*, mycket mindre *för mycket* älska? — Bör intet allt helt egentligen syfta på Honom, som af kärlek till människor, Sjelf blef en människa? — och bör intet detta åsyftandet wara så lifligt och starkt uttryckt, att äfwen den enfalldigaste straxt, och utan förklaring finner det, känner det i sitt inre? Jag tänker, jag tror det! Christus måste förhärligas på jorden af sin Församling, så, som det sker i himmelen, annars ärkänner Han Henne ej för Sin. Kallar han henne Sin brud; så måste hon, såsom sådan, sjunga om sin Brudgume och Hans ewiga kärlek. Sjunga de i himmelen: »Herre! Du är wärdig, taga pris, och ära och kraft; ty Du hafwer skapat allting, och för Din wilja skull hafwa de warelse och äro skapte. Uppb. B. 4: 11. Och: Du är dödad och hafwer igenlöst oss Gudi med ditt Blod, af allehanda Slägte och tungomål, och folk och hedningar. Uppb. B. 5: 9.» så må ock fattige syndare på jorden så prisa denna oärhörda och all wår tanka i oändlighet öfwerträffande kärlek, när de komma tillsammans i Templet, eller i sina egna Hus enskildt vilja till Honom uplyfta sina hjertan. Hvaraf hjertat fullt är, därom talar — sjunger munnen. Är hjertat fullt af Christi twingande kärlek — och bör intet Hans, efter Honom nämnda Församling på jorden, alltid anses wara det? huru skulle då annat wara möjligt, än att man ju uti hennes Sånger, de må handla om hwad Ämnen som hälst: om Skapelsen eller återlösningen, om Herrans wälgärningar emot oss i lekamligt afseende, eller om Nattwarden, öfwer allt måste blifwa warse, icke matta och kalla, utan lifliga och starka drag af denna hufwudCaracter. Saknas dessa drag; så är lifwet borrta, och Sångerne förtjena ej mera namn af Christliga.

Man fordrar, att uti Psalmerna måste wara ej allenast historik och Dogmatik, utan ock ett practiskt anwändande däraf. Välan! allenast det blir christligt, och icke på samma sätt och i samma gout som Neologerne uti sina predikningar yrka på dygden. Enligt min tanka bör detta anwändande wara så ställdt, att den, som det läser eller sjunger, må uti sitt hjerta ärfara samma intryck, känsla och rörelser, samma beslut, och samma önskan, som Petrus, när den Upståndne Frälsaren förelade Honom denna 3 gånger uprepade fråga: »Simon Jonæ son, älskar Du mig?», och tillade: »föd mina Lamm! föd mina får!» Då Petrus hwar gång frågan uprepades, swarade med sann böjelse och ödmjukhet: »Herre! Du wet, att jag älskar Dig; Herre! Du wet allting; Du wet, att jag älskar Dig!»

»Görer trädet godt, så warder frugten god», sade JESUS. Matth. 12: 33. Detta lärer wara hufvudsaken med allt anwändande

af både det historiska och Dogmatiska, som uti Psalmer kan och får förekomma. Men huru skall nu detta ske, om ej så, att öfverallt syndare wisas till Christum, att deras hjertan *helt* intagas af kärlek till Honom, af tro och förtröstan på Honom? Men är kärlek uti deras hjerta wäckt till JESUM; finner den uti Sångerna sin näring och tillwäxt; så hinner man knapt nämna kärlekens, eller trons och bättringens frugter, innan de redan äro där: och då de komma fram — dessa rättskaffens goda gärningar — så har det ej skedt derföre, att de blefwo yrkade, föreskrefna, anbefallde, såsom goda och Gudi behagliga beprisade, utan emedan Christi kärlek, lik den uti träden frugtgifwande saften, så föranlät, så pådref det. Bör man då uti någon Sång låta en enda wers, eller en enda rad uti en wers inflyta, som ej andas Christi kärlek? Svaret är lätt. Men huru får man då rätt Christliga Psalmister? Denna frågan är swårare att beswara. — En Psalmist, om han skall wara Christlig, måste hafwa Guds Anda. Han måste wäl wara Poët af det ägta slaget, enligt Edert rigtiga påstående; men han måste ock wara drifwen af Christi Ande. Eho, som ej hafwer denna Ande, han hörer Honom icke till: och jag frågar: »huru will, huru kan en sådan wara förmäten nog, att wilja framträda såsom en Författare af Sånger, dem en JESU Christi Församling skall sjunga vid de heligaste tillfällen? Träder någon obehörig fram och blir Psalmförfattare; så måste det ock blifwa Psalmen derefter; ty werket prisar Mästaren. O huru wäl ändå, om man till den Svenska Psalmboken wille utwälja de bästa, af de många Samlingar man i denna wägen har! O, att De, som äro satte till Domare härutinnan förstode, och vore rätt ense om, hwad som är Christligt eller icke är det! Ändtligen, gifwe Gud, att de i widrigt fall hade styrka och ärlighet nog, att tillstå sin brist och alltså icke företogo sig, att decidera uti en sak, som till äfwentyrs genom Deras åtgärd borrtskämd och förfuskad, kunde nu och framdeles blottställa Dem för medömkan och åtlöje.

Alla tråkiga Melodie-arter borde ock undwikas. Mera kunde väl öfwer detta ämne skrifwas, men detta må wara nog. Eder egen wishet, lätthet att tänka och skarpsinnighet i omdömet utföre allt, såsom det bör komma för Allmänhetens ögon.

Den önskan att förwandla prästerna till Läkare, wore ock ett ämne, hwaröfver I, mine Herrar, wille utbreda rigtigt ljus hos Svenska Allmänheten.

Det skulle wara mig kärt, om jag wore i stånd, att wäcka lust hos Män af mitt Stånd, att läsa Polyfem. Jag har bjudit till och hoppas, att uti 5:te Häftet få förnyade anledningar därtill. Härmed wet jag mig tjena, ej så mycket Herrar Redakteurerne som mina Landsmän, men det torde äfwen kunna anses såsom bewis på den känsla, hwarmed jag omfattar, och alltid skall god-

känna Herrarnes ädla bemödande, att arbeta till förmon för ett kärt fosterland.

Stockholm d. 15 Dec. 1811.

J. W.

Med denna upsats må Herrarne handla såsom med sina egna arbeten.

Rättelser.[1]

Sid.	19	rad.	4	nedifr.	*står*	Lebtures	*läs* Lecturer
»	29	»	10	uppifr.	»	Grösses	» Grosses
»	39	»	15 och 16	uppifr.	»	i allmänhet deras	» deras i allmänhet
»	40	»	22	»	»	användbarhet	» användbarhet,
»	43	»	1	nedifr.	»	Jakob Boden	» Jåkob Baden
»	59	»	15	uppifr.	»	järmnbördighet	» jämbördighet
»	80	»	15	»	»	disseration	» dissertation
»	82	»	8	nedifr.	»	publicæ	» publici
»	90	»	5	»	»	»Berättelsen» om psalmverket *bör vara* Inbjudningen »Till Religionens och Witterhetens Wänner»	
»	108	»	9	»	»	publicæ	*läs* publici
»	116	»	7	uppifr.	»	G. Ps. 265	» G. Ps. 283
»	116	»	7	»	»	G. Ps. 301	» G. Ps. 319
»	127	»	11	nedifr.	»	Es ist in dir, bringst	» Es ist in dir, du bringst
»	129	»	17	uppifr.	»	(G. Ps. 408)	» (G. Ps. 401)
»	139	»	10	nedifr.	»	pacificistiska	» pacifistiska
»	146	»	15	uppifr.	»	Henk	» Henke
»	148	»	6	nedifr.	»	tektor	» lektor
»	148	»	3	»	»	motsvarara	» motsvara
»	160	»	17	»	»	G. Ps. 234	» G. Ps. 246
»	161	»	20	uppifr.	»	G. Ps. 246: 8	» G. 246: 9
»	167	»	12	»	»	obunden	» obuden
»	177	»	6	nedifr.	»	Overtreck	» Overtræk
»	182	»	18	uppifr.	»	för resten	» för öfrigt
»	196	»	6	nedifr.	»	G. Ps. 140	» G. Ps. 271

[1] Med en del mindre väsentliga tryckfel och inadvertenser torde läsaren benäget öfverse.